

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Περίοδος Β'
Τεύχος 919
Παρασκευή
11 Απριλίου 2008
Τιμή: 4 ευρώ

αντίο



- Το βέτο ήταν ισχυρό;
- Φοιτητικές εκλογές
- Οι αναταράξεις στο Θιβέτ
- Κύπρος: οδός Λήδρας
- ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ Α. ΑΡΓΥΡΙΟΥ
- Δύο άγνωστα διηγήματα του Ανδρέα Φραγκιά
- Καραγάτσης–Λαπαθιώτης
- Νίκος Γιανναδάκης
- Πλουτής Σέρβας

ISSN 1108-9822



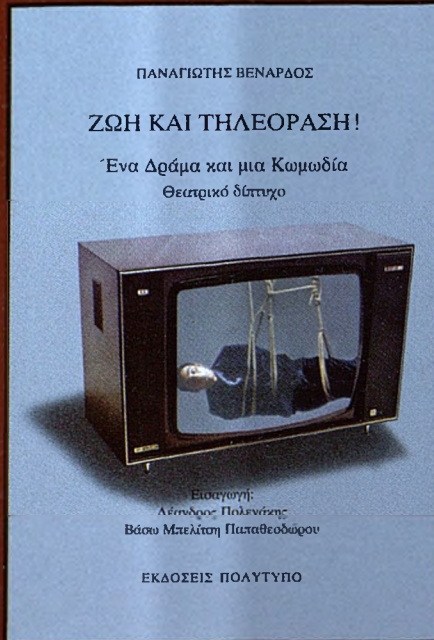
9 771108 982000

1 6

M.Σ. 48

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΩΡΑ

Πώς η TV χρησιμοποιεί τον Άνθρωπο
αλλά και πώς ο Άνθρωπος χρησιμοποιεί την TV

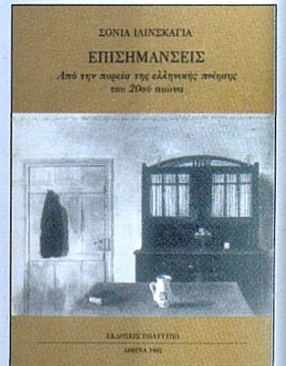
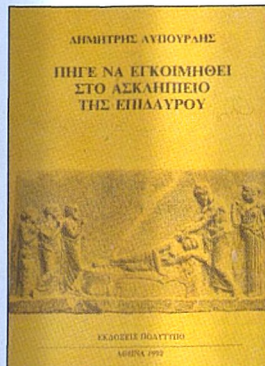
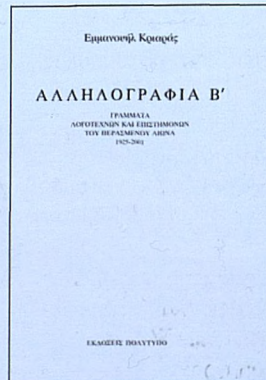


Ένα Δράμα και μια Κωμωδία βγαλμένα μέσα
από την καθημερινή μας «εικονική»(;) πραγματικότητα.

Δυο θεατρικά έργα του ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΒΕΝΑΡΔΟΥ
που διαβάζονται απνευστί!

Εκδόσεις Πολύτυπο Κεντρική διάθεση: Δημοχάρους 60,
Αθήνα, τηλ.: 210-72.32.819

Κυκλοφορούν απο τις εκδόσεις «Πολύτυπο»



Κεντρική διάθεση: Δημοχάρους 60, Αθήνα 115 21, τηλ.: 210-72.32.819, 210-72.32.713.
Παραγγελίες στην ηλεκτρονική διεύθυνση chparou@otenet.gr



Περίοδος Β' • Έτος 35ο • Τεύχος 919

Παρασκευή 11 Απριλίου 2008

Τιμή τεύχους: 4 ευρώ

ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Κωδικός εντύπου για τα ΕΛΤΑ: 1045

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

Τηλ. 210-7232713 - 210-7232819

Fax: 210-7226107

ANTI ON-LINE: <http://www.anti.gr>

e-mail: chraprou@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ-ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: Χρήστος Γ.

Παπουτσάκης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Ελευθερία Παπουτσάκη

Σταυρούλα Μανώλη

ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Παναγιώτης

Τσάρας

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗΣ: Άννα Χριστάκη

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

Λεύκης 134, Κρυονέρι, τηλ. 210-6297600

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη, Εξάμηνη:

13 τεύχη

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξ.μ. 39 ευρώ, Ετήσια 78 ευρώ,

Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 200 ευρώ

Φοιτητική ετήσια: 70 ευρώ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξ.μ.: 74 ευρώ, Ετήσια: 148 ευρώ,

ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:

Εξ.μ. 125 δολ. ΗΠΑ, Ετήσια 250 δολ. ΗΠΑ

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος

Παπουτσάκης Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ:

Εθνική Τράπεζα Ελλάδος:

172/40050660

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: 6 ευρώ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας: Περιοδικό ANTI, για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α. Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε. Λαοσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310-237463

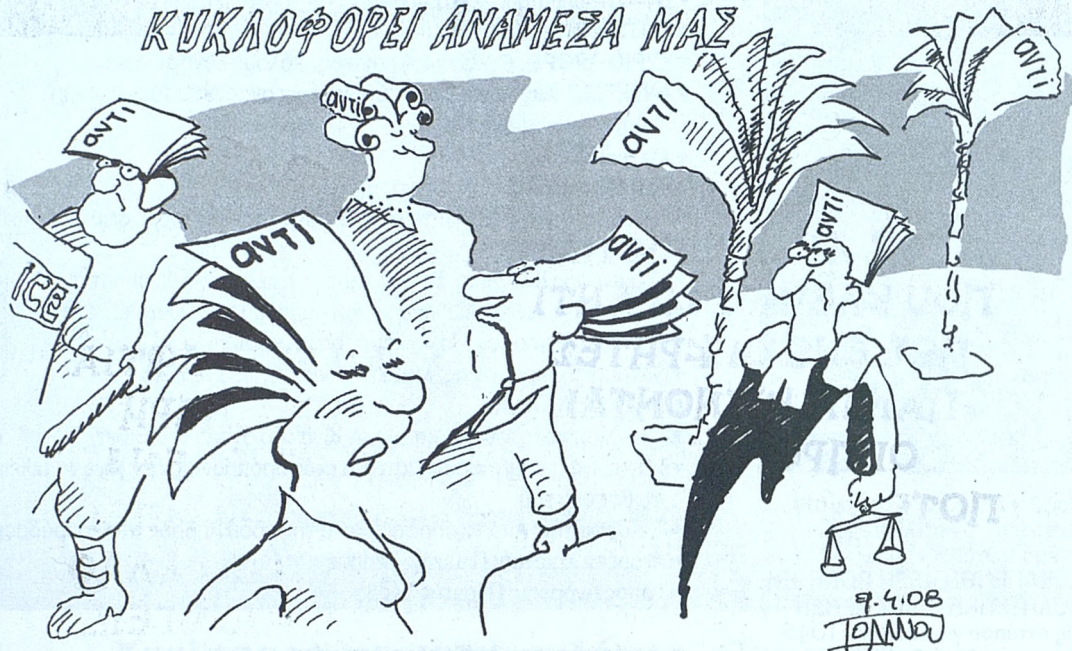
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΣΚΙΤΣΟ: Δημήτρης Χαντζόπουλος	4
• ΣΚΙΤΣΟ: Γιάννης Ιωάννου	5
• ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ: Οι καλοί φίλοι κάνουν καλούς λογαριασμούς	6
• ΑΝΤΗΝΩΡ: Ακόμα και χώρες-δορυφόροι ανασταθμίζουν (ενίοτε) πρόσωπα και πράγματα...	7
• ANTI-ΘΕΣΕΙΣ	9
• ΗΜΕΡΟΔΗΚΤΗΣ	13
• Γ. Κουρταλιώτης: Συγκρατημένη άνοδος της Αριστεράς στις φοιτητικές εκλογές	14
• ΕΚΤΟΣ ΑΘΗΝΩΝ	15
• Αλέξανδρος Καζαμίας: Σε τι συνίσταται η κρίση του δικομματισμού	16
• Σήφης Φιτσανάκης: Μονομερές και παράνομο το ελληνικό βέτο	18
• Θανάσης Αυγερινός: Το «τελευταίο τανγκό» Μπους - Πούτιν	22
• Θανάσης Γεωργαντέας: Μαζική ανυπακοή και ένα βέτο	23
• 10-20-30 ΧΡΟΝΙΑ	25
• -: Η Ολυμπιακή Φλόγα «καίει» την Κίνα στο όνομα του Θιβέτ	26
• Τάκης Χατζηδημητρίου: Η ιστορία ενός δρόμου που δεν λένε να τελειώσουν τα βάσανά του	28
• Γ. Κορφαίτης: Από τα οδοφράγματα της οδού Λήδρας στο μακρύδρομο της λύσης	30
• Ανδρέας Χρίστου: Πλουττής Σέρβας	32
• Τάσος Ανδρέου: Πλουττής Σέρβας	33
• Αφιέρωμα στον Αλέξανδρο Αργυρίου	37 - 64
• Νάσος Βαγενάς: Για τον Αλέξανδρο Αργυρίου	38
• Δημήτρης Ραφτόπουλος: Αλέξανδρος Αργυρίου, ο ιστορικός της λογοτεχνίας μας	42
• Βαγγέλης Χατζηβασιλείου: Το momentum της κριτικής	46
• Δημήτρης Φιλιππίδης: Αξία ενός Αργυρίου	48
• Δήμητρα Μέντη: Στο νεοελληνικό σπουδαστήριο του Αλέκου Αργυρίου	53
• Ξ. Α. Κοκόλης: Ανώνυμος στιχοπλόκος τιμά Αλέξανδρον τον Αργυρίου	55
• Αλέξ. Αργυρίου: Κομμουνισμός. Σήμερα ποιος;	56
• Χάρης Σταθάτου: Για τους επί χρήμασι εκδιδομένους	65
• Αντιγόνη Κατσαδήμα: Σπήλαιο Αλεπότρυπα	66
• ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	68
• Δημήτρης Χαρίτος: Ζυλ Ντασέν	69
• Χ.Α. Κάρσoglou: Ανδρέας Φραγκιάς 1921-2002	70
• Ανδρέας Φραγκιάς: Συμπόσιο	72
• Ανδρέας Φραγκιάς: Στην άκρη του γαλαού	76
• Άντεια Φραντζή: Καραγάτσης - Λαπαθιώτης, μια ιδιότυπη συνάντηση	78
• Κατερίνα Κόπακα: Για τον Νίκο Γιανναδάκη	82
• Ελένη Κοσμά - Στέργιος Μήτας: Περί ρεμπέτικου και προκαταλήψεων	84
• Σάββας Παύλου: Ποίηση και ποδόσφαιρο	86
• Δημήτρης Χαρίτος: 10ο Φεστιβάλ ελληνικού ντοκιμαντέρ	87
• Ειρήνη Μ. Μουντράκη: Δύο τρελοί-τρελοί παραγωγοί στο θέατρο Αλίκη	90
• Νίκος Βρατσάνος: Μια ημέρα στη ζωή ενός απουσιολόγου	91
• Κατερίνα Κωστήου: Η Εισαγωγή στην ποιητική της ανατροπής	92
• ΒΙΒΛΙΟ	95

Εξώφυλλο: Μίλτος Σκούρας

Ο Γ. Ιωάννου και ο Δ. Χαντζόπουλος
ανταποκρίθηκαν στο μήνυμα του εκδότη

**ΠΡΟΣΟΧΗ! ΤΟ ΑΝΤΙ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΑΝΑΜΕΣΑ ΜΑΣ**



αντίο



ΝΑ ΠΕΙΣ
ΣΤΟΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑ
ΠΟΥ ΚΛΕΙΝΕΙ ΤΟ ΑΝΤΙ
ΠΩΣ ΕΝΩ ΟΙ ΚΡΗΤΕΣ
ΠΑΝΤΑ ΚΡΙΝΟΝΤΑΙ
ΟΙ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ
ΠΟΤΕ ΔΕΝ ΚΛΙΝΟΝΤΑΙ!..

ΑΝ ΕΧΕΙ ΑΦΤΙΑ
ΔΙΑΜΠΕΡΗ
ΑΠΟ ΤΟ ΕΝΑ
ΘΑ ΤΟΥ ΜΠΕΙ
ΚΙ ΑΠ' ΤΟ ΑΛΛΟ
ΘΑ ΤΟΥ ΒΓΕΙ!..



ΔΗΜΗΤΡΗΣ
HEADROOM

ΚΑΙ ΚΑΠΕΙ ΕΤΙ ΑΦΗΝΟΥ

ΣΤΗΝ ΜΠΟΣΤ-ΜΟΝΤΕΡΝ

ΜΕ ΤΗΝ ΟΛ ΤΑΪΜ ΚΛΑΣΙΚ ΠΙΡΙΟΝΤ ΚΑΙ ΜΠΑΙΝΟΥΜΕ

ΟΙ ΚΑΛΟΙ ΦΙΛΟΙ ΚΑΝΟΥΝ ΚΑΛΟΥΣ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥΣ

ΟΙ ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ είναι πάντα δύσκολοι και ο υπογράφων εκδότης, σαν έτοιμος από καιρό θέλω να απευθυνθώ σε σας που τόσα χρόνια ζήσατε μαζί με εμένα και τους συνεργάτες μας την περιπέτεια της έκδοσης του Αντί και να σας θυμίσω τις καλές αλλά και τις σκληρές μέρες που διατρέξαμε όλα αυτά τα χρόνια με ένα περιοδικό ανά χειράς κάθε δεκαπενθήμερο ή και πιο συχνά. Να σας θυμίσω τις ζωντανές μας συναντήσεις μέσα από τα συνέδρια, τις εκδηλώσεις και τις γιορτές του περιοδικού, μέσα από την ανοιχτή γραμμή επικοινωνίας.

ΘΕΛΩ ΝΑ σας πω, με την ειλικρίνεια και την αμεσότητα που ήταν το γνώρισμα πάντα της σχέσης μας, ότι η έκδοση του περιοδικού αναστέλλεται. Πως άλλοι πιο νέοι και πιο δραστήριοι από εμάς θα έρθουν ίσως στο μέλλον στη θέση μας και ίσως με αυτό τον τρόπο, με το καινούριο αίμα, το περιοδικό να έρθει ακόμη πιο κοντά στους νέους ανθρώπους και στις νέες εποχές. Αυτή η ώρα έχει έρθει; Το βέβαιο είναι πως από τη θέση αυτή, εδώ και σχεδόν 34 χρόνια, προσπάθησα να κάνω το καλύτερο που μπορούσα με καθαρή καρδιά.

ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΣΗ αυτή θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους αυτούς τους ανθρώπους που πέρασαν από το Αντί στη μακρά διάρκεια των 34 χρόνων της έκδοσής του. Τους συνεργάτες δημοσιογράφους, τους φίλους πανεπιστημιακούς, τους σκιτσογράφους, τους φωτογράφους, τους τεχνικούς, τους τυπογράφους, όλους τους ανεξάρτητους αριστερούς πολίτες που συνέβαλαν στη συγκρότηση της ύλης και βοήθησαν, ο καθένας από τη σκοπιά του, στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του περιοδικού.

ΤΩΡΑ ΠΟΥ πέρασαν τα χρόνια, φαίνεται καθαρότερα η βοήθεια και η συμβολή του καθενός. Αν και το Αντί δεν διατήρησε πάντα τις καλύτερες σχέσεις με πολλούς φίλους και συνεργάτες, ωστόσο οφείλει να αναγνωρίσει ότι όλες οι συμβολές λειτούργησαν εντέλει θετικά.

ΟΙ ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ είναι πάντα δύσκολοι, ας μην τους κάνουμε δυσκολότερους με λόγια περιττά και ανούσιες φλυαρίες.

Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ έκδοσης του περιοδικού αποφασίστηκε οριστικά πριν από έξι μέρες. Τώρα λοιπόν που κλείνουμε και τα λογιστικά μας βιβλία, διαπιστώσαμε ότι πολλοί συνδρομητές έχουν ανανεώσει τη συνδρομή τους.

ΕΜΕΙΣ ΕΧΟΥΜΕ όλα αυτά τα στοιχεία· δεν έχουμε, όμως, τους λογαριασμούς σας. Γι' αυτό θα θέλαμε να ζητήσουμε από τους συνδρομητές που έχουν πληρώσει τη συνδρομή τους να μας στείλουν τα στοιχεία τους, για να επιστρέψουμε εμείς πλέον ό,τι χρωστάμε. Σας παρακαλούμε λοιπόν να μας στείλετε με επιστολή (περιοδικό Αντί, Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα), φαξ (210-7226107) ή ηλεκτρονικό μήνυμα (chrapou@otenet.gr) ονοματεπώνυμο, διεύθυνση και τραπεζικό λογαριασμό (εάν έχετε).

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ, θα μπορούσατε να πάρετε βιβλία των εκδόσεων «Πολύτυπο» ή τόμους του Αντί. Περιμένουμε το μήνυμά σας.

Κι όπως λέγαν οι παλιοί,

Σας ευχαριστώ και σας σφίγγω το χέρι.

Χρήστος Γ. Παπουτσάκης

αντί

Ακόμα και χώρες-δορυφόροι ανασταθμίζουν (ενίοτε) πρόσωπα και πράγματα... ΠΑΣΟΚ: Διαθέτουμε και Shadow Cabinet

ΤΟ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙ, λοιπόν –δήλωσε ο πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Παπούλιας– ήταν επιτυχία και δημιουργεί «μια νέα αφετηρία» για την επίλυση του ονόματος της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας. Και με το ΝΑΤΟ τι γίνεται; Εντάξει, μια μερίδα της Αριστεράς μπορεί να εμμένει ακόμα στη γνωστή επωδό «ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο», πλην, πρόσφατη έρευνα της εταιρείας Public Issue (για τον Σκάι και την Καθημερινή) εμφανίζει τους Έλληνες να επικρίνουν την αμερικανική πολιτική στα Βαλκάνια, αλλά να στηρίζουν τη συμμετοχή της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ. Και πιο συγκεκριμένα: Το 47% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι έχει ωφεληθεί η χώρα από τη συμμετοχή της στο ΝΑΤΟ και το 63% τάσσεται υπέρ της παραμονής, έναντι 36% που θεωρεί ότι δεν έχει ωφεληθεί η χώρα και 25% που τάσσεται κατά της παραμονής.

ΩΣΤΟΣΟ, μετά το ελληνικό βέτο και τη νέα πρόσκληση του πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή, για ένα «εποικοδομητικό διάλογο», κ.λπ., το κύριο ερώτημα που πλανάται είναι: Πώς θ' αντιδράσουν τα Σκόπια; Σύμφωνα με τον κυβερνητικό εκπρόσωπο Θ. Ρουσόπουλο, η κυβέρνηση βρίσκεται εν αναμονή νέας πρότασης από πλευράς του προσωπικού απεσταλμένου του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ, Μάθιου Νίμιτς. Αλλά αν η Αθήνα περιμένει νέα πρόταση, από πλευράς Νίμιτς, έπεται ότι ανάλογη πρόταση περιμένουν και τα Σκόπια. Παρά ταύτα η προσδοκία αυτή δεν φαίνεται να επηρεάζει τις «προε-

κλογικές» ανιχνεύσεις του πρωθυπουργού Νίκολα Γκρούεφσκι, ο οποίος, ενώ δεν αποκλείει (καθόλου) τη διενέργεια πρόωγων εκλογών, ισχυρίζεται ότι οι επαφές του με τον πρόεδρο Μπράνκο Τσερβενκόφσκι και τους αρχηγούς των κομμάτων της αντιπολίτευσης και των δύο αλβανικών κομμάτων, είναι διαβουλευσεις «πληροφοριακού» χαρακτήρα.

ΟΤΑΝ ΧΩΡΕΣ-ΔΟΡΥΦΟΡΟΙ ΑΝΑΣΤΑΘΜΙΖΟΥΝ ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ...

Η «ΑΝΙΧΝΕΥΤΙΚΗ» αυτή δραστηριότητα του πρωθυπουργού της ΠΓΔΜ έχει εξοργίσει τους Αμερικανούς, οι οποίοι, μέσω Μπους, είχαν καταστήσει σαφές ότι το προέχον ήταν –και παραμένει– η ένταξη της ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ, «το ταχύτερον δυνατόν». Κατ' ακολουθίαν, της διενέργειας εκλογών δέον να προηγηθεί η επίλυση του θέματος του ονόματος, καθώς διενέργεια εκλογών θα σήμαινε μετάθεση του διαλόγου Αθήνας – Σκοπίων τον Ιούνιο ή Ιούλιο... Η επισήμανση αυτή δεν φαίνεται να πολυσυγκινεί την πολιτική ηγεσία της ΠΓΔΜ, η οποία –κάπως έκπληκτη– διαπίστωσε, στο Βουκουρέστι, ότι υπάρχουν ευρωπαϊκές χώρες (μέλη του ΝΑΤΟ), οι οποίες έμαθαν να διαφορίζονται από τον αμερικανικό παράγοντα. Άρα... η διενέργεια εκλογών, προκειμένου η ΠΓΔΜ να ρυθμίσει τα του οίκου της, δεν συνιστά «έγκλημα καθοσίωσης». Και αυτά μεν λέγονται και άδονται από τους Νίκολα Γκρούεφσκι και συντροφία. Για τους Μπους και συντροφία, όμως, διενέργεια εκλογών,

τώρα, στην ΠΓΔΜ, θα σήμαινε ότι ακόμα και ηγεσίες αμερικανοσοβιετικές και αμερικανόπληκτες (όπως η σημερινή ηγεσία της ΠΓΔΜ) άρχισαν να συμπεριφέρονται κατά «τρόπο απρεπής». Ποιος πρώτος είπε ότι ακόμα και χώρες-δορυφόροι (πéριξ των ΗΠΑ), άρχισαν να ανασταθμίζουν πρόσωπα και πράγματα;

ΣΥΝΙΣΤΑ Η ΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΑΝΤΙΔΟΤΟ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΡΙΣΗ;

...ΚΑΙ ΕΝΩ η χώρα αντιμετωπίζει, προσπαθεί ν' αντιμετωπίσει, το σκάνδαλο του ντόπινγκ (χαρακτηριστικοί και οι πρωτοσέλιδοι τίτλοι σειράς εφημερίδων, όπως «Ντοπαρισμένη πολιτεία» –Ελευθεροτυπία, «Το ντόπινγκ ξεκινάει από τα σχολεία!» –Το Βήμα, «Ντόπινγκ και συγκάλυψη: διπλό έγκλημα» –Αυγή), η Καθημερινή διαπιστώνει μια πρώτη ρωγμή (ρωγμή Αλογοσκούφη...) στον μόλις ψηφισθέντα νόμο για το ασφαλιστικό. Αφορμή: Η συμφωνία μεταξύ του υπουργού Οικονομίας Γ. Αλογοσκούφη και του συλλόγου των εργαζομένων στην Τράπεζα της Ελλάδος, με στόχο να επανεξετασθεί η εφαρμογή του νόμου «σε σχέση με το Ταμείο Συντάξεων Προσωπικού της Τραπεζής της Ελλάδος, λόγω και της συμμετοχής της στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών». Συμπέρασμα (κατά την Καθημερινή): Θα είναι κρίμα «μια εβδομάδα μετά την ψήφιση του νομοσχεδίου, να αρχίσει η συζήτηση για το ξήλωμα της μεταρρύθμισης».

ΚΑΙ ΟΙ μεν γνώμες (για το αν κινδυνεύει ή δεν κινδυνεύει να «ξηλωθεί η

μεταρρύθμιση» στασιάζονται), βέβαιο είναι ότι ο πληθωρισμός ανήλθε (τον Μάρτιο) στο 4,4%, ενώ οι αυξήσεις των τιμών του πετρελαίου, των πρώτων υλών, των τροφίμων, κ.ά., ανησυχούν όχι μόνο τον έλληνα καταναλωτή, αλλά και τους υπουργούς Οικονομίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, φυσικά, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ιαπωνία, την Κίνα, την Ινδία και, πρωτίστως, τις ΗΠΑ. Πού βρίσκεται η λύση; Και συνιστά η κρατική παρέμβαση αντίδοτο στην παγκόσμια κρίση;

ΠΑΣΟΚ: ΔΙΑΘΕΤΟΥΜΕ ΚΑΙ «ΣΚΙΩΔΗ» (ΑΓΓΛΙΣΤΙ: SHADOW CABINET...)

ΚΑΤΑ ΤΑ άλλα, η ζωή προχωρεί –και στην ενδοχώρα των κομμάτων. Ουδενμία έκπληξη, συνεπώς, αν ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ, Γ.Α. Παπανδρέου, αποφάσισε να ενδυναμώσει –και να επιταχύνει– την αντιπολιτευτική δραστηριότητα του κόμματος με τον σχηματισμό σκιώδους κυβέρνησης. Έτσι, έχουμε και λέμε: Σκιώδης υπουργός Εσωτερικών Χ. Καστανίδης, σκιώδης υπουργός Εξωτερικών Ανδρ. Λοβέρδος, σκιώδης υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων Άννα Διαμαντοπούλου, σκιώδης υπουργός Πολιτισμού Μαρία Δαμανάκη... Παραλείψεις και παράπονα; Φυσικά και υπήρξαν... Αλλά αυτά συμβαίνουν σε κάθε ανασχηματισμό –πραγματικό ή σκιώδη... Πάντως, αξίζει να σημειωθεί, ιδιαιτέρως, ίσως, ότι ο Κ. Σκανδαλίδης, «υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου», αναλαμβάνει, για λογαριασμό του ΠΑΣΟΚ, τον «διάλογο με τα άλλα κόμματα της Αριστεράς και την προώθηση των προτάσεων του κόμματος για τη δημοκρατία και το πολιτικό σύστημα». Η διατύπωση (όπως έχει διανεμηθεί

από το Γραφείο Τύπου του ΠΑΣΟΚ...) δεν αναφέρει λέξη για το ενδεχόμενο «διαλόγου» με τη Νέα Δημοκρατία ή για το ενδεχόμενο (οψέποτε ήθελε αντιμετωπισθεί...) κυβερνητικής συνεργασίας με το νυν κυβερνών κόμμα. Ας είναι.

ΠΑΝΤΩΣ, ΑΧΡΙ στιγμής, το ΠΑΣΟΚ χαίρει επί τω ότι οι διαρροές ψηφοφόρων του προς τον ΣΥΡΙΖΑ παραμένουν υψηλές (14,4%), αλλά μειωμένες από την προηγούμενη έρευνα (20,3%). Γενικότερα, πάντως, και με βάση δημοσκόπηση της «Rass», για το Παρόν, η ΝΔ συγκεντρώνει 31,3% (30,2% στην προηγούμενη έρευνα), το ΠΑΣΟΚ 28,25% (24,5%), ο ΣΥΡΙΖΑ 16,8% (17,7%), το ΚΚΕ 6,3% (7,8%) και ο ΛΑΟΣ 4% (4,2%). Όσο για τη διαφορά ΝΔ και ΠΑΣΟΚ, ανέρχεται σήμερα στο 3,1% έναντι 5,7% στην προηγούμενη έρευνα. Τέλος, και ως προς την καταλληλότητα για πρωθυπουργία, ο Κ. Καραμανλής συγκεντρώνει 42,1% και ο Γ. Παπανδρέου 24,9%.

ΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ κουράζουν. Αλλά έγιναν αναπόσπαστο στοιχείο της ζωής μας.



Κατά τα άλλα, πράγματι, όπως γράφει και ο Χρήστος Παπουτσάκης στο editorial, «οι αποχαιρετισμοί είναι πάντα δύσκολοι». Δύσκολοι και για τον Αντήνορα, που κρατεί τη στήλη αυτή από τον Γενάρη 1977, τεύχος 63. Στον Χρήστο, σε όλους τους συναδέλφους και αναγνώστες του Αντί, ένα μεγάλο ευχαριστώ. Χαίρειν.

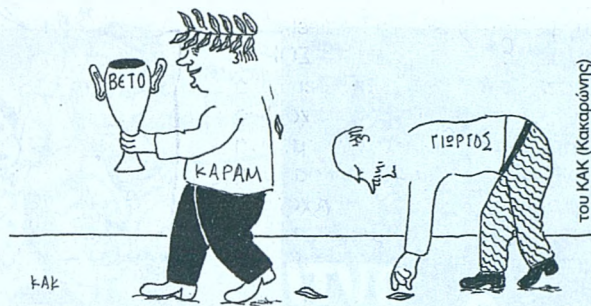
ΑΝΤΗΝΩΡ



Η ΕΠΟΧΗ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΝΕΩΣΗ, ΓΙΑ ΤΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ

Κυκλοφορεί κάθε Κυριακή στα περίπτερα



ΥΠΕΡΟΨΙΑΝ ΚΑΙ ΜΕΘΗΝ...

ΚΑΙ ΜΕΤΑ το όγδοο συνέδριό τους, τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ, παρότι εμφανώς σοκαρισμένα από τις αναποτελεσματικές προσδοκίες τους, εμφανίστηκαν στα γνωστά τηλεοπτικά παράθυρα να μιλούν για την Αριστερά. Η Αριστερά είναι μικρομέγαλη, η Αριστερά είναι μόδα που θα περάσει και άλλα παρόμοια. Η αλαζονεία εγκαθιδρύθηκε στο ΠΑΣΟΚ από τον γενάρχη του όταν απευθυνόταν ειρωνικά στη Βουλή στο «γλυκύ μου ΕΑΡ». Το ύφος του θείου βρέφους αποτύπωσε βέβαια πιο καθαρά απ' ό,τι οποιουδήποτε άλλου στελέχους την αλαζονεία της εξουσίας. Όλοι τους όμως μπορούν να διεκδικήσουν «αλαζονείας εύσημα».

ΘΑ ΠΕΡΙΜΕΝΕ κανείς, μετά τις συνεχείς εκλογικές ήττες, μετά την αποκάλυψη στην

αγορά της γύμνιας των προυχόντων, μετά την εγκατάλειψη των οπαδών, να έρθει το μέτρο στην παράταξη. Θα περίμενε κανείς να συναντήσει δοκιμασμένους ανθρώπους, με προβληματισμό, ανθρώπους που έχουν αποβάλει την έπαρση και έχουν επίγνωση πού πατούν. Αντί γι' αυτό, παρατηρούμε όλα τα στελέχη να συμπεριφέρονται και να φωνάζουν όπως ακριβώς πριν μια δεκαετία. Ακούσαμε τον ταραχοποιό του Πεκίνου να εκτοξεύει μύδρους εναντίον του ηγέτη του ΣΥΝ για... αμετροέπεια.

ΕΠΙΓΝΩΣΗ της «ματαιότητας των μεγαλείων» στερήθηκαν εκεί στο αποκαλούμενο «κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης». Γιατί πώς αλλιώς να εξηγηθεί η απουσία μετριοπάθειας;

X.N.

ΝΤΟΠΑΡΙΣΜΑ

Ημε τη βοήθεια των χημικών σκευασμάτων ανάδειξη των υπεραθλητών έχει αναχθεί σε ιερό σκοπό της πολιτικής κάθε χώρας, που μπορεί να δαπανά τεράστια ποσά για να ανατρέφει αθλητές «τέρατα». Εξαιρέση δεν θα αποτελούσε η Ελλάδα. «Πτωχή, πλην τίμια», στον αθλητισμό όμως γιατί να μην αποσπά έπαθλα και σεβασμό που της στερούν σε άλλα ανταγωνιστικά επίπεδα; Γίνεται πρωταθλητισμός στην Ελλάδα χωρίς την αμέριστη συνδρομή των θαυματουργών ουσιών; Από κανέναν δεν γίνεται πιστευτό, όσο και ως λαός να ρέπουμε στην υπερβολή ώστε να κλείνουμε τα μάτια στα προφανή και να αρνούμαστε κάθε σοβαρή συζήτηση. Το 2004 η χώρα έπρεπε να πανηγυρίσει εθνικούς θριάμβους, η δε λαϊκή συνείδηση να εξέλθει εκστασιασμένη από την ταπεινωτική

απομόνωση. Οι περιπτώσεις Κεντέρη, Θάνου και Σαμπάνη ήχησαν ως αναγγελία για το επερχόμενο κακό. Για άλλη μια φορά συναινέσαμε στο συνοπτικό κουκούλωμα του σκανδάλου. Όσπου φτάσαμε στο σπάσιμο του αποστήματος. Σύμπασα η εθνική ομάδα της άρσης βαρών πιάνεται

ντοπαρισμένη. Ακολουθούν οι απίστευτης φαιδρότητας δικαιολογίες ότι πέσαμε θύματα σκευωρίας και διάπραξης σπάνιου λάθους! Ω ναι! Οι Αμερικάνοι μάς την είχαν στημένη ώστε να εκδικηθούν το βέτο που πετάξαμε στα μούτρα του Μπους.

ΣΩ.ΛΕ



ΜΟΛΥΒΙΕΣ

- Πρώτη είδηση των ημερών το βέτο που άσκησε η Ελλάδα στο προτεκτοράτο των Σκοπίων.
- Όχι πως επιλύθηκε η διαφορά!
- Όμως, έστω και με την κίνηση αυτή του πρωθυπουργού, το ΟΧΙ ήταν μια απάντηση στην αυτοκρατορία των ΗΠΑ.
- Ο Μπο(υ)ς και οι πρόθυμες Ευρωπαϊκές Φιλιππινέζες του δέχτηκαν ένα απρόσμενο ράπισμα.
- Ήταν συνηθισμένοι στο yes man των εκσυγχρονιστών και δεν περίμεναν την εξέλιξη αυτή.
- Ας πρόσεχαν.
- Όπως και οι γείτονες που βλέπουν τη σκιά τους στον τοίχο και την μπερδεύουν με το μπόι τους.
- Επειδή τους υποσχέθηκε ο πλανητάρχης λαγούς με πετραχήλια, νόμιζαν ότι θα κάνουν παιχνίδι που δυναμιτίζει τα Βαλκάνια με τους αλυτρωτισμούς τους.
- Φυσικά το ζητούμενο είναι η ένταξή τους στην ΕΕ.
- Αλλά και κει θα έχουν την ίδια τύχη, αν δενβάλουν νερό στο κρασί τους.
- Καλοί οι λεονταρισμοί, αλλά δεν έχουν πάντα happy end.
- Αυτά γίνονται μόνο στις ταινίες του Hollywood.
- Κι απ' ό,τι φαίνεται, οι Σκοπιανοί βλέπουν πολλή τηλεόραση.
- Αν και καλό τους κάνουμε που δεν μπαίνουν στο ΝΑΤΟ.
- Αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία.
- Δύσκολα να το δουν έτσι.
- Εμείς θα προτιμούσαμε να έβαζαν βέτο οι Σκοπιανοί και να έβγαζαν εμάς.

ΜΟΛΥΒΙΣ

- Θα γλιτώναμε ένα κάρο έξοδα για τους άχρηστους εξοπλισμούς που μας υποχρεώνουν να αγοράζουμε.
- Και κυρίως θα γύριζαν οι στρατιώτες μας από το Αφγανιστάν και το Κόσσοβο.
- Φαντάζεστε στη θέση του πρωθυπουργού να βρισκόταν ο τ. καταλληλότερος, τι στάση θα κρατούσε;
- Μπρρρ...
- Αν και η δημοσκοπήση της RASS που δημοσίευσε το *Παρόν* έδωσε την απάντηση στο ερώτημα για το ποιος πρωθυπουργός άσκησε την πιο ανεξάρτητη πολιτική από το 1980 και μετά έναντι των Αμερικάνων.
- Α. Παπανδρέου 39%, Κ. Καραμανλής 38,6%, Κ. Μητσοτάκης 1,6% και Κ. Σημίτης 2,4%.
- Και τι δεν θα 'διναν να είχα το προφίλ του 2,4%...
- Τις προηγούμενες μέρες μάθαμε από τον ναύαρχο Λυμπέρη ότι στην κρίση των Ιμίων, επί τ. καταλληλότερου, με το περίφημο «ευχαριστώ» στους Αμερικανούς, ο τότε ΥΠΕΞ (Θ. Πάγκαλος) ζήτησε να πει ο αρχηγός του ΓΕΕΘΑ ότι τη σημαία την πήραν ο αέρας και τα κύματα!
- Αυτοί μας κυβερνούσαν είκοσι χρόνια και θέλουν να πάρουν πάλι την εξουσία!
- Τέλος πάντων.
- Αν οι πολίτες τρώνε κουτόχορτο, ουδείς ευθύνεται.
- Περίπου σαν τα αναβολικά.
- Τα παίρνουν και μετά κανείς δεν ξέρει τι έγινε.
- Από την Dream Team στο Dora Team.
- Αίτημα του George προς τον πρωθυπουργό να πάει στα Σκόπια πριν τη Σύνοδο στο Βουκουρέστι.



ΕΘΝΙΚΟΙ ΑΘΛΟΙ

Το βέτο ξεγλίστρησε από το μανίκι της ελληνικής διπλωματίας και επέφερε την πολυπόθητη κίνηση ματ, εξουδετερώνοντας τους Σκοπιανούς και τους άθλιους συμμάχους τους. Τι εξάισιος αντιπερισπασμός Καραμανλή την ώρα που τα εσωτερικά προβλήματα έκαναν το εθνικό σκαρί να γέρνει επικίνδυνα! Σκεπτικά συνοφρυωμένος, σαφώς ευελπιστεί να χειριστεί τα υπολείμματα του πολιτικού χρόνου με όση δεξιότητα του οφείλει ακόμη η ιστορία. Έως την επόμενη σύνοδο του ΝΑΤΟ, η ζυγαριά των πλεονεκτημάτων θα

μετακινείται ανάλαφρα, οι προφορικές δεσμεύσεις θα τροποποιούνται αναλόγως με τα ποσοστά των δημοσκοπήσεων. Οι Άνθιμος και Ψωμιάδης έπραξαν το καθήκον τους. Στο πάνθεον των ηρώων τώρα πλέον αξίζει να προστεθεί ο Σαρκοζί και η Κάρλα του. Υπερασπίστηκε με γαλατική ευπροσηγορία και πιστός στο πνεύμα του φιλελληνισμού την ελληνικότητα της Μακεδονίας. Η δε συμβία του ας χρισθεί η προστάτιδα-καλλονή της Θεσσαλονίκης που θα φράξει με τα στήθη τις μεραρχίες του εχθρού!

ΣΩ.ΛΕ

ΕΜΕΙΣ ΣΑΡΚΟΖΙ

Στην Πρίστινα του Κοσσυφοπεδίου υπάρχει μία λεωφόρος Μπιλ Κλίντον. Ο δήμαρχος Σκοπίων πρότεινε ένα πάρκο των Σκοπίων να ονομαστεί πάρκο Τζορτζ Μπους. Ο δικός μας Ζορό, ο Ελληναράς νομάρχης Θεσσαλονίκης, είπε ότι θα μετονομαστεί μία πλατεία της Θεσσαλονίκης σε πλατεία Σαρκοζί. Προλάβετε τον, όλα είναι πιθανά. Εδώ είναι Βαλκάνια!

Δ.Θ.



ΟΙ ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ ΞΑΝΑΡΧΟΝΤΑΙ

Ανυπόμονα ενοχλητική η πραγματικότητα, επαναφέρει στην ημερήσια διάταξη ξεχασμένους εφιάλτες. Οι πρώτες πυρκαγιές σε δάση έχουν ήδη ξεσπάσει. Προχθές ήταν η Σκόπελος και τα Μέθανα, αύριο ακολουθεί κάποιο άλλο μέρος πλούσιο σε βλάστηση. Έγινε η έγκαιρη πρόσληψη

των εποχιακών δασοπροσβεστών, χορηγήθηκαν τα απαραίτητα κονδύλια για την ενίσχυση των αντιπυρικών προγραμμάτων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης; Προχώρησε ικανοποιητικά το έργο της αποκατάστασης των καμένων δασικών εκτάσεων; Απαντήσεις μάλλον θα αρχίσουμε να παίρνουμε

όταν ξεσπάσουν οι πρώτοι καβγάδες ανάμεσα σε Πυροσβεστική και Δασική Υπηρεσία. (Τι απέγινε εκείνο το αυθόρμητο «κίνημα» των πολιτών για την προστασία των δασών; Εκφυλίστηκε με τις πρώτες σταγόνες του φθινοπώρου και όταν αποσύρθηκαν τα φώτα των ΜΜΕ:).

ΣΩ.ΛΕ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΡΑΓΚΟΥΣΗΣ

Ο νέος γραμματέας του ΠΑΣΟΚ Αντώνης Ραγκούσης έχει μια όντως συμπαθητική όψη και σε κερδίζει. Τον κ. Ραγκούση τον έφερε ο Γιωργάκης από την Πάρο, όπου ήταν δήμαρχος, και τον έμπλεξε στα γρανάζια του ΠΑΣΟΚ. Ξέρετε όμως τι έκανε τα προηγούμενα χρόνια στην Πάρο ο κ. Ραγκούσης; Κατέστρεψε το φυσικό τοπίο του νησιού επεκτείνοντας απεριόριστα τις οικιστικές ζώνες. Ναι, συμπαθής κατ' όψη ο κύριος Ραγκούσης αλλά ανελέητος καταστροφέας του φυσικού περιβάλλοντος. **Α.Β.**



του Δημήτρη Πετσετίδη

ΜΟΛΥΒΙΕΣ

- Αλήθεια, τι ανέμενε;
- Εκτός κι αν τα είχε συζητήσει με τον Αμερικάνο πρεσβευτή στη διάρκεια του συνεδρίου του ΠΑΣΟΚ και είχε άσους στο μανίκι!!
- Το πολιτικό συμβούλιο του ΠΑΣΟΚ θα συνεδριάζει ανά την Ελλάδα.
- Τώρα εμπέδωσα γιατί υπήρχε τόσο μεγάλη ζήτηση για τις θέσεις.
- Τζάμπα διακοπές κάνουν τα μέλη του.
- Κάτι σαν τον κοινωνικό τουρισμό.
- Στο πιο high.
- Εξού και η λατρεία στον αρχηγό.
- Γιατί τα αχτιβιστικά δεν τους βγαίνουν.
- Κάλεσαν, για παράδειγμα, το λαό την παραμονή της ψήφισης του εκτρωματικού νομοσχεδίου για το Ασφαλιστικό και ζήτημα αν μάζεψαν 300 νοικοκυραίους.
- Αγνώμων η φυλή του PASOK.
- Τους διόρισαν στο δημόσιο και τις ΔΕΚΟ κι ούτε σε μια δώρη διαδήλωση δεν κάνουν τον κόπο να πάνε.
- Άσχετο.
- Αναβλήθηκε η δίκη Λαζόπουλου με την ερμηνεύτρια του καρατζαφερικού «Δοξάστε με!».
- Ο Βύρωνας γράφει βιβλία κι ο Λαλιώτης κάνει βόλτες στα Δολιανά.
- Να γιατί υπάρχει έλλειμμα πολιτικής.
- Διαβάσαμε στο Συγκρότημα ότι το ΠΑΣΟΚ δεν θα συγκυβερνήσει με τη Δεξιά.
- Εννοεί προφανώς με τον Καρατζαφέρη.
- Γιατί, παλικάρια, με τον Ζολώτα μια χαρά τα πήγ(α)τε.
- Για να μην ξεχνιόμαστε δηλαδή...

Ν. Μολ.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΑΙΩΝΑ

Την Κυριακή 13 Απριλίου, στις 11 το πρωί, η Επιτροπή Πολιτών για τη διάσωση του Ελαιώνα έχει προγραμματίσει συνάντηση στη στάση μετρό Ελαιώνας για μια μεγάλη δειροφύτευση με ελιές εκεί που «ο Ελαιώνας δεν θα γίνει τσιμεντώνας».

Εαν θέλετε περισσότερες πληροφορίες για την πρωτοβουλία αυτή, δείτε στο blog elaiionas.wordpress.com/ και στο τηλ.: 6976266387.

Α.Β.

Η ΥΠΟΚΡΙΣΙΑ ΠΕΡΙΣΣΕΥΕΙ

Δίνουν και παίρνουν οι συζητήσεις στα κανάλια –όπως συνήθως, από σχετικούς αλλά και άσχετους– για το θέμα των αναβολικών που βρέθηκε ότι χρησιμοποιούν οι αθλητές της άρσης βαρών. Πολλές οι αποκαλύψεις για σκάνδαλα, για παραεμπόριο και για παράνομο χρηματισμό που έρχονται στο φως της δημοσιότητας. Και ανάμεσά τους μια ξεχωριστή «αποκάλυψη», ότι δηλαδή δεν ντοπάρονται μόνο οι αθλητές της άρσης βαρών, αλλά όλοι όσοι ασχολούνται με τον

πρωταθλητισμό, σε οποιοδήποτε άθλημα.

Και όλοι, υποκριτικότατα, απορούν και εξίστανται, πέφτοντας, για άλλη μια φορά, από τα σύννεφα. Λες και δεν το ήξεραν. Λες και δεν είναι κάποιοι από αυτούς, όπως και χιλιάδες άλλοι, που χαπακώνουν τα παιδιά τους, από πολύ μικρές ηλικίες, για να ξεπεράσουν δήθεν το άγχος των εξετάσεων στο σχολείο, για να τα βγάλουν πέρα με την εφηβεία ή γιατί απλώς... τα δείχνει η τηλεόραση. Ε, φτάνει πια!

Τ.Κ.Δ.

Η ΜΑΥΡΗ ΨΗΦΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ

Η κυβέρνηση, παρά τις καθολικές αντιδράσεις, δεν κάνει πίσω και προχωρά ακάθεκτη στην εφαρμογή του νόμου, που μόνη της ψήφισε. Βέβαια θα πρέπει να δημοσιευτούν και 72 υπουργικές αποφάσεις για να μπορέσει να αρχίσει να κινείται κατ' αρχήν η διαδικασία της ενοποίησης των Ασφαλιστικών Ταμείων. Για τους βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας η κρίσιμη περίοδος είναι αυτή των διακοπών του Πάσχα, που θα επισκεφτούν τις εκλογικές τους περιφέρειες και θα υποστούν τη σκληρή κριτική των ψηφοφόρων τους. Αλλά η ηγεσία του κόμματος τους έχει πείσει ότι όλα γίνονται για το καλό της χώρας και κυρίως του προϋπολογισμού. Τη μαύρη ψήφο δεν τη σκέπτονται;



του Δημήτρη Πετσετίδη

αντι θεσείς

ΕΚΕΙ ΣΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ

Συμπληρώθηκε ήδη ένας χρόνος από το ναυάγιο του κρουαζιερόπλοιου «SEA DIAMOND» στη Σαντορίνη και το κουφάρι του πλοίου εις το βυθό της θάλασσας περιγελά την απίστευτη αμερμηνσία των ελληνικών αρχών. Η ρύπανση φυσικά συνεχίζεται στη θαλάσσια περιοχή του κόλπου. Η διαρροή των 160 τόνων μαζούτ και λιπαντελαίων από τη δεξαμενή καταστρέφει τόσο το θαλάσσιο οικοσύστημα όσο και τον τουρισμό. Εκτός από το θρυλικό και πολυδιαφημισμένο ηλιοβασίλεμα, οι επισκέπτες φωτογραφίζουν και την ιριδίζουσα απόχρωση που παίρνει η θάλασσα όταν επικρατεί νηνεμία.

ΣΩ.ΛΕ

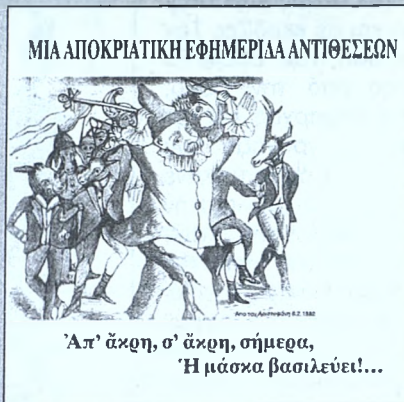
ΝΤΡΟΠΗ

Ακούγεται ως ένα αποσπασματικό κομμάτι βγαλμένο από μια ταινία θρίλερ. Έλα όμως που είναι απεικόνιση της φριχτής πραγματικότητας που ζουν οι μετανάστες εν Ελλάδι. Πακιστανός σπεύδει να δηλώσει την εξαφάνιση της συζύγου του σε αστυνομικό τμήμα. Εκεί γνωρίζει όλες τις πτυχές της φιλοξενίας των αρχών. Λοιδορείται, δεν του δίνεται η παραμικρή σημασία, απειλείται μάλιστα και με απέλαση. Πάλι καλά που δεν τον πλάκωσαν και στο ξύλο, έτσι για πλάκα. Πήγαινε και ερχόταν ο φουκαράς και εν τω μεταξύ η γυναίκα του είχε πέσει θύμα τροχαίου, όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων. Επί δύο ημέρες πεταμένη σαν τσουβάλι σε κάποια κεντρική λεωφόρο, με τα αυτοκίνητα να περνούν από πάνω της. Ένα ακόμη επεισόδιο από την ανεπίσημη οδύσσεια των ξένων μεταναστών, που, όσο και να προσπαθεί το σύστημα να τους ξεβράσει ως απόβλητα, αυτοί παλεύουν να την καταγράψουν μόνοι τους στο καθημερινό βιβλίο συμβάντων.

ΣΩ.ΛΕ

Η ιστορία ξεκίνησε με ένα καρναβαλικό σκώμμα...

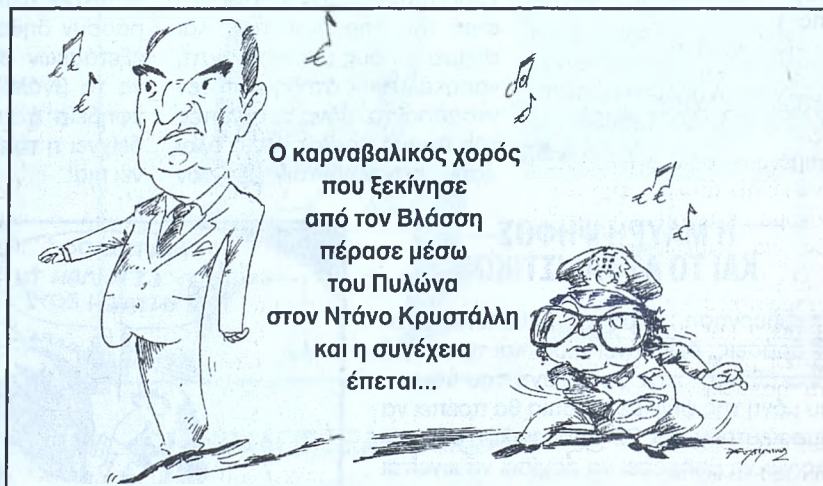
Το σώμα του εγκλήματος



Το εξώφυλλο του τχ. 810. Μια αποκριάτικη εφημερίδα αντιθέσεων: Απ' άκρη, σ' άκρη, σήμερα, Η μάσκα βασιλεύει!... Αυτή ήταν η πρώτη σελίδα με την ύλη όπου δημοσιευόταν και το κείμενο από τα «Βομβίδια καρναβαλικής πολιτιστικής αφασίας». Εκλογές ή καρνάβαλος;

Το κείμενο που προκάλεσε τον κ. Φρυσίρα!

- Άσχετος: Ο Βενιζέλος, που κάθε Σαββατοκύριακο πηγαίνει στο Φρυσιρομάγαζο της Πλάκας και εγκαινιάζει εκδηλώσεις.
- Αν μη τι άλλο, ο άνθρωπος αυτός έχει συνέπεια και ήθος.
- Σχετικός: Ο Φρυσίρας, που χρηματοδοτείται από το ΠΑΣΟΚ χρηματοδοτώντας τους υποψηφίους του (π.χ. τον Σκανδαλίδη), ενώ παράλληλα περιμένει τη ΝΔ για να υποβάλει καινούργια αιτήματα.
- Πώς λεγόταν η παλιά καλή ταινία; Άνθρωποι για όλες τις εποχές [αφιερωμένη στον Θωμά Μώρο (Thomas Moore)].
- Ή, καλύτερα, το σουξέ του Βέγγου Άνθρωπος για όλες τις δουλειές;



Μετά την καταβολή του ποσού των 81.006,81 ευρώ στον Βλάσση Φρυσίρα ως χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη, ξιφούγκησε και ο Ντάνος Κρυστάλλης, επειδή στο τεύχος 770 του 2002 υπήρχε η έκφραση «σεσημασμένοι χαφιέδες».

Ενδιάμεσα είχε παρεμβληθεί και ο ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ. Η δίκη έγινε στις 25.1.2007 και η αγωγή απορρίφθηκε. Έχει ήδη συζητηθεί έφεση και εκκρεμεί η έκδοση αποφάσεων.

Ο Ντάνος Κρυστάλλης, πριν εκπνεύσει η πενταετία, στις 16.8.2007, έκανε τη δική του αγωγή. Εκδικάστηκε στις 3.4.2008. Ούτε ο Ντάνος Κρυστάλλης εμφανίστηκε στη δίκη, ούτε ο πληρεξούσιος δικηγόρος του. Εξετάστηκε ο μάρτυρας του Αντί και ελπίζουμε πως η απόφαση θα είναι ευνοϊκή για το περιοδικό μας.



ΠΕΜΠΤΗ 27.3.2008 – ΤΕΤΑΡΤΗ 9.4.2008

ΠΕΜΠΤΗ 27.3.2008

• Προφυλακίζεται ο εργατολόγος Νικολουτσόπουλος για την υπόθεση Ζαχόπουλου.

• Οι πάγοι της Ανταρκτικής λιώνουν. Ένα τεράστιο παγόβουνο με διαστάσεις 41 επί 3 χιλιόμετρα αποκολλήθηκε και έχει πάρει πλέον το δρόμο του.

• Επαίσχυτη συμφωνία της πλειοψηφίας της ΓΣΕΕ με τον ΣΕΒ για αυξήσεις-κοροϊδία στους μισθούς.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 28.3.2008

• Από το 80% των πολιτών που είναι κατά του Ασφαλιστικού οι 6 στους 10 είναι ψηφοφόροι της Νέας Δημοκρατίας.

• Επιμένουν αδιάλλακτα τα Σκόπια στην άποψή τους για το όνομα με το οποίο επιθυμούν να εισέλθουν στο ΝΑΤΟ.

• Απορρίπτεται με 152 κατά, 138 υπέρ και 10 παρών η πρόταση μομφής του ΠΑΣΟΚ κατά της κυβέρνησης.

ΣΑΒΒΑΤΟ 29.3.2008

• Νέο ασφαλιστικό νομοσχέδιο για το δημόσιο ετοιμάζει η κυβέρνηση με αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης από 5 έως 15 χρόνια και μείωση πρόωγων συντάξεων έως και 30%. Τους τρώει τους κυβερνητικούς να εγκαταλείψουν όσο το δυνατόν γρηγορότερα την εξουσία!

• Μεγάλες κινήσεις ετοιμά-

ζουν στο παρασκήνιο οι τράπεζες στη σκιά της κρίσης. Ήδη η Eurobank πήρε το 5,7% του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου.

• Στην νέα ανανεωμένη *Ελευθεροτυπία* ο Ανδρέας Ρουμελιώτης γράφει ένα καταπληκτικό έρθρο για τη γενιά μας. Το προσυπογράφω!

ΚΥΡΙΑΚΗ 30.3.2008

• Παγίδα ΝΑΤΟ στήνεται στο Βουκουρέστι από τους Αμερικανούς, αλλά φαίνεται ότι οι Ευρωπαίοι ηγέτες έχουν το αντίδοτο απέναντι στον Μπους.

• Συνεχίζονται οι έντονες διαμαρτυρίες κατά της Κίνας για το Θιβέτ, απ' όπου περνάει η ολυμπιακή φλόγα. Η Κινέζοι ηγέτες απτόητοι συνεχίζουν το παραμύθι τους.

• Τα καλάμια αρχίζουν να πολλαπλασιάζονται επεκτεινόμενα προς τα αριστερά.

• Ο τέως Goodys, ο τέως δήμαρχος Πάρου, καταστροφές του νησιού και νυν γραμματέας του Κεντρικού Συμβουλίου του ΠΑΣΟΚ, κατηγορώντας την Αριστερά, υποστηρίζει ότι αυτοί δεν κυβέρνησαν με τη Δεξιά. Απλώς κυβέρνησαν είκοσι χρόνια χειρότερα από τη Δεξιά και κατέστρεψαν τη χώρα.

ΔΕΥΤΕΡΑ 31.3.2008

• Ελεύθερος με χρηματική εγγύηση 100.000 ευρώ αφέθηκε ο πρόεδρος της Ελληνι-

κής Ολυμπιακής Επιτροπής και του Πανελληνίου, που κατηγορείται για πολεοδομικές παραβάσεις. Ωραίοι τύποι προάγουν το αρχαίο πνεύμα αθάνατο!

• Τα κινητά μετά από δέκα χρόνια χρήσης γίνονται πιο επικίνδυνα και από το τσιγάρο, επισημαίνει έρευνα Βρετανού νευροχειρουργού!

• Φεύγει από τη ζωή στα 97 του χρόνια ένας πραγματικός Έλληνας, ο Ζυλ Ντασέν.

ΤΡΙΤΗ 1.4.2008

• Τεράστιες οι περιφερειακές ανισότητες που διχάζουν τη χώρα, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΑΕΠ, από το οποίο το μισό παράγεται στην Αττική.

• Ενώ η ελληνική οικονομία βυθίζεται όλο και περισσότερο στην κρίση, έσοδα-μαμούθ παρουσιάζουν οι τράπεζες, αυξάνοντάς τα μέχρι και 70%. Για παραγωγικές επενδύσεις βέβαια δεν μιλάμε!

ΤΕΤΑΡΤΗ 2.4.2008

• Έχοντας την υποστήριξη όλων των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων, ο πρωθυπουργός προσέρχεται στη Σύνοδο του ΝΑΤΟ στο Βουκουρέστι, όπου συζητείται η διέρυνσή του και κυρίως αυτό που μας καίει, η είσοδος της ΠΓΔΜ. Κόκκινη γραμμή υποχώρησης η σύνθετη ονομασία για όλες τις χρήσεις.

ΠΕΜΠΤΗ 3.4.2008

• Ελληνικό βέτο για τα Σκόπια, με το οποίο αναβάλλεται επ' αόριστον η ένταξη της ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ. Επίσης τρανταχτό όχι της Γερμανίας για την είσοδο Ουκρανίας και Γεωργίας. Τεράστια η ευρωπαϊκή σφαιράρα στον Μπους, που ούτε το είχε διανοηθεί!

• SOS για τα ναρκωτικά εμπέμπεται απ' όλες τις πλευρές, καθώς δύο στους δέκα Έλληνες έχουν κάνει

χρήση ναρκωτικών ουσιών. Να πάτε στα λύκεια να δείτε τι χρήση γίνεται!

• Ανοίγει μετά από σχεδόν μισό αιώνα η οδός Λήδρας στη Λευκωσία. Τούρκοι αστυνομικοί προσπαθούν να δημιουργήσουν προβλήματα και η κυπριακή κυβέρνηση αναγκάζεται να την ξανακλείσει. Τελικά μετά από διάβημα στον ΟΗΕ ανοίγει και πάλι.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 4.4.2008

• Πίσω ολотаχώς κάνει η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας ως προς τις οικονομικές της προβλέψεις για το 2008. Στο 3,6% υποχωρεί η ανάπτυξη, ενώ ο πληθωρισμός ανεβαίνει στο 3,5%. Στο μεταξύ αυξάνονται στο δημόσιο σε 2,5%+2% για φέτος. Μας δουλεύουν!

ΣΑΒΒΑΤΟ 5.4.2008

• Οι μάσκες πέφτουν και σύσσωμη η εθνική ομάδα της Άρσης Βαρών πιάνεται ντοπαρισμένη. Προσπάθειες να ρίξουν την ευθύνη στα παρασκευάσματα που ήρθαν από την Κίνα.

ΚΥΡΙΑΚΗ 6.4.2008

• Άνοδο του δικομματισμού δείχνουν οι δημοσκοπήσεις. Τώρα πρέπει να εκδηλωθεί η με σωστή στρατηγική αντιμετώπιση της Αριστεράς.

ΔΕΥΤΕΡΑ 7.4.2008

• Ντοπαρισμένοι αθλητές ακόμα και σε σχολικούς αγώνες. Αθάνατη Ελλάδα!

ΤΡΙΤΗ 8.4.2008

• Μία ακόμα χώρα της Λατινικής Αμερικής, η Παραγουάη, ετοιμάζεται να κάνει στροφή αριστερά.

ΤΕΤΑΡΤΗ 9.4.2008

• Το μέλλον φυγείν αδύνατον.

ΗΜΕΡΟΔΗΚΤΗΣ ο Δ' ο ΟΝΕΙΡΟΠΟΛΟΣ

Συγκρατημένη άνοδος της Αριστεράς

του Γ. Κουρταλιώτη

Παρά το σύνθημα μότο για την αδιαφορία, το υποτονικό κλίμα, την αποχή, την αποπολιτικοποίηση και την υπερεικονοσαστή κυριαρχία της ΔΑΠ-ΝΔΦΚ, για δεύτερη –τουλάχιστον– συνεχή χρονιά, οι φοιτητικές κάλπες έβγαλαν αποτέλεσμα που διαψεύδει τα στερεότυπα. Οι αριστερές παρατάξεις βελτίωσαν κι άλλο τα ποσοστά τους, ξεπερνώντας συνολικά το 30% των φοιτητικών ψήφων και περιορίζοντας χαμηλά κυρίως τους «όμορους χώρους», δηλαδή την ΠΑΣΠ και τα λεγόμενα «Διάφορα», τα ανεξάρτητα ψηφοδέλτια των σχολών που δεν καταγράφονται σε κάποια παράταξη και συνήθως δεν έχουν πολιτική ταυτότητα.

Η επιτυχία αυτή έχει τη σημασία της, γιατί η άνοδος της Αριστεράς επιτυγχάνεται σε σχέση με τα περσινά της ποσοστά, που ήταν ήδη αρκετά υψηλά, ως απόρροια των κινητοποιήσεων ενάντια στο νόμο-πλαίσιο που είχε καταθέσει η τότε υπουργός Παιδείας, αλλά κυρίως ενάντια στην αναθεώρηση του Άρθρου 16 για το δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Έρχεται δε μετά από μια υποτονική χρονιά στα πανεπιστήμια και ακριβώς σε μια περίοδο κατά την οποία τα δύο μεγάλα κόμματα, ΝΔ και ΠΑΣΟΚ, επιχειρούν να ξανακατακτήσουν την πρωτοβουλία των κινήσεων.

Έχει επίσης αξία να διευκρινιστεί ότι, παρά την υποτονική κινηματικά χρονιά στα πανεπιστήμια, η συμμετοχή στις εκλογές παρέμεινε σε αρκετά υψηλά επίπεδα (στις μικρές περιφερειακές σχολές εμφάνιζε οριακή άνοδο, ενώ αναμένονταν τα στοιχεία από τις μεγάλες σχολές) και περισσότεροι από 100.000 φοιτητές προσήλθαν στην κάλπη. Αριθμός που, ως σημειωθεί, είναι πολλαπλάσιος από αυτόν των φοιτητικών εκλογών της δεκαετίας 1975–1985, που από κάποιους αναφέρεται

με νοσταλγία ως «χρυσή εποχή» του φοιτητικού κινήματος. Ο αριθμός των φοιτητών που ψηφίζουν τα αριστερά ψηφοδέλτια αγγίζει τις 30.000, είναι δηλαδή σχεδόν διπλάσιος από αυτόν που συγκέντρωναν οι αριστερές νεολαίες μεταπολιτευτικά. Σε αυτούς θα πρέπει να προσθέσουμε και έναν σεβαστό αριθμό φοιτητών ελευθεριακών αναφορών, που συμμετέχουν στο φοιτητικό κίνημα, τις διαδικασίες και τις κινητοποιήσεις τους, αλλά από πολιτική θέση αρνούνται να συμμετέχουν στις εκλογές.

Πρέπει εντούτοις να σημειώσουμε και τα αρνητικά αυτού του εκλογικού αποτελέσματος. Το πρώτο είναι ότι η σχετική αύξηση που εμφανίζει η Αριστερά (αναμενόταν να προσεγγίσει τις 2–2,5 μονάδες) απέχει από την αύξηση που οι δημοσκοπήσεις την παρουσιάζουν να απολαμβάνει στην κοινωνία. Σε επίπεδο εσωτερικού ποσοστού (συγκρινόμενη δηλαδή με τον εαυτό της) η άνοδος της Αριστεράς στα πανεπιστήμια υστερεί αρκετά: αγγίζει το 15% στα πανεπιστήμια, έναντι περίπου 100% που την εμφανίζουν οι δημοσκοπήσεις στην κοινωνία. Βέβαια, θα ήταν παράλογο να ζητήσουμε από την Αριστερά να διπλασιάσει τα ήδη υψηλά ποσοστά της στα πανεπιστήμια (δηλαδή να ξεπεράσει το 50%) μέσα σε ένα χρόνο, όμως η αναντιστοιχία παραμένει. Και αυτό –το έχουμε ξανατονίσει– αφορά πρωτίστως το ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος ίσως να είναι και το πρώτο αριστερό

κόμμα στον κόσμο που τα ποσοστά του στον πανεπιστημιακό χώρο δεν φτάνουν ούτε το μισό των δημοσκοπήσεων του ποσοστών στην κοινωνία!

Δεύτερο ανησυχητικό φαινόμενο, η αντοχή και οριακή αύξηση της ΔΑΠ-ΝΔΦΚ, της παράταξης της Νέας Δημοκρατίας. Η ΔΑΠ φαίνεται να ξανακερδίζει ένα κομμάτι από αυτό που έχασε –ελέω κινητοποιήσεων– την περσινή χρονιά και εξακολουθεί να βρίσκεται σε ποσοστά κοντινά με αυτά που η ΝΔ συγκεντρώνει στην κάλπη. Αυτό αναδεικνύει την ύπαρξη ενός μαζικού –έστω και μειοψηφικού– συντηρητικού και φιλελεύθερου ρεύματος στα πανεπιστήμια, με αξιοσημείωτες επιδόσεις αντοχής. Γεγονός που γίνεται ακόμα πιο ανησυχητικό αν σκεφθούμε ότι η ΔΑΠ αποτελεί μέσα στις σχολές έναν επιθετικό μηχανισμό που προβάλλει τον ατομικισμό και το κυνήγι της με κάθε κόστος καριέρας.

Σε γενικές γραμμές πάντως, το φετινό αποτέλεσμα των φοιτητικών εκλογών επιβεβαιώνει το γεγονός ότι η Αριστερά είναι ισχυρή στα πανεπιστήμια, και μάλιστα σε όλες τις εκδοχές της. Είναι εντυπωσιακό μάλιστα ότι εξαιρετικά υψηλά (7,5%) παρέμειναν και τα ποσοστά της ΕΑΑΚ (άκρα Αριστερά), η οποία συνήθως ανεβαίνει τις χρονιές των κινητοποιήσεων και πέφτει τις επόμενες. Άνοδο –σχετικά απρόσμενη– γνώρισε και η ΠΚΣ του ΚΚΕ, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ εκμεταλλεύεται τη δυναμική και ανεβαίνει δύο μονάδες.

	2008 (εκτίμηση στο 60% των σχολών)	2007 (τελικό)
ΔΑΠ-ΝΔΦΚ	39,3	39,5
ΠΑΣΠ	25,2	25,8
Πανσπουδαστική (ΚΝΕ)	15,6	14,9
ΕΑΑΚ (άκρα Αριστερά)	7,2	8,0
ΑΡΕΝ (ΣΥΡΙΖΑ)	6,3	4,0
Λοιποί	5,4	6,5
Λευκά	1,0	1,3



Από όσα διαβάξει στον επαρχιακό Τύπο η Τασία Λεβόν.

Από την εφημερίδα
Ηπειρώτικα Νέα,
Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2007:



Από την εφημερίδα
Εμπρός της Λέσβου,
Μάρτιος 2008:

Άλλος για... εξωλέμβια;

Σύμφωνα με δήλωσή τους, οι αλλοδαποί αποβιβάστηκαν σε άγνωστο παραθαλάσσιο σημείο με φουσκωτή μηχανοκίνητη λέμβο...» αναφέρει το καθημερινό πλέον δελτίο τύπου που καταγράφει τις παράνομες αφίξεις μεταναστών από τα απέναντι τουρκικά παράλια. Ποια είναι όμως η τύχη όλων αυτών των βαρκών; Μέχρι πριν από μερικούς μήνες, όποιος πολίτης στη Λέσβο έβρισκε μια παρατημένη από τους μετανάστες βάρκα, αφού τη δήλωνε στο Λιμεναρχείο, μετά από κάποιο χρονικό διάστημα είχε δικαίωμα να την αποκτήσει και να τη νηολογήσει νόμιμα. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μην είναι λίγοι εκείνοι που από τη μια στιγμή στην άλλη βρέθηκαν ιδιοκτήτες εξωλέμβιας βάρκας. Καθώς όμως το κύμα παράνομης μετανάστευσης μεγάλωνε, από τον περασμένο Μάιο όλο αυτό εξελίχθηκε σε «επιχείρηση» με αρκετούς πολίτες να στήνουν ένα πραγματικό «πλιάτσικο» για ν' αποκτήσουν μια... εξωλέμβια.

«Εφθάναν σε σημείο να τσακώνονται πάνω στην ακτή

μπροστά στα έκπληκτα μάτια των προσφύγων για το ποιος είδε πρώτος και θα πάρει τη βάρκα τους» λέει άνδρας του Λιμενικού Σώματος.

Από την εφημερίδα
Εμπρός της Λέσβου,
Φεβρουάριος 2008:
Ξέρετε ότι

Στη Μητρόπολη Θηβών και Λεβαδείας από τους 110 ιερείς που διακονούν, οι 82 διαθέτουν πτυχίο Θεολογίας και απ' αυτούς ορισμένοι και δεύτερο πτυχίο;

Από την εφημερίδα
Εμπρός της Λέσβου,
Μάρτιος 2008:

Λατέρνα κι όξω καρδιά...

Κουβαλώντας στην πλάτη του την παλιά λατέρνα που του άφησε ο παππούς του και έχοντας στο πλάι του τη γυναίκα του Ευδοξία, ο Σπύρος Ταραπόσος έχει γυρίσει όλη την Ελλάδα, πλημμυρίζοντας τους δρόμους με τους ήχους μιας άλλης εποχής. Μεγαλύτερη και από το βάρος της λατέρνας είναι η κληρονομιά που κουβαλάει τόσα χρόνια πάνω του, με την ευχή αυτή να συνεχιστεί και από το γιο του.

Ο Σπύρος Ταραπόσος είναι ένας από τους οκτώ λατερντζήδες σε όλη τη χώρα που επιμένουν να διατηρούν την παράδοση.

Με τη λατέρνα του έχει γυρίσει κάθε γωνιά της χώρας. Στη Μυτιλήνη έμεινε τρεις ημέρες και χθες θα έπαιρνε το πλοίο της γραμμής για τον επόμενο σταθμό του, τη Χίο.

Για τη συντήρηση της λατέρνας υπάρχουν μόνο δυο τεχνίτες σε όλη τη χώρα. Ένας βρίσκεται στην Αθήνα και ένας στη Θεσσαλονίκη. Εκεί πηγαί-



Από το Εμπρός της Λέσβου

νουν όλοι οι λατερντζήδες που φοβούνται ότι ακόμη και αυτοί οι δυο μάστορες της λατέρνας που έχουν απομείνει, θα χαθούν κάποια στιγμή και δεν θα μπορούν να επισκευάσουν τις λατέρνες τους.

Από την εφημερίδα
Εμπρός της Λέσβου,
Μάρτιος 2008:

Δεν μπορούν να κυνηγήσουν; Πετάξτε τα!

Μέρα με τη μέρα αυξάνονται τα αδέσποτα κυνηγόσκυλα που, λόγω της ανικανότητάς τους στο κυνήγι, καταλήγουν στην καλύτερη περίπτωση στο δρόμο. Μέχρι στιγμής, αγέλες υπάρχουν στη Χαραμίδα, στην Παναγία την Αμαλή, μέχρι και τον Άι Γιώργη Κουτσομπιρά στους Λάμπους Μύλους, αλλά και στον κεντρικό δρόμο στο ύψος για τη διασταύρωση για Μόρια... Το μεγαλύτερο μέρος ευθύνης το έχουν οι ιδιοκτήτες, αλλά και όλοι εμείς, που σίγουρα ξέρουμε και από έναν γνωστό γνωστού που προέβη σε μια τέτοια πράξη και σωπούμε! Πολλοί είναι αυτοί που ζητούν την περισυλλογή τους από φιλοζωικά σωματεία, όμως δεν είναι τα σωματεία υπεύθυνα για να λύσουν αυτό το πρόβλημα.

Από την εφημερίδα
Εμπρός της Λέσβου,
Φεβρουάριος 2008:
Ο (παρα)εκκλησιαστικός σταθμός!

Πάει καιρός που βλέπαμε τον πολύ ενδιαφέροντα τηλεοπτικό σταθμό της Αθήνας «ΣΚΑΪ». Πάει καιρός που στη θέση του «ΣΚΑΪ» ξεφύτρωσε ένας αστείος τηλεοπτικός σταθμός ο «4Ε» με θρησκευτικά (και ενίοτε κς

παραθρησκευτικά) θέματα από την περιοχή της Θεσσαλονίκης.

Τώρα, ποιος εγκέφαλος εκπαιστεί Παναγ(ρ)ιότατο Άνθιμο αντί «ΣΚΑΪ», θα σας γελάσω...

Από την εφημερίδα
Φωνή της Ξάνθης,
Φεβρουάριος 2008:
Επισημάνσεις

- Πεζοδρόμια του σκοτωμού που κανείς δεν νοιάζεται να τα διορθώσει, ώστε να διασφαλίζουν την ακεραιότητα των πεζών.

Οδός Αδριανουπόλεως απέναντι από το Δασαρχείο, βίδες γίγαντες από ξερίζωμα κολώνας παραμονεύουν τη σόλα παπουτσιού που θα τις βάλει σημάδι, για να ξαπλώσουν ένα ολίγον απρόσεκτο κορμί με προορισμό το δρόμο προς το Νοσοκομείο και στην χειρότερη περίπτωση προς την μακαρία οδό.

- Ποιος ελέγχει αν οι τέντες σε όλα τα καταστήματα έχουν το νόμιμο ύψος ή κατεβαίνουν χαμηλά, ώστε οι, σχετικά υψηλοί, διερχόμενοι να χτυπούν τα κεφάλια τους πάνω σ' αυτές;

Επίσης, στα καθοδηγητικά σήματα της τροχαίας, που αρκετές φορές τέμνουν το υποτυπώδες πεζοδρόμιο έχουν προστεθεί ταμπέλες με μαύρα βελάκια, σε ύψος αρκετά επικίνδυνο για τους πεζούς.

Μήπως πρέπει να αποκτήσουμε κεραιές στο κεφάλι μας ώστε να μας προειδοποιούν για τους κινδύνους που караδοκούν στους δρόμους; Ή μήπως θα πρέπει να κυκλοφορεί ο κόσμος με το κεφάλι σκυφτό, ως σύγχρονος ραγιάς, διότι η υπευθυνότητα ορισμένων του δυσκολεύουν τη ζωή και το διαβα στην πόλη;



Σε τι συνίσταται η κρίση του δικομματισμού;

του Αλέξανδρου Καζαμία

Σε αντίθεση με την κοινή αντίληψη, η σημερινή κρίση του δικομματισμού δεν σχετίζεται με την κατακόρυφη πτώση της δημοτικότητας της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ. Σε άλλες χώρες, όπως η Γαλλία και η Βρετανία, η δύναμη των δύο μεγάλων κομμάτων συχνά μειώνεται σε ποσοστά αντίστοιχα με αυτά που δίνουν σήμερα οι δημοσκοπήσεις στη ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ, χωρίς ωστόσο ο δικομματισμός να χάνει εκεί την παντοδυναμία του. Αυτό οφείλεται εν μέρει στα διαφορετικά εκλογικά συστήματα των χωρών αυτών, που δίνουν αυτοδυναμία με μικρότερα ποσοστά από ό,τι οι δικοί μας εκλογικοί νόμοι. Όμως η καθοριστική αιτία είναι η εξής: τα δικομματικά συστήματα καταρρέουν όταν το ένα από τα δύο κόμματα χάσει την απαιτούμενη δυναμική για την επάνοδό του στην εξουσία. Γι' αυτό το στοιχείο που επιβεβαιώνει την κρίση του δικομματισμού στις πρόσφατες δημοσκοπήσεις δεν είναι η μείωση της δύναμης των δύο μεγάλων κομμάτων, αλλά η μεγάλη αύξηση της διαφοράς τους εις βάρος του ΠΑΣΟΚ.

Σε αντίθεση με όσα διαδίδουν τα περισσότερα ΜΜΕ, εκτός από τη θεαματική άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ, το δεύτερο ανατρεπτικό στοιχείο στις πρόσφατες δημοσκοπήσεις δεν είναι η μείωση της δύναμης των δύο μεγάλων κομμάτων. Αν και τα ποσοστά τους είναι ελαφρώς χαμηλότερα από κάθε άλλη στιγμή στο παρελθόν, παρόμοια πτώση δημοτικότητας έχει καταγραφεί και άλλοτε για τους πρωταγωνιστές του δικομματισμού. Έτσι, ενώ στην τελευταία δημοσκόπηση της Metron Analysis (MEGA, 14.3.2008) τα δύο μεγάλα κόμματα συγκεντρώνουν μαζί το 54,4% των προτιμήσεων (29,2% για τη ΝΔ, 25,2% για το ΠΑΣΟΚ), το Μάρτιο του 2001 η ίδια εταιρεία κατέγραφε κοινό ποσοστό 58,5%, δηλ. μόνο τέσσερις μονάδες περισσότερο (Metron Analysis, 10/14.1.2004). Το Μάιο του 2001 μάλιστα, η Metron κατέγραφε πτώση για το ΠΑΣΟΚ στο 25,8%, δηλαδή μόλις 0,6% πάνω από το σημερινό του ποσοστό.

Παρ' όλα αυτά, κανείς δεν μιλούσε τότε για «κρίση δικομματισμού» και «τέλος εποχής», σε αντίθεση με τους τίτλους και τα εξάστηλα που εμφανίστηκαν από τον περασμένο Ιανουάριο (*Ελευθεροτυπία*, 9.1.08, *Το Βήμα*, 20.1.2008, σ. Β18-20).

ΤΑ ΔΥΟ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: Η ΔΙΑΦΟΡΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΑΙΡΕΜΕΝΟ ΠΑΣΟΚ

Λίγο πριν εκτιναχθεί η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ από το 7,8-9,1% του Ιανουαρίου (Metron, 7.1.08, 24.1.08, MRB, 29.1.08) στο 17,8-18,4% του Φεβρουαρίου-Μαρτίου (Metron, 14.3.08, ΚΑΠΑ, 19/22.2.2008), το νέο στοιχείο που δικαιολογούσε την ήδη τότε εκτυλισσόμενη συζήτηση περί κρίσης του δικομματισμού δεν είχε καθαρά εντοπιστεί. Ενώ η γενική άποψη ήταν ότι «κατρακυλούν οι μεγάλοι, ανεβαίνουν οι μικροί» (*Τα Νέα*, 8.1.08), ο δείκτης που μετέβαλε πλέον ριζικά τους συσχετισμούς ήταν η νέα διεύρυνση της διαφοράς ανάμεσα στη ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ

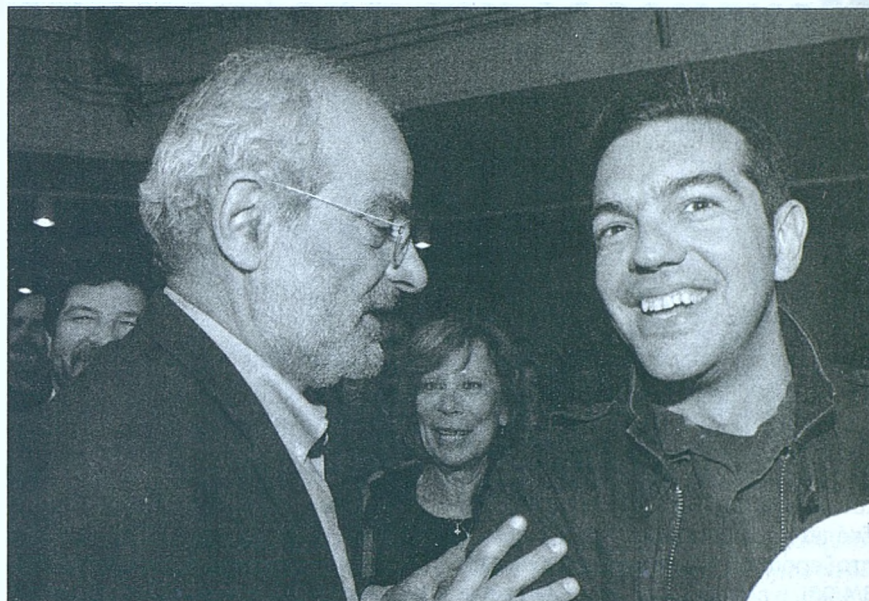
λίγο μετά την εκλογή του κ. Παπανδρέου στην προεδρία του κόμματός του. Έτσι, από τις 3,7 μονάδες στις εκλογές του Σεπτεμβρίου, μια μέτρηση στα τέλη Ιανουαρίου ανέβαζε τη διαφορά ΝΔ-ΠΑΣΟΚ στο 4,1% (MRB, 29.1.08), ενώ μια άλλη την έδειχνε στο 4,4% (GPO, 25.1/2.2.08).¹ Για να γίνει αντιληπτό το νόημα της στατιστικά ισχνής αλλά από κάθε άποψη καθοριστικής αυτής εξέλιξης, πρέπει να σημειωθεί ότι από το 1977 δεν έχει υπάρξει ποτέ προηγούμενο αύξησης της διαφοράς ανάμεσα στην κυβέρνηση και την αξιωματική αντιπολίτευση μετά από δύο αλληπάλληλες εκλογικές ήττες.² Κι επειδή, όπως τονίζει η θεωρία των κομματικών συστημάτων, ο δικομματισμός στηρίζεται στην προϋπόθεση ότι «η εναλλαγή στην εξουσία παραμένει βάσιμη προσδοκία» (G. Sartori, *Parties and Party Systems*, 1976, σ.188), η εμφάνιση της πιθανότητας μιας τρίτης και μεγαλύτερης εκλογικής ήττας για το ΠΑΣΟΚ, τέσσερις μήνες μετά τη δεύτερη, ερχόταν να αμφισβητήσει για πρώτη φορά την προϋπόθεσή αυτή και, παράλληλα, όλη τη βάση του δικομματικού μας συστήματος.

Μέχρι το τέλος Ιανουαρίου, δηλαδή προτού ακόμη ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίσει διψήφια ποσοστά, το άλλο σημαντικό στοιχείο της κρίσης του δικομματισμού ήταν η κατάσταση στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ. Αν και οι αιτίες της είναι πολύ βαθιές και σύνθετες, μετά την εκλογή του κ. Παπανδρέου στις 11 Νοεμβρίου με ποσοστό 55%, η κρίση στο ΠΑΣΟΚ εξέλαβε πλέον τη μορφή της εσωστρέφειας ενός κόμματος με διαιρεμένη ηγετική ομάδα. Έτσι, σύμφωνα με μια έρευνα στα τέλη Ιανουαρίου, το 31% των ερωτηθέντων απέδιδαν την πτώση

της δημοτικότητας του κόμματος είτε στην «εσωκομματική αναμέτρηση» είτε στον «αποκλεισμό στελεχών» από τον κ. Παπανδρέου μετά την εκλογή του (GPO, 25.1/2.08), δηλαδή σε πρόσφατους παράγοντες που συνδέονται με την εικόνα του ως διχασμένου κόμματος. Άλλη έρευνα επίσης δείχνει ότι, από τον Οκτώβριο ως τις αρχές Φεβρουαρίου, οι θετικές κρίσεις για το ΠΑΣΟΚ είχαν πέσει από 52% σε 31% και οι αρνητικές είχαν εκτιναχθεί από 42% σε 65% (Public Issue, 5/8.2.08), επιβεβαιώνοντας έτσι ότι στο τετράμηνο αυτό η εικόνα του ως διαιρεμένου κόμματος το ζημίωσε όσο ποτέ άλλοτε στην πρόσφατη ιστορία του. Σύμφωνα με τον Angelo Panebianco, τα κόμματα που ελέγχονται από «διαιρεμένες/σταθερές» ηγετικές ομάδες, τείνουν προς μία «αμυντική στρατηγική» που «κλείνει την [κομματική] οργάνωση στον εαυτό της» και «μπλοκάρει την επέκτασή [της]» στο υπόλοιπο κομματικό σύστημα (Political Parties: Organisation and Power, 1982, σ.170-71). Τα γνωρίσματα αυτά, που εύκολα μπορεί κανείς να διαγνώσει στο ΠΑΣΟΚ του τελευταίου εξαμήνου, αντιστρατεύονται μία από τις βασικές προϋποθέσεις λειτουργίας του δικομματισμού, που είναι η εξωστρεφής ανταγωνιστικότητα των μεγάλων κομμάτων.

ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΤΡΙΚΟΜΜΑΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ:

Βεβαίως, το κόμμα του κ. Παπανδρέου έχει ταυτόχρονα κηρύξει μια «αριστερή στροφή», δρώντας έτσι με τρόπο που παρεκκλίνει από τη συμπεριφορά των κομμάτων που ο Panebianco αποκαλεί «διαιρεμένα/σταθερά». Η ριψοκίνδυνη αυτή γραμμή επικυρώνει πως το ΠΑΣΟΚ συνδυάζει επίσης συμπεριφορές που, κατά τον ίδιο πολιτικό επιστήμονα, συνδέονται με τα «διαιρεμένα/ασταθή» κόμματα, όπου οι ηγετικές ομάδες επιδιώκουν «επέκταση [...] που οφείλεται λιγότερο σε μια κεντρική στρατηγική παρά σε στρατηγικές εσωτερικού ανταγωνισμού» (ό.π., σ. 170). Σε κάθε περίπτωση όμως, η «αριστερή στροφή» και η συνεπαγόμενη εγκατάλειψη του κεντρώου χώρου από την ηγεσία του ΠΑΣΟΚ είναι μια τακτική που, σύμφωνα με τη θεωρία των κομματικών συστημάτων, αποτελεί το κύ-



Αλέκος Αλαβάνος και Αλέξης Τσίπρας: Οι κινητήριες δυνάμεις της ραγδαίας αύξησης της δύναμης του ΣΥΡΙΖΑ, που έφεραν τον φρέσκο αέρα στην Αριστερά.

κναιο άσμα του δικομματισμού. Ιδού πώς αξιολογείται από το σημαντικότερο ίσως θεωρητικό αυτού του επιστημονικού κλάδου: «Στο δικομματισμό οι ανταγωνιστές είτε συγκλίνουν [...] είτε το σύστημα καθίσταται αντιλειτουργικό και καταρρέει. Γι' αυτό η κεντρικότητα είναι η ουσία του συστήματος, εκτός κι αν ένα από τα δύο μεγάλα κόμματα αρχίζει να φοβάται πως δεν έχει καμία πιθανότητα νίκης στο ορατό μέλλον» (G. Sartori, ό.π., σ. 345). Ο Sartori έχει δίκιο: όπως δείχνουν οι δημοσκοπήσεις για την παράσταση νίκης, όχι μόνο το ΠΑΣΟΚ, αλλά και όλη η κοινωνία στη συντριπτική της πλειονότητα πιστεύει ότι το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης δεν έχει καμία απολύτως πιθανότητα εκλογικής νίκης στο ορατό μέλλον.

Παρ' όλα αυτά, το ισχυρότερο πλήγμα που δέχτηκε ως τώρα ο δικομματισμός προήλθε από τη ραγδαία άνοδο των ποσοστών του ΣΥΡΙΖΑ στις δημοσκοπήσεις από τον Ιανουάριο και μετά. Η σημασία της εξέλιξης αυτής έγκειται στην επιτυχία της δημοκρατικής αριστεράς να προσελκύσει για πρώτη φορά στην ιστορία της το μεγαλύτερο μέρος των ψηφοφόρων που μέχρι τώρα αποδοκίμαζαν τα δύο μεγάλα κόμματα χωρίς όμως να μετατρέπουν τη δυσ-

ρέσκεια τους σε θετική προτίμηση για κάποιο άλλο κόμμα. Όμως η ανάδειξη του ΣΥΡΙΖΑ σε τρίτη δύναμη του κομματικού μας συστήματος δεν είναι μόνο η σημαντικότερη πτυχή της κρίσης του δικομματισμού: είναι, καθώς φαίνεται, και η αρχή του οριστικού του τέλους.

Εκείνο που παραμένει ωστόσο αβέβαιο είναι αν το νέο σύστημα που αναμένεται να προκύψει θα είναι τελικά του ενός κυρίαρχου κόμματος ή τρικομματικό. Αυτό βεβαίως θα εξαρτηθεί αποκλειστικά από την επιλογή του ΣΥΡΙΖΑ να συνομιλήσει ή όχι με το ΠΑΣΟΚ, μετά τις επόμενες εκλογές, με στόχο τη συγκρότηση ενός κοινού προγράμματος μελλοντικής κυβερνητικής συνεργασίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Τα στοιχεία αυτά προέρχονται κατόπιν αφαίρεσης του ποσοστού της αδιευκρίνιστης ψήφου.
2. Την περίοδο 1993-2000, για παράδειγμα, όπου η ΝΔ υπέστη τρεις αλλεπάλληλες ήττες, η διαφορά της από το ΠΑΣΟΚ μειωνόταν σταθερά από 7,6 το 1993 σε 3,4 το 1996 και σε 1,1 το 2000, διατηρώντας έτσι πάντα ορατή την προοπτική επιστροφής της στην εξουσία.

Μονομερές και παράνομο το ελληνικό βέτο

του Σήφη Φιτσανάκη

Πριν ακόμα καταλαγιάσει η σκόνη από την περίφημη ενδοανατοϊκή μάχη του Βουκουρεστίου, η προσοχή πολλών στρέφεται ήδη στις πιθανές επιπτώσεις του ελληνικού βέτο. Έτσι, καθώς τα Σκόπια προειδοποιούν για γενική αποσταθεροποίηση των Βαλκανίων (ΑΠΕ, 3/4/08), η ελληνική αρθρογραφία κάνει λόγο για πιθανά αντίποινα από την Ουάσινγκτον (Ελευθεροτυπία, 5/4/08).

Ωστόσο, η κυριότερη απειλή για την Ελλάδα στη μετα-βέτο εποχή δεν έχει να κάνει τόσο με «ξένους δάκτυλους» όσο με την επικίνδυνη ομοφωνία με την οποία ο ελληνικός πολιτικός κόσμος και τα μέσα ενημέρωσης υποδέχτηκαν την είδηση της άσκησης του ελληνικού βέτο στην πρόσφατη νατοϊκή σύνοδο. Είναι χαρακτηριστικό ότι την επομένη του βέτο σχεδόν όποια εφημερίδα κι αν άνοιγε κανείς, θα διάβαζε πως η ελληνική κυβέρνηση «πιστώθηκε στο Βουκουρέστι μια μεγάλη επιτυχία» (Τα Νέα, 4/4/08), ενεργώντας «με σύνεση και σοβαρότητα για χάρη της σταθερότητας στα Βαλκάνια» (Ελευθεροτυπία, 3/4/08). Ο δε πρωθυπουργός «έμεινε σταθερός» (Καθημερινή, 3/4/08) στην «τολμηρή στρατηγική [του, στέλνοντας] μήνυμα αποφασιστικότητας» (Το Βήμα, 4/4/08) και σημειώνοντας παράλληλα «πλήρη επιτυχία για την ελληνική διπλωματία» (Έθνος, 3/4/08). Ο εκθειασμός από τον ελληνικό Τύπο συνοδεύτηκε από παρόμοιου χαρακτήρα δηλώσεις στελεχών της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Σύμφωνα με αυτές, «ο πρωθυπουργός, [που] είχε πίσω του μια ισχύ με

εθνικά χαρακτηριστικά» (Αννα Διαμαντοπούλου)¹, «έπραξε αυτό που [...] περίμενε ο ελληνικός λαός» (Γιώργος Παπακωνσταντίνου)², κι έτσι «αποτρέψαμε μια αρνητική εξέλιξη για τα εθνικά μας συμφέροντα» (Γιώργος Παπανδρέου)³.

Με τη φωτεινή εξαίρεση μερικών ενημερωτικών μέσων της Αριστεράς, είναι πραγματικά άξιο απορίας πώς μπορεί σε ένα κράτος απαλλαγμένο από πολιτική αστυνόμευση να εκφράζονται τόσο πανομοιότυπες απόψεις από τα κέντρα της «τέταρτης εξουσίας». Την εντυπωσιακή αυτή σύμπλευση αντιλήψεων πάνω σε ένα τόσο πολύπλοκο διεθνές θέμα όπως είναι το Μακεδονικό θα τη ζήτησε οποιοδήποτε ολοκληρωτικό καθεστώς. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, προς όφελος της ελεύθερης έκφρασης αλλά και των αξιών της δημοκρατίας, είμαστε υποχρεωμένοι να επισημάνουμε εδώ ορισμένες βασικές πτυχές της ελληνικής στάσης στο Βουκουρέστι, τις οποίες επιμένει να παραβλέπει η πλειονότητα των εγχώριων ενημερωτικών μέσων.

ΒΕΤΟ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΑΔΥΝΑΜΙΑ

Στις διεθνείς σχέσεις μεταξύ εθνών, η πολιτική χροιά του βέτο, που στα λατινικά σημαίνει «απαγορεύω», ενδείκνυται σε περιπτώσεις που ένα κράτος-μέλος κάποιου οργανισμού αδυνατεί να πείσει τα υπόλοιπα κράτη-μέλη για την ορθότητα της άποψής του. Συνεπώς επιλέγει να καταφύγει στο βέτο, δηλαδή στη μονομερή απαγόρευση, ακριβώς επειδή αδυνατεί να πείσει τα υπόλοιπα μέλη. Ορθά, λοιπόν, το βέτο θεωρείται κατά κανόνα επιλογή απελπισίας, η τεχνητή επιβολή στην πλειοψηφία μιας μειονοτικής άποψης.

Γνωρίζοντας αυτή την πραγματικότητα

τα, η ελληνική κυβέρνηση έδωσε μέγιστη προτεραιότητα στη δημιουργία της αντίληψης πως «δεν απομονώθηκε από τους συμμάχους» (Ελευθεροτυπία, 3/4/08). Φρόντισε επομένως να εφοδιάσει τα μέλη της ελληνικής δημοσιογραφικής αποστολής στο Βουκουρέστι με ελεγχόμενες διαρροές που ενίσχυαν την άποψη της αποδοχής των θέσεων της Αθήνας από τους νατοϊκούς εταίρους. Έτσι, όλοι μάθαμε για την «αλληλεγγύη» (Τα Νέα, 3/4/08) προς την Ελλάδα από τον Γάλλο πρόεδρο Νικολά Σαρκοζί, στον οποίο μάλιστα αποδίδεται η σουρεαλιστική δήλωση ότι «έχει ουγγρικές ρίζες αλλά και ελληνικές, τις οποίες αποδέχεται πλήρως» (Ημερησία, 3/3/08). Παράλληλα, με την ουσιαστική συμμετοχή των περισσότερων διπλωματικών συντακτών, η κυβέρνηση κατάφερε να περάσει στην κοινή γνώμη την άποψη πως τα λίγα κράτη που έκαναν λόγο για «κατανόηση» των ελληνικών θέσεων εξέφραζαν ουσιαστικά την υποστήριξή τους στην Ελλάδα. Έτσι εξηγείται η παρερμηνεία στην ελληνική κοινή γνώμη των στάσεων της Ισπανίας, της Ιταλίας και της Βουλγαρίας ως «θετικών για την Ελλάδα» (Ελευθεροτυπία, 3/4/08), παρότι και οι τρεις αυτές χώρες έχουν ταχθεί δημόσια υπέρ της ένταξης της ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ. Ακόμα και οι στάσεις χωρών που τάχθηκαν ανοιχτά στις συνομιλίες υπέρ της άμεσης ένταξης της ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ ερμηνεύτηκαν ως θετικές, διότι αρκέστηκαν «στη στήριξη της ένταξης των Σκοπίων, χωρίς [...] να επιτίθενται στην Ελλάδα» (Ημερησία, 3/3/08). Από την αποστείρωση της πραγματικότητας δεν γλίτωσε ούτε ο ίδιος ο γενικός γραμματέας του ΝΑΤΟ Γιαπ ντε Χουπ Σέφερ, ο οποίος, σύμφωνα με την

Ο Σήφης Φιτσανάκης είναι διδάκτωρ πολιτικών επιστημών και ζει στις ΗΠΑ

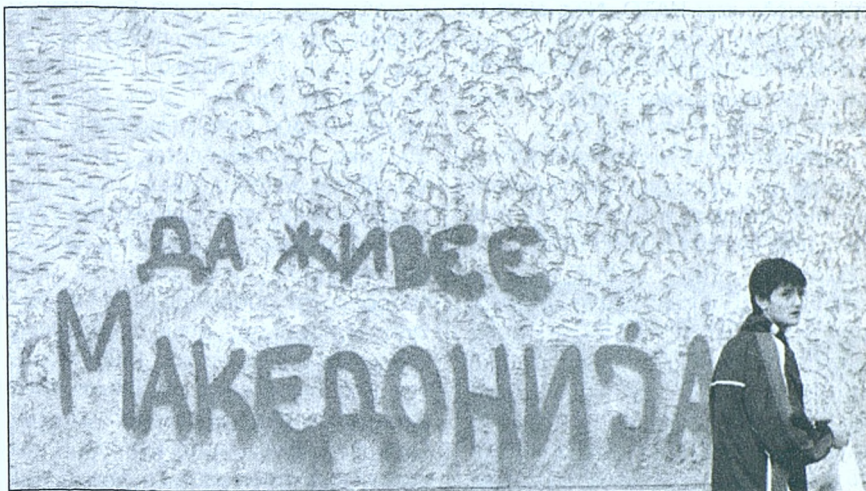
Ελευθεροτυπία (3/4/08), «έδωσε ήπιο τόνο» στη συζήτηση. Το ότι στο πρόσφατο παρελθόν έχει «μεταφέρει [στην Αθήνα] το μήνυμα ότι το βέτο θα εκληφθεί ως μη φιλική ενέργεια» (*Εθνος*, 29/2/08) προφανώς θεωρείται άσχετο.

Ωστόσο, με αρκετή προσοχή, μπορεί κανείς να διακρίνει μερικά ψήγματα πραγματικότητας στις ανταποκρίσεις των Ελλήνων συντακτών, όπως, για παράδειγμα, ότι «η Ελλάδα δέχθηκε ισχυρές πιέσεις από συμμάχους» (*Ελευθεροτυπία*, 4/4/08) ή ότι οι χώρες-μέλη που δεν έλαβαν ανοιχτά θέση στις συνομιλίες «φυσικά δεν σημαίνει [...] ότι [...] συμφώνησαν με τον κ. Καραμανλή. Απλώς υπήρξαν και κάποιοι που φρόντισαν να τηρήσουν αιδήμονα σιωπή, για δικούς τους λόγους, όπως η Βρετανία, ο Καναδάς και η Πορτογαλία, που συμφωνούν πλήρως με τους Αμερικανούς» (*Τα Νέα*, 3/4/08). Ακόμα και στη φιλοκυβερνητική *Καθημερινή* διαβάζουμε πως «αν και [...] ο εκνευρισμός των περισσότερων ηγετών για τη στάση της Ελλάδας δεν κατεγράφη στις δημόσιες δηλώσεις τους, στη συνείδηση πολλών η Ελλάδα χρεώνεται την παρεμπόδιση της πλήρους διεύρυνσης του NATO. Με φωτεινή εξαίρεση τον Νικολά Σαρκοζί, οι υπόλοιποι ηγέτες δέχθηκαν με απογοήτευση την αναβολή της ένταξης των Σκοπίων» (4/4/08).

Η «ΦΩΤΕΙΝΗ ΕΞΑΙΡΕΣΗ» ΣΑΡΚΟΖΙ

Σε τι οφείλεται όμως η «φωτεινή εξαίρεση [του] Νικολά Σαρκοζί», όπως την ονομάζει η *Καθημερινή*; Πολλοί εύπιστοι συμπολίτες μας ίσως να αποδίδουν την «αλληλεγγύη» του στις θέσεις της Αθήνας στις «ελληνικές [ρίζες του], τις οποίες αποδέχεται πλήρως». Σ' αυτούς πιθανότατα συγκαταλέγονται πολιτικοί παράγοντες της βόρειας Ελλάδας που ετοιμάζονται να προσκαλέσουν τον πρόεδρο της Γαλλίας στη Θεσσαλονίκη για να «του απονεμηθεί το Χρυσό Κλειδί της πόλης» (*Εθνος*, 3/4/08) και για να «δοθεί το όνομά του [...] σε κεντρικό δρόμο» (*Τα Νέα*, 4/4/08).

Ωστόσο, οι πραγματικοί λόγοι της γαλλικής «αλληλεγγύης» ενδέχεται να μην είναι και τόσο ρομαντικοί. Ενδει-



κτικά, όσοι παρακολουθούν προσεκτικά τους χειρισμούς του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών πιθανόν να γνωρίζουν πως μερικές εβδομάδες πριν από την σύνοδο του NATO η Ντόρα Μπακογιάννη επισκέφτηκε το Παρίσι «με πλήρες πρόγραμμα», όπως ανέφερε σχετικό δημοσίευμα (*Τα Νέα*, 27/2/08). Ακόμα σημαντικότερο ίσως αποδειχτεί πρόσφατο άρθρο που αναφέρει μεταξύ άλλων ότι «πόντους κερδίζει η Γαλλία στα εξοπλιστικά προγράμματα της Ελλάδας μετά τη στάση του κ. Σαρκοζί στη Σύνοδο Κορυφής του NATO» και ότι «το Παρίσι, η Ρώμη, η Μαδρίτη αλλά και το Βερολίνο, που την τελευταία στιγμή έκανε μικρή στροφή κατανοώντας την ελληνική θέση, ίσως να έχουν προβάδισμα σε κάποιες προμήθειες» (*Τα Νέα*, 5/4/08). Εικάζεται μάλιστα πως «το δέλεαρ [...] της [...] ελληνικής εξοπλιστικής πίτας και ο γαλλογερμανικός ανταγωνισμός επ' αυτού ήταν που τελικά οδήγησε την καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ στη «στροφή»» (ό.π.).

Φυσικά αυτά είναι «ψιλά γράμματα», που αποδίδονται σε «συνωμοσιολογούντες [που επιμένουν πως] υπάρχουν συμφωνίες κάτω από το τραπέζι» (ό.π.). Η κ. Μπακογιάννη έχει ήδη διαψεύσει δημόσια ότι υπήρξαν ανταλλάγματα για τη στήριξη των εταίρων⁴, οπότε ίσως οι «συνωμοσιολογούντες» θα έπρεπε να επανεξετάσουν την άποψη ότι η «φωτεινή εξαίρεση» Σαρκοζί συσχετίζεται με τις «ελληνικές [ρίζες του], τις οποίες αποδέχεται πλήρως».

Άλλωστε, αυτή η εξήγηση ακούγεται λογική, σε αντίθεση με την προσφορά στη Γαλλία αμυντικών προμηθειών ύψους πολλών δισεκατομμυρίων ευρώ.

ΜΟΝΟΜΕΡΗΣ ΕΠΙΒΟΛΗ

Όποια κι αν είναι η εξήγηση της γαλλικής σύμπλευσης, το γεγονός παραμένει πως, πέραν του κ. Σαρκοζί, «οι υπόλοιποι ηγέτες δέχθηκαν με απογοήτευση την αναβολή της ένταξης των Σκοπίων» (*Καθημερινή*, 4/4/08). Εκ των πραγμάτων, λοιπόν, η ελληνική θέση επιβλήθηκε εκβιαστικά, όχι μέσω της πειθούς. Αυτό ομολογείται εμμέσως στα περισσότερα σχετικά δημοσιεύματα, όπου αναφέρεται ότι «οι 27 ηγέτες του NATO υποχρεώθηκαν να δεχθούν πως τα Σκόπια δεν θα λάβουν πρόσκληση για ένταξη στο NATO» (*Τα Νέα*, 3/4/08), ότι «το ελληνικό βέτο στην ουσία επιβλήθηκε» (*Ελευθεροτυπία*, 4/4/08) ή ότι «η Ελλάδα [...] πέτυχε την πλήρη επιβολή των θέσεών της» (*Εθνος*, 3/3/08).

Κανείς δεν αρνείται ότι η Ελλάδα επέδειξε τη μονομερή αποφασιστικότητα που απαιτείται ώστε να επιβάλει το βέτο στους νατοϊκούς εταίρους. Αλλά σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει η μονομερής αυτή επιβολή, την οποία «οι υπόλοιποι ηγέτες δέχθηκαν με απογοήτευση», να συγχέεται με «διπλωματική νίκη», όπως συστηματικά την αποκαλεί η κ. Μπακογιάννη⁵. Το κάθε κράτος-μέλος, ακόμα και η Ισλανδία ή το Λουξεμβούργο, μπορεί να θέσει βέτο

στη σύνοδο του NATO. Νίκη είναι να καταφέρει να πείσει τις υπόλοιπες χώρες-μέλη να συμμεριστούν τις απόψεις του, ώστε να μη χρειαστεί να καταφύγει στη μονομερή επιβολή τους.

Λαμβάνοντας υπόψη το παραπάνω, η δήλωση της υπουργού των Εξωτερικών πως «σήμερα η Ελλάδα δεν ήταν μόνη, μαζί με την Ελλάδα στάθηκε όλη η Συμμαχία» (*Εθνος*, 3/3/08) είναι συνειδητά προσβλητική για τη Συμμαχία και παραπλανητική για τους Έλληνες. Είναι σαν να διακήρυττε η Ουάσιγκτον πως «σήμερα οι ΗΠΑ δεν ήταν μόνες, μαζί με τις ΗΠΑ στάθηκε όλο το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ», όταν στις 7 Μαρτίου του 1997 έθεταν μόνες, μεταξύ 15 χωρών, βέτο, μπλοκάροντας κατηγορηματικό ψήφισμα του Συμβουλίου ενάντια στην παράνομη κατασκευή από το Ισραήλ οικισμών στα κατεχόμενα παλαιστινιακά εδάφη. Τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης, που δεν διακρίνονται για τον φιλοαμερικανισμό τους, δεν θα ανέχονταν ποτέ μια τόσο προσβλητική δήλωση από τις ΗΠΑ. Γιατί τη δέχονται από το ΥΠΕΞ, ουσιαστικά δίχως διαμαρτυρία;

ΑΠΡΟΚΑΛΥΠΤΗ ΠΑΡΑΝΟΜΙΑ

Πέρα από μονομερές και απομονωτικό, το βέτο της Αθήνας στη σύνοδο του NATO ήταν και παράνομο. Κι αυτό διότι παραβίασε κατάφορα την Ενδιάμεση Συμφωνία του 1995 μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ. Αυτό το έχουν ήδη επισημάνει δημόσια τα Σκόπια, και η ελληνική πλευρά δεν το έχει αρνηθεί, επαναπαυόμενη απλώς στην αιτιολογία ότι την ίδια συμφωνία έχουν καταπατήσει τα Σκόπια στο παρελθόν (*Τα Νέα*, 3/4/08). Η Ενδιάμεση Συμφωνία αναφέρει, μεταξύ άλλων, πως η Ελλάδα «δεσμεύεται να μην αντιταθεί στην αίτηση ένταξης ή στην ιδιότητα μέλους της [ΠΓΔΜ] σε διεθνείς, πολυμερείς και περιφερειακούς οργανισμούς και θεσμικά όργανα στα οποία [η Ελλάδα] είναι μέλος»⁶, με την προϋπόθεση η ΠΓΔΜ να δεχθεί να αναφέρεται επίσημα σε αυτούς τους οργανισμούς ως «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας»⁷.

Η συμφωνία αυτή αναφέρεται στην περίφημη Έκθεση Μέγιερ για την πρόοδο της ΠΓΔΜ, την οποία πέρυσι

υπερψήφισε η Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με «συντριπτική πλειοψηφία 55 υπέρ και 5 κατά» (*Εθνος*, 28/2/08), με μοναδικούς καταψηφίσαντες τους Έλληνες ευρωβουλευτές (εκεί δεν έχει βέτο!). Μεταξύ άλλων, το κείμενο της Επιτροπής υπενθυμίζει στην Ελλάδα πως το θέμα της ονομασίας «σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να γίνει εμπόδιο στην είσοδο της ΠΓΔΜ σε διεθνείς οργανισμούς, όπως προβλέπει η ενδιάμεση συμφωνία του 1995» (ό.π.). Την ίδια υπενθύμιση απηύθυνε πρόσφατα στην ελληνική πλευρά ο πρόεδρος των ΗΠΑ Τζορτζ Μπους, λέγοντας πως η «Ενδιάμεση Συμφωνία του [19]95 [...] ορίζει στο άρθρο 11 πως η Ελλάδα οφείλει να συναινεί στην ένταξη των Σκοπίων στους διεθνείς οργανισμούς με την προσωρινή τους ονομασία» (*Τα Νέα*, 3/4/08).

Θέτοντας το βέτο, η ελληνική πλευρά αγνόησε επιδεικτικά τις υποχρεώσεις της απέναντι στην ΠΓΔΜ και στη διεθνή κοινότητα βάσει της Ενδιάμεσης Συμφωνίας. Αυτό έγινε αμέσως αντιληπτό από τη σκοπιανή πλευρά (*Εθνος*, 4/4/08), όμως τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης δεν έδωσαν την παραμικρή σημασία. Άλλωστε, το άρθρο 11 της Συμφωνίας, που προβλέπει την ένταξη της ΠΓΔΜ σε διεθνείς οργανισμούς με την προσωρινή της ονομασία, έχει παραγραφεί από την επίσημη ελληνική ιστορία και δεν αναφέρεται σχεδόν ποτέ, ακόμα και σε άρθρα που ασχολούνται αποκλειστικά με τη διπλωματική ιστορία της σχέσης Αθηνών – Σκοπίων⁸. Ο μοναδικός πολιτικός που έχει αναφερθεί δημόσια στο ζήτημα της Ενδιάμεσης Συμφωνίας είναι ο Αλέκος Αλαβάνος, ο οποίος πρόσφατα παραδέχτηκε πως η Συμφωνία δίνει στην ΠΓΔΜ «κάποια πατήματα για να επικαλεστούν τη δυνατότητά τους να μπουν σε διεθνείς οργανισμούς με την ονομασία FYROM, [οπότε] ξέρουμε ότι είναι δύσκολα τα πράγματα»⁹. Μερικοί άλλοι παρατηρητές δέχονται πως η ΠΓΔΜ «θα σπεύσει πιθανότατα να κατηγορήσει την Ελλάδα για παραβίαση της ενδιάμεσης συμφωνίας», ελπίζουν όμως πως «αυτό δεν σημαίνει ότι θα την καταγγείλει κιόλας» (*Καθημερινή*, 30/3/08). Με άλλα λόγια, η Ελλάδα παραβίασε μεν τη

Συμφωνία και μπορεί να κατηγορηθεί γι' αυτό, αλλά δεν συντρέχει λόγος ανησυχίας, εκτός κι αν καταγγελλεί σε διεθνείς οργανισμούς.

Το παραπάνω παράδειγμα είναι ενδεικτικό της κάλυψης του ΥΠΕΞ από την «τέταρτη εξουσία» της χώρας μας. Αυτή η κάλυψη δίνει τη δυνατότητα στον πρωθυπουργό Κώστα Καραμανλή «με αυστηρό ύφος προς τα Σκόπια, [να] ξεκαθαρίζει ότι οι κανόνες πρέπει να γίνονται σεβαστοί από όλους» (*Ημερησία*, 4/4/08), δίχως να ανησυχεί μήπως εντοπιστεί η απροκάλυπτη ασυνέπειά του από τους εγχώριους πολιτικούς παρατηρητές.

«ΕΘΝΙΚΙΣΤΙΚΗ ΨΥΣΤΕΡΙΑ»

Οι ίδιοι παρατηρητές επιμένουν να παραβλέπουν την ιδιαίτερη πολιτική δυναμική στην ΠΓΔΜ. Είναι γεγονός, αν και σπάνια αναγνωρίζεται από τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης, πως ο πυρήνας των στελεχών της κυβέρνησης της ΠΓΔΜ αποτελείται από εξαιρετικά δραστήριους και νέους πολιτικούς, με συχνά αξιοσημείωτες περγαμηνές. Ο υπουργός Εξωτερικών Αντόνιο Μιλοσόσκι είναι 30 ετών, όσο και η υπουργός Εσωτερικών Γκορντάνα Γιανκουλόσκα αλλά και ο Χρίστο Ιβανόφσκι, υπουργός Πληροφορικής. Ο Μίλιε Γιανακίεφσκι, υπουργός Μεταφορών, που σπούδασε στη Θεσσαλονίκη, είναι μόλις 29 ετών, ενώ ο 38χρονος σήμερα πρωθυπουργός Νίκολα Γκρούεφσκι έγινε υπουργός σε ηλικία μόλις 28 ετών (*Εθνος*, 2/3/08). Πολλοί από τους συμβούλους τους, όπως ο Βάσκο Ναουμόφσκι, που, αν και μόλις 28 ετών, έχει έδρα στις διεθνείς σχέσεις στο πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης, είναι οξυδερκείς επιστήμονες, με σύγχρονες πολιτικές απόψεις (*Τα Νέα*, 4/4/08).

Ωστόσο, τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης, που προφανώς πολύ καθυστερημένα, σε σχέση με τους γείτονες, ανακάλυψαν το «φαινόμενο Τσίπρα», κατά κανόνα τούς υποτιμούν, χαρακτηρίζοντάς τους «Αμερικανάκια» (λόγω των σπουδών πολλών από αυτούς στις ΗΠΑ) που «πόνταραν στην αδιαλλαξία και στον εθνικισμό και κατάφεραν να πάρουν την εξουσία» (*Εθνος*, 2/3/08). Συνεπώς, όταν η ελληνική κυβέρνηση

υπερασπίζεται το αποκαλούμενο «εθνικό συμφέρον», φτάνοντας στο σημείο να ασκήσει μονομερώς και παρανόμως βέτο στο NATO, επιβραβεύεται ως ενεργούσα «με σύνεση και σοβαρότητα» (Ελευθεροτυπία, 3/4/08). Όταν οι απογοητευμένοι αντιπρόσωποι και τα δημοσιογραφικά επιτελεία της ΠΓΔΜ αποχωρούν πρόωρα από τη σύνοδο του NATO, κατηγορούνται για εθνικιστική «υστερία» (Ελευθεροτυπία, 4/2/08). Συνήθως δε η «εθνικιστική» ταμπέλα αποδίδεται στους πολιτικούς της ΠΓΔΜ, άσχετα με το ποια στάση ακολουθούν. Έτσι, για παράδειγμα, μερικές ημέρες πριν από την πρόσφατη σύνοδο του NATO, Τα Νέα καταδίκασαν τον πρωθυπουργό της ΠΓΔΜ ως εθνικιστή, ακόμα και στην περίπτωση που τελικά διαλέξει να συμβιβαστεί στο θέμα του ονόματος: «Εάν [ο πρωθυπουργός κ. Γκρούεφσκι] επιλέξει τον εθνικισμό στην εξωτερική πολιτική, τότε θα αρνηθεί κάθε προτεινόμενη λύση για την ονομασία. Εάν πάλι επιλέξει τον εσωτερικό εθνικισμό –έναντι των Αλβανών–, τότε θα δεχθεί τη συμβιβαστική πρόταση των Αμερικανών [σ.σ. για την αλλαγή του επίσημου ονόματος της ΠΓΔΜ], που θα οδηγήσει σε ένταξη της χώρας στο NATO» (19/3/08).

Λαμβάνοντας υπόψη τη ζωτική σημασία που θεωρούν πως έχει για τη χώρα τους η ένταξη στο NATO, είναι πραγματικά αξιοσημείωτο το γεγονός πως τα «Αμερικανάκια» των Σκοπίων προτίμησαν να μείνουν εκτός της Συμμαχίας παρά να συναινέσουν στη συμβολική υιοθέτηση ενός ονόματος που δεν εκφράζει το λαό τους. Αυτό δείχνει επιμονή και αποφασιστικότητα, όχι υστερία. Αντίθετα, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί τριτοκοσμική και υστερική η άμεση πρόσκληση από Έλληνες πολιτικούς παράγοντες του πρόεδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας Νικολά Σαρκοζί για να «του απονεμηθεί το Χρυσό Κλειδί» και για να «δοθεί το όνομά του [...] σε κεντρικό δρόμο» της Θεσσαλονίκης.

Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΛΗ

Σε παράλληλο άρθρο μου, που δημοσιεύεται στην ιστοσελίδα του Αντί, εξηγώ αναλυτικά γιατί η παράνομη και κοιντόφθαλμη στάση της Ελλάδας στην πρόσφατη σύνοδο του NATO δεν ωφέ-

λησε ούτε την ίδια ούτε –φυσικά– την ΠΓΔΜ, αλλά μόνο τις ΗΠΑ. Οι διθύραμβοι της ελληνικής κυβέρνησης για το βέτο, με την έμπρακτη ιδεολογική σύμπλευση της αξιωματικής αντιπολίτευσης, είναι σημάδι προωθημένης πολιτικής ανοησίας στη χώρα που ο νομάρχης Θεσσαλονίκης Παναγιώτης Ψωμιάδης πρόσφατα αποκάλεσε «το μεγάλο αφεντικό στα Βαλκάνια» (Έθνος, 3/4/08). Η ουσιαστική ταύτιση των εγχώριων μέσων ενημέρωσης με τους επικίνδυνους και καταστρεπτικούς πολιτικούς χειρισμούς της κυβέρνησης Καραμανλή είναι πολύ πιο σημαντική απειλή για τη δημοκρατική σταθερότητα της Ελλάδας από οποιαδήποτε «Σλαβομακεδονία». Για να παταχθεί, θα πρέπει τα κόμματα της Αριστεράς να λάβουν άμεσες και σαφείς θέσεις ενάντια στη μονομερή, ασυνεπή και φανερά παράνομη εξωτερική πολιτική της Αθήνας.

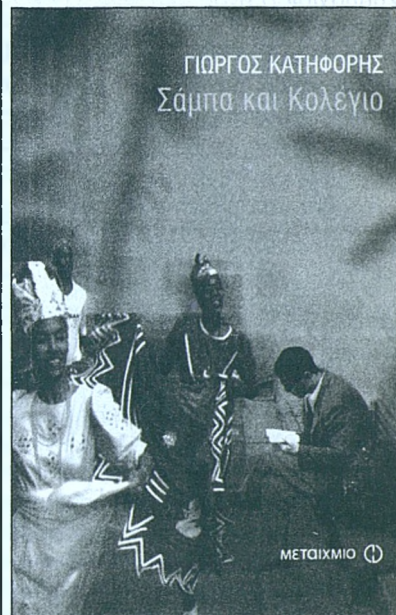
ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Δηλώσεις στο Ρ/Σ Alpha, 3/4/08.
2. Ανών., «Ικανοποίηση στην Αθήνα για την Απόφαση του NATO», *Ναυτεμπορική*, 3/4/08.
3. Ανών., «Σταθερή Ενίσχυση του Εθνικού Μετώπου», *Ναυτεμπορική*, 5/4/08.
4. Ανών., «Ντόρα: Χωρίς Ανταλλάγματα η Στήριξη των Εταίρων», *Ναυτεμπορική*, 5/4/08.
5. Ό.π.
6. Ηνωμένα Έθνη, *Interim Resolution Between the Hellenic Republic and the FYROM*, Document 95-27866, Νέα Υόρκη, 13/9/95. Το κείμενο της συμφωνίας έχει εκδοθεί σε ελληνικές πηγές, όπως, π.χ., στο Γ. Βαλινάκης και Σ. Ντάλης (επιμ.) *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 1996, σ. 361-370.
7. Ηνωμένα Έθνη, *Security Council Resolution 817*, Νέα Υόρκη, 7/4/93.
8. Βλ., για παράδειγμα, Α. Αθανασόπουλος, «Το Παραμύθι με το Όνομα», *Το Βήμα*, 4/11/07 και Α. Πελώνη «Από τον Τίτο στον Νίμιτς», *Τα Νέα*, 23/2/08.
9. Ομιλία στη Βουλή των Ελλήνων, 2/4/08.

Κυκλοφόρησε στις εκδόσεις

«Μεταίχμιο»

το ταξιδιωτικό αφήγημα
του Γιώργου Κατηφόρη
«Σάμπα και Κολέγιο».



Ο συγγραφέας,
«αυτοεξόριστος» στην
Αγγλία τον καιρό της
Χούντας και αρκετά χρόνια
μετά, εξιστορεί μια σειρά
επισκέψεις του, στο
πρόγραμμα των
πανεπιστημιακών
ανταλλαγών, στη Βραζιλία,
ζει και σιγά σιγά αφομοιώνει
το πάθος του βραζιλιάνικου
λαού για τη ζωή, καταλήγει
να βγει ένας άνθρωπος
αλλαγμένος μέσα απ' αυτή
την εμπειρία.

Το «τελευταίο τανγκό» Μπους – Πούτιν

του Θανάση Αυγερινού

Αν και παρών μόνο την τελευταία ημέρα της νατοϊκής Συνόδου, στο περιβόητο και εν πολλοίς διακοσμητικό «Συμβούλιο Ρωσίας – NATO», για τη δημιουργία του οποίου εργάστηκε και προσωπικά, ο απερχόμενος πρόεδρος (και από τις 8 Μαΐου πρωθυπουργός) Βλαντίμιρ Πούτιν ήταν από τους αδιαφιλονίκητους πρωταγωνιστές στο Βουκουρέστι. Μάλιστα στο Κρεμλίνο θέλουν να πιστεύουν ότι η απόφαση των διοργανωτών να περιορίσουν την ομιλία του σε κεκλεισμένων των θυρών συνεδρίαση αποδεικνύει ότι ο λόγος του Β.Πούτιν αποκτά όλο και μεγαλύτερη εμβέλεια, ειδικά στην ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, που ομολογουμένως ενημερώνεται για τα ρωσικά πράγματα μέσω πολλαπλών φίλτρων εμποτισμένων με ρωσοφοβικά στερεότυπα.



Από επικοινωνιακή άποψη, τα πράγματα για τη ρωσική πλευρά διευκολύνονταν εξαιρετικά από τη σύγκριση μ' έναν παραπαίοντα και υπό απόσυρση αποτυχημένο πολιτικό όπως ο Τζορτζ Μπους. Όμως, επί της ουσίας, η ρωσική διπλωματία αισθάνεται εξαιρετικά προβληματισμένη και πολλές φορές μοιάζει απλώς να διασώζεται από τις αριστοτεχνικές εναλλαγές «θερμοκρασίας» και τους χαρισματικούς ελιγμούς Πούτιν, τη στιγμή που τα πράγματα δεν μοιάζουν καθόλου εύκολα γι' αυτή.

Σε αντίθεση με όσους πίστευαν ότι η παρέμβαση Πούτιν θα έμοιαζε με εκείνη του Μονάχου την περασμένη άνοιξη, σε υψηλούς, σχεδόν ψυχροπολεμικούς, τόνους, το Κρεμλίνο επέλεξε αυτή τη φορά τις χαμηλόφωνες συνεννοήσεις. Σημάδι, απ' τη μια μεριά, ότι είναι εξαιρετικά προβληματισμένο από την ακλόνητη προώθηση από πλευράς Ουάσιγκτον και NATO μιας πολιτικής «περικύκλωσης» της Ρωσίας, τόσο με στρατιωτικές υποδομές όσο και με ποικιλόμορφη συνεργασία με «αντιρωσικές» κυβερνήσεις σε μια σειρά πρώην σοβιετικές Δημοκρατίες. Απ' την άλλη μεριά, είναι προφανές ότι, ειδικά τους τελευταίους μήνες και ενόψει των αλλαγών στην ηγεσία τόσο σε Ουάσιγκτον όσο και σε Μόσχα, διαμορφώνεται μεταξύ των δύο χωρών ένα ιδιότυπο μο-

ρατόριο αναζήτησης συμβιβασμών, έτσι ώστε να διευκολυνθούν τα περιθώρια ελιγμών των νέων προέδρων, οι οποίοι και θα ορίσουν τις μελλοντικές ταχύτητες των εξελίξεων.

Από την άποψη αυτή, μόνο συγκρατημένη είναι η αισιοδοξία που εκφράζεται στη Μόσχα για την αναβολή της έναρξης της διαδικασίας εισόδου στο NATO για Ουκρανία και Γεωργία, ζήτημα που απασχολεί πολύ σοβαρά τη ρωσική ελίτ, η οποία είναι πλέον αναγκασμένη να εξετάζει πολυάριθμα σενάρια χειρισμών και να αγωνιά να αποφύγει την απομόνωσή της από την «παλαιά Ευρώπη», τον πιο σταθερό διεθνώς συνεργάτη της. Οι περισσότεροι σχολιαστές εκτιμούν ότι η σχετική απόφαση απλώς μεταφέρθηκε για τον ερχόμενο Δεκέμβριο, «χωρίς να αμφισβητηθεί η προοπτική εισόδου και συνέχισης της διεύρυνσης του NATO προς Ανατολάς» και αποφεύγουν κάθε πρόωρο πανηγυρισμό, καθώς η παρτίδα συνεχίζεται.

Όπως μάλιστα αποκαλύπτει ο ρωσικός Τύπος, μπορεί ο Β. Πούτιν να απέφυγε «να βροντήξει την πόρτα» κατά την τελευταία διεθνή προεδρική του παρουσία, ωστόσο προειδοποίησε στις εσωτερικές συζητήσεις τον πρόεδρο Μπους και τους υπόλοιπους συνομιλητές του ότι, εάν οι ΗΠΑ επιμείνουν στην είσοδο Ουκρανίας και Γεωργίας στο NATO, το πιθανότερο είναι ότι αυτές θα εντα-

χθούν στην Ατλαντική Συμμαχία διαμελισμένες. Η Μόσχα θα αναγνωρίσει χωρίς περαιτέρω ενδοιασμούς τις γεωργιανές επαρχίες της Αμπχαζίας και Ν.Οσετίας, που εδώ και χρόνια ζουν de facto ανεξάρτητες και διεκδικούν αναγνώριση ή και προσχώρηση στη Ρωσική Ομοσπονδία και θα ενθαρρύνει με κάθε μέσο την ουκρανική αντιπολίτευση, που έχει δηλώσει ότι δεν θα ακολουθήσει την «πορτοκαλί» ηγεσία του Κιέβου στους «τυχοδιωκτισμούς» της. Η «φιλωρωσική» πτέρυγα της ουκρανικής πολιτικής ελέγχει απόλυτα την Ανατολική Ουκρανία και εν πολλοίς την Κριμαία, περιοχές που ιστορικά αισθάνονται «ρωσικές», αντιπιδενται σθεναρά, όπως άλλωστε και η πλειονότητα της ουκρανικής κοινής γνώμης, στα σχέδια προσχώρησης στο NATO και προπαντός φιλοξενούν το μεγαλύτερο μέρος των οικονομικών δραστηριοτήτων της χώρας.

Σε ανάλογους συμβιβαστικούς τόνους υστεροφημίας και «ψύχραιμης κληρονομιάς» στους διαδόχους κινήθηκε και η διήμερη επίσκεψη Μπους στην εξοχική κατοικία των Ρώσων ηγετών στο Σότσι της Μ. Θάλασσας. Συνειδητοποιώντας προφανώς την αδιαμφισβήτητη υπεροχή Πούτιν, κάποιοι σύμβουλοι του Λευκού Οίκου προσπάθησαν να αποτρέψουν αυτή την τελευταία συνάντηση των δύο ηγετών με την προεδρική τους ιδιότητα. Όμως η προσωπική γοητεία

του Β. Πούτιν, που θρυλείται ότι είναι σε θέση να ικανοποιεί σχεδόν όλους τους συνομιλητές του, φαίνεται πως έκανε πάλι το θαύμα της, και ο Τζορτζ Μπους δέχθηκε βεβιασμένα τη συνάντηση, σχεδόν χωρίς να έχει προηγηθεί καμιά προετοιμασία.

Οι δύο ηγέτες συνυπέγραψαν μια «Διακήρυξη για τα στρατηγικά πλαίσια των ρωσοαμερικανικών σχέσεων», που καταγράφει τις πολυάριθμες διαφωνίες τους αλλά και τη σημασία της μεταξύ τους συνεννόησης για τις ανάγκες της διεθνούς ασφάλειας. Στο επίκεντρο των συζητήσεων βρέθηκαν τα αμερικανικά σχέδια εγκατάστασης αντιπυραυλικής ασπίδας σε Τσεχία και Πολωνία και κάποια βήματα συμβιβασμού, που ξεκίνησαν με τις πρόσφατες διαβουλεύσεις Ράις και Γκέιτς στη Μόσχα και την πρόταση να παρακολουθούν Ρώσοι παρατηρητές τις εγκαταστάσεις των αμερικανικών ραντάρ.

Η πολωνική ηγεσία αντιδρά στην εκδοχή αυτή και οι ΗΠΑ προτείνουν εγκατάσταση των παρατηρητών στις ρωσικές Πρεσβείες, ενώ η Μόσχα διεκδικεί απρόσκοπτη είσοδο σε όλες τις εγκαταστάσεις, εφόσον αυτές προορίζονται για την αντιμετώπιση πυραυλικών επιθέσεων από τρίτα «κράτη-παρίες», και ο διάλογος προφανώς θα συνεχιστεί, με τις αποστάσεις ωστόσο να μικραίνουν και τη Μόσχα να εκφράζει συγκρατημένη αισιοδοξία και ικανοποίηση που οι ανησυχίες της εισακούονται.

Μεταξύ πολλών άλλων, το Κρεμλίνο θα έπρεπε να ευλογεί και την τύχη του, γιατί την κρίσιμη περίοδο της ανασυγκρότησης μιας διαλυμένης χώρας, όπως ήταν η Ρωσία στις αρχές του 2000, απέναντι στον χαρισματικό Πούτιν βρέθηκε ο Τζορτζ Μπους, που πίστεψε πως είδε στα μάτια ενός καλά εκπαιδευμένου και καλλιεργημένου καγκεμπίτη νέας γενιάς μια αγνή και απονήρευτη ψυχή.

Παρ' όλη αυτά η κόντρα και οι τριβές με τις ΗΠΑ πολλαπλασιάστηκαν απειλητικά τα τελευταία χρόνια και οι συμβιβασμοί προκύπτουν όλο και δυσκολότερα. Ίσως ακριβώς γι' αυτό το λόγο η επίσημη Μόσχα μοιάζει να μην προτιμά, όπως παλιότερα, τους Ρεπουμπλικανούς και να εύχεται για πρώτη φορά στα χρονικά την εκλογή ενός Δημοκρατικού και κατά προτίμηση έγχρωμου.

Μαζική ανυπακοή και ένα βέτο

Του Θ.Γεωργαντέα



Διεύρυνση του NATO προς Ανατολάς; Όχι, ευχαριστούμε, δεν θα πάρουμε. Εάν το έλεγαν αυτό κάποιες αντινατοϊκές δυνάμεις, δεν θα προκαλούσε εντύπωση. Το 'παν όμως οι παραδοσιακοί σύμμαχοι των ΗΠΑ, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία κ.ο.κ. Άραγε, μια τέτοια εξέλιξη σηματοδοτεί την αλλαγή βασικών στρατηγικών σχεδίων που επεξεργάστηκε το NATO, ήδη αμέσως μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ενωσης, ή τον βαθύ διχασμό που υπάρχει σήμερα, εξαιτίας κυρίως της αμερικανικής πολιτικής στους κόλπους του Οργανισμού; Στην –αποτυχημένη για την Ουάσιγκτον– σύνοδο στο Βουκουρέστι εκφράστηκε η μαζική «ανυπακοή» των παραδοσιακών συμμάχων των ΗΠΑ. Κάτι που δείχνει τις βαθιές διαφωνίες που υπάρχουν στο εσωτερικό του Οργανισμού. Διαφωνίες ωστόσο που οι μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες δεν θα τις εξέφραζαν με τόσο μεγάλη ευκολία, όπως τώρα, εάν δεν είχαν μπροστά τους τον Μπους τζούνιορ, αλλά τον επόμενο πρόεδρο που θα εκλεγεί στις ΗΠΑ. Παράλληλα όμως, η κάθετη διάσταση απόψεων σχετικά με τη διεύρυνση προς Ανατολάς δείχνει

τον αυξανόμενο ρόλο της Ρωσίας στη διεθνή σκακιέρα. Γεγονός που κάνει πολλούς Ευρωπαίους να σκέφτονται δυο φορές το να δημιουργήσουν πρόβλημα στη Μόσχα.

Κοντολογίς, η τελευταία σύνοδος του NATO ανέδειξε φαινόμενα που ξεπερνούν κατά πολύ το στενό πλαίσιο της ονομασίας των Σκοπίων ή ακόμα και της προένταξης της Ουκρανίας και της Γεωργίας στον Οργανισμό. 1. Οι Ευρωπαίοι διατυπώνουν ευθέως τις διαφωνίες τους προς τις ΗΠΑ, μπλοκάροντας σοβαρούς στόχους της Ουάσιγκτον. Μένει βέβαια να διευκρινιστεί εάν –και έως πότε– θα συνεχιστεί μια τέτοιου είδους «ανυπακοή». 2. Η αμερικανική εξωτερική πολιτική και τα προβλήματα που έχει δημιουργήσει στη Δύση όχι μόνον προκαλούν αλλά ταυτόχρονα δημιουργούν τις προϋποθέσεις για πολυπολικές συμμαχίες. 3. Η Ρωσία, αν και βρίσκεται ακόμα σε κατάσταση αδυναμίας, ισχυροποιείται και επανακάμπτει δυναμικά στη διεθνή σκηνή. Δείχνει δε ότι μπορεί να αποτελέσει τη βάση για δημιουργία συμμαχιών στο πλαίσιο ενός πολυπολικού κόσμου. 4. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ρωσία, παρά τις αντιδράσεις των νεο-

εισελθόντων μελών της ΕΕ, μπορεί να οικοδομήσουν σχέσεις οικονομικής και πολιτικής συμμαχίας.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, είναι φυσικό να δοκιμάζεται η αμερικανική εξωτερική πολιτική, η οποία, μεταξύ των άλλων, στοχεύει στο στρίμωγμα της Ρωσίας και στο περαιτέρω «ροκά-νισμα» περιοχών την πρώην ΕΣΣΔ. Ξέχωρα όμως από τα ευρωπαϊκά συμφέροντα που υπαγόρευαν την άρνηση της γηραιάς ηπείρου απέναντι στις ΗΠΑ (ως επί το πλείστον ενεργειακές-οικονομικές σχέσεις), η Ευρώπη έδειξε να ακολουθεί μια πολύ πιο ρεαλιστική πολιτική, σε σχέση με τη «μεσσιανικού τύπου» αμερικανική πολιτική. Διότι πώς αλλιώς μπορεί να εξηγηθεί ότι, τη στιγμή που μια απόφαση για προέ-νταξη της Ουκρανίας στο ΝΑΤΟ μπορεί να σημάνει ακόμα και τη διάλυση της χώρας, οι Αμερικανοί επιμένουν σε κάτι τέτοιο; Άπαντες γνωρίζουν ότι η μισή Ουκρανία είναι ρωσόφωνη, η Μόσχα έχει ισχυρότατη επιρροή, ενώ ακόμα δεν έχουν δημιουργηθεί εκείνες οι οικονομικές συνθήκες οι οποίες θα επιτρέψουν στο Κίεβο να ανακηρύξει την «ανεξαρτησία» του από τη Μόσχα. Για την Ευρώπη λοιπόν, αυτό μπορεί να περιμένει. Οι ΗΠΑ αντίθετα κάνουν τα πάντα να πείσουν τη Ρωσία. Γι' αυτό εξάλλου το τελευταίο διάστημα καλλιεργούν την εντύπωση ότι ο κόσμος επανέρχεται σε συνθήκες Ψυχρού Πολέμου, με ευθύνη πάντα της Μόσχας, κατά την Ουάσιγκτον. Η Ευρώπη όμως δεν έχει και πολλές επιλογές. Τη στιγμή που, λόγω των αμερικανικών επεμβάσεων στη Μέση Ανατολή, έχουν εκτοξευθεί οι τιμές των ενεργειακών πόρων, το Ιράν παραμένει απαγορευμένη ενεργειακή ζώνη και η ενέργεια που θέλουν να διοχετεύσουν οι Αμερικανοί στη Δύση με αγωγούς από το Αζερμπαϊτζάν (Κασπία) καθυστερεί, οι μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες δεν βλέπουν άλλη λύση παρά το ρωσικό πετρέλαιο και φυσικό αέριο.

Υπό αυτές τις συγκυρίες, η σύνοδος ήταν ένα προδιαγεγραμμένο Βατερλώ για τον Μπους. Πόσο μάλλον αφού άπαντες γνωρίζουν ότι η ηγεσία του αποτελεί ένα «φάντασμα», για την ακρίβεια ένα «πτώμα», το οποίο ουδείς πλέον λαμβάνει σοβαρά υπόψη. Αλλωστε, σε

λίγους μήνες, το Νοέμβριο, θα γίνουν στη χώρα προεδρικές εκλογές. Ως εκ τούτου, μένει να διαπιστωθεί η στάση που θα τηρήσουν οι Ευρωπαίοι με τον επόμενο Αμερικανό πρόεδρο. Θα συνεχίσουν να «αντιμιλούν» ή θα σκύψουν –για μια ακόμη φορά– το κεφάλι; Όταν λοιπόν άπαντες γύρισαν την πλάτη στον Μπους, γιατί να μην κάνει το ίδιο και η ελληνική κυβέρνηση; Έτσι όπως διαμορφώθηκαν τα πράγματα στη σύνοδο του ΝΑΤΟ, οι συγκυρίες για την Ελλάδα και το θέμα της ονομασίας των Σκοπίων ήταν ιδανικές. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και ο Γκόρντον Μπράουν, ο πρωθυπουργός της κύριας συμμαχού των ΗΠΑ στην Ευρώπη, της Βρετανίας, γύρισε την πλάτη στον Μπους.

Πολύ περισσότερο, οι ίδιοι οι Γερμανοί, οι οποίοι πρόσφατα είχαν σπεύσει να στηρίξουν τα Σκόπια ως «Μακεδονία», δεν μπόρεσαν καν στον κόπο να υπερασπιστούν αυτή τη θέση τους στο Βουκουρέστι. Και γιατί να έκαναν κάτι τέτοιο άλλωστε, τη στιγμή που προείχε η διατήρηση του ενιαίου μετώπου με τους Γάλλους στα μείζονα θέματα της συνόδου (ευρωπαϊκές, αμερικανορωσικές σχέσεις, Ουκρανία, Γεωργία); Γιατί να υπάρξουν ρωγμές σε ένα γαλλογερμανικό μέτωπο απέναντι στις ΗΠΑ, για ένα θέμα ήσσονος σημασίας, όπως αυτό των Σκοπίων; Όταν λοιπόν ο κ. Σαρκοζί στάχθη υπέρ των ελληνικών θέσεων, οι Γερμανοί απλώς σφύριζαν αδιάφορα. Εξάλλου, οι ηγεσίες των δύο χωρών, εκτός των άλλων, ενδιαφέρονται σφόδρα και για τις εμπορικές τους σχέσεις με την Ελλάδα. Όταν μάλιστα τόσο οι Γερμανοί όσο και οι Γάλλοι καίγονται για τα πανάκριβα οπτικά συστήματα που θέλουν να πουλήσουν στην Ελλάδα, γιατί να πατήσουν πόδι για ένα θέμα που, ούτως ή άλλως, γνωρίζουν πολύ καλά ότι στην προοπτική μερικών μηνών ή ενός έτους θα έχει τελειώσει; Εκτός αυτού, τα Σκόπια οικονομικά δεν είναι εις θέσιν σήμερα να κάνουν «μεγάλες αγορές», όπως η Ελλάδα.

Έτσι, μέσα σε αυτό το πλαίσιο, όπου εκδηλώθηκε μια μαζική μίνι «εξέγερση» σχεδόν όλων των μεγάλων δυτικών χωρών απέναντι στον Μπους, ήταν θεαματικά πιο εύκολο για τον κ. Καραμανλή να ασκήσει βέτο. Να σημειωθεί ότι στον δυτικό Τύπο το θέμα του ελληνικού βέ-

το πέρασε σε μερικές αράδες. Οι θριαμβολογίες λοιπόν του Μεγάρου Μαξίμου περί «μεγάλης κυβερνητικής επιτυχίας», είναι, ως ένα βαθμό, υπερβολικές. Σε συνθήκες όπου άπαντες οι Ευρωπαίοι βρήκαν την ευκαιρία να ρίξουν και μια τελευταία κλοτσιά σε ένα «πτώμα», τον απερχόμενο πρόεδρο Μπους, η απειλή για βέτο στα Σκόπια διευκολύνθηκε. Μόνο στο ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, σύμφωνα με ασφαλείς πληροφορίες, δεν υπήρχε αυτή η εκτίμηση. Εκεί προτιθεντο να συμφωνήσουν στην εξάμνη αναβολή της ένταξης των Σκοπίων στο ΝΑΤΟ. Στο Μέγαρο Μαξίμου αντίθετα ο σύμβουλος του κ. Καραμανλή κ. Μπίτσιος και ο ίδιος ο πρωθυπουργός πήγαιναν αποφασισμένοι για βέτο.

Ένα είναι σίγουρο πάντως: Στην επόμενη διάσκεψη του ΝΑΤΟ, το 2009, και με δεδομένο ότι στις ΗΠΑ θα έχει εκλεγεί νέος πρόεδρος, τα πράγματα δεν θα είναι όπως στο Βουκουρέστι. Πολύ περισσότερο αφού έως τότε το θέμα των Σκοπίων θα έχει δρομολογηθεί στον ΟΗΕ και, το πιθανότερο, θα έχει λυθεί. Τώρα λοιπόν πρέπει να αποδείξει η ελληνική κυβέρνηση ότι μπορεί να λύσει το θέμα της ονομασίας προς όφελος της χώρας μας. Αντί αυτού όμως, τι καλλιεργείται στην κοινή γνώμη από το Μέγαρο Μαξίμου; Η σύνθετη ονομασία. Κάτι που, εάν το έλεγε κάποια κυβέρνηση στο παρελθόν, απλώς θα έπεφτε. Στο μεταξύ, η σκοπιανή κυβέρνηση, απασκοπώντας καθάρα στην εσωτερική εκμετάλλευση, επενδύουν στην «κόντρα» τους με την Ελλάδα, προσπαθώντας να την παρουσιάσουν ως έναν ισχυρό εξωτερικό εχθρό, που απειλεί τη χώρα. Μόνον που άπαντες γνωρίζουν ότι η απειλή για το κράτος δεν προέρχεται από το εξωτερικό, αλλά από το εσωτερικό. Είναι η εθνική αντιπαράθεση ανάμεσα στους Σλάβους και στους Αλβανούς. Οι τελευταίοι μάλιστα, ενθαρρυνόμενοι από την ανεξαρτητοποίηση του Κοσσυφοπέδιου, θεωρούν ότι αργά ή γρήγορα θα ενοποιηθούν με τους Κοσσοβάρους. Διπλωματικές πηγές πάντως εκτιμούν ότι και η αποτυχία στο θέμα της ένταξης των Σκοπίων στο ΝΑΤΟ θα οδηγήσει σε κυβερνητική κρίση στη γειτονική χώρα.

ΠΡΙΝ ΔΕΚΔ, ΠΡΙΝ ΕΙΚΟΣΙ, ΠΡΙΝ ΤΡΙΔΗΤΑ ΤΟΣΔ ΧΡΟΝΙΑ



Από το τχ. 97,
Σάββατο
22 Απριλίου
1978:

• Πολύ ενδιαφέροντα θέματα: Το ιδρυτικό συνέδριο του ΣΕΚΕ, η αθώωση του Αντί που δικαζόταν για παράβαση του μεταξικού ν.375/36, αναφορά του γλύπτη Ηράκλειτου Αβραμόπουλου προς τον υπουργό Δικαιοσύνης για την κατάσταση στις φυλακές Κορυδαλλού και τις συμπεριφορές των συγκρατουμένων του χουντικών, για τους Μπάαντερ-Μάινχοφ, συζήτηση για το Κυπριακό με τους Πλουτί Σέρβα, Γιάννο Κρανιδιώτη και άλλους. Από τα σχόλια αναγράφουμε: «Τα γεγονότα της Πάτρας. Η κατάληψη του Πανεπιστημίου της Πάτρας μπορεί να έληξε ύστερα από την αιματηρή έφοδο της αστυνομίας (η απόφαση πάρθηκε σε συνελεύσεις των φοιτητών στις 28, 29 και 30/3: ΠΑΣΠ, ΠΣΚ και ΔΑΠ ήταν κατά της συνέχισης της κατάληψης –και πλειοψήφισαν. Δημοκρατικός Αγώνας, ΠΠΣΠ, ΑΑΣΠΕ, ΣΕΑΚ, ΑΠΣ, ΠΕΑΣ, ήταν υπέρ, αλλά φυσικά το πρόβλημα δεν λύθηκε. Οι φοιτητές συνεχίζουν την αποχή με στόχο την «κατοχύρωση – μεταφορά», επιτροπές που σχηματίστηκαν από φοιτητές συζητάνε με τους καθηγητές το θέμα. Οι καθηγητές –στις συζητήσεις που έχουν γίνει μέχρι στιγμής– και από θέση ισχύος μετά την «υποχώρηση

των φοιτητών» με τη λήξη της κατάληψης, προσπαθούν να πιέσουν τους φοιτητές να σταματήσουν και την αποχή διαρκείας. Ταυτόχρονα επιδιώκουν πάλι να προωθήσουν το Νέο Εξεταστικό Σύστημα (τμήμα του Νόμου Πλαίσιο) μετά τις προηγούμενες αποτυχημένες προσπάθειές τους που χρονολογούνται από τον περασμένο Φλεβάρη. Χαρακτηριστικό των «καλών τους προθέσεων» για «διάλογο» με τους φοιτητές είναι ότι διέλυσαν την επιτροπή στις 8/3, με τη δικαιολογία ότι στη συνεδρίαση βρισκόταν ένας φοιτητής παραπάνω! Οι φοιτητές δηλώνουν πως αν οι καθηγητές συνεχίσουν να συζητούν μόνο το ΝΕΣ αρνούνται τη συζήτηση για «κατοχύρωση – μεταφορά» θα αποχωρήσουν από την επιτροπή. Τα γεγονότα της Πάτρας –από όποια σκοπιά αν τα δει κανείς– έχουν ασφαλώς ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Κι ίσως κρύβουν κι άλλες εκπλήξεις.



Τεύχος 370,
Παρασκευή
8 Απριλίου
1988:

• Είναι η χρονιά Κοσκωτά. Ένας από τους κολητούς του ήταν ο Γ. Λούβαρης, του οποίου το ρόλο στις προμήθειες γαλλικών πυραύλων είχε αποκαλύψει το Αντί. Αντιγράφουμε: «Ο Λούβαρης πνίγηκε... στις αγκαλιές των υπουργών! Η είδηση δημοσιεύτηκε στο ΕΘΝΟΣ της 29.2.88 αλλά είναι πάντα επίκαιρη. Πώς να σχολιάσουμε άραγε, το δημοσίευμα αυτό του «Εθνους»; Τι να πούμε; Ό,τι οι εν λόγω υπουργοί και στελέχη του ΠΑΣΟΚ δεν έχουν μνήμη; Ή ότι έχει εκλείψει εντελώς η αιδώς από αυτόν τον τόπο, όταν υπουργοί εναγκαλιζονται δημοσίως τον πρωταγωνιστή

του μεγαλύτερου σκανδάλου των τελευταίων χρόνων; Θα πούμε μόνο αυτό: Για εμάς οι εκδηλώσεις λατρείας των κ. υπουργών προς το πρόσωπο του κ. Λούβαρη δεν προσομοιάζουν προς την παραβολή της επιστροφής του «ασώτου υιού». Αποτελούν, αντίθετα ένα ακόμα δείγμα αλαζονείας και περιφρόνησης προς το κοινό αίσθημα. Κατά τα άλλα μένουν αναπάντητα τα ερωτήματα που συνοδεύουν την ανάμιξη του στενού φίλου του πρωθυπουργού στην «αγορά του αιώνα» (βλέπε και τη συζήτηση στη Βουλή στις 22.3.88).

• Γιατί η κυβέρνηση επέλεξε με προσωπική ευθύνη του πρωθυπουργού να αγοράσει δυο τύπους αεροσκαφών, τα Mirage 2.000 και τα F-16 προκαλώντας μια επιπλέον επιβάρυνση 600 εκατομμυρίων δολαρίων, τη στιγμή που το Ανώτατο Αεροπορικό Συμβούλιο είχε ταχθεί υπέρ της αγοράς ενός μόνον τύπου αεροσκάφους; • Γιατί ανεμίσθη ο κ. Λούβαρης στην αγορά των πυραύλων για τα Mirage, τους Magic και πού πήγε η προμήθεια που δικαιούται να πάρει με το περιήφημο telex; • Τι γίνεται με την κοροϊδία των «όφσερτς», στην οποία έχουμε αναφερθεί κατά καιρούς; • Πώς δικαιολογείται το γεγονός ότι η Ελλάδα αγόρασε τα Mirage στην τιμή των 40,5 εκατομμυρίων δολαρίων το ένα, ενώ η «Ντασώ», τα πρόσφερε στην Ελβετία στην τιμή των 22,5 εκατομμυρίων δολαρίων; Αλλά για όλα αυτά το ΑΝΤΙ θα επανέλθει με νέα και πιο αποκαλυπτικά στοιχεία, για τις «μίζες» από τις πωλήσεις όπλων στο ΠΑΣΟΚ και τις δραστηριότητες του «Ομίλου Τσάτσου», όπου ως γνωστόν εργάστηκε, αν δεν εργάζεται ακόμα, ο κ. Λούβαρης. Προς το παρόν είπαμε να περάσουν αυτές οι Άγιες ημέρες.



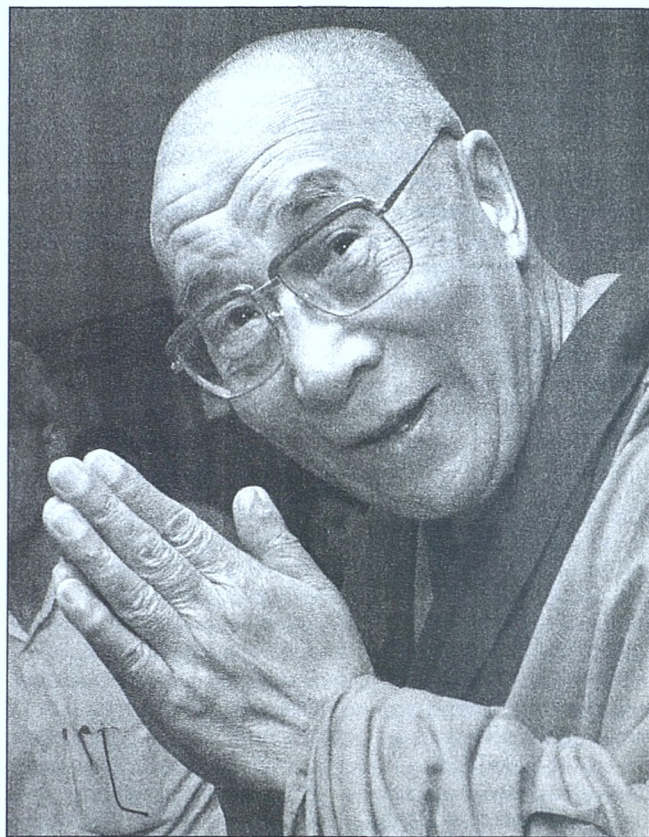
Τεύχος 658,
Παρασκευή
10 Απριλίου
1998:

• Τα πορτραίτα του Φαγιούμ. Ένα αφιέρωμα στον συνεργάτη του Αντί Ν. Γιανναδάκη που έφυγε στις 24.3.88. Από ένα μεγάλο σχόλιο με τίτλο «Η αυτοεξέλιξη του Μεγάρου – Από το Πακέτο Ντελόρ στο τουριστικό πακέτο» του Στέλιου Π. Καφαντάρη, αντιγράφουμε: Καταλήγω με το γκαράζ για το οποίο υπάρχει μεγάλη ευαισθησία παλαιόθεν. Έσοδα 105 εκατ. μείον έξοδα 25 εκατ. διαφορά 80, ένα καλό αυθαίρετο ποσό που θα διέσωζε τις περισσότερες επενδύσεις. Δεν φθάνει όμως αυτό. Υπάρχει και ελάττωση εξόδων αποθήκευσης, φορτοεκφόρτωσης, συντήρησης κ.λπ., τα οποία ρυθμίζονται στα 120 εκατ. 'Ητοι σύνολο 200 εκατ. Αν σ' αυτά προστεθούν οι χορηγίες –οι οποίες σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να υπεισέλθουν σε οικονομοτεχνικό πρόγραμμα– τότε έχουμε ευκόλως το μισό του συνολικού οφέλους. Αυτά ως προς την αυθαιρεσία και την προχειρότητα του εγχειρήματος **Μέτρο 7**. Η αιτιολόγηση της αποδοχής του προγράμματος ως εστί και ευρίσκεται διαφεύγει. Ίσως λόγω του υψηλού επιπέδου του ημιτελούς Μεγάρου να μην ετέθη ποτέ θέμα αμφισβήτησης των στοιχείων. Άλλωστε, μάλλον, ήταν τότε υπουργός Πολιτισμού ο κ. Θ. Μικρούτσικος, ο οποίος δεν θα μπορούσε να έχει πολλές αντιρρήσεις για το αντιπερισπασμό του προγράμματος, αν το είχε εγκρίνει ο κ. Λαμπράκης. Θα ήταν, ωστόσο, πιο ενδιαφέρουσα η ερμηνεία του φαινομένου αν ανεκαλύπτετο ότι ο κ. Χρ. Λαμπράκης μπορεί πλέον να εξαγει την επιρροή του.



Η ολυμπιακή φλόγα «καίει» την Κίνα στο όνομα του Θιβέτ

Εδώ και σχεδόν δυο εβδομάδες, η διεθνής κοινή γνώμη παρακολουθεί, με ανάμεικτα αισθήματα, τα βίαια επεισόδια που σημειώνονται στις χώρες από τις οποίες περνά η ολυμπιακή φλόγα, με τελικό προορισμό το Πεκίνο, εκ μέρους ακτιβιστών, που υποστηρίζουν την ανεξαρτησία του Θιβέτ και καταγγέλλουν με σφοδρότητα τις ακρότητες των κινεζικών αρχών σε βάρος των Θιβετιανών. Στο ίδιο μήκος κύματος με τους ακτιβιστές, πάντως, βρίσκονται και αρκετές χώρες, οι οποίες κατηγορούν ανοιχτά την Κίνα για τη συμπεριφορά της έναντι των Θιβετιανών, ενώ ορισμένες από αυτές προβληματίζονται για τη στάση που θα πρέπει να τηρήσουν στους Ολυμπιακούς Αγώνες που θα διεξαχθούν το ερχόμενο καλοκαίρι.



Ο πνευματικός ηγέτης των εκατοντάδων χιλιάδων Βουδιστών του Θιβέτ Δαλάι Λάμα.

Τα επεισόδια με την ολυμπιακή φλόγα, τα οποία θεωρείται βέβαιο ότι θα συνεχισθούν και θα ενταθούν όσο θα πλησιάζει η ημερομηνία των Ολυμπιακών Αγώνων, ξεκίνησαν μετά από βίαια επεισόδια που σημειώθηκαν στο ίδιο το Θιβέτ στα μέσα του περασμένου Μαρτίου, στην πρωτεύουσα Λάσα. Εκεί ισχυρές δυνάμεις καταστολής της Κίνας επιτέθηκαν με απίστευτη βαρβαρότητα εναντίον διαδηλώσεων που είχαν οργανώσει Θιβετιανοί μοναχοί, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν αρκετά άτομα και να τραυματισθούν πολλά περισσότερα.

Ο Τζάντο είναι ένας Ρινποσέ, δηλαδή ένας ανώτερος τη τάξει Θιβετιανός μοναχός, πρώην ηγούμενος της μονής Ναμγκιάλ, στην Νταραμσάλα της βόρειας Ινδίας, όπου βρίσκεται καταφύγιο ο πνευματικός ηγέτης των Θιβετιανών Δαλάι Λάμα. Το Αντί βρέθηκε στην

Νταραμσάλα και συνάντησε τον Τζάντο, ο οποίος εξηγεί τους λόγους που οδήγησαν στις κινητοποιήσεις των Θιβετιανών και στη βίαιη απάντηση των κινεζικών δυνάμεων καταστολής. Παράλληλα, όμως, δίνει την ιστορική διάσταση της κατάστασης στο Θιβέτ, ενώ τονίζει τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στην κουλτούρα των Θιβετιανών και των Κινέζων κομμουνιστών.

«Η 10η Μαρτίου αποτελεί ημέρα μνήμης της εξέγερσης που έγινε στη Λάσα, το 1959, από τον θιβετιανό λαό εναντίον της κινεζικής κατοχής», λέει και προσθέτει: «Κάθε χρόνο, αυτή την ημέρα, οι Θιβετιανοί συγκεντρώνονται, σε ανάμνηση των φρικαλεοτήτων που διαπράχθηκαν σε βάρος του θιβετιανού λαού, αναζητώντας τρόπους να προβάλουν την καταπίεση που εξακολουθεί να υφίσταται ο λαός του Θιβέτ».

Έτσι και φέτος, κατά τον Ρινποσέ,

στη Λάσα διαδήλωσαν μερικοί μοναχοί από την ιστορική μονή Ντρεπούνγκ, γεγονός που προκάλεσε την άμεση αντίδραση της κινεζικής αστυνομίας, η οποία έστειλε ισχυρές δυνάμεις που απέκλεισαν τις μονές Ντρεπούνγκ και Σέρα, λίγα χιλιόμετρα έξω από τη Λάσα. Τέσσερις ημέρες αργότερα, όμως, μέσα στη Λάσα σημειώθηκαν ταραχές, οπότε ο στρατός που είχε παραταχθεί απάντησε με βία, δίχως να διστάσει να πυροβολήσει εναντίον του πλήθους, προκαλώντας το θάνατο περίπου 300 ατόμων, ανάμεσα στα οποία υπήρχαν και παιδιά.

Ο Τζάντο αναφέρει ακόμα ότι οι Κινέζοι κατηγορούν τον Δαλάι Λάμα και την «κλίκα» του ως ενορχηστρωτές των τελευταίων βίαιων επεισοδίων στη Λάσα και αλλού. «Αυτό, όμως, δεν είναι αλήθεια», τονίζει. Ως επιχείρημα, μάλιστα, αναφέρει το γεγονός ότι οι περισσότεροι Θιβετιανοί που συμμετέ-

χουν στις διαδηλώσεις είναι νέοι, οι οποίοι γεννήθηκαν πολύ μετά το 1959 και δεν έχουν ποτέ συναντήσει τον Δαλάι Λάμα. «Στην πραγματικότητα, προσθέτει, υπάρχει μεγάλη ένταση και βαθιά απογοήτευση στον θιβετιανό λαό, εξαιτίας της έντονης καταπίεσης που υφίσταται. Έτσι, οι νέοι Θιβετιανοί επιδιώκουν να είναι ελεύθεροι, και στον αγώνα τους αυτό ο Δαλάι Λάμα είναι το σύμβολο της επιδίωξής τους για ελευθερία».

Δικαιολογώντας τον αγώνα για ελευθερία του θιβετιανού λαού, ο Τζάντο υποστηρίζει ότι ιστορικά το Θιβέτ μέχρι το 1959 ήταν ένα ανεξάρτητο κράτος, αλλά τώρα οι Κινέζοι ισχυρίζονται ότι αποτελεί μέρος της Κίνας. Όπως λέει: «Αυτό δεν είναι αλήθεια και υπάρχουν πολλοί τρόποι να το αποδείξει κανείς. Για παράδειγμα, η Μογγολία, όπως και το Θιβέτ, έχει ιστορικούς δεσμούς με την Κίνα, ωστόσο δεν θεωρείται μέρος της Κίνας».

Από την άλλη πλευρά, πάντως, ο Τζάντο παραδέχεται ότι υπάρχει κάποια ομοιότητα ανάμεσα στην ιδεολογία του κομμουνισμού και του βουδισμού, αναφορικά με τη βασική ιδέα της ισότητας. «Μόνο που η ομοιότητα τελειώνει εδώ», όπως λέει. Κι αυτό γιατί «υπάρχει μια τάση για εκείνους που δεν έχουν πνευματική εκπαίδευση, για εκείνους που στερούνται το δυνατό αίσθημα της αγάπης, της συμπόνιας και της φρόνησης να διαφθείρονται από την εξουσία».

Παρόλα αυτά, επιμένει ότι ο κομμουνισμός και ο βουδισμός έχουν επίσης ομοιότητες στην αναζήτηση τρόπων που θα ωφελήσουν την κοινωνία. Προσθέτει, όμως, ότι το να μπορεί κανείς να ωφεληθεί την κοινωνία εξαρτάται από τον τρόπο που ασκούνται οι σχετικές πολιτικές. Για παράδειγμα, αν οι κομμουνιστικές ιδέες εφαρμόζονται με σεβασμό στους ανθρώπους, τότε οι ιδέες αυτές ωφελούν. Αν, όμως, εφαρμόζονται με τη βία και την αγριότητα, τότε δεν ωφελούν την κοινωνία.

Στο πλαίσιο αυτό, ο Τζάντο υπογραμμίζει την κατάσταση του θιβετιανού λαού, ο οποίος ζει μέσα σε μεγάλη φτώχεια. Βεβαίως, όπως λέει, εδώ και κάμποσο καιρό παρατηρούνται μεγάλες αλλαγές στον τομέα των κατασκευών



και η Λάσα έχει αρχίσει να μοιάζει με μια σύγχρονη πόλη. Βλέπεις ξενοδοχεία, καινούρια κτίρια, ωραίους δρόμους και τον νέο σιδηρόδρομο και μπορεί κάποιος να πει ότι είναι σαν μια οποιαδήποτε μεγάλη πόλη της Δύσης. Στην ουσία, όμως, όλα αυτά ωφελούν κάποιους, αλλά αυτοί είναι μειονότητα. Όλη αυτή η ανάπτυξη δεν ωφελεί τους Θιβετιανούς.

Ένα άλλο παράδειγμα είναι η εκπαίδευση. Όπως αναφέρει ο Τζάντο, μόνο το 10-20% του πληθυσμού έχει περάσει από ανώτερη εκπαίδευση. Το ίδιο και αναφορικά με τα υλικά αγαθά: βλέπει κανείς ωραία σπίτια, ωραία αυτοκίνητα, εμπορικά καταστήματα, αλλά όλα αυτά είναι για τους Κινέζους. Δεν είναι για τους Θιβετιανούς.

Κατά τον Τζάντο, η κατάσταση αυτή είναι μια από τις κυριότερες αιτίες που

προκαλούν τον ξεσηκωμό του θιβετιανού λαού. Προσθέτει ωστόσο: «Όταν πρέπει να αναληφθεί δράση, υπάρχουν δυο τρόποι προσέγγισης. Ο ειρηνικός δρόμος και ο δρόμος της βίας. Εμείς πιστεύουμε απόλυτα ότι η ειρηνική προσέγγιση είναι η καλύτερη. Η αγιότητά του ο Δαλάι Λάμα έχει επιμείνει όλα αυτά τα χρόνια στον ειρηνικό δρόμο, γι' αυτό και οι άνθρωποι σε ολόκληρο τον κόσμο τον αναγνωρίζουν και συμμερίζονται τη θιβετιανή υπόθεση. Και δεν νομίζω ότι ο κόσμος θα έδειχνε τόση κατανόηση και θα μας συμπαρastedεκόταν εάν είχαμε επιλέξει το δρόμο της βίας. Ωστόσο, μας γίνεται κάποια κριτική, και ορισμένα τμήματα της θιβετιανής κοινωνίας πιστεύουν ότι τα τελευταία 49 χρόνια θα ήταν καλύτερα αν συνεχίζαμε έναν ανταρτοπόλεμο και άλλες τέτοιες τακτικές».

Η ιστορία ενός δρόμου που δεν λένε να τελειώσουν τα βάσανά του

Τάκης Χατζηδημητρίου

Το πρωί της 3ης Απριλίου 2008 άνοιξε η οδός Λήδρας και τη νύχτα έκλεισε. Έτσι, τότε πανηγύριζαν οι θιασώτες του ανοίγματος και τότε οι υποστηρικτές του κλεισίματος. Τις αισιόδοξες δηλώσεις για το ευχάριστο γεγονός διαδέχτηκαν τα πολεμικού τύπου από το πεδίο της μάχης ρεπορτάζ μιας παρωχημένης πια εποχής.

Το κλείσιμο της διόδου, και μάλιστα από την αστυνομία της Κυπριακής Δημοκρατίας, υπήρξε μέτρο δυσανάλογο προς το πρόβλημα που παρουσιάστηκε. Άλλωστε η δική μας πλευρά δήλωσε ότι οι Τουρκοκύπριοι «αστυνομικοί» που εμφανίστηκαν στη νεκρή ζώνη, μετά από διαβήματα στα Ηνωμένα Έθνη, επέστρεψαν στις θέσεις τους. Παρ' όλα αυτά, ο δρόμος εξακολουθούσε να παραμένει κλειστός, με όλες τις αρνητικές συνέπειες που μπορούσε να έχει στο εσωτερικό μέτωπο και το διεθνή χώρο... Ίσως κάποιοι ισχυριστούν: Και τι πρέπει να κάνουμε όταν η τουρκοκυπριακή πλευρά παρασπονδεί; Να σιωπούμε; Να μην αντιδρούμε;

Ναι! Ν' αντιδρούμε, αλλά με τη σκέψη προσανατολισμένη στο πώς να λύσουμε και όχι να μεγεθύνουμε τις διαφορές και τα χάσματα. Να παίρνουμε και μέτρα, αλλά ανάλογα με το πρόβλημα. Να υπάρχει κάποια κλιμάκωση της αντίδρασης, πριν παρθεί η υπέρτατη απόφαση, και στην προκειμένη περίπτωση, στην ίδια τη διακοπή της κυκλοφορίας των πολιτών.

Σε τρεις ώρες, ευτυχώς, ξανάνοιξε και πάλιν η οδός Λήδρας. Όσοι με υπομονή και με πίστη περίμεναν την άρση

της απαγόρευσης δικαιώθηκαν. Συνέχισαν την πορεία τους, αφήνοντας πίσω τους όλους εκείνους που έκλεισαν το δρόμο. Η ροή των χαρούμενων ανθρώπων που διάβαιναν και που με αυξημένους αριθμούς εξακολουθούν να διαβαίνουν τη νεκρή ζώνη συνεχίστηκε απρόσκοπτα. Οι χιλιάδες που πλημμυρίζουν το δρόμο δημιουργούν μια νέα ελπιδοφόρα πραγματικότητα, που ξεπερνά τις διστακτικές και αρνητικά τοποθετημένες ηγεσίες, που δε θέλουν ή δεν μπορούν να πάρουν τα μηνύματα των καιρών. Αυτοί που περνούν τη νεκρή ζώνη δεν είναι απλοί επισκέπτες της άλλης πλευράς. Υπάρχει στο πρόσωπό τους η έκφραση της συγκίνησης και η αίσθηση ενός ρόλου και μιας αποστολής.

Όταν οι γνωστοί υπερπατριωτικοί κύκλοι είδαν το λαό να χαίρεται με τη διάνοιξη του οδοφράγματος, άρχισαν τα ίδια τα παλιά κηρύγματα.

—Μη χαίρεστε. Δεν λύθηκε, με τη διάνοιξη του οδοφράγματος, το Κυπριακό.

Καταδίκάζαν έτσι εκ των προτέρων το συναίσθημα της χαράς και της ικανοποίησης, ως αν οι άνθρωποι να πλάστηκαν για ν' ακούουν μόνο κακές ειδήσεις και να είναι πάντα κατηφείς και δυστυχισμένοι. Η δυστυχία πατριωτισμός και η χαρά προδοσία. Αν είναι ποτέ δυνατό να καταδικαστούν και ν' αφανιστούν με δηλώσεις τα συναισθήματα των ανθρώπων. Ο λαός δεν τους άκουσε. Και χάρηκε και πέρασε το οδοφράγμα. Υπάκουσε στο δικό του αισθητήριο και ξεπέρασε τους ηγέτες. Στο λαό έμεινε το συναίσθημα και στους μεγάλοσχημους τα αξιώματα και οι πατριωτικές δηλώσεις.

Όταν το τείχος του διαχωρισμού υφί-

σταται ρωγμές, όταν οι άνθρωποι συναντιούνται με φιλία κι εγκαρδιότητα, όταν τους ακούς να ζητούν τερματισμό της ανώμαλης κατάστασης και να θέλουν λύση, διερωτάσαι γιατί συνεχίζεται η διαίρεση και η στρατιωτική αντιπαράταση.

Αυτή η συνάντηση των ανθρώπων είναι το πιο ισχυρό αντικατοχικό μήνυμα. Είναι το νέο που αρχίσαμε να ζούμε: Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι ενωμένοι στον κοινό αγώνα για λύση, δημοκρατία και ειρήνη. Ποιον άλλο καλύτερο σύμμαχο από τον ίδιο το λαό και την εκφρασμένη τόσο έντονα λαϊκή βούληση μπορούν να έχουν οι πολιτικές ηγεσίες που θέλουν κι εργάζονται για τη λύση;

Το λαϊκό όμως αίσθημα χρειάζεται προστασία και στήριξη με νέες πρωτοβουλίες. Δεν πρέπει να αφεθούν τα φαντάσματα του παρελθόντος, που η ψήφος του λαού παραμέρισε, να επαναφέρουν το πνεύμα της δυσπιστίας και της αμφιβολίας που υπόσκαψε την επικοινωνία Ε/Κ και Τ/Κ τον Απρίλη του 2003 και που οδήγησε σε αποτυχία την προηγούμενη προσπάθεια για λύση το 2004.

Είναι προς τιμή των ηγετών Δημήτρη Χριστόφια και Μεχμέτ Αλή Ταλάτ που όχι μόνο δεν στράφηκαν ο ένας εναντίον του άλλου, αλλά αντίθετα προσπάθησαν να ξεπεράσουν από κοινού την κρίση αλληλοۇποστηριζόμενοι. Τα προβλήματα που έχουν ν' αντιμετωπίσουν είναι μεγάλα. Ο λαός τα γνωρίζει και θα έχουν την κατανόησή του.

Η περιπέτεια της οδού Λήδρας είναι μικρογραφία της σημερινής πολιτικής πραγματικότητας και του ίδιου του Κυπριακού προβλήματος. Είναι φανερό ότι οι ηγεσίες, ιδιαίτερα των κομμάτων

Ο Τάκης Χατζηδημητρίου είναι Πρόεδρος ΙΚΜΕ (Ίδρυμα Κοινωνικοπολιτικών Μελετών)

που στήριζαν την προηγούμενη κυβέρνηση και που τώρα μετέχουν και στην κυβέρνηση του Δημήτρη Χριστόφια, δεν αισθάνονται άνετα με τη προοπτική ύπαρξης θετικών εξελίξεων.

Δεν είναι τυχαίο ότι στην απουσία του προέδρου Χριστόφια την απόφαση για το κλείσιμο πήρε ο προεδρεύων και πρόεδρος του ΔΗΚΟ, του κόμματος του Τάσσου Παπαδόπουλου, Μάριος Καρογιάν. Κι ούτε είναι μια προσωπική χωρίς σημασία αντίδραση η δήλωση του βουλευτή του ΔΗΚΟ Νικόλα Παπαδόπουλου, γιου του Τάσσου Παπαδόπουλου, ότι με το άνοιγμα της Λήδρας «ο κατοχικός στρατός κέρδισε όλες τις δικές του επιδιώξεις και εμάς μας έμεινε ο συμβολισμός». Δηλαδή, αν παρέμενε ο Τάσσος Παπαδόπουλος, δεν θα άνοιγε ποτέ η Λήδρας.

Φαίνεται ότι παραήταν φιλόδοξη η σκέψη ότι θα μπορούσαν να εξελιχτούν όλα κανονικά. Όμως τα δεδομένα πια είναι διαφορετικά. Κι η οδός Λήδρας είναι το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο αυτής της μεγάλης αλλαγής.

Το οδόφραγμα και τα φυλάκια στο τέλος της οδού, που σήμαιναν διαίρεση, συγκρούσεις, εντάσεις και αίμα δεν υπάρχουν πλέον.

Στη θέση τους υπάρχει μια αρτηρία επικοινωνίας και συνάντησης Ε/Κ και Τ/Κ. Υπάρχει μια χαραμάδα στο τείχος της κατοχής και της διαίρεσης. Υπάρχει λίγο λιγότερο τείχος διαχωρισμού. Κι αυτό δεν έγινε από μόνο του. Δεν ήταν έμπνευση κάποιου ηγέτη, με απόκρυφους υπολογισμούς και σκέψεις. Ήταν αποτέλεσμα μακροχρόνιου, επίμονου και σε κάποιες περιπτώσεις οδυνηρού αγώνα. Συνάντησαν οι πρωτοπόροι του ανοίγματος την άρνηση και δεν έλειψε η διαβολή ανεπίσημων αλλά και επίσημων κύκλων. Βρέθηκαν ακόμη αντιμέτωποι με τους ακροδεξιούς φασίστες και νεοχιτλερικούς που εύρισκαν κάλυψη από μέλη της κυβέρνησης και φιλοκυβερνητικά δημοσιογραφικά όργανα.

Κι επιπρόσθετα είχαν ν' αντιπαλέψουν μ' εκείνους που ήθελαν το τείχος διαχωρισμού και τη στρατιωτική αντιπαράθεση.

Η απάντηση των πρωτοπόρων όλα τα προηγούμενα τέσσερα χρόνια ήταν ότι η διάνοιξη είναι δυνατή και τα εμπόδια



3/4/2008: Στο τουρκικό φυλάκιο ελέγχου υπομονετικά περιμένουν Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι τις διαδικασίες, υπό την έντονη παρουσία των οργάνων του καθεστώτος.

που προβάλλονταν προφάσεις. Υποστηρίζαν ότι το πρόβλημα της Κύπρου δεν θα λυθεί με περισσότερο διαχωρισμό αλλά με λιγότερο.

Η διάνοιξη της οδού Λήδρας είναι σημαντική και για έναν ακόμη λόγο. Υπήρξε αποτέλεσμα κοινού αγώνα Ε/Κ και Τ/Κ. Όταν ξεκινούσαν τον κοινό αγώνα Ε/Κ και Τ/Κ για τη διάνοιξη της οδού Λήδρας, το όλο εγχείρημα φάνταζε αδύνατο.

Σήμερα όμως έγινε φανερό ότι και τα αδύνατα μπορούν να γίνουν δυνατά. Η οδός Λήδρας δείχνει το δρόμο. Κι εφόσον με κοινούς αγώνες άνοιξε η Λήδρας, μπορεί αύριο με κοινούς αγώνες ν' ανοίξει ο Λιμνίτης, το Πυρόι, η Λεύκα. Κι όταν ανοίξουν οι δρόμοι κι επικοινωνούν οι πολίτες, όταν αύριο προχωρήσουν ακόμη πιο πέρα και ορίσουν Ε/Κ και Τ/Κ κοινούς στόχους και επιδιώξεις, ποιο το νόημα της κατοχής, ποια η έννοια της διαίρεσης;

Όπως μαζί Ε/Κ και Τ/Κ αγωνιζόνταν για τη διάλυση των οδοφραγμάτων, μπορούν όλοι μαζί να παλέψουν για την επίτευξη του μεγάλου στόχου της λύσης, της ειρήνης και της δημοκρατίας για όλους, στο πολύπαθο νησί μας. Για Ε/Κ και Τ/Κ, Μαρωνίτες, Αρμένιους και Λατίνους.

Γνωρίζουμε όλοι πολύ καλά ότι η πορεία μας προς τη λύση θα είναι δύσκολη, τα εμπόδια θα είναι πολλά, όμως, όταν υπάρχει ο στόχος, όταν υπάρχουν οι δυνάμεις, όταν υπάρχει η θέληση, όταν υπάρχει η βούληση, τα αδύνατα μπορούν και πάλιν να γίνουν δυνατά.

Ό,τι συμβαίνει τις τελευταίες μέρες δεν είναι τυχαίο. Είναι έκφραση ενός νέου πνεύματος. Την ατελέσφορη πολιτική της συνεχούς σύγκρουσης, την τακτική των εντάσεων και των αδιεξόδων διαδέχτηκε μια νέα αντίληψη διαλόγου και μια νέα προσπάθεια επικοινωνίας και συνεννόησης. Το βέβαιο είναι ότι το Κυπριακό δεν θα λυθεί με συγκρούσεις, με νικητές και ηττημένους, αλλά με διαπραγματεύσεις και συμβιβασμό επωφελητή και για τις δύο πλευρές.

Σήμερα χαιρόμαστε που άνοιξε ύστερα από σαράντα πέντε χρόνια η οδός Λήδρας. Ενός ματοβαμένου από τις διακοινοτικές συγκρούσεις δρόμου που βρίσκεται στην καρδιά της παλιάς εντός των τειχών πόλης. Θα χαρούμε όμως πολύ περισσότερο όταν θα έλθει η στιγμή της λύσης, της επανένωσης και της ειρήνης.

Και θα έλθει. Τη χρειαζόμαστε, την έχουμε ανάγκη όλοι οι Κύπριοι.

Από τα οδοφράγματα της οδού Λήδρας στο μακρύδρομο της λύσης

(ή ο αόματος μουρμούριζε: «ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ»)

του Γιώργου Κορφιάτη

Χρήστω χείρειν

Ανασαίνουμε το σκοτεινό
ρίγος της άνοιξης
Λ. Ζαφειρίου, Η θλίψη του
απογεύματος, 2007

Πέμπτη πρωί. Οδός Λήδρας και γύρω στενά. Με άνεμο η 3η Απριλίου του '08. Πολύβουο πλήθος. Πρώτη φορά στη ζωή μου σε τόσο περιορισμένο γεωγραφικό χώρο – σχεδόν σε μήκος ενός χιλιόμετρου και πλάτος 5–10 μέτρων – αφουγκράστηκα με τόση αμφιθυμία αλλά και αγαλλίαση δεκάδες γλώσσες απ' όλα τα μήκη και τα πλάτη του κόσμου: φυσιολογικό και όχι σχιζοφρενικό σύμπτωμα, αν ζεις στη «μόνη μοιρασμένη πρωτεύουσα της Ευρώπης»! Αντίκρισα στα βλέμματα εκατοντάδες ιπτάμενες αγωνίες, κατέγραψα στο μαγνητόφωνο χιλιάδες φασματικές ελπίδες κι όλη εκείνη τη βαθιά ερειπιώδη αφωνία του συγκρουσιακού παρελθόντος, που μόνο μας πολιορκεί συμβολικά και υπαρξιακά, όλους, εκατέρωθεν, μα δε μας λυτρώνει.

Κάτι μπορούν να αποδώσουν απ' όλα αυτά οι φωτογραφίες που στάλθηκαν πια στο Αντί. Το σύνθημα «Κύπρος ενωμένη-ειρηνική» κυριαρχούσε (ίσως με φόντο ιδίως την εκλογή και τους χειρισμούς του προέδρου Χριστόφια)...

Καταγράφω παράλληλα γεγονότα, για όσους στο μέλλον θα ερμηνεύουν τις «παράλληλες απώλειες»: σύννοδος διεύρυνσης του ΝΑΤΟ στη Ρουμανία, περιορισμός της Ελλάδας σε βέτο περί ονομασίας της FYROM (και ποτέ βέτο για την κατοχή της Κύπρου!), ενισχυμένος ολοκληρωτισμός της νέας ιμπεριαλιστικής τάξης πραγμάτων και πτωμάτων (κι εκεί η Τουρκία, παρά το πλευρό του Μπους), χοροεσπερίδες της... αγαθοεργού G8 ανά το παγκόσμιο.



3/4/2008: Διαπραγματεύσεις αξιωματικών της ΟΥΝΦΙΚΥΠ με αξιωματούχους του κατοχικού κράτους.

Κι εγώ στην οδό Λήδρας, δέσμιος παραγγελμάτων του Αριστοτέλη και του Μαρξ: πολίτης έμπλεος συνειρμών, συναισθημάτων, ταραχής. Αναρωτιέμαι για τους ομαδικούς τάφους που αυτές τις μέρες ανασκάπτονται στην άνυδρη γη μας. Πολλές δεκάδες, από το 1963 και δώθε! Αναζητώ τα ίχνη των κοινών στοιχείων πολιτισμού. Και δεν τα βρίσκω πια! Καταγράφω τις καταστροφές και τις λεηλασίες των μνημείων πολιτισμού. Είναι αναρίθμητες! Αναλογίζομαι όσες από τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπόρεσα να πληροφορηθώ. Ουκ έχουν τέλος η έλλειψη σεβασμού κι ο πόνος! Υπενθυμίζω την ιογενή ελλιπή ιστορική μνήμη που κληροδοτήσαμε σε μερίδα των νέων και τη γεροντική μας αμηχανία μέσω των «επετειακών» σχολικών συνδρόμων. Υπογραμμίζω τους κινδύνους «τουριστικής επένδυσης» των εξελίξεων. Αναμετρώ τις αναστολές και τις φοβίες όλων των εμπλεκομένων (λέξη με πολλές μη καταγεγραμμένες σημασίες στα λεξικά της ειρήνης...). Διαμαρτύρομαι γιατί δεν προωθείται η ουσιαστική

συμπαρουσία και επικοινωνία με το σύνολο στοιχείο εκατέρωθεν. Φυσικά αυτή μπορεί να οικοδομείται μόνο πάνω στο κοινό αίτημα για την αποχώρηση των κατοχικών στρατευμάτων και την πλήρη αποστρατιωτικοποίηση του νησιού.

Ακόμη, αγωνιώ για τη μη παραδοχή των εκατέρωθεν εθνικιστικών υπερβολών και λαθών του παρελθόντος, όπως και για το συνεχές αντιπάλεμα του σημερινού σοβινισμού. Δεν αρκεί οι (εντός ή εκτός εισαγωγικών, εντός ή εκτός κομματικών περιχαράκωσεων) πολιτικές της συμβίωσης, της προσέγγισης, της επαναπροσέγγισης, της συμφιλίωσης, της συνύπαρξης να μένουν λόγια του αέρα ή επετειακές κορόνες σε εκδηλώσεις της ΟΥΝΦΙΚΥΠ και των ξένων πρεσβειών.

Η οδός Λήδρας μετ' εμποδίων άνοιξε! Μένει παρούσα η κατοχή κι ο τουρκικός στρατός, που μεταμφιεσμένος ρυθμίζει τη μερική άρση απαγόρευσης στη διακίνηση μέσω των οδοφραγμάτων. Μένει ο πόνος όλων των ανθρώπων που υπέφεραν και υποφέρουν τις συνέπειες. Αγνοούμενοι,

πρεσόντες, τραυματισθέντες σωματικά και ψυχικά, προσφυγοποιημένοι, εγκλωβισμένοι, εξαναγκασθέντες λόγω πολιτικών ή οικονομικών συνθηκών σε μετανάστευση στο εξωτερικό. Όλοι αυτοί στέκουν εδώ, δεν σβήνονται διά μαγείας. Εδώ είναι και οι εμπορευθέντες και εμπορευόμενοι, οι κερδοσκοπούντες και βολευόμενοι από την παράταση της «μη λύσης».

Ένας τραγουδοποιός γράφει στο επόμενο τραγούδι του: «Κάποιοι καρτερούν να πουλήσουν την πρματία τους / στα επόμενα στενά πιο πάνω από τη Λήδρας, / ίσως και στη Λεωφόρο Μακαρίου του Γ' / ή στο Lokmatzi Gate και στη Λεωφόρο Ατατούρκ». Ας έχουν γνώση και ανησυχία οι σημερινοί ηγέτες των δύο πλευρών και όλης της Ευρώπης...

Επαναφέρω τον προβληματισμό: η βία στα έγκατα της κυπριακής γης ελλοχεύει. Η στρατιωτική κατοχή και συνεπώς η διαίρεση του κυπριακού λαού συνεχίζονται. Οι εκατέρωθεν «απορριπτικοί» δεν έχουν οπωσδήποτε κοινό θεό. Δεν έχουν κατ' ανάγκη κοινές αφετηρίες, πολιτικές ή κοσμοθεωρητικές στοχεύσεις. **Μόνο κοινό συμφέρον** έχουν το να ξεπλύνουν τις ευθύνες τους για τις εντάσεις και τα αιματοκυλίσματα του μακρινού και κοντινού παρελθόντος, ιδίως του ελληνοχριστιανοχουντικού πραξικοπήματος και της τουρκικής... «ειρηνοποίησης» εισβολής στα 1974.

Η οδός Λήδρας μετ' εμποδίων άνοιξε. Αλλά χωρίς την «κοινωνία των πολιτών» και τους εργαζομένους των δυο κοινοτήτων και των μικρότερων θρησκευτικών ομάδων της Κύπρου, δεν θα βρεθεί λύση ούτε δίκαιη ούτε βιώσιμη ούτε και άμεση! Όπως και χωρίς τη συμπαράσταση των εργαζομένων της Ευρώπης και όλου του κόσμου! Οι άρχουσες ομάδες εδώ και στις «μητέρες πατρίδες» εκπονούν τα δικά τους σχέδια. Αλλά για τους εργαζομένους, όλους(!), πρωτεύει ο αγώνας κατά της διχοτόμησης. Μια λύση που στοχεύει στην ενίσχυση της πολυπολιτισμικής κυπριακής κοινωνίας και πολιτείας. Λύση ειρηνική που βασίζεται στον ομόσπονδο –και μέσω αυτού ενιαίο– δημοκρατικό ανεξάρτητο κυπριακό χώρο στο πλαίσιο μιας φεντεραλιστικής δημοκρατικής (έστω κι αντιφατικής) Ευρώπης.

Η οδός Λήδρας μετ' εμποδίων άνοιξε. Ελπίζουμε να βαδίζουμε στο μακρύδρομο της λύσης, στο μονόδρομο του κοινού μας εφικτού μέλλοντος.



Επιστολή του ανθρακωρύχου Γουίλλιαμ Μιλς στον Διονύσιο Σολωμό

του Χρήστου Παπουτσάκη

*Ακόμ', αφρέ μου, να βαστάς και να 'μαι γυρισμένος
με δυο φιλιά της μάνας μου, με φούχτα γη της γης μου!*
Ο Πόρφυρας

Έρχομαι από το μακρινό χωριό Blackwell
της κομητείας Derbyshire
ένα παιδί από τ' ανθρακωρυχεία
της Αγγλίας.

Η δική σου Κέρκυρα
με τους στρατώνες στο φρούριο
και κυρίως τη θάλασσα
- αυτή τη θάλασσα
με τα νερά γλυκά και χαριτωμένα
σε νύχτα σπαρμένη μάγια -
δεν είναι η δική μου γη κι ακρογιαλιά.

Το αγνοούμενο σώμα μου
μόλις δεκαοκτώ χρονών
ταξιδεύει ακόμη για τα Ιόνια Νησιά
από τον Ιανουάριο του 1847 -
μέλος του Τάγματος Εφεδρείας
του αγγλικού στρατού
ως τη συνάντησή μας
στον Μόλο της Μανδρακίνας

Απομεινάρι θαυμαστό ερμιάς και μεγαλείου

ΛΕΥΚΙΟΣ ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ
Κύπρος, 8.4.2008

Πλουτής Σέρβας

Λαοφιλής και πρωτοπόρος δημοτικός άρχοντας

του Ανδρέα Χρίστου, δημάρχου Λεμεσού

Πέρσι συμπληρώθηκαν 100 χρόνια από τη γέννηση του Πλουτή Σέρβα. Ο Πλουτής Σέρβας, πρώτος γραμματέας του ΚΚ Κύπρου από την ίδρυσή του και δήμαρχος Λεμεσού, ήταν μια ιστορική φυσιογνωμία της Κύπρου. Συνεργάτης του Αντί αμέσως μετά τη Μεταπολίτευση, ο πλουτής Σέρβας με τα άρθρα του ενημέρωνε τους αναγνώστες του περιοδικού για τις τρέχουσες εξελίξεις στο Κυπριακό. Την 1η Νοεμβρίου του 2007 οργανώθηκε στο Δήμο Λεμεσού μια ημερίδα για τον Πλουτή Σέρβα, στην οποία απηύθυνε χαιρετισμό ο σημερινός δήμαρχος της πόλης Ανδρέας Χρίστου και μίλησαν ο παλιός συναγωνιστής του τιμώμενου Πάνος Παιονίδης, ο εκδότης του Αντί και ο αρχιτέκτων Τάσος Ανδρέου, που ανέδειξε το πρωτοποριακό δημοτικό έργο του Πλουτή Σέρβα. Δημοσιεύουμε την πολύ ενδιαφέρουσα ομιλία του, που δείχνει πόσο επινοητικός και δημιουργικός ήταν ο Π.Σ. Προτάσσουμε ένα σύντομο πληροφοριακό σημείωμα του δημάρχου Λεμεσού Ανδρέα Χρίστου.

Συμπληρώθηκαν πέρσι 100 χρόνια από τη γέννηση του Πλουτή Σέρβα, που διετέλεσε δήμαρχος Λεμεσού από το 1943 μέχρι το 1949 και υπήρξε εξέχουσα προσωπικότητα, με εμβέλεια δράσης πολύ πέραν της Λεμεσού, ανά το παγκύπριο και το πανελλήνιο.

Με την ευκαιρία αυτή, το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης αποφάσισε την τοποθέτηση της προτομής του αείμνηστου δημάρχου στην Πλατεία Ηρώων, με την οποία η δημαρχία, η δράση και η εποχή του Πλουτή Σέρβα υπήρξαν άρρηκτα συνδεδεμένες.

Εμπνευστής και πρωτεργάτης της δημιουργίας της κεντρικής αυτής πλατείας, ο Πλουτής Σέρβας άφησε στο χώρο ανεξίτηλο το στίγμα του, αφού απ' εδώ απηύθυνε το λόγο σε πολιτικές συγκεντρώσεις, περιερχόταν τις συντεχνίες και τις πολιτικές οργανώσεις, που στεγάζονταν στα πέριξ οικήματα, συναναστρεφόταν και συνομιλούσε με Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους φίλους και συνεργάτες, που συμβίωναν αρμονικά στην περιοχή αυτή.

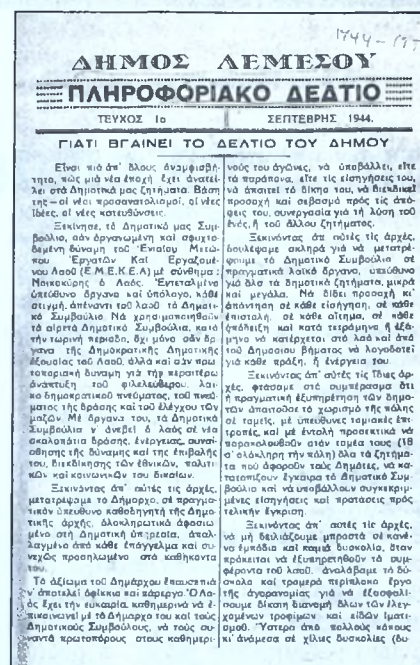
Ο Πλουτής Σέρβας, ένας ακραιφνής Λεμεσιανός, γέννημα θρέμμα της ανοιχτόκαρδης και φιλοπροόδου πόλης του, υπήρξε ένας στοχαστής με ανοιχτούς ορίζοντες και μακρόπνοη αντίληψη των πραγμάτων, που αφιέρωσε ση-

μαντικό μέρος της ζωής του για την ευημερία και ανάπτυξη της γενέτειράς του, για την οποία και άφησε πίσω του πολύτιμο συγγραφικό έργο.

Πέρα βεβαίως απ' όλα αυτά, ο Πλουτής Σέρβας αναδείχθηκε μέσα από τη σημαντική πολιτικοκοινωνική του δράση. Από τα μαθητικά του χρόνια ασπάστηκε τις ιδέες της Αριστεράς και υπήρξε ο πρώτος Κύπριος που σπούδασε στη Μόσχα. Ανέλαβε γενικός γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου, στα χρόνια της παλμεροκρατίας και, όταν ιδρύθηκε το ΑΚΕΛ το 1941, υπήρξε ο πρώτος γενικός του γραμματέας.

Όταν το 1943 επετράπη από τους Άγγλους η διεξαγωγή δημοτικών εκλογών, οι οποίες είχαν καταργηθεί μετά τα Οκτωβριανά του 1931, ο Πλουτής Σέρβας κατήλθε υποψήφιος του ευρύτερου μετώπου της Αριστεράς ΕΜΕΚΕΛ και εκλέχθηκε δήμαρχος Λεμεσού, αξίωμα στο οποίο επανεκλέγη το 1946 για δεύτερη τριετία μέχρι και το 1949. Κατά τη διάρκεια της θητείας του ως δημάρχου ανέπτυξε έντονη αντιαποικιακή δράση, με αποτέλεσμα τη σύλληψη και φυλάκισή του το 1948.

Ο Πλουτής Σέρβας υπήρξε λαοφιλής και πρωτοπόρος δημοτικός άρχοντας με πολύ σημαντικό και καινοτόμο έργο. Ανέπτυξε πλούσια κοινωνική δράση, αφού κατεσχόνη υπήρξε ο δήμαρχος



Το 1ο Πληροφοριακό Δελτίο (9/1944) που εξέδωσε το Δημοτικό Συμβούλιο Λεμεσού επί δημαρχίας Πλουτή Σέρβα.

της εργατιάς, με ιδιαίτερη ευαισθητοποίηση για τα λαϊκά στρώματα, από τα οποία προερχόταν. Έκτισε τις λαϊκές πολυκατοικίες, ίδρυσε την Παιδική Στέγη και είχε πάντα άμεση επαφή με το λαό, έχοντας χωρίσει τη Λεμεσό σε 18 τομείς, που διευθύνονταν από εκλεγμένες λαϊκές επιτροπές.

Απαράμιλλος ρήτορας, φύσει μεταρρυθμιστής προικισμένος με ξεχωριστές αρετές, διορατικός πολιτικός όσο λίγοι, εμπνευσμένος ηγέτης με διευρυμένους ορίζοντες, ευρηματικός στις ιδέες και στην καθημερινή του δουλειά, μας άφησε μια πλούσια παρακαταθήκη πολιτικής σκέψης, κοινωνικής δράσης και ανάλυσης της πρόσφατης ιστορίας του τόπου μας.

Αθεράπευτα συναισθηματικός, ο Πλουτής Σέρβας έφυγε με τη στερνή επιθυμία να σκορπιστεί η τέφρα του στη θάλασσα της Λεμεσού. Την επιθυμία του ικανοποίησε το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης και από τότε και μετά το θάνατό του η αύρα του διαχέεται σ' όλη την ατμόσφαιρα της πόλης, γίνεται ένα με τους ανθρώπους της, με το φυσικό και το δομημένο της περιβάλλον, με όλα τα συστατικά και καθοριστικά της στοιχεία, ανάμεσα στα οποία ξεχωριστή θέση κατέχει η προτομή του τοποθετημένη στην καρδιά της Λεμεσού, της πόλης που τόσο αγάπησε.

Πλουτής Σέρβας

του Τάσου Α. Ανδρέου

Σε καιρούς δύσκολους ανέλαβε το Δήμο Λεμεσού ο εκλεγείς υποψήφιος του ΕΜΕΚΕΛ (Ενιαίο Μέτωπο Εργατών και Εργαζόμενου Λαού) Πλουτής Σέρβας.

Το 1943 ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος προκαλούσε εκατόμβες θυμάτων στην Ευρώπη. Στην Ελλάδα ο άμαχος πληθυσμός λιμοκτονούσε. Στην Κύπρο, που στάθηκε πιο τυχερή ζώντας στο περιθώριο των συγκρούσεων, οι ελλείψεις αγαθών ήσαν έντονες.

Οι δυνατότητες προώθησης μεγάλων έργων, για τη ριζική βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των δημοτών της Λεμεσού ήσαν τότε εξαιρετικά περιορισμένες. Συχνά, βέβαια, τα πολυδιαφημιζόμενα μεγάλα έργα αποτελούσαν, και αποτελούν ακόμη, άλλοθι πλήρους απραξίας. Αντίθετα τα μικρά έργα χαμηλών προϋπολογισμών, των οποίων είναι δυνατή η άμεση έναρξη, μπορούν ν' αλλάξουν αισθητά τις συνθήκες της καθημερινότητας των δημοτών.

Αυτή την άποψη ο Πλουτής, άνθρωπος προικισμένος με ευφυΐα και δυναμισμό, την εφάρμοσε από το αξίωμα του δημάρχου, με συνέπεια. Από την αρχή, όταν ανέλαβε το Δήμο, κατέβαλε ιδιαίτερη προσπάθεια ενημέρωσης των δημοτών με την έκδοση του *Πληροφοριακού Δελτίου*.

Το πρώτο δελτίο εξεδόθη το Σεπτέμβριο του 1944 και περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τους στόχους του νεοεκλεγέντος Δημοτικού Συμβουλίου: «Ξεκίνησε το Δημοτικό Συμβούλιο, σαν οργανωμένη και σφιχτοδεμένη δύναμη του Ενιαίου Μετώπου Εργατών και Εργαζόμενου Λαού, με σύνθημα: Νοικοκύρης ο Λαός».

Το τελευταίο αυτής της περιόδου, το τεύχος 27, κυκλοφόρησε το Μάιο

του 1949 και περιέχει τη λογοδοσία του δημάρχου Πλουτή Σέρβα, που έγινε στις 4/5/1949 στο Κινηματοθέατρο «Ριάλτο» της Λεμεσού.

Ο ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΣΕ ΤΟΜΕΙΣ

Πρώτη ενέργεια του Δημοτικού Συμβουλίου, μετά την εκλογή του, ήταν ο διαχωρισμός της πόλης σε 18 δημοτικούς τομείς και ο καθορισμός επιτροπών οι οποίες θα μελετούσαν τα διάφορα προβλήματα που απασχολούσαν τους κατοίκους αυτών των τομέων.

Σε τακτά χρονικά διαστήματα θα γίνονταν συνδιασκέψεις των μελών όλων των επιτροπών, ώστε να προωθείται η λύση των προβλημάτων που απασχολούσαν τους δημότες.

Τα μέλη των επιτροπών θα εκλέγονταν απ' ευθείας από τον λαό, αλλά «θα μπορούσαν ν' απολυθούν αμέσως αν αποδεικνύονταν ανίκανα, μόλις θα το απαιτούσαν οι εκλογείς, χωρίς χρονοτριβή.»

Επίσης αποφασίστηκε από τον δήμαρχο και το Δημοτικό Συμβούλιο να δοθεί ψήφος και στις ενήλικες (στο δελτίο αναφέρονται ως «ηλικιωμένες») γυναίκες, ώστε «να δοθεί η πρώτη επίσημη ώθηση στις γυναίκες για ανώτερους σκοπούς και υψηλότερους δρόμους» (πλάι στον άνδρα, βεβαίως).

Και καταλήγει το δελτίο: «Αυτά τα δύο χαρακτηριστικά γνωρίσματα (η εκλογή των μελών και η ψήφος στις γυναίκες) αποτελούν μια ξεχωριστή αντίθεση των σημερινών λαοκρατικών δημοκρατιών από τις ψευδοδημοκρατίες του παρελθόντος, τις κούφιες δημοκρατίες των διαφόρων τύπων, βασιλευμένων και μη». Σαφέστατος ο τελευταίος υπαινιγμός περί «βασιλευμένων».

Εδώ αξίζει να αναφέρω τους 18 δια-

φορετικούς τομείς, γιατί αποτελούν σημαντική μαρτυρία για την τοπογραφία της πόλης εκείνα τα χρόνια:

Περιοχή Αγίου Νικολάου, περιοχή Δημοτικού Κήπου, περιοχή Λιθογραφείου, περιοχή Καλογραιών, περιοχή Όασης, του Πενταδρόμου, του Ριάλτο, της Δημοτικής Αγοράς, της Τζαμούδας, της Οδού Ελευθερίας, της περιοχής του Κάστρου, της Αρναουτιάς, των Τσιφλικουδιών, της οδού Πάφου, του Κομεσαριάτου, του Ζιμζόρτη, της Μέσα Γειτονιάς και του Γυψοποιείου.

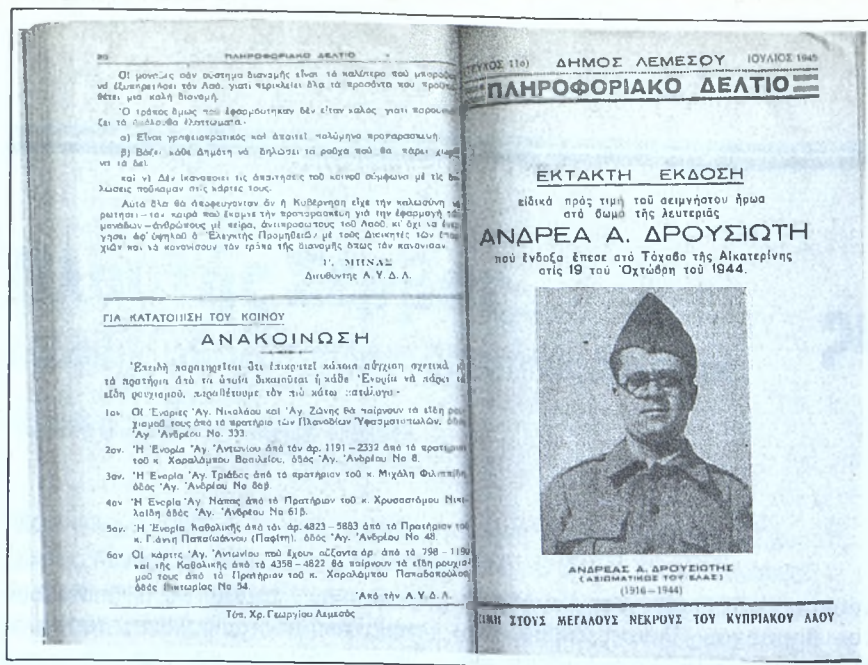
ΥΔΡΕΥΣΗ, ΗΛΕΚΤΡΟΦΩΤΙΣΜΟΣ

Ένα πρόβλημα που απασχόλησε το Δημοτικό Συμβούλιο κατά τη διάρκεια και των δύο θητειών του ήταν εκείνο της ύδρευσης της πόλης.

Τότε, υπήρχαν δύο πηγές άντλησης νερού. Η μία βρισκόταν στα τσιφλικούθκια και τροφοδοτούσε τον υδατόπυργο, και η άλλη, η παλαιότερη, στο Κιτρομήλι, η οποία όμως εξαρτιόταν άμεσα από τις βροχοπτώσεις.

Το νερό αυτών των πηγών δεν ήταν ικανοποιητικό ποιοτικά για την ύδρευση των νοικοκυριών, διότι περιείχε μεγαλύτερη ποσότητα χλωριούχου νατρίου από το επιτρεπόμενο και είχε επίσης μεγάλο βαθμό σκληρότητας. Η αναζήτηση νέων πηγών ανατέθηκε στον ειδικό της εποχής Πολύβιο Κυριακίδη, αλλά η όλη προσπάθεια τελικώς ναυάγησε.

Ένα άλλο πρόβλημα του Δήμου ήταν η εξασφάλιση του κατάλληλου ηλεκτροφωτισμού των δρόμων της Λεμεσού. Αρχικώς εξασφαλίστηκε η λειτουργία 505 ηλεκτρικών λαμπτήρων για τον οδικό φωτισμό, αλλά σύντομα ο Δήμος κλήθηκε ν' αντιμετωπίσει ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα: «τους κακοήθεις που τους αρέσει να ρίχνουν πετρίες στους λαμπτήρες και να τους σπάζουν, αυτούς πρέπει να τους κυνη-



Το Πληροφοριακό Δελτίο το αφιερωμένο στη θυσία του Ανδρέα Α. Δρουσιώτη (Ιούλιος '45).

γήσουμε και να τους παραδώσουμε στη δικαιοσύνη, αλλά και στο μαυροπίνακα του Δελτίου Τύπου». Δυστυχώς, αν και αναζητήσα στα Δελτία τα ονόματα αυτών των ιδιότυπων σκοπευτών, δεν βρήκα κανένα. Προφανώς ουδείς συνελήφθη.

ΠΤΩΧΟΚΟΜΕΙΟ

Η φροντίδα για το Δημοτικό Πτωχοκομείο υπήρξε μια άλλη σημαντική προτεραιότητα για τη Δημοτική Αρχή. Καθορίστηκε αρχικά μια επιτροπή ευυπόληπτων δημοτών από όλα τα ιδεολογικά ρεύματα. Ακολούθως, έγινε από την επιτροπή προσπάθεια βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των τροφίμων του Πτωχοκομείου, με τη δημιουργία ξεχωριστού ταμείου, για την κάλυψη των επιπρόσθετων αναγκών τους.

Ως πρώτο βήμα, για την ενίσχυση αυτού του ταμείου, διοργανώθηκε στο δημοφιλές «Μαξιμ» χορός «υπέρ του Πτωχοκομείου». Στάλησαν μάλιστα εισιτήρια από τους διοργανωτές σε διάφορους εύπορους πολίτες. Πολλοί ανταποκρίθηκαν με προθυμία. Κάποιοι άλλοι, μεταξύ των οποίων και ο προηγούμενος δήμαρχος, εκώφευσαν σ' αυτές τις εκκλήσεις. Κατακράτησαν μάλιστα τα εισιτήρια.

Στο μαυροπίνακα του *Ενημερωτικού Δελτίου* φιγουράρουν τα ονόματα όσων δεν ανταποκρίθηκαν. (Μεγάλος όντως ο πειρασμός να τ' ανακοινώσω εκ νέου, αλλά, μετά από 63 χρόνια, ας τους αφήσω ήσυχους στον αιώνιο τους ύπνο).

Σύντομα οι προσπάθειες της επιτρο-

πής καρποφόρησαν. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η κινητοποίηση πολιτών, μεταξύ των οποίων και ο Παπαδημήτρης της Αγίας Νάπας. Έτσι «το διαιτολόγιο άλλαξε ριζικά, οι μέρες της παροχής κρέατος αυξήθηκαν και στους τροφίμους παραχωρήθηκε γάλα». Τα αυτονόητα του σήμερα δεν ήταν καθόλου αυτονόητα τότε.

ΤΟ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟ

Μια άλλη απόφαση, που θα υλοποιηθεί με μεγάλες προσπάθειες, ήταν η ίδρυση Παιδικής Στέγης-Ορφανοτροφείου, αποφασίστηκε μάλιστα η εγκατάστασή του στο τρίπατο του Στεφανή του Λανίτη, που βρισκόταν στην οδό Σαλαμίνας και το οποίο είχε κληροδοτηθεί στο Δήμο παλαιότερα.

Στις 18 Μαρτίου του 1945 έγιναν τα εγκαίνια της Παιδικής Στέγης, με κάθε επισημότητα. Στην επιτροπή διαχείρισής της υπήρχαν σημαντικές προσωπικότητες της πόλης, μεταξύ των οποίων η Αθηνάϊς Λανίτου και η Ελένη Αυτονόμου. Στο Ορφανοτροφείο βρήκαν ασφαλές καταφύγιο 18 παιδιά. Παράλληλα λειτούργησε και Παιδικός Σταθμός, στον οποίο φτωχές εργαζόμενες μητέρες αφήναν τα μικρά παιδιά τους κατά τη διάρκεια της εργάσιμης ημέρας. Αρχικά διημέρευαν 14 παιδιά εργαζομένων.

Στις 18/12/1945 έγινε στο Κινηματοθέατρο «Ριάλτο» παιδική παράσταση από τους τροφίμους της Παιδικής Στέγης, για την ενίσχυση του ταμείου της επιτροπής. Η ιστορία επαναλαμβάνεται και τώρα: Στέλλονται εισιτήρια της παράστασης, πολλοί ανταποκρίνονται, αρκε-

τοί αδιαφορούν. Για μια ακόμη φορά οι πολιτικές προκαταλήψεις υπερίσχυσαν της φιλανθρωπίας. Δεν έλειψαν βέβαια και κάποιες σημαντικές εισφορές από ευκατάστατους πολίτες. Ένας απ' αυτούς μάλιστα, ανήγγειλε προσωπικά στον δήμαρχο μεγάλη ετήσια εισφορά για τη λειτουργία του Ορφανοτροφείου. Δυστυχώς, ο δωρητής θ' αναγκαστεί, καταστενοχωρημένος, να την αναιρέσει. Οι πιέσεις του πανίσχυρου θείου του τον ανάγκασαν να υποχωρήσει.

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Αλλά, ως γνωστόν, «ουκ επ' άρτω μόνον ζήσεται ο άνθρωπος». Γι' αυτό ο δήμαρχος αναθέτει στον ικανότατο Δημοτικό Σύμβουλο Νικόλα Ξιούτα την προώθηση των προσπαθειών, για τη δημιουργία Δημοτικής Βιβλιοθήκης. Καλύτερη επιλογή προσώπου δεν μπορούσε να γίνει. Ο Νικόλας Ξιούτας το πήρε το θέμα από την αρχή πολύ ζεστά. Ανυπολόγιστη υπήρξε και η προσφορά της Λευκής Κυριακίδου, η οποία μετά από διαγωνισμό, ανέλαβε ως βιβλιοθηκάριος της Δημοτικής Βιβλιοθήκης.

Τάχιστα εξασφάλισε την αποδέσμευση του πρώτου κονδυλίου των £25, (σημαντικό τότε) για την αγορά τεχνικών βιβλίων, τα οποία θα χρησιμοποιούσαν και οι διάφορες υπηρεσίες του Δήμου. Εν συνεχεία αγοράσθηκαν αρκετά βιβλία από τη βιβλιοθήκη του λαογράφου Ξενοφώντος Φαρμακίδη, ο οποίος είχε πεθάνει τον προηγούμενο χρόνο, και άλλα, λιγότερο σημαντικά, από τον δάσκαλο Κουρσουμπά. Το σύνολο αυτών των αγορών ανερχόταν στις £46.

Αργότερα ο εμπλουτισμός της Βιβλιοθήκης συνεχίστηκε με την αγορά, από το βιβλιοπωλείο του Βάσου Βασιλειάδη, πολλών βιβλίων των εκδόσεων Μαρασλή. Ακόμη, όταν ο Δήμαρχος επισκέφτηκε το Λονδίνο, δεν παρέλειψε να προμηθευτεί για τη Δημοτική Βιβλιοθήκη αντίτυπα των «αναγλύφων του Παρθενώνα», προφανώς εννοείται κάποιο βιβλίο τέχνης της εποχής.

Δόθηκαν και πολλά βιβλία ως δωρεές, ενώ αρκετοί συγγραφείς έστειλαν κατά καιρούς αντίτυπα του έργου τους, όπως οι: Πυθαγόρας Δρουσιώτης, Κ. Σπυριδάκης, Παντελής Μπι-

στης, Γιάννης Λεύκης, Νίκος Κρανιδιώτης, Ξάνθος Λυσιώτης, Δημητρός Δημητριάδης, Νίκος Νικολαΐδης, Ν. Κλ. Λανίτης κ.ά.

Η έναρξη της λειτουργίας της Δημοτικής Βιβλιοθήκης, στο Μέγαρο του Δημαρχείου, τη βρήκε επαρκώς εμπλουτισμένη με 900 τόμους βιβλίων και άλλα τόσα περιοδικά και εφημερίδες.

Ορίστηκε μάλιστα και επιτροπή υπεύθυνη για την απρόσκοπτη λειτουργία και τον εμπλουτισμό της Βιβλιοθήκης. Μεταξύ των μελών της περιλαμβάνεται όλη η διάνοξη της πόλης ανεξάρτητα πολιτικών τοποθετήσεων, όπως οι: Αργυρός Δρουσιώτης, Θέμις Πιτσιλίδου, Κώστας Πηλαβάκης, Γιάγκος Ποταμίτης, Γιάννης Λεύκης, Δημητρός Δημητριάδης, Πάνος Φασουλιώτης, Σόλων Μιχαηλίδης, Βίκτωρ Ιωαννίδης κ.ά.

Στα 1947 ο όγκος των βιβλίων αυξάνεται, αριθμώντας 2.606 τόμους, αλλά μόνο 5.591 πρόσωπα την επισκέφτηκαν κατά τη διάρκεια της χρονιάς και απ' αυτά τα 4.234 ήταν παιδιά των δημοτικών και μαθητές του Εμπορικού Λυκείου. Δηλαδή 4 με 5 άτομα κατά μέσον όρο ημερησίως.

Στο Δελτίο εκφράζεται καταγγελτικά η απογοήτευση: «Η ανεκδιήγητη Εφορεία τα σκάρωσε μια χαρά ώστε, αντί μαθητές του Γυμνασίου, να εισέρχονται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη χαφιέδες, για να ψάχνουν μήπως κανένας μαθητής παρέβηκε τις θείες εντολές και γλίστρησε στη Βιβλιοθήκη για να διαβάσει ένα βιβλίο».

Όπως φαίνεται, ο πρόεδρος της Σχολικής Εφορείας, ο παντοδύναμος Sir, έβαλε αποτελεσματικά το χεράκι του και σ' αυτό το θέμα.

Ο ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ 25ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1944

Ο εορτασμός της 25ης Μαρτίου του 1944 οργανώθηκε με εξαιρετική λαμπρότητα από το Δήμο της πόλης.

Από τον εξώστη του Δημαρχιακού Μεγάρου οι ομιλητές, ο δήμαρχος Πλουτής Σέρβας και ο αντιδήμαρχος Βάσος Παπαδόπουλος, απαιτούν από τους αποικιοκράτες την πραγματοποίηση των εθνικών στόχων.

Παράλληλα, το Δημοτικό Συμβούλιο αποφασίζει να θέσει στον Άγγλο Σερ

Κόσμο Πάρκινσον, που βρισκόταν στην Κύπρο τότε, ως μοναδικό αίτημα «την εθνική αποκατάσταση της Κύπρου, την ένωση με την Ελλάδα. Στο μεταξύ, μέχρι της απελευθερώσεως της Ελλάδος, να δοθούν στον κυπριακό λαό όλα τα δικαιώματα, ελευθερίας λόγου, τύπου, συγκεντρώσεων».

Κάποια παράπονα εκφράστηκαν από τον δήμαρχο και προς την τουρκοκυπριακή μειονότητα διότι «η ηγεσία τους εξακολουθεί να προσπαθεί να παρασύρει το αδελφό τουρκικό στοιχείο στην ιδέα της παραχώρησης της Κύπρου στην Τουρκία, επειδή βρίσκεται λίγα μίλια απόσταση από τα τουρκικά παράλια, παραγνωρίζοντας τις εθνικές διεκδικήσεις των 4/5 του κυπριακού λαού».

Ταυτόχρονα αποφασίζεται να σταλεί ως συνεισφορά στον δοκιμαζόμενο ελληνικό λαό £500, μεγάλο ποσό για τα δεδομένα της εποχής. Οι Άγγλοι απορρίπτουν τη συνεισφορά του Δήμου με το πρόσχημα ότι το ποσό θα εδίδετο εκτός των δημοτικών ορίων. Ο Πλουτής διαμαρτύρεται και απαντά: «Δηλαδή τα λεφτά της κας Τσιέρτσιλ "βοήθεια στη Ρωσία", που δώσαμε, ήταν εντός των δημοτικών ορίων της Λεμεσού;»

Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΑΓΓΛΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ

Στις 9/5/1945 αναμενόταν η επίσκεψη του Άγγλου Διοικητή Λεμεσού στο Δημαρχείο της πόλης. Όλα ήταν έτοιμα για την επίσημη υποδοχή του.

Ο κατάλογος των αιτημάτων είχε με σχολαστικότητα καταγραφεί. Αναμενόταν πολλά από το αποικιακό καθεστώς.

Ανέλπιστα ο κλητήρας του Διοικητηρίου σπεύδει την παραμονή στο σπίτι του Δημάρχου, στην οδό Μεγάλου Αλεξάνδρου, και του αναγγέλλει με εμφανή αμηχανία ότι η αναμενόμενη επίσκεψη του διοικητή αναβάλλεται.

Ο δήμαρχος εκνευρισμένος επιμένει, θεωρώντας τις δικαιολογίες του διοικητή ως προσχήματα, για να αποφύγει την επίσκεψη.

Ο Άγγλος διοικητής αναγκάστηκε τότε ν' αποκαλύψει γραπτώς τον πραγματικό λόγο της αναθεώρησης της απόφασής του: «καθώς η εντιμότης σας



Ο εορτασμός της 25ης Μαρτίου 1944. Από τον εξώστη του Δημαρχιακού Μεγάρου ο δήμαρχος Πλουτής Σέρβας απευθύνεται στους συνδημότες του.

γνωρίζει ο σκοπός της επισκέψεως εις το Δημοτικό Μέγαρο ήτο να συζητηθούν με το Συμβούλιο δημοτικά ζητήματα. Εν τούτοις παρατηρείται ότι η προσφώνησίς σας (όπως φαίνεται τη γνώριζε εκ των προτέρων) κατ' ελάχιστον αναφέρεται σ' αυτά τα ζητήματα».

Και ο Πλουτής απαντά στον διοικητή, διαπιστώνοντας: «ότι η Α.Ε. ευρίσκεται μακριά, πολύ μακριά από τα αισθήματα και τους πόθους του κυπριακού λαού, που τόσο μεγάλες θυσιές πρόσφερε στον Συμμαχικό Αγώνα».

Οι αιώνιοι Άγγλοι, συνεπείστατοι πάντα στην επιβολή των συμφερόντων τους.

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗ

Τον Ιούνιο του 1945 οργανώνεται από το Δήμο εκδήλωση τιμής, για τον ήρωα της Αντίστασης Ανδρέα Δρουσιώτη, που έπεσε μαχόμενος, από τις τάξεις του ΕΛΑΣ, στο Τόχοβο της Αικατερίνης, την 19/10/1944.

Τον ίδιο μήνα κυκλοφορεί ένα ολόκληρο *Ενημερωτικό Δελτίο*, αφιερωμένο στη μνήμη του.

Στο Κινηματοθέατρο «Ριάλτο» κατασκευασμένος ο Δήμαρχος, ενώπιον μεγάλου ακροατηρίου, αναφέρεται στην αγωνιστική συνέπεια του Ανδρέα Δρουσιώτη.

Στην εκδήλωση ο πατέρας του ήρωα, ο γυμνασιάρχης Αργυρός Δρουσιώτης, αγαπημένος δάσκαλος του Πλουτή στα γυμνασιακά του χρόνια, δεν θα παραστεί: «ο ψυχικός μου πόνος είναι ακόμη νωπός και τόσο βαθύς, ώστε τα γεροντικά μου νεύρα δεν αντέχουν εις πολύ συγκινητικές πανηγυρικές εκδη-



Ο Πλουτής Σέρβας υπογράφει το τελευταίο βιβλίο του *Τα προικιά της Λεμεσού*, λίγο πριν πεθάνει. Στη φωτογραφία δίπλα του αριστερά ο Γιαννάκης Ποταμίτης, πατέρας του περιβαλλοντικού κινήματος στην Κύπρο και όρθιος ο συντάκτης του άρθρου Τάσος Α. Ανδρέου.

λώσεις» θα γράψει στον δήμαρχο.

ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

Ιδιαίτερη προσπάθεια κατεβλήθη από τον Πλουτή και για τη βελτίωση των συνθηκών υγιεινής. Τότε τα αφροδίσια έκαναν θραύση. Ο προφυλακτικός σταθμός του Δήμου ανακαινίστηκε και προσελήφθη το κατάλληλο προσωπικό.

Στα 1948 καταγράφονται στο *Πληροφοριακό Δελτίο* οι πλύσεις, που έγιναν στο σταθμό κατά τη διάρκεια του 1947:

Πλύσεις σε δημότες	12.118
Σε μη δημότες	3.753
Κατά τη διάρκεια της νύκτας	872
Σύνολο	16.743

Εάν σκεφτούμε ότι την ίδια χρονιά οι επισκέψεις στη Βιβλιοθήκη του Δήμου ήταν μόνο 5.591, αβίαστα εξάγεται το συμπέρασμα:

Στον αγώνα της ύλης ενάντια στο πνεύμα: σημειώσατε ένα.

Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΗΡΩΩΝ

Το 1948 στα Κεσουγλούθκια (σημερινή Πλατεία Ηρώων), σε μιαν αλάνα, στην οποία βρισκόταν μια δεξαμενή, άρχισαν οι εργασίες κατασκευής του μνημείου των Ηρώων με σχέδια του Λευκωσιάτη αρχιτέκτονα Χαρίλαου Δικαίου.

Στη μελέτη, ο Δίκαιος προέβλεπε μεγάλη υπόγεια αίθουσα κάτω από το μνημείο, διαμόρφωση της πλατείας, εμπλουτισμό της με πράσινο και κατασκευή τεσσάρων εμπορικών περιπτέρων στις τέσσερις γωνίες της.

Το συνολικό έργο ανέλαβε, κατόπιν

προσφοράς, η Συνεργατική Εταιρεία της Συντεχνίας Οικοδόμων.

Το Δημοτικό Συμβούλιο ανέμενε να εορτάσει την 25η Μαρτίου του 1949 στο χώρο της Πλατείας, τα κατασκευαστικά έργα της οποίας, μέχρι τότε, σύμφωνα με τους υπολογισμούς, θα είχαν αποπερατωθεί.

Τα παρατράγουδα βέβαια δεν έλειψαν. Διάφορες «περίεργες» διαδόσεις είχαν ως στόχο τον δήμαρχο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται στο *Δελτίο*: «Μια κυρία, περνώντας, τελευταία, από την υπό κατασκευή Πλατεία Ηρώων και βλέποντας τους οικοδόμους να χτίζουν, ρωτούσε τον σοφέρ της: «είναι εδώ το μέρος, που ο Πλουτής χτίζει τα δικά του μαγαζιά;»

Δικά του μαγαζιά βέβαια δεν απέκτησε ποτέ ο Πλουτής. Έμεινε συνεπής στην ιδεολογία του, ακτήμων μέχρι το τέλος της μακράς ζωής του.

ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΕΣ

Τον Οκτώβριο του 1945, το Δημοτικό Συμβούλιο, ασχολείται μ' ένα φλέγον θέμα: το πρόβλημα της διασφάλισης φτηνής κατοικίας για τους χαμηλόμισθους εργαζόμενους. Σύνθημα αυτής της προσπάθειας το: «κατοικία και εργασία για όλους» και ως συμπέρασμα: «όσα περισσότερα υγιεινά σπίτια δοθούν στον λαό, τόσο λιγότερα νοσοκομεία θα χρειάζονται.»

Καθορίζονται οι παράμετροι, που θα λαμβάνονται υπόψη στην ανέγερση των εργατικών κατοικιών, μετά από έντονο προβληματισμό: «Η προτεινόμενη λαϊκή κατοικία για μιαν οικογένεια 4 ή 5 ατόμων να αποτελείται από δύο δωμάτια 13,5 τ.μ. και 9,90 τ.μ., ένα

“living room” ή δωμάτιο διημέρευσης, επιφάνειας 13,2 τ.μ., ένα αποχωρητήριο 3,90 τ.μ., στο οποίο θα υπάρξει πρόνοια για εγκατάσταση μπάνιου και μια κουζίνα 7,25 τ.μ., «όπου θα εγκατασταθεί και βούρνα πλύσης. Έτσι η κατοικήσιμη επιφάνεια καθορίζεται στα 42,5 τ.μ. Ο τύπος θα είναι διώροφος (ισόγειο και ανώγειο) διά δύο οικογένειες.»

Ο τρόπος χρηματοδότησης απασχολεί το Δημοτικό Συμβούλιο. Διατυπώνονται δύο εισηγήσεις: «Οι ένοικοι να πληρώνουν χαμηλό ενοίκιο στο Δήμο σ' όλη τους τη ζωή, χωρίς ν' αποκτήσουν το σπίτι ή να πληρώνουν μεγαλύτερο, και με την πάροδο του χρόνου η κατοικία να περιέρχεται στην ιδιοκτησία τους».

Ο Πλουτής συντάσσεται υπέρ της άποψης της ενοικιαγοράς, ώστε ο φτωχός οικογενειάρχης να μπορεί να πραγματοποιήσει το όνειρο της ζωής του, δηλαδή «ν' αποκτήσει ένα σπιτάκι για να κοιμάται ήσυχος, είτε βρέχει, είτε χιονίζει». Καθορίζεται τότε ως ποσό της ενοικιαγοράς τα 30 σελίνια (δηλ. £1,5) το μήνα.

Οι πρώτες πολυκατοικίες, με 40 διαμερίσματα, θα αναγερθούν στο απαλλοτριωθέν κτήμα του Σαλήχ «Χ» Εμίν, στην οδό Πάφου. Οι προσφορές δόθηκαν στις 12/4/1946. Η οικοδόμησή τους θα γινόταν με επιχορήγηση £4.000 από την κυβέρνηση και με δάνειο £30.000 και τόκο 3,25%, από το Δήμο.

Θ' ακολουθήσουν αργότερα κι άλλες, στην περιοχή Εναερίου, με προσφορά £11,799.

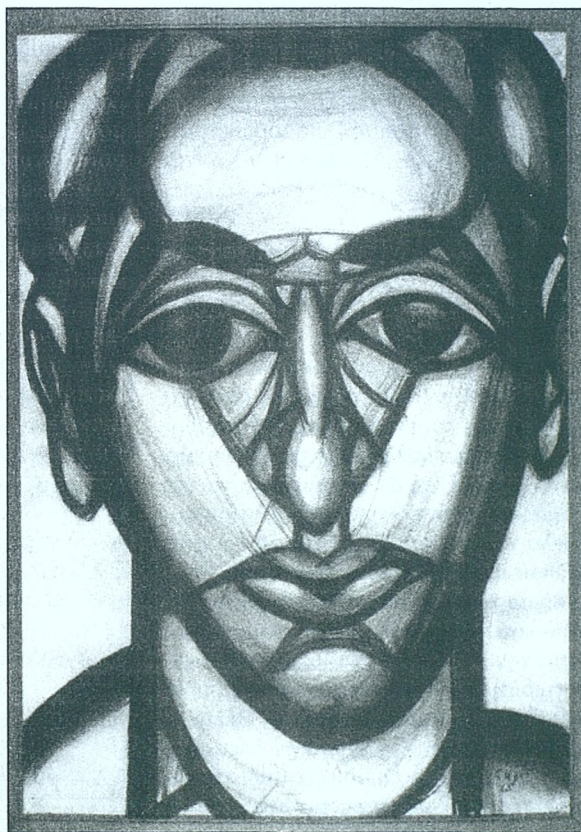
Αυτές ήταν κάποιες σημαντικές στιγμές από τη δράση του δημάρχου Πλουτή Σέρβα και του Δημοτικού Συμβουλίου Λεμεσού, κατά την περίοδο 1943-1949.

Ο Πλουτής και οι συνεργάτες του κατόφεραν πολλά σε καιρούς δίσεκτους, έχοντας ν' αντιμετωπίσουν, εκτός από τις τρικλοποδιές των αποικιοκρατών, και την καχυποψία πολλών πολιτών της αντίθετης πολιτικής άποψης.

Τη δύναμή του ο Πλουτής Σέρβας την αντλούσε από την αγάπη και την υποστήριξη των συμπολιτών του. Των ίδιων ακριβώς ανθρώπων, που μετά από λίγα χρόνια, με το ίδιο ακριβώς πάθος, θα τον απέρριπταν.

Αλέξανδρος Αργυρίου

ΑΦΙΕΡΩΜΑ



ΓΡΑΦΟΥΝ

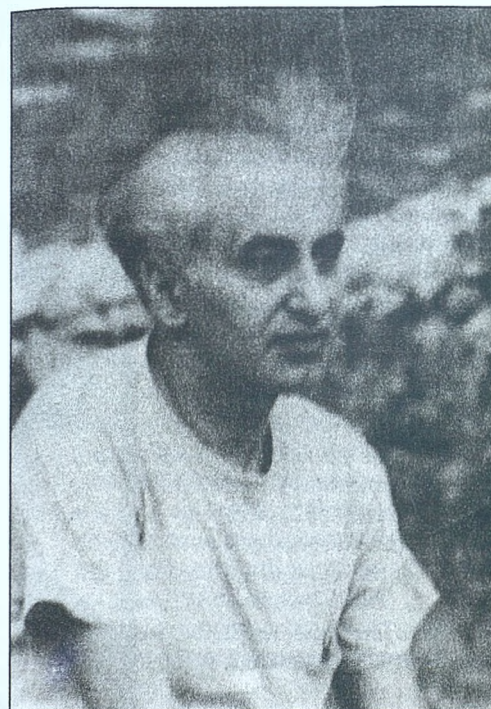
**Νάσος Βαγενάς • Ξ. Α. Κοκόλης
Δώρα Μέντη • Δημήτρης Ραντόπουλος
Δημήτρης Φιλιππίδης • Βαγγέλης Χατζηβασιλείου**

Για τον Αλέξανδρο Αργυρίου

του Νάσου Βαγενά

Θα ήθελα να ευχαριστήσω το Μουσείο Μπενάκη που με προσκάλεσε να συμμετάσχω στην αποψινή παρουσίαση της *Ιστορίας της ελληνικής λογοτεχνίας* του Αλέξανδρου Αργυρίου*. Δέχτηκα με χαρά την πρόσκληση, γιατί η εκδήλωση αυτή αισθάνομαι ότι δεν είναι μόνο για την παρουσίαση αυτού του βιβλίου –ότι είναι και ένα αφιέρωμα στο όλο έργο του Αργυρίου. Γι' αυτό εγώ δεν θα μιλήσω μόνο για την πολύτομη *Ιστορία* του, αλλά θα κάνω μια κάπως ευρύτερη εκτίμηση του έργου του στον χώρο της λογοτεχνικής κριτικής. Λέω κάπως, γιατί θα θίξω σημεία μόνο της προσφοράς του στον ελληνικό κριτικό λόγο.

Θα ήθελα να αναφερθώ πρώτα στη δουλειά του Αργυρίου σε ένα πεδίο που αισθάνομαι ότι μου είναι οικείο, και ιδιαίτερα προσφιλές, στο πεδίο του ελληνικού ποιητικού μοντερνισμού –για την ακρίβεια σε δύο περιοχές αυτού του πεδίου που αποτέλεσαν και για μένα περιοχές ιδιαίτερου ενδιαφέροντος. Θέλω να πω περιοχές στις οποίες έχω δουλέψει, έχω δουλέψει με τον τρόπο του Αργυρίου (ο οποίος συνδυάζει την έρευνα με την κριτική) –ή μάλλον με έναν από τους τρόπους του Αργυρίου– γιατί υπάρχει και ο ιστοριογραφικός τρόπος του, που είναι συγχωνευμένος με ερευνητικό-κριτικό τρόπο. Καταλαβαίνετε ότι μιλώ για τη δραστηριότητα της φιλολογίας –όχι της φιλολογίας με την τρέχουσα έννοια αλλά της φιλολογίας με την έννοια την ουσιαστική, εκείνη που δεν περιορίζεται στο προκριτικό στάδιο μιας χρήσιμης μεν αλλά περιορι-



σμένης θετικιστικής ενασχόλησης, αλλά ανάγεται και σε κριτικές εκτιμήσεις, σε αυτό που λέμε αξιολόγηση, η διαδικασία παραγωγής της οποίας θα πρέπει να είναι –πιστεύω– το κύριο αντικείμενο των λογοτεχνικών σπουδών.

Ο Αργυρίου είναι πιστεύω πρώτα απ' όλα φιλόλογος, κι ας μην έχει σπουδάσει φιλολογία (με την τυπική έννοια των σπουδών δηλαδή), κι ας έχει πτυχίο πολιτικού μηχανικού. Διότι, αν ένα μεγάλο μέρος της ζωής του, τη μισή ζωή του και περισσότερο, την πέρασε στις οικοδομές και στις σκαλωσιές, την άλλη μισή την πέρασε στις φιλολογικές σκαλωσιές, τις οποίες μάλιστα είχε το προνόμιο (ως μη σπουδάσας τυπικά τη φιλολογία) να τις κατα-

*Το κείμενο αυτό διαβάστηκε στην παρουσίαση των έξι πρώτων τόμων της *Ιστορίας της ελληνικής λογοτεχνίας* (1918–1974), του Αλέξανδρου Αργυρίου, που διοργάνωσε το Μουσείο Μπενάκη την 3η Απριλίου 2006.

σκευάσει ο ίδιος. Είναι ενδεικτικό, για την ακρίβεια αποδεικτικό, το γεγονός ότι σε μια βραδιά που οργανώθηκε πριν από έξι χρόνια προς τιμήν του στο Σπίτι της Κύπρου, όλοι οι ομιλητές (τέσσερις τον αριθμό) ήταν πανεπιστημιακοί καθηγητές, δηλαδή κριτικοί της θεσμοποιημένης μελέτης της λογοτεχνίας, και ότι οι περισσότεροι από αυτούς (ο Στεργιόπουλος, ο Μουλλάς, ο Δάλλας) νεοελληνιστές πρώτης τάξεως. Το γεγονός ότι τρεις από τους ομιλητές (ο τέταρτος ήμουν εγώ) ήταν και ποιητές δεν μειώνει την ισχύ αυτού που θέλω να πω –απεναντίας την ενισχύει.

Σε ό,τι με αφορά, αν είχα την εξουσιοδότηση να εκφράσω τις σκέψεις και τα συναισθήματα των νεοελληνιστών της δικής μου γενιάς, της φιλολογικής γενιάς του '70 –όπως θα την αποκαλούσα, αν ακολουθούσα την ισχύουσα για τη λογοτεχνία μας γενεαλόγηση–, θα έλεγα ότι το έργο του Αργυρίου αποτελεί ένα έργο υποδομής και συγχρόνως ένα έργο οδηγό. Θα προσπαθήσω, δι' ολίγων, να εξηγήσω τι εννοώ με αυτό.

Μια προσεχτική εξέταση της σημερινής εικόνας της νεωτερικής μας ποίησης, όπως αυτή εμφανίζεται μέσα από τα έργα των νεότερων κριτικών (αλλά και από την πρόσληψή της –που λίγο πολύ όλοι μπορούμε να τη διαπιστώσουμε– από τους σημερινούς αναγνώστες), θα έδειχνε ότι η εικόνα αυτή έχει διαμορφωθεί σε καθοριστικό βαθμό μέσα από την εικόνα της που μας έχει παραδώσει ο Αργυρίου, με τα τέσσερα βασικά βιβλία του επί του θέματος, τα εξής:

- 1) *Νεωτερικοί ποιητές του Μεσοπολέμου*, 1979.
- 2) *Διαδοχικές αναγνώσεις Ελλήνων υπερρεαλιστών*, 1983.
- 3) *Δεκαεπτά κείμενα για τον Σεφέρη*, 1986.
- 4) *Ανοιχτοί σχολιασμοί στην ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη*, 1997.

Η έως τον Αργυρίου ισχύουσα περιγραφή και εκτίμηση της ποίησής μας ήταν η περιγραφή και εκτίμηση του Καραντώνη. Για να δώσω ένα δείγμα της τροποποίησης που επέφερε ο Αργυρίου στην εικόνα που μας είχε παραδώσει ο Καραντώνης θα αναφέρω την περίπτωση του Παπατσώνη. Στο βιβλίο του Καραντώνη *Εισαγωγή στη νεώτερη ποίηση* (1958), που αποτελούσε τη συστηματική έκθεση και κωδικοποίηση των όσων από το 1931 ο σπουδαίος αυτός κριτικός χαρτογράφουσε ως πεδίο της μοντερνιστικής μας ποίησης, ο Παπατσώνης δεν υπάρχει. Έχει αποκλειστεί, προφανώς γιατί γεννήθηκε έναν χρόνο πριν από τον Καρυωτάκη και γιατί τα



σε ελεύθερο στίχο ποιήματά του της δεκαετίας του 1920 ο Καραντώνης δεν τα έκρινε άξια λόγου ή νεωτερικά. Σήμερα ο Παπατσώνης θεωρείται ο πρώτος, χρονικά, νεωτερικός ποιητής μας, χάρη κυρίως στο γεγονός ότι είναι ο ποιητής με τον οποίο αρχίζει ο τόμος *Νεωτερικοί ποιητές του Μεσοπολέμου*, η γραμματολογία-ανθολογία του Αργυρίου, του 1979.

Θα ήθελα όμως να αναφερθώ ιδιαίτερα σε δύο κείμενα –για την ακρίβεια σε ένα κείμενο και σε μια ομάδα κειμένων– που μπορούν να δείξουν τι ακριβώς εννοώ όταν λέω ότι το έργο του Αργυρίου είναι έργο υποδομής. Το κείμενο είναι το μελέτημα «Προτάσεις για την «Κίχλη»». Μια πρώτη προσέγγιση» που περιέχεται στον αφιερωματικό τόμο *Για τον Σεφέρη*, που εκδόθηκε με αφορμή τη συμπλήρωση τριάντα χρόνων από την έκδοση της *Στροφής* (της πρώτης συλλογής του Σεφέρη), δηλαδή το 1961. Το κείμενο αυτό περιέχεται τώρα στο βιβλίο του Αργυρίου για τον Σεφέρη.

Ο Αργυρίου δίνει με το κείμενό του μια μέθοδο προσέγγισης την οποία ακολούθησαν οι νεότεροι κριτικοί, μελετητές του Σεφέρη (αλλά και όχι μόνο του Σεφέρη). Θα μπορούσα να εντοπίσω, ως παράδειγμα μιας τέτοιας ακολούθησης το τέταρτο κεφάλαιο του βιβλίου μου για τον Σεφέρη που τιτλοφορείται «Η γενεαλογία της «Κίχλης»». Με συγχωρείτε για την προσωπική αναφορά αλλά είναι το πιο εύκολο για μένα παράδειγμα που θα μπορούσα να δώσω, γιατί το ξέρω εκ των έδων.

Στο σπίτι των Μηλιώνδων.
Από αριστερά: Κ.
Παπαγεωργίου, Σπ. Τσακνιάς,
Β. Λεοντάρης, Τατιάνα
Μηλιώνη και Αλέξ. Αργυρίου

Η μελέτη αυτή του Αργυρίου είναι, πιστεύω, ορόσημο στη μελέτη του έργου του Σεφέρη.

Ορόσημο πιστεύω ότι θα αποδειχτεί και η ομάδα των κειμένων του Αργυρίου των αναφερόμενων στην προσωδία της νεωτερικής ποίησης.

Ο Αργυρίου είναι ο πρώτος που συνειδητοποίησε ότι η σε βάθος κατανόηση της νεωτερικής μας ποίησης προϋποθέτει την κατανόηση της προσωδίας της, και είναι ο πρώτος που μελέτησε συστηματικότερα την προσωδία των νεωτερικών ποιητών μας με μια σειρά από εργασίες που όλες μαζί συνθέτουν ένα corpus μελέτης της νεωτερικής ποιητικής προσωδίας. Ένα corpus το οποίο, πιστεύω, απετέλεσε το παράδειγμα και τη βάση για την αναζωογόνηση των μετρικολογικών σπουδών στον τόπο μας την τελευταία δεκαεπταετία.

Ως συμπλήρωμα της αναφοράς μου στις μοντερνιστικές ενασχολήσεις του Αργυρίου, τις ενασχολήσεις του με τη νεωτερική λογοτεχνία μας (τον εύχρηστο όρο *νεωτερική* τον εισήγαγε και τον καθιέρωσε ο ίδιος με τη Γραμματολογία-Ανθολογία του *Νεωτερικοί ποιητές του Μεσοπολέμου* των Εκδόσεων Σοκόλη), θα ήθελα να προσθέσω το εξής: ο Αργυρίου είναι μαζί με τον Αναγνωστάκη οι πρώτοι αντιδογματικοί λογοτεχνικοί κριτικοί της Αριστεράς μετά τον Πόλεμο, οι πρώτοι που μίλησαν δίχως ιδεολογικές παρωπίδες για τον μοντερνισμό. Θυμίζω τις κριτικές του Αργυρίου για την *Εκάτη* του Κοσμά Πολίτη (1947) και για την *«Κίχλη»* του Σεφέρη (το πρώτο κείμενό του για το ποίημα, του 1948), για τις οποίες επικρίθηκε από τους ορθόδοξους μαρξιστές για φορμαλισμό, και το *Διάγραμμα εισαγωγής στην ποίηση του Σεφέρη*, που δημοσιεύθηκε το 1957 –και βέβαια θυμίζω τη μεγάλη μελέτη του για την *«Κίχλη»*, για την οποία μίλησα.

Αλλά η σημερινή βραδιά οργανώθηκε για την παρουσίαση του πλέον πρόσφατου, του φιλοδοξότερου και εκτενέστερου έργου του Αργυρίου, της *Ιστορίας της ελληνικής λογοτεχνίας*, έργου υπό περάτωση, του οποίου έχουν έως τώρα δημοσιευτεί (από το 2001 ως σήμερα) οι έξι πρώτοι τόμοι. Σημαντικότερος από τον γενικό τίτλο αυτού του έργου είναι ο υπότιτλος του κάθε τόμου. Για να γίνω σαφέστερος:

Ο πρώτος τόμος επιγράφεται: *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας και η πρόσληψή της στα χρόνια του Μεσοπολέμου (1918–1940)*. Ο ακριβής τίτλος του συγκεκριμένου τόμου θα ήταν το δεύτερο μέρος του τίτλου: *Η πρόσληψη της ελληνικής λογοτεχνίας στα χρόνια του*

Μεσοπολέμου (1918–1940) –και ο υπότιτλος θα έπρεπε να ήταν η φράση: *Ιστορική εξέταση*. Και τούτο διότι η έμφαση της ιστορικής εξέτασης του Αργυρίου πέφτει στην έννοια της πρόσληψης τη στιγμή που παράγεται το λογοτεχνικό έργο, όπως συνάγεται αυτή η πρόσληψη από την άμεση ανταπόκριση του περιβάλλοντος τη στιγμή της εμφάνισης του έργου. Πρόκειται δηλαδή για έμφαση περισσότερο στη συγχρονική με το έργο πρόσληψή του, παρά στην υποδοχή του από τους αναγνώστες των μεταγενέστερων εποχών, όταν πλέον ο χρόνος έχει δείξει και έχουν αναδειχτεί, μέσα από το πλήθος των αγωνιζόμενων για επιβολή έργων, τα σημαντικότερα έργα. Αυτή η μέθοδος του Αργυρίου θα μπορούσε να ονομαστεί *μικροϊστορική*, γιατί εξετάζει τα έργα πριν από την επίσημη ιστορική κατάταξή τους σε μείζονα, ελάσσονα ή ασήμαντα. Η οποία εξέταση θα συμπληρωθεί με τον τελευταίο, υπό σχεδιασμό, τόμο του συνολικού έργου (με τον ένατο τόμο), ο οποίος εξαγοντας τα πορίσματα από την εξέταση των προηγούμενων τόμων θα δώσει στο συνολικό έργο την ιστοριογραφική –με την καθιερωμένη έννοια του όρου– διάστασή του.

Οι ιστορίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας του Βουτιερδιδ, του Καμπάνη, του Δημαρά, του Πολίτη και του Βίττι πραγματοποιήθηκαν «το αντικείμενό τους εστιάζοντας την προσοχή τους στους κορυφαίους συγγραφείς, όπου και αναζητώνται οι δεσπόζουσες ιδέες, ενώ οι ελάσσονες εξετάζονται με συνοπτικές διαδικασίες». Η ιστορία του Αργυρίου «σκοπεύει να πραγματευθεί το ίδιο περιεχόμενο με διαφορετικό τρόπο, μελετώντας τη λογοτεχνία στη ροή της, στις διαφοροποιήσεις από χρόνο σε χρόνο, από ενότητα σε ενότητα. Την ιδέα να παρασταθεί το *γίνεσθαι* της λογοτεχνίας», σημειώνει ο Αργυρίου, «αναλαμβάνει στην εργασία αυτή να εκθέσει ένας υποθετικός παρατηρητής, ο οποίος *καταγράφει και σχολιάζει* [οι υπογραμμίσεις του Αργυρίου] τα λογοτεχνικά γεγονότα κατά το χρόνο τέλεσής τους με την ακρίβεια ενός “χρονογράφου” και την αμεροληψία ενός “χρονομέτρη”». Η εξέταση αυτή, καταλήγει ο Αργυρίου, «γεννάει την προσδοκία ότι μπορεί να προσφέρει μια πιο αντιπροσωπευτική εικόνα του αντικειμένου της».

Πρόκειται λοιπόν για μιαν ιστορική εξέταση που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί χρονολογική, για μια *χρονολογική ιστορία* της ελληνικής λογοτεχνίας του 20ού αιώνα (για την ακρίβεια, των περιόδων από το 1918 ως το 1974), η οποία αποτελεί ταυτόχρονα και

ένα έργο-θεμέλιο. Ο Αργυρίου όταν ιστοριογραφεί δεν ξεχνά, έστω και μεταφορικά, την αρχική –τη βιοποριστική– ιδιότητα του πολιτικού μηχανικού, του ειδικευμένου στη μελέτη των φερόντων οργανισμών, όπως ονομάζονται, οι σιδηροκατασκευαστές και το σκυρόδεμα (το μπετόν αρμέ). Το εννεάτομο αυτό έργο του, που, όταν ολοκληρωθεί, θα ξεπεράσει συνολικά τις 3.500 σελίδες, θα είναι η ογκωδέστερη (αναλογικά με το χρονικό διάστημα που καλύπτει) και η πλέον πολύτομη Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Η *Ιστορία* του Αργυρίου ως ένα πραγματικό έργο υποδομής (ο ίδιος μετριοφρόνως το χαρακτηρίζει «εργαλείο δουλειάς»), πιστεύω ότι θα αποτελέσει τη βάση για οποιαδήποτε αναθεώρηση θεμάτων και έργων της περιόδου την οποία πραγματεύεται –και πρώτος καρπός αυτής της αναθεώρησης θα είναι (φαντάζομαι) ο ένατος τόμος της, που θα περιέχει τα πορίσματα και τα συμπεράσματα της όλης μελέτης της περιόδου.

Μπορούμε να πούμε ότι η *Ιστορία* του Αργυρίου είναι ένα είδος παρακαταθήκης της ιστορίας της λογοτεχνίας μας της συγκεκριμένης περιόδου. Διότι θησαυρίζει μιαν ευρύτατη ύλη, ως επί το πλείστον αθησαύριστη έως σήμερα, αφού ένα μικρό μόνο μέρος της έχει διασωθεί στα βιβλία –ύλη ανεκμετάλλευτη, κυρίως των λογοτεχνικών περιοδικών, στις σελίδες των οποίων διαδραματίζεται σε σημαντικό βαθμό η ιστορία της λογοτεχνίας (διαδραματίζεται σε βαθμό σημαντικότερο απ' όσο δείχνουν οι υπάρχουσες ιστοριογραφήσεις της λογοτεχνίας μας). Προσφέρει έτσι ο Αργυρίου μιαν εκτενέστερη εικόνα του λογοτεχνικού προσώπου κάθε εποχής, προς χρήση όχι μόνο των κοινών αναγνωστών αλλά και των μελετητών, απαλλάσσοντας τους τελευταίους σε μεγάλο βαθμό από κοπιαστική ερευνητική εργασία και κατευθύνοντάς τους και προς περιοχές που διαφορετικά ίσως να μην τις είχαν προσέξει. Θα έπρεπε να το επισημάνουμε αυτό, δηλαδή τον σημαντικό ρόλο που παίζουν στην *Ιστορία* του Αργυρίου τα περιοδικά, γιατί με την παρακολούθηση της ύλης τους, τη σφυγμομέτρηση των τάσεών τους, τη χαρτογράφηση των εκλεκτικών συγγενειών, αλλά και των αντιθέσεων της κοινότητας των συνεργατών τους, περιγράφονται εναργέστερα οι κατευθύνσεις και οι προβληματισμοί της κάθε εποχής.

Το έργο του Αργυρίου –το συνολικό έργο του– είναι αξιοθαύμαστο, και μάλιστα όταν αναλογίζεται κανείς τις συνθήκες υπό τις οποίες παρήχθη. Συνθήκες ενός αλλότριου

βιοπορισμού που ανάγκασε τον Αργυρίου να αναλώνει το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου του σε εργασία ξένη προς τη μελέτη της λογοτεχνίας. Σήμερα που τα πράγματα είναι πολύ καλύτερα, τουλάχιστον για μας τους πανεπιστημιακούς –γιατί βέβαια οι μη πανεπιστημιακοί δεν μπορούν να ζήσουν μόνο με τα κείμενα που δημοσιεύουν στις εφημερίδες (ξέρω ότι κριτικοί όπως ο Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, που θα μιλήσει μετά από εμένα, χάνουν τον χρόνο τους και με άλλες δουλειές βιοποριστικές, μη κριτικές, που τους αποσπούν από την κύρια ιδιότητά τους). Εμείς οι πανεπιστημιακοί κριτικοί, που είμαστε τυχεροί γιατί έχουμε την πολυτέλεια να ασχολούμαστε μόνο με τη μελέτη της λογοτεχνίας και έχουμε και τις ερευνητικές ευκολίες που μας προσφέρει η θεσμική μας ιδιότητα –αλλά πιστεύω και οι άλλοι κριτικοί– δεν μπορούμε παρά να αναγνωρίζουμε την αφοσίωση, τη φιλοπονία, το πάθος, με το οποίο ο Αργυρίου υπηρετεί θαλερά εδώ και μισόν αιώνα τη λογοτεχνική κριτική. Και μπορούμε να πούμε, σύμφωνα με τον ψαλμωδό της Παλαιάς Διαθήκης, ότι ο κριτικός αυτός, μέσα από τις αντιξοότητες που έπρεπε να υπερβεί, «δια πυρός και ύδατος εξήγαγεν ημάς εις αναψυχήν».



Με τον Εμμανουήλ Κριαρά και τον Πάνο Μουλλά στην τελετή αναγόρευσής του σε επίτιμο διδάκτορα της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου



Ἀλέξανδρος Ἀργυρίου ὁ ἱστορικός τῆς λογοτεχνίας μας

τοῦ Δημήτρη Ραυτόπουλου

Μέ τὴν ἐπίγνωση τῆς πενιχρότητας τῶν λόγων μου σὲ σχέση με τὸ ἀντικείμενό τους, θά προσπαθῶ νά κινηθῶ ἀνάμεσα σὸ πλῆθος ἀπὸ «συμφραζόμενα» –λέξη κλειδί στὴ διαλεκτικὴ τοῦ Ἀργυρίου– τώρα καὶ στὴν ὀκτάτομη *Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας*, πού ἡ ἔκδοσή της ὀλοκληρώθηκε πρόσφατα· ἀφοῦ πρῶτα ἀπευθύνω χαιρετισμὸ ἀγάπης κι εὐγνωμοσύνης στὸν κατὰ τι πρεσβύτερό μου Ἀλέξανδρο Ἀργυρίου, πού μέ τὸ ἔργο αὐτὸ συμπλήρωσε 60 χρόνια συνεχοῦς καὶ θετικῆς παρουσίας στὰ Γράμματα.

Εἶναι γιὰ μένα ὁ συμπαραστάτης καὶ ἐν πολλοῖς συνένοχος στὴν περιπέτεια τῆς *Ἐπιθεώρησης Τέχνης*, αργότερα τοῦ *Ἡριδανοῦ*, καὶ στὴν ἑλληνικὴ μας περιπλοκὴ βέβαια. Μιά σταθερὴ φιλία καὶ ἀνταλλαγή, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐγὼ ἤμουν ὁ ὠφελούμενος. Νομίζω ὅτι ἐκφράζω καὶ τοὺς ἄλλους συνομιλητές, λέγοντας ἀπλῶς: Ἀλέκο σ' εὐχαριστοῦμε καὶ σέ τιμᾶμε. Νά ἔχεις ὑγεία καὶ κέφια νά γράφεις κι ἄλλα πολλὰ, νά τὰ πῆς ὅλα. Εὐγε ἀνήκει καὶ στὸν ἐκδότη, τὸν Θανάση Καστανιώτη, πού ἔβγαλε τὰ κάστανα ἀπὸ τὴ φωτιά.

Αὐτὰ πού προλαβαίνουμε νά ποῦμε ἐδῶ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογα μέ τὸ μέγεθος καὶ τὴ σημασία τοῦ ἔργου. Πρῶτον, μερικὰ νοούμερα, καθ' ὅτι καὶ οἱ ἀριθμοὶ μετρᾶνε: Σελίδες 4.156. Ὑπολογίζω 50.000 ἀναφορές –καὶ ἐπαναλήψεις βέβαια– σὲ συγγραφεῖς, τίτλους βιβλίων καὶ περιοδικῶν, ἀκόμα καὶ ἄρθρων. Κάπου ἐνάμισι ἑκατομμύριο λέξεις.

Ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ πλοῦτος αὐτός ἀντιστοιχεῖ σὲ μιὰ σχετικὰ μικρὴ περίοδο τῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας μας –ἀπὸ τὸ 1918 ὡς τὸ 1974 βασικά– τότε διαπιστώνουμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν πιὸ ἐξονυχιστικὴ καταγραφὴ στὴν ἱστορία τῶν Γραμμάτων μας. [...]

Ἡ παρουσία αὐτὴ περιέρχεται στὸν πνευ-

ματικὸ μας πολιτισμὸ καὶ ἰδιαίτερα στὴ φιλολογία μας, ἀπὸ τὴν ὁποία καί, κατὰ μέγα μέρος, προέρχεται. Πατὶ δὲν εἶναι ὅλες αὐτές οἱ λέξεις τοῦ συγγραφέα, εἶναι καὶ δικές μας, εἶναι πολλῶν, τελικὰ ὅλων. Δὲν ξέρω ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο μέρη εἶναι ἐκτενέστερο: τὸ κείμενο τοῦ συγγραφέα ἢ τὰ παραθέματα καὶ τὰ ντοκουμέντα, ὁ λόγος τοῦ ἱστορικοῦ ἢ τοῦ ἱστορούμενου καὶ κυρίως τοῦ ἐνδιάμεσου, τοῦ λόγου τῆς κριτικῆς; Δὲν ἔχει ἄλλωστε ἰδιαίτερη σημασία ἡ ἀκριβὴς διανομή. Σημασία τεράστια ἔχει ὅτι ὁ ἱστορικός τῆς λογοτεχνίας Ἀλέξανδρος Ἀργυρίου καινοτομεῖ στὴν ἐξιστόρηση τῆς λογοτεχνικῆς ζωῆς: δίνει στὸν λόγο τῶν ἄλλων ρόλο ὄχι δειγματοληπτικό, περιθωριακό, ἀλλὰ οὐσιαστικὸ καὶ ισότιμο.

Βέβαια, ἡ ἐνσωμάτωση μικρῶν ποιημάτων, στροφῶν ἢ στίχων στὶς ἱστορίες τῆς λογοτεχνίας εἶναι πρακτικὴ συνηθισμένη. Ἐδῶ προτιμῶνται ποιήματα φρέσκα, τὴν πρώτη ὥρα τῆς δημοσίευσής τους σὲ περιοδικά. Ὅμως ἡ κυριότερη πρωτοβουλία τοῦ Ἀργυρίου, πού τὴν ἔχει ἐγκαινιάσει 20 χρόνια νωρίτερα, μέ τὴν Εἰσαγωγή του στὴ *Μεταπολεμικὴ πεζογραφία* τῆς Ἀνθολογίας Σοκόλη, ἔγκειται στὴν ταυτόχρονη ἀποτύπωση τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς πρόσληψης τῶν ἔργων, τῆς ἀμεσης, ἐννοεῖται. Αὐτὴ ἡ τελευταία ἀπεικονίζεται μέ τὴν παράθεση ἀποσπασμάτων, σχετικῶς ἐκτεταμένων, ἀπὸ τὴν βιβλιοκριτικὴ, κάποτε καὶ μέ ἀντικριστὲς κριτικὲς γιὰ τὸ ἴδιο ἔργο. Ἡ ἐπιλογή δὲν περιορίζεται στοὺς μείζονες λογοτέχνες, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται καὶ σὲ ἐλάσσονες. Κατὰ τοῦτο, πάλι, ὁ Ἀργυρίου διαφοροποιεῖται, προγραμματικά, ἀπὸ τὴν ἱστοριογραφικὴν μας παράδοση, πού συγκέντρωνε τοὺς προβολεῖς της στοὺς πρωτοκλασάτους κάθε περιόδου. [...]

Ἡ διαφοροποίησή εἶναι οὐσιαστικὴ. Σημαίνει, μεταξύ ἄλλων, ἀπόσταση ἀπὸ τὸν ρόλο τοῦ ἱστορικοῦ ὡς ἰδρυτῆ, μεταρρυθμιστῆ ἢ

ἀνατροπέα τοῦ λογοτεχνικοῦ Κανόνα. Κατά συνέπεια, σημαίνει ἀποχή ἀπὸ τίς τελικές κρίσεις. [...]

Ὁ Ἀργυρίου χρησιμοποιοῖ ἐκφράσεις ὅπως *διακίνηση τῆς λογοτεχνίας / συγχρονική ἀνάγνωσή της / ἀπόδοση τῆς εἰκόνας της σέ μέσους ὅρους ...* καὶ αὐτοπροσδιορίζεται ὡς *συννοδοιπόρος*, πού διαβάζει τὰ ἔργα μέ τή *χρονική σειρὰ τῆς πρώτης δημοσίευσής τους*. Ἡ ἀνάγνωση πού κάνει ὁμῶς δέν εἶναι οὐδέ-τερη, καὶ ἀποκρούει ὡς ὑπερφίαλη καὶ ὑπο-κριτική τή δυνατότητα *ἀντικειμενικῆς κρίσε-ως*. [...]

Μέσα σ' ὅλη τή διαδικασία τῆς γέννησης, ἐπιβίωσης καὶ ζωῆς τῶν ἔργων, ἡ δική του ἱστορική θεώρηση καθιστᾷ κεντρική τήν ἄμε-ση *πρόσληψη*. Ἡ λέξη αὐτή εἶναι μόνιμη στοὺς τίτλων ὅλων τῶν περιόδων καὶ τῶν τό-μων καὶ συνδέει μέ τήν χρονική περίοδο κάθε φορά. Π.χ. *Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς λογοτε-χνίας καὶ ἡ πρόσληψή της στὰ χρόνια τοῦ Μεσοπολέμου (1918–1940)*, γιά τόν Α' καὶ Β' τόμο. Γράφει στὸν ἀρχικό Πρόλογο: *Τῇ «δε-σπάζουσα ἰδέα» νά παρασταθεῖ τό γίγνεσθαι τῆς λογοτεχνίας ἀναλαμβάνει νά ἐκθέσει ἓνας ὑποθετικός παρατηρητής, ὁ ὁποῖος κα-ταγράφει καὶ σχολιάζει τὰ λογοτεχνικά γε-γονότα κατὰ τὸν χρόνο τέλεσής τους, μέ τήν ἀκρίβεια ἑνός «χρονογράφου» καὶ τήν ἀμε-ροληψία ἑνός «χρονόμετρου» (Α', σ. α–β). Καὶ διευκρινίζει ὅτι τό σκεπτικό του εἶναι: ... κα-ταρτισμένο ἀπὸ ἀξίες οἱ ὁποῖες μποροῦν νά κριθοῦν καὶ «ἠθικές» ([...] πάντως ὄχι ἀν-αι-σθητικές), μέσα στό «ἀνθρώπινο περιβάλ-λον», στό πνεῦμα τῆς «βαθιάς ἀλληλεγγύης» ὅπου διεξάγεται ἡ τέχνη... (Α', σ. β'). Μᾶς προειδοποιεῖ ἄλλωστε ὅτι οἱ ἀρχές πού ἐκθέ-τει ἀφετηριακά δέν εἶναι στεγανές, ὅτι σέ διάφορες περιπτώσεις ἐπέτρεψαν νά παρει-σφρήσουν ἄλλες ὑποθέσεις ἐργασίας, χωρίς ἐνδοιασμούς γιά τυχόν ἀντίφαση. (Α', σ. γ').*

Στὴν παρακολούθηση τοῦ «γίγνεσθαι» τῆς λογοτεχνίας, ὁ ἱστορικός ἀποκλείει μονομερῆ κριτήρια καὶ ὑποθέσεις ἐργασίας πού ἀναφέ-ρονται στὴν πολιτική ἰδεολογία, στὴν κοινω-νιολογία, τὴν ψυχανάλυση ἢ ἄλλα γνωστικά πεδία, ἰδιαίτερα δέ στὴν πολιτική. Π' αὐτό ἀπομονώνει τὰ ἱστορικο-πολιτικά «συμφρα-ζόμενα» σέ εἰδικό κεφάλαιο μέ τὸν τίτλο «Χρονικό», πού προηγεῖται σέ κάθε περίοδο. Ἡ τοποθέτησή του ἐκεῖ, γενικά ἰδεολογική, εἶναι ἀδογματисτὴ καὶ κριτικὴ ἀπέναντι στὴ μαρξιστικὴ τῆς ἀφετηρία, ἰδίως ἀπέναντι στὴν πολιτικὴ πρακτικὴ τῆς Ἀριστερᾶς καὶ τῶν ἄλλων.

Ἄν ἡ ἄμεση πρόσληψη τῶν ἔργων εἰκονίζε-



ται ἀπὸ τὸν ἀφηγητὴ καὶ ἀπὸ τὴν κριτικὴ ἀνταπόκριση, ἡ ἐπιβίωσή τους, ἡ διαχρονικὴ ἐπίδραση πού ἀσκοῦν, συνάγεται ἔμμεσα ἀπὸ τὴ θεματογραφία τῆς φιλολογίας, τίς μο-νογραφίες, τὰ ἀφιερῶματα τῶν περιοδικῶν. Αὐτὰ συνοψίζονται στὰ κεφάλαια πού ἀνοί-γουν κάθε περίοδο, μέ τὸν τίτλο «Τὸ ἐρευνη-τικό πεδίο» καὶ καταγράφονται λεπτομερέ-στερα στὰ «Βιβλιογραφικά συμπληρώματα» στό τέλος τῶν τόμων.

Τέλος, ἡ ἐξιστορήση καὶ καταγραφή δέν πε-ριορίζεται στὴ λογοτεχνικὴ ὕλη, ἀλλὰ ἐπε-κτείνεται καὶ στὴ σχολιογραφία τῶν περιο-δικῶν, στὶς ἰδέες καὶ τὰ προβλήματα πού τί-γονται, στὶς κριτικὲς συζητήσεις καὶ τίς συ-γκρούσεις, ἀπὸ τίς πρὸ σοβαρές, ὅπως ἡ κριτι-κὴ ἀντιγυνῶμια γιά τὸν Καβάφη ἢ γιά τὴν ἠθογραφία, ἢ ὁ διάλογος Σεφέρη – Τσάτσου γιά τὴ νεωτερικότητα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξάψεις τῶν παθῶν, οἱ προσωπικὲς ἀντιδικίες ἢ ὁ καυγᾶς γιά τό πάπλωμα (τῆς «δόξας» καὶ τοῦ «κύρους»), σάν αὐτόν πού στήθηκε ἐπὶ μῆνες γύρω ἀπὸ τὴν ἀνθολογία τοῦ Robert Levesque, *Domaine grec* μεταξὺ «περιοχιτῶν» καὶ «ἀντι-περιοχιτῶν», καὶ πού πιάνει 45 σε-λίδες στὸν Δ' τόμο. Ἔχουμε ἔτσι μιὰ ἔμμεση κριτικὴ τῶν πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων καὶ τὴν ἠθογραφικὴ σκιαγράφηση τοῦ προ-σωπικοῦ στό ψυχόγραμμα τῆς δημοσιότητας.

Τὰ φαινόμενα τῆς αὐτοπροβολῆς, τῆς ἐμπάθειας, τῶν ὑπερβολῶν, τῆς μωρολογίας τὰ καταδικάζει πολλές φορές ἐπιγραμματι-κά, μέ καυστικά σχόλια. Παραβιάζει τὸν ὄρκο τοῦ ψυχροῦ «χρονογράφου» μόνο σέ ἀκραῖες περιπτώσεις, λ.χ. ἐθνικῆς ἀναξιοτή-τας, λογοκρισίας, ἀντι-κομμουνιστικοῦ πα-ραληρήματος ἢ, ἀντίστοιχα, γραμμιτζήδικης ἀριστεροσύνης, διατεταγμένης αἰσιοδοξίας,



Η συντακτική επιτροπή στην παρουσίαση της πολύτομης έκδοσης *Μεταπολεμική Πεζογραφία των εκδόσεων Σοκόλη*. Από αριστερά: Χρ. Μηλιώνης, Τ. Καρβέλης, Σπ. Τσακνιάς, Αλέξ. Αργυρίου, Κ. Στεργιόπουλος, Αλ. Κοτζιάς και ο εκδότης Σοκόλης

εἴτε, τέλος, ἀμετροέπειας, ἀσχετοσύνης καὶ προβολῆς τῆς παραλογOTEχνίας. Ἄς μὴν ποῦμε ὀνόματα ἐδῶ: λ.χ. ὅταν ἓνα τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Ὁ Αἰώνας μας* ἀνοίγει μὲ ποιήματα τοῦ Τάδε, ὁ ἱστορικός δὲν ἀντέχει νὰ μὴ μουρμουρίσει –μέσα σέ ἀγκύλες: [*Βρήκανε ποιητὴ*] (Δ', σ. 322).

Ἡ ἐπὶ κριση εἶναι πάντα σύντομη, συγκρατημένη ἀλλὰ σαφής. Ἀποδοκιμάζει λ.χ. τὴν αὐτολογοκρισία τοῦ Βάρναλη στίς ἐπανεκδόσεις, χαρακτηρίζοντάς τες: *εὐρείας ἑκτασης βελτιώσεις ιδεολογικοῦ χαρακτήρα, πού ἐνίοτε βλάπτουν τὴν ποιότητα* (ΣΤ', σ. ιγ'). Καὶ ἄλλοτε περιορίζεται σέ δυο λέξεις, ὅπως ἐκεῖνες γιὰ τὸν *λιβελογραφικό οἶστρο* τῶν Ἀλεξανδρινῶν πολέμων τοῦ Καβαφιστῆ Τοίρκα (ΣΤ', ἰδ). [...]

Ἀπὸ τὰ περιοδικὰ ἀντλοῦνται πλῆθος πληροφοριῶν γιὰ τὴν ξένη λογοτεχνία καὶ τίς ἰδέες καὶ πολλὲς μεταφράσεις κειμένων. Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰδησιογραφία ἔχει τὸ ἐνδιαφέρον της: συμβάντα, διακρίσεις, βραβεῖα, ὁματοποιήσεις καὶ μανιφέστα, λογοκρισία καὶ ἀντίσταση, συνδικαλιστικά ὅπως ἡ διάσπαση τῶν λογοτεχνικῶν σωματείων κατὰ τὸν Ἐμφύλιο, δίκες κ.τ.λ. Κοντολογίς, σχηματίζεται τὸ πανόραμα τῆς λογοτεχνικῆς ζωῆς μέσα στὸν βιότοπό της, πού εἶναι μιά πνευματική κοινωνία, κάποτε καὶ μὲ ὄψεις ζούγκλας. [...]

Ὁ Α. Ἀργυρίου εἶναι κριτικός τῆς νεωτεριστικῆς λογοτεχνίας μας καὶ ἔχει τίς αἰσθητικές του ἀπόψεις, ἀλλὰ δὲν τίς ἀναγάγει σέ γενικό κανόνα. Τὰ θεωρητικά ζητήματα ἀπηχοῦνται κυρίως ἀπὸ τὴ θεματολογία τῶν πε-

ριοδικῶν καὶ τὰ παραθέματα πού ἐπιλέγονται. [...]

Ὁ ἴδιος ὁ ἱστορικός ἀποποιεῖται τὸν ρόλο τῆς αὐθεντίας καὶ ἀποφεύγει τίς τελικὲς κρίσεις, ὅταν δὲν ὑπάρχει χρονικό ὄριο ἀσφαλείας. Ἀποκλίνει λοιπὸν ἀπὸ τὴν κρατήσασα ἀντίληψη πού ἐννοοῦσε ὁ Λίνος Πολίτης ὅταν χαρακτήριζε τίς προγενέστερες θεωρήσεις ὡς «ἱστορίες δημοτικιστῶν». (Στὸν πρόλογο τῆς α' –ἀγγλικῆς– ἐκδόσεως τῆς δικῆς του *Ἱστορίας*). Ἔτσι, λ.χ. ὁ Ἀργυρίου ἀντικρούει τὴν ἀποψη Δημαρά, πού ἀπέδιδε στὸν Παπαδιαμάντη ρόλο ἀρνητικό στὴν πρόοδο τῆς πεζογραφίας, μὲ τὴν τροπὴ πρὸς τὴν ἡθογραφία πού ἐνέπνευσε. Μὲ δυὸ παρενθέσεις ὁμως ἐκφράζει τὸν ὀφειλόμενο σεβασμὸ στὸν δάσκαλο. Χαρακτηρίζοντας τὸν Δημαρὰ «*αρνητὴ*» τοῦ Παπαδιαμάντη, ἀνοίγει παρένθεση: (*ἂν ἔτσι μονολεκτικά καὶ μέ ρητορικὴ εὐκολία τὸν ὀνομάσουμε*)· καὶ δευτέρη παρένθεση μετὰ τὸ ὄνομα Δημαράς: (*περὶ πολλὰ σπουδαῖος, πού ἔχει τὸ δικαίωμα στὰ λάθη*· «*κανεῖς δὲν εἶναι τέλειος*») (Γ', σ. 51–53). Ἐχει προνοήσει ὁμως ὁ ἴδιος ὁ Δημαράς, δίνοντας ἄφεση στοὺς ἀνευλαβεῖς: «*Ὁ μαθητὴς ἀξίζει ὄχι κατὰ τὸ ποσοστὸ κατὰ τὸ ὅποιο ἀκολουθεῖ τὸν δάσκαλο, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὅποιο δὲν τὸν ἀκολουθεῖ*» (*Ἡ κριτικὴ στὴν νεότερη Ἑλλάδα*, Ε.Σ.Ν.–Ε.Π.Γ.Π., 1981, σ. 258).

Ἡ παρέμβαση τοῦ Ἀργυρίου στὸ θέμα τῆς ἡθογραφίας εἶναι συνοπτικὴ ἀλλὰ οὐσιαστική: ἀποκρούει τὴν συνολικὴ ὑποτίμηση καὶ ξεκαθαρίζει τὴ σύγχυση μετὰξὺ ἡθογραφίας–ἐθιμογραφίας καὶ λογοτεχνίας–λαογραφίας. Ἀπαντᾷ ταυτόχρονα καὶ στὸν Θεοτοκά καὶ στὴν σχετικὴ στάση τῆς «γενιᾶς τοῦ '30». [...]

Τὴν κριτικὴ τοῦ μεταπολέμου τὴν χαρακτηρίζει «ιδεολογική», ἀφοῦ, λέει οἱ κριτικοὶ ἐξετάζουν *περισσότερο ὅ,τι λέγεται καὶ λιγότερο τὸ πὼς λέγεται*. Στὸν Αἰμ. Χουρμούζιο λ.χ. ὑποπτεύεται ἐλλειπτεῖς γνώσεις καὶ προσλήψεις γιὰ τὴν ποίηση. Καὶ διαπιστώνει ὅτι αὐτὸς *προσεγγίζει τὸ ποιητικὸ γεγονός μὲ «λογικά» καὶ ὄχι αἰσθητικά συμφραζόμενα [...]* ἐξ οὗ καὶ *συνάγεται ἡ ἑκταση τοῦ ρασιοναλισμοῦ του –ὄχι τυχαῖα διαλέγεται μὲ τὴν «καταστροφὴ τοῦ λογικοῦ» κατὰ Λούκατς*. Σέ ἄλλα πάλι ἀναγνωρίζει στὸν Χουρμούζιο *πειστικότητα καὶ ἐπάρκεια* (Ε', σ. 253–254).

Ἀμφιλεγόμενες εἶναι καὶ οἱ ἐκτιμήσεις του γιὰ τὸν Α. Καραντώνη, τὴν Ἀλκη Θρύλο, τὸν Τίμο Μαλάνο καὶ τοὺς ἄλλους κριτικούς πού ἔρχονταν ἀπὸ τὸν Μεσοπόλεμο. *Μὲ τὸ ποσο-*

τικό κριτήριο –λέει– επιβάλλεται ή Άλκης Θρύλος, κριτικός βιβλίου στην Άγγλοελληνική Έπιθεώρηση, ή όποία όμως, μέ δεδομένο ότι θεωρεί τόν Πάνο Σπάλα καλύτερο ποιητή από τόν Σεφέρη, ήταν λογικό έπόμενο ν' απορρίπτει όλους τούς νέους ποιητές. Όπως ό Ροΐδης, 130 χρόνια πριν, πού δυσανασχετούσε ύποτασσόμενος εις τόν συρμόν, μέ τήν ψήφον τών κριτικών, καθώς έλεγε, και ό Άργυρίου διευκρινίζει ότι τό άθροισμα τών ύποκειμενικών κρίσεων δέν μάς εξασφαλίζουν όρθή κρίση. Όστόσο –προσθέτει– αυτό τό άθροισμα κρίσεων συνιστά μία κριτική κατάσταση. (Ε', σ. 252).

Σημειώνω ότι οι κρίσεις αυτές, για τούς κριτικούς, στεγάζονται σ' ένα ύποκεφάλαιο του Ε' τόμου, πού φέρει τόν πρωτάκουστο για τά πνευματικά μας ήθη τίτλο: «Πορίσματα πού ένδέχεται νά αναθεωρηθούν». Άκουσον! Άκουσον! [...]

Αυτά τά «συμφραζόμενα» του χρονικού της λογοτεχνίας δέν οργανώνονται μέ συνθετική πρόθεση, αλλά διέπονται από μία θέληση άπεικόνισης της λογοτεχνικής πραγματικότητας και μία διαλεκτική έλευθερίας και έξελικτικότητας. Ό Ιστορικός όχι μόνο δέν αποδέχεται τίς ιδέες ως τυφλοσούρτες αλλά επιπλέον παίρνει τήν έλευθερία νά τίς ακούει, όπου κρίνει ότι δέν παραφωνούν.

Τά προβλήματα και οι άπορίες για τή δυνατότητα συγγραφής μιας ιστορίας της λογοτεχνίας έχουν άποσπάσει σοφές αναλύσεις από τή θεωρία της λογοτεχνίας, αλλά δέν έχουν ως τώρα πρακτική απάντηση. Ήδη, από τά μέσα του περασμένου αιώνα ό René Wellek, σέ μία έξαιρετη εργασία του πάνω στο θέμα, έγραφε: *Τό πρόβλημα της συγγραφής της ιστορίας μιας περιόδου θά είναι πρώτα πρόβλημα περιγραφής: πρέπει νά μπορέσουμε νά ξεχωρίσουμε τήν παρακμή μιας συμβατικότητας και τήν άνάδειξη μιας καινούριας.* (Θεωρία της λογοτεχνίας των René Wellek και Austin Warren, 1949 – έλληνική έκδοση «Δίφρος» 1965, μετάφρ. Σταύρου Γ. Δεληγώργη, σ. 341).

Ή περιγραφή του χρονικού, πού επέλεξε ό Άργυρίου είναι μία προσωρινή, μερική λύση. Σέ άνύποπτο χρόνο (1981) τόνιζε: *Έκείνο πού λογαριάζει είναι ή σωστή καταγραφή της –όπως τήν είπαμε– πραγματικότητας, έτσι πού νά αφήνει έλεύθερη τή σκέψη μας νά συμπεράνει έπειτα μέ δική της πρωτοβουλία και εϋθύνη.* («Τάσεις της κριτικής σκέψης στο μέσοπόλεμο» – *Ή κριτική στη νεότερη Ελλάδα*, Ε.Σ.Ν.–Ε.Π.Γ.Π, 1981, σ. 202).

Πιά νά συνταχθεί μία ιστορία της γαλλικής

λογοτεχνίας μιας 25ετίας (1848–1873) συνεργάστηκαν 50 ειδικοί επιστήμονες. Ό Άργυρίου ανέλαβε μόνος μία υπερτριπλάσια χρονική περίοδο της δικής μας –έστω μικρότερης– λογοτεχνίας. Κάτω από τήν τρομερή πίεση του ύλικού, ήταν έπόμενες οι έλλείψεις, έπαναλήψεις, παροράματα και κυρίως, όχι ή παραίτηση, αλλά ή άναβολή μιας συνολικής, συνθετικής θεώρησης, πού έλπίζουμε ότι θά τήν κάνει.

Υπάρχουν σήμερα τράπεζες βιβλιογραφικών δεδομένων μέ ικανότητα στοκάς σχεδόν άπεριόριστη. Ή παγκόσμια βιβλιοθήκη γίνεται ήλεκτρονική (σέ μερικές ξένες βιβλιοθήκες ή πρόσβαση είναι πιά δυνατή μόνο μέσω του διαδικτύου). Ή προφητεία του Βαλερύ (1928) για τό «ήλεκτρονικό καλειδοσκόπιο» έχει πραγματοποιηθεί κατά μέγα μέρος. Ό χρήστης αυτών των δυνατοτήτων ήδη σήμερα είναι πλούσιος, αλλά θά ύπόκειται πάντα στην έπισήμανση πού έκανε ό Λουκιανός στο *Πρός άπαιδευτον και πολλά βιβλία ώνούμενον*, ότι οι τοίχοι των άποθηκών βιβλίων» δέν γίνονται σοφότεροι. Τά μικροτοίπς, γκρεμίζοντας τά τείχη των φρουριών της γνώσης, άπλως τήν έλευθερώνουν.

Ή ιστορία του Άργυρίου, πού ή ύλη της συγκροτήθηκε έν πολλοίς μέ τή βοήθεια του κομπιούτερ, είναι μία ένδειξη διαρκών προβλημάτων, δυνατοτήτων και άδυναμιών. Όμως στο μεταξύ βάζει χιλιάδες σελιδοδείκτες σέ καιρία σημεία, σχεδόν σέ όλα, πολύτιμους για τή φιλολογική έρευνα, αλλά και για τήν άπλή άνάγνωση και κατανόηση της ιστορίας των Γραμμάτων μας.



Από αριστερά: Τίτος Πατρίκιος, Αλέξανδρος Αργυρίου, Χρίστος Αλεξίου, Αλέξης Ζήρας, Χριστόφορος Μηλιώνης



Το momentum της κριτικής

Η έννοια και ο ρόλος της πρόσληψης στην *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας* του Αλέξ. Αργυρίου

του Βαγγέλη Χατζηβασιλείου

Στην ιστορία των ιστοριών της ελληνικής λογοτεχνίας η έννοια της πρόσληψης δεν κατάφερε ποτέ να διεκδικήσει έναν κεντρικό και καθοριστικό ρόλο. Με την ολοκλήρωση της *Ιστορίας της ελληνικής λογοτεχνίας* του Αλέξανδρου Αργυρίου, γίνεται αμέσως φανερό πως η πρόσληψη αποκτά για πρώτη φορά πρωταγωνιστική θέση στη γραμματολογική εξιστόρηση, καταλαμβάνοντας ολόκληρη την επιφάνεια ενός ογκώδους, οκτάτομου έργου, το οποίο κατανέμεται σε έξι περιόδους. Σύμφωνα με την τιτλοφόρηση του Αργυρίου, η *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας και η πρόσληψή της* μοιράζονται: *Στα χρόνια του Μεσοπολέμου* (1918–1940), τόμοι Α' και Β', 2001, *Στους δύστηνους καιρούς* (1941–1944), τόμος Γ', 2003, *Στα χρόνια του ετεροκαθορισμένου εμφύλιου πολέμου* (1945–1949), τόμος Δ', 2004, *Στα χρόνια της επισφαλούς δημοκρατίας*, τόμος Ε', 2005, και *Στα χρόνια της αυτοσχέδιας ανάπτυξης*, τόμος ΣΤ', 2005. Η πορεία συμπληρώνεται με δύο ακροτελεύτιους τόμους, τους τόμους Ζ' και Η', 2007, που επιγράφονται *Όταν η Δημοκρατία δοκιμάζεται, υπονομεύεται και καταλύεται* (1964–1974 και μέχρι τις ημέρες μας).

Τι ακριβώς σημαίνει, όμως, πρόσληψη σε ένα τέτοιο χρονολογικό και λογοτεχνικό πλαίσιο, το οποίο καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος του 20ού αιώνα, φτάνοντας μέχρι την εποχή μας; Θα χρειαστεί να θεωρητικολογήσω για λίγο αφού είναι αναγκαίο ευθύς εξαρχής να ξεκαθαριστεί πως η πρόσληψη δεν ταυτίζεται εδώ ούτε με τις ερμηνευτικές κοινότητες του Stanley Fish, που προβάλλουν στα κείμενα το νόημα των επιστημολογικών τους πειθαρχιών, ούτε με το αίτημα του Quentin Skinner για μια προσπάθεια ανάκτησης των κοινωνικών σημασιών τις οποίες αντλούν οι συγγραφείς από τον τόπο και τον χρόνο της παραγωγής τους. Η πρόσληψη στην *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας* του Αργυρίου πλησιάζει περισσότερο τις θέσεις του Hans Robert Jauss, ο οποίος μας καλεί να μετατοπίσουμε την προσοχή μας από το τι θέλει να πει ο συγγραφέας στο τι συλλαμ-

βάνει και στο τι κατανοεί ο αναγνώστης –αλλά, και πάλι, για να αρχίσουμε να απομακρυνόμαστε και από τον Jauss, στην περίπτωση του Αργυρίου ο λόγος γίνεται όχι για τον οποιοσδήποτε αναγνώστη λογοτεχνίας, αλλά για τον συστηματικό, τον εξειδικευμένο και τον επαγγελματία αναγνώστη, που δεν είναι, βεβαίως, άλλος από τον λογοτεχνικό κριτικό. Έτσι, η πρόσληψη επιστρέφει σε μια παλαιότερη βάση της, περνώντας από τη σφαίρα της διάδοσης και της καθιέρωσης ή της επαναστάσεως του λογοτεχνικού έργου στο πεδίο της κριτικής του υποδοχής και δεξίωσης, για να θυμηθούμε μια πιο οικεία στα καθ' ημάς ορολογία, την ορολογία του Κ.Θ. Δημαρά.

Ο τρόπος με τον οποίο βάζει την πρόσληψη ο Αργυρίου στο γραμματολογικό παιχνίδι είναι στενά συναρτημένος με τη μέθοδο της ιστορικής του αφήγησης. Η εικόνα της ποιητικής και της πεζογραφικής παραγωγής η οποία ανακύπτει από τις σελίδες της *Ιστορίας της ελληνικής λογοτεχνίας* τείνει λιγότερο προς τη διαχρονία και περισσότερο προς τη συγχρονία: πρέπει πριν και πάνω απ' όλα να δούμε το καθορισμένο έργο και την εποχή του (με τη λέξη «εποχή» ως εννοήσουμε τις περιστάσεις του κοινωνικο-πολιτικού, του πολιτισμικού και του καλλιτεχνικού του περιβάλλοντος την ώρα του σχηματισμού του), αφήνοντας μόνο για πολύ αργότερα τη συνολική πορεία του δημιουργού του μέσα στον χρόνο, η οποία θα προκύψει από τον εποπτικό συνδυασμό των θεωρήσεων της δουλειάς του από τόμο σε τόμο ξεκινώντας από τα παρθενικά της δείγματα και φτάνοντας μέχρι την οριστική της εξάντληση. Προέχει, λοιπόν, η δεδομένη λογοτεχνική στιγμή και έπεται το σύνολο των ακολουθιών της (κατά ανοδική και κατά καθοδική φορά) στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης γραμματολογικής περιόδου. Κι εδώ έρχεται εύλογα να αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο η κριτική. Γιατί τι άλλο από οργανικό, εκ των ων ουκ άνευ στοιχείο της λογοτεχνικής στιγμής είναι ο παρεμβατικός λόγος της κριτικής; Τι άλλο κάνει η κριτική από το να προλαβαίνει τη γέν-

νηση και την πρώτη εμφάνιση ενός λογοτεχνικού έργου, ζυγίζοντας το ωφέλιμο βάρος του με βάση ακριβώς τους όρους και τα όρια τα οποία επιβάλλει το momentum του;

Η καταγραφή των όρων και των ορίων του έργου: εδώ χτυπάει, νομίζω η καρδιά της *Ιστορίας της ελληνικής λογοτεχνίας* του Αργυρίου, εδώ διαισθανόμαστε και καταλαβαίνουμε την ιστορικότητα των κριτηρίων της, εδώ συναντιόμαστε τόσο με το διαφωτιστικό της βλέμμα όσο και με το επεξηγηματικό της πνεύμα. Γίνεται, παρόλα αυτά, πολύ γρήγορα αντιληπτό (αρκεί να ξεφυλλίσουμε μερικές σελίδες της) πως ο ιστορικός δεν θέλει να κυριαρχήσει με τον λόγο του στο ερευνητικό του πεδίο, σαρώνοντας τη σκηνή με τη ματιά του. Από τη θέση ενός κυρίαρχου και οπλισμένου μέχρι τα δόντια αφηγητή, που σπεύδει να εντάξει τα πάντα υπό τη γωνία μιας προκαθορισμένης σύλληψης και ερμηνείας, ο Αργυρίου προτιμά τον ρόλο του συντονιστή ή, ακόμη περισσότερο, του μοντέρ των ερευνητικών του ευρημάτων. Και στην *Ιστορία* του ένας τέτοιος ρόλος βρίσκει την προνομιακή του ενσάρκωση στον χώρο της πρόσληψης: στην επιλογή, με άλλα λόγια, και στη συναρμο-λόγηση των κριτικών εκτιμήσεων τις οποίες απέσπασε ένα λογοτεχνικό έργο κατά την εμφάνισή του, στην επανασύσταση και στην επαναλειτουργία των ιστορικών του αναγνώσεων, αναγνώσεων που έβαλαν στα χρόνια του –και μαζί του– το δικό τους στοίχημα με το μέλλον και μας αποκαλύπτουν σήμερα, διά μέσου όχι μόνο της πρόδηλης ευστοχίας τους, αλλά και των πιθανών αστοχιών τους, τις ελευθερίες και τις δυνατότητες ή τις αναστολές και τους περιορισμούς τους οποίους το ίδιο εκλήθη, υπό εντελώς συγκεκριμένες συνθήκες και περιστάσεις, να αντιμετωπίσει.

Τώρα ο μοντέρ μοιάζει να κουνάει με νόημα το κεφάλι του πάνω από τη μουβιόλα, ένα νόημα το οποίο θα αποφύγει και πάλι να δημοσιοποιήσει συστηματικά και καθ' ολοκληρίαν, επιτρέποντας μας να υπολογίσουμε ή να δοκιμάσουμε την τύχη μας σε έναν σημαντικό αριθμό εκδοχών του, που, ευτυχώς, δεν είναι ούτε ανεξέλεγκτες ούτε άπειρες. Και τούτο διότι εκείνο το οποίο πρωτίστως επιδιώκει ο Αργυρίου με το ερευνητικό του πεδίο είναι όχι να παρουσιάσει μιαν αχανή, χωρίς αρχή και τέλος επικράτεια, αλλά, αντιθέτως, να επιτρέψει πολλαπλές προσβάσεις σε ένα καλά προετοιμασμένο και σαφώς οροθετημένο και σηματοδοτημένο υλικό, ένα υλικό το οποίο υπάγεται εξίσου στην εσωστρέφεια και στην εξωτερικότητα, δίχως κατά τη διαδικασία της εκδίτλυσής του κάποια από τις δύο είτε να

υπερτονίζεται είτε να υποσκελίζεται. Το λογοτεχνικό έργο συνιστά για τον Αργυρίου μιαν αυστηρώς καλλιτεχνική διεργασία, που εκτυλίσσεται με ακέραιους τους νόμους της στον ιστορικό της περίγυρο, αλλά μοιάζει, ταυτοχρόνως, αδύνατον να μείνει ανεπηρέαστη από τη ζωντάνια και την ορμή της Ιστορίας. Και επειδή ακόμη και η πιο φορμαλιστική κριτική δεν μπορεί παρά να είναι καθρέφτης του καιρού της (έστω κι αν αυτό συμβαίνει μέσω πολύ έμμεσων ενδείξεων ή εξαιρετικά αμυδρών αντανάκλασεων), η ιστορία της κριτικής πρόσληψης στην *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας* είναι και η ιστορία της ιστορικής ύλης του λογοτεχνικού έργου, η ιστορία της εγγραφής και της ενσωμάτωσής του στον δημόσιο αξιακό ιστό ή, αντίστροφα, της παραγραφής και του αποκλεισμού του από κάποιες κρίσιμες ιδεολογικές νόρμες και τάξεις του.

Με την *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας* ο Αργυρίου μάς βοηθάει να συνειδητοποιήσου-



με ότι η ιστορία της λογοτεχνίας είναι, όπως κι αν τη ζυγίσουμε ή την αποτιμήσουμε, και η ιστορία της κριτικής της, που ενεργεί με τη σειρά της ως η αισθητική, η πολιτική, η κοινωνική και η ιδεολογική της ιστορία. Όπως κι αν συζητήσουμε μελλοντικά για τις ιστορίες της λογοτεχνίας, όπως κι αν σκεφτούμε τα προβλήματα της συγκρότησής τους, σε όποιες μεθόδους κι αν καταλήξουμε γύρω από τον τρόπο της σύνταξης και της γραφής τους, θα χρειαστεί προηγουμένως να λάβουμε υπόψη μας το ζήτημα της λογοτεχνικής κριτικής όπως αποφασιστικά το έχει πια βάσει στο τραπέζι η *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας*. Κι αυτό φτάνει, πιστεύω, από μόνο του για να υπογραμμίσει το μέγεθος και το βάρος της σημασίας της.

Με τον Αλέξη Ζήρα
και την Ελισάβετ Κοτζιά

Αξία ενός Αργυρίου

«Σε μαγικά νησιά θέλω να βρεθούμε...» (άσμα του '50)

του Δημήτρη Φιλίππιδη

Ηοχτάτομη *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας* του Αλέξανδρου Αργυρίου, ολοκληρωμένη –εκτός από έναν τελευταίο τόμο, τον «επίλογο», που γράφεται, με τη μορφή της αναδρομής σε όλη τη μακρόχρονη πορεία παραγωγής της–, έχει ήδη δείξει τα δόντια της. Από την ώρα που κυκλοφόρησαν οι πρώτοι τόμοι, ως σήμερα, ο Αργυρίου υμνήθηκε όπως ταιριάζει σε κάθε σημαντικό πρόσωπο που τιμά τον τόπο. Αλλά, συνάμα, μπορεί όλες αυτές οι χειρονομίες να θεωρηθούν ένας εξορκισμός, μια προσπάθεια εξευμενισμού του φαινομενικά μειλίχιου αυτού «κριτικού λογοτεχνίας» (έτσι δεν αυτοπροσδιορίζεται;), ώστε να πάψει να ταράζει επικίνδυνα τα νερά. Γιατί απλούστατα, ως τώρα, με εκείνη την απατηλή προσήνειά του, δεν έχει αφήσει και πολλά πράγματα όρθια. Τον υπέθαλπαν λοιπόν φίλοι και γνωστοί επαίοντες, έδειχναν πως συμφωνούν μαζί του, πως αντιλαμβάνονται τέλεια τις προθέσεις του και εκτιμούν τα συμπεράσματά του, αλλά την ίδια στιγμή ήταν σαν εκείνος να ξεγλιστρούσε και να έφευγε, ίσως να άνηκε σε άλλη συνομοταξία.

Επιφανειακά πάντως, όλοι μιλούσαν για τα ίδια πράγματα: η λογοτεχνία και η κοινωνική αποδοχή της, η ζύμωση των ιδεών, δημιουργοί και κριτικοί συντροφικά να επικοινωνούν με την τέχνη *direct* και να τροφοδοτούν έναν ιδεατό συνεχή διάλογο: ό,τι συνιστά τη λογοτεχνική πιάτσα (σήμερα και πάντα). Αν κανείς τα πιστέψει αυτά, δηλαδή ότι αυτές οι σχέσεις είναι το ψητό και τίποτε άλλο, τότε θα συμπεράνει πως δεν έγινε δα και καμιά μεγάλη ζημιά με την *Ιστορία* του. Τότε η διαφορά (γιατί αυτό ψάχνουμε πάντα με αγωνία) έγκειται απλώς στα μεγέθη (ο Αργυρίου, σε ποσοτικό καθαρά επίπεδο, επιδεικνύει έναν τεράστιο

όγκο επεξεργασμένης πληροφόρησης, πρωτοφανή για τα ελληνικά δεδομένα, που προέρχεται από την μπορχειϊκή του προσωπική βιβλιοθήκη, μαζεμένη σπυρί σπυρί) και σε μια, αν θέλετε, αθώα εμμονή και εμπιστοσύνη του στα στατιστικά δεδομένα, στα νούμερα. Οι άνθρωποι της λογοτεχνίας δεν φημίζονται για τέτοιες επιδόσεις, αυτά τα πεδία τούς είναι κάπως άβολα και δικαιολογημένα τούς προκαλούν αμηχανία. Ή, όταν αποφασίσουν να καταπιαστούν με αυτά, τότε παίζουν μαζί τους σαν μικρά παιδιά.

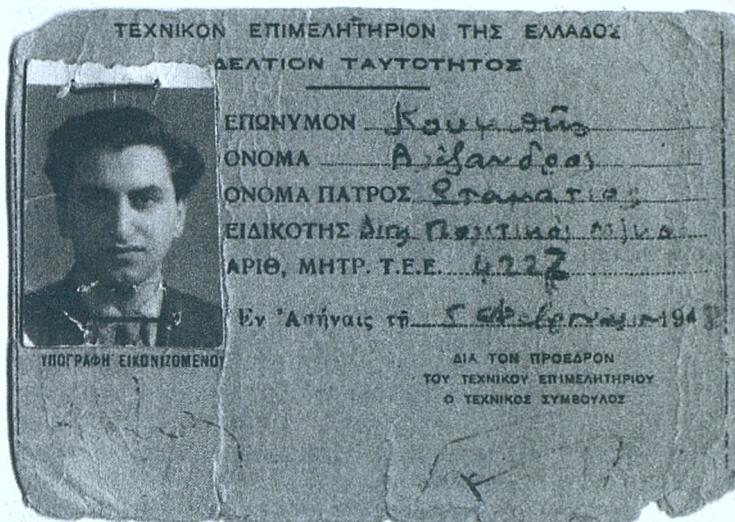
Το ότι βρέθηκε ένας ήρωας (μόνος, παντελώς αβοήθητος και έξω από το τόσο βολικό ακαδημαϊκό «σύστημα»), οπλισμένος με τερατώδη υπομονή, να συγκεντρώνει όλη αυτή την «παραπεταμένη» τεκμηρίωση, τα «σκουπίδια της ιστορίας», να την τιθασει, να την ξεψειρίσει, να την αξιολογήσει και να βρει τρόπους να την εκθέσει σε γραπτό λόγο συνιστά ιδιαίτερη περλιπώση: η παρουσία αυτού του πρωτοφανούς πακτωλού έχει ήδη γίνει αισθητή στους «κύκλους». Ανοίγουν οι ορίζοντες, κατά κοινή ομολογία, νέες προοπτικές εμφανίζονται, τα ορυχεία επαναλειτούργουν πυρετωδώς. Αυτά συγκαταλέγονται σίγουρα στα συν: ένας μποναμάς για όλους ανεξαιρέτως, άσχετα αν οι παλιότερες εν ισχύ θεωρήσεις μπορεί τώρα να δείχνουν ισχνές και απλοϊκές, ίσως κάπως γραφικές με τον αμήχανο λυρισμό τους. Ας το παραβλέψουμε αυτό και ας στραφούμε προς το λαμπρό μέλλον: παραγραφφή αμαρτημάτων και πάμε παρακάτω.

Αυτό πάντως το «παρακάτω» δεν μοιάζει να είναι ευδιάκριτο. Ίσως η τόσο «εύκολη» αποδοχή της δουλειάς του Αργυρίου να χτυπάει ένα καμπανάκι, επισημαίνοντας ότι μάλλον δεν έχουν γίνει κατανοητές οι συνέπειες της παρέμβασής του. Δεν έχει ξεκαθαριστεί πως

η όποια «συμβολή» του δεν σχετίζεται άμεσα με το τεράστιο αρχειακό υλικό που, όπως είπαμε, έβγαλε στο φως, ούτε (ακόμα περισσότερο) με τις δυνατότητες χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών μέσω ειδικών προγραμμάτων. Η μαγεία των (βιβλιογραφικών) καταλόγων και η μαγεία της τεχνολογικής επεξεργασίας δεδομένων πιστεύω πως κάθονται στις τελευταίες θέσεις. Γιατί μπροστά μπροστά, σε πλήρη θέα για όσους μπορούν να δουν, έχει στρογγυλοκαθίσει η «εργαλειακή μέθοδος» της Ιστορίας.

Αν είναι να πάμε το επιχείρημα λίγο παραπέρα, θα λέγαμε πως κεντρικός πυρήνας του τεράστιου άθλου που πέτυχε ο Αργυρίου ήταν η διατύπωση ενός «εργαλείου», όχι ως καθαυτό ζητούμενου αλλά ως μέσου. Αυτή η στοιχειώδης διάκριση όμως δεν αρκεί. Φαίνεται πως ο ίδιος κρατά απόστάσεις από μια άλλη παγίδα. Από την ιδέα δηλαδή πως, αν κανείς φορμάρει, όπως γίνεται σε ένα δίσκο H/Y, το κατάλληλο για το σκοπό του εργαλείο, αυτό αλάνθαστα, αυτόματα θα τον οδηγήσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα. Ότι το μέσον, κάτι που ξέρουμε εδώ και τουλάχιστον μισό περίπου αιώνα, συνδέεται με το μήνυμα με σχέσεις απόλυτης εξάρτησης. Αν πράγματι έχουν έτσι τα πράγματα, και ο Αργυρίου δεν έχει «μαγευτεί» από το μέσο του, τότε απλούστατα δοκιμάζει τις αντοχές του υλικού του, εξ ορισμού ενός software που δύσκολα πειθαρχεί σε επιστημονικά κριτήρια, υποβάλλοντάς το σε μια «συνηδική γυμναστική», όπως συμβαίνει σε τόσες άλλες «θετικές» επιστήμες. Η λογοτεχνία, επιτέλους, βαφτίζεται (και συμπεριφέρεται ως) επιστήμη. Καλύτερα: ως «επιστήμη», όπου τα εισαγωγικά είναι ένα ξεκάθαρο κλείσιμο του ματιού προς όλους εμάς τους αποδέκτες.

Αυτό ισχύει και συνάμα δεν ισχύει. Γιατί, αν ήταν τόσο απλά τα πράγματα (και τότε άραγε είναι;), θα είχαμε τελειώσει προ πολλού. Όμως δεν είναι. Σίγουρα πρόθεσή του ήταν να αποκαταστήσει την τάξη, να υποδείξει τα αγαθά της πειθαρχημένης ματιάς που σέβεται τα δεδομένα. Αλλά ποια ακριβώς; Δεδομένα είναι τα πάντα, τα λεγόμενα αντικειμενικά (η ψυχρή καταγραφή των σχολαστικά τεκμηριωμένων συμβάντων) όπως και τα «άλλα», όσα μας αιχμαλωτίζουν στην εποχή μας, στους κύκλους μέσα στους οποίους χαράζουμε στη ζωή μας (τα γεγονότα της ιδιοσύστασής μας). Ακόμα κι αν υπήρχε η ελάχιστη πιθανότητα να έβαλε μπροστά ο Αργυρίου τη «μηχανή», σαν μαθητευόμενος μάγος, έτσι στην τύχη για να δει πού θα τον πάει, πάλι κάτι θα είχε κα-



τευθύνει το χέρι του να δοκιμάσει αυτόν το δρόμο κι όχι εκείνο τον άλλο. Αυτό το βλέπουμε να συμβαίνει συνέχεια, καθώς ακαταπόνητα και συστηματικά επιλέγει: πού θα παραθέσει «καταλόγους» με επιλεγμένα στοιχεία, πού αποσπάσματα κειμένων, πού ειδικότερα ή γενικότερα σχόλια και πού το (επίφοβο) κριτικό του νυστέρι θα φτάσει ως μέσα. Εκεί πλησιάζει στο σινάφι του, στους τρόπους που όλοι επιλέγουν αντανάκλασεις του εαυτού τους στους άλλους, κάτι όχι υποχρεωτικά βλαβερό. Αλλά και κάτι παραπάνω: ο Αργυρίου «συζητά» με το υλικό του, βρίσκεται σε συνεχή διάλογο μαζί του, όπως δείχνουν οι παρενθετικές του παρατηρήσεις-σχόλια, με μικρότερο μέγεθος γραμμάτων, κομμάτια του προσωπικού του μονολόγου (κάτι που άλλωστε συνήθιζε από παλιά). Δηλαδή, το θεωρεί ζωντανό, παρόν και όχι νεκρή ύλη κάτω από το μικροσκόπιο. Για αυτό, ίσως ο πιο ενδιαφέρον από τους χειρισμούς του είναι όταν επιλέγει τον παρηγορητικό λόγο, την αποσιώπηση –εν τέλει την κατανόηση του «άλλου», αυτό το βαθύ μυστήριο. Δεν είναι κακό να παραδεχτούμε πως δεν φτιάχτηκε ακόμα μηχανή που να συμπεριφέρεται έτσι.

Ας αποκλείσουμε λοιπόν τέτοιες μηχανιστικές αφέλειες για να πάμε παρακάτω. Υπήρχε λοιπόν ένα «προσχέδιο», μια «πρόθεση». Ένας κριτικός δεν ξεκινά να δουλεύει χωρίς μπούσουλα: ο Αργυρίου λοιπόν θα είχε κάποιον στόχο. Ποιον; Μα τον είπαμε μόλις: να συλλάβει την κοινωνική διάσταση της λογοτεχνικής πράξης, έχοντας προηγουμένως δεχτεί (όχι καμωθεί πως δέχεται, υπάρχει διαφορά) πως η «τέχνη» (η όποια τέχνη) δεν δρα στο κενό. Αυταπόδεικτη καραμέλα; Όχι υποχρεωτι-

Η ταυτότητα του Τεχνικού
Επιμελητηρίου.
Επώνυμον: Κουμής

κά, γιατί αν δει κανείς πώς λειτουργεί η λογοτεχνική κριτική, δηλαδή μέσα σε πόσο κλειστά συστήματα κινείται στην πράξη, τότε θα ήμασταν λιγότερο σίγουροι. Εννοείται πως εδώ δεν μιλάμε για όσους λογοτέχνες έτυχε να επιλέξουν τα λεγόμενα «πλατιά κοινωνικά θέματα», άρα εκ τεκμηρίου έπαιξαν (με τον τρόπο τους: με θάρρος ή με δειλία) μέσα στο κοινωνικό γίγνεσθαι της εποχής τους. Δεν είναι η θεματολογία που κάνει τη διαφορά (αν και, το ξέρω, αναμφισβήτητα παίζει ρόλο), αλλά η «διαδρομή», μας θυμίζει ο Αργυρίου.

Εδώ απότομα αλλάζει το σκηνικό. Παύουν τα βολικά κωμειδύλλια μιας εφησυχασμένης κριτικής διαδικασίας και το παιχνίδι παίζεται πια με άλλους όρους. Αυτή είναι η «επανάσταση» που φέρνει ο Αργυρίου: η σκακιέρα έχει μείνει η ίδια, αλλά οι κανόνες έχουν αλλάξει. Βλέπουμε το ίδιο «υλικό», αλλά η «συμπεριφορά» του είναι διαφορετική. Εκεί άλλωστε βασιζόταν η απατηλή ομοφωνία με όσους σήμερα τον τιμούν και τον εκθειάζουν: και οι δύο «κοιτάζουν» προς το ίδιο πεδίο, αλλά δεν «βλέπουν» το ίδιο πράγμα. Εκεί σταματούν όλες οι ομοιότητες. Ίσως ούτε ο ίδιος ο Αργυρίου έχει απόλυτα αντιληφθεί το μέγεθος της ρήξης που έχει προκαλέσει.

Κάτω από μια τέτοια οπτική, δεν έχει καμιά σημασία αν τα «ευρήματα» του Αργυρίου ταυτίζονται ή συγκρούονται με τις ως τώρα «αλήθειες» της ελληνικής λογοτεχνικής κριτικής (ποιος σήμερα ασχολείται σοβαρά με την απόρριψη του Παπαδιαμάντη από τον Κ. Θ. Δημαρά;). Στο κάτω κάτω της γραφής, ελάχιστα ενδιαφέρει αν τα δικά του «συμπεράσματα» στέκουν ή δεν στέκουν (αν θεωρητικά κάποιος εύρισκε ένα πιο προωθημένο εργαλείο μέτρησης και το «αποδείκνυε») ή αν είναι «πρωτότυπα» ή απλώς συσχετίζονται παλιές ιστορίες σε νέα μπουκάλια. Επιτέλους, αν θίγουν την ισχύουσα ιεραρχία στην τοιχογραφία του πανθέου της ελληνικής λογοτεχνίας.

Τέτοια θέματα, ίσως, αποτελούν εσωτερική υπόθεση μιας κάστας, εξασκημένης να παίζει αυτό το παιχνίδι σε σταθερή βάση των επαγγελματιών του είδους. Ο Αργυρίου σχετίζεται, αλλά δεν ταυτίζεται, μαζί τους. Άλλωστε οι βλέψεις του, αν το καλοσκεφτούμε, ξεπερνούν τα καθαυτό όρια της «λογοτεχνικής κριτικής» και ανάγονται σε κάτι ευρύτερο, στον τρόπο που κανείς συνδιαλέγεται με πολιτισμικά φαινόμενα μέσα στην ιστορική ροή. Εκεί είναι η κύρια συμβολή του, ακόμα κι αν ο ίδιος πιθανώς την υποτίμησε. Μπορεί να μην το συνειδητοποίησε πλήρως, αλλά είχε

σαφώς την προδιάθεση: για αυτόν ήταν ξεκάθαρη πολιτική στάση. Δεν νομίζω πως αυτό το επιχείρημα χρειάζεται περισσότερη ανάπτυξη: άλλωστε, από την πρώτη στιγμή εμφάνισής του στη σκηνή ως «κριτικού», αυτό κυνηγούσε. Δοκιμάζοντας να στήσει ξανά και ξανά αυτή τη μεγάλη τοιχογραφία, όπου όλα έχουν βρει το μέτρο τους.

Με άλλα λόγια, πριν από τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, τους προγραμματιστές, τη μακροχρόνια συγκρότηση μιας εκτεταμένης «βιβλιοθήκης-δεξαμενής» από όπου αντλούσε «τεκμήρια» σαν ιδανικός ρακοσυλλέκτης, ο Αργυρίου ήταν προετοιμασμένος (ντρεσαρισμένος) να παίζει αυτόν το ρόλο. Αυτά τα «μέσα» ακολούθησαν, αποκτήθηκαν στο δρόμο, αφού προηγουμένως αναγνωρίστηκαν ως απαραίτητα συστατικά για το έργο που έπρεπε να αναλάβει. Ως εκείνη τη στιγμή, ο Αργυρίου συμπεριφερόταν όπως όλοι γύρω του (και μάλιστα διακρινόταν), μόνο που τότε πότε άφηνε να εκδηλωθούν κάποιες παράδοξες τάσεις «λογιστικής» συνέπειας. Πριν οπλιστεί με τα ακαταμάχητα εργαλεία του, με τα έστω ακόμα λειψά τεκμήρια στα χέρια του, διατύπωνε, ψέλλιζε, τους πρώτους φθόγγους, που έμελλαν στα πιο πρόσφατα χρόνια να συντεθούν στο πολύτομο «σώμα» του έργου του. Συνήθιζε λοιπόν να δημοσιεύει «ισολογισμούς» με καθαρά ποσοτικά κριτήρια, τόσο το λάδι, τόσο το ξύδι. Αυτή η στατιστική μανία μπορεί σε μερικούς να φαινόταν φυσιολογική: ο Αργυρίου «στην πραγματικότητα» εξασκούσε το επάγγελμα του πολιτικού μηχανικού (έτσι έβγαζε το τίμιο ψωμί του), άρα, τι πιο λογικό να θελήσει να περάσει τη νοοτροπία του μηχανικού στην κριτική.

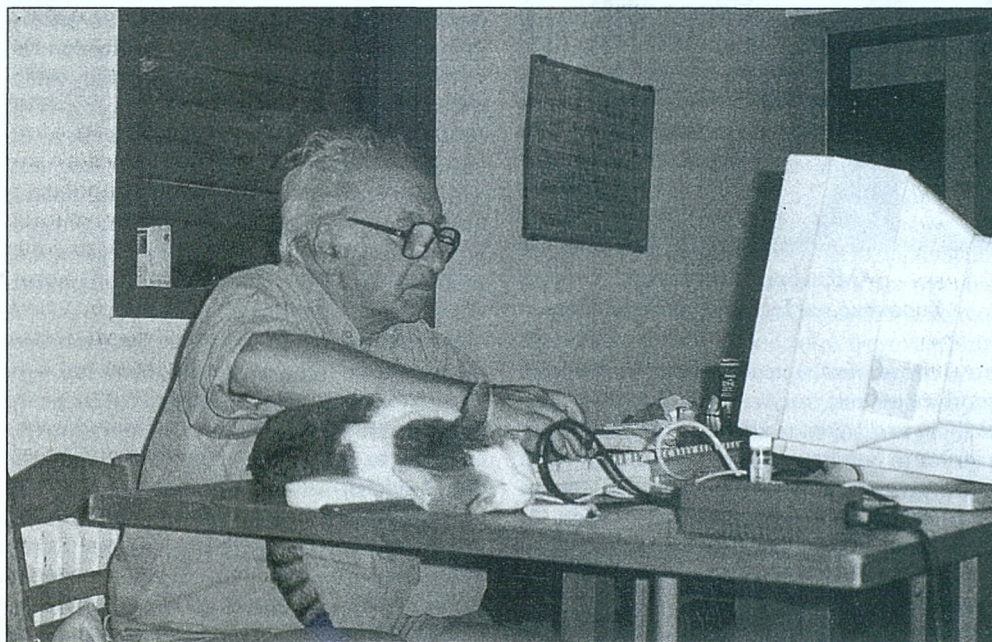
Μόνο που (πάλι) δεν ήταν τόσο απλά τα πράγματα. Ο Αργυρίου, σωστά, ήταν σε θέση να «μιλήσει» με επιστημονική γλώσσα, δηλαδή ποσοτικοποιώντας τα δεδομένα του, αλλά ήταν φανερό πως κάπου αλλού το πήγαινε, κάτι ήθελε να πει που πήγαινε πολύ πιο μακριά από τα νούμερα που παρέθετε. Εκεί ξεχώριζε από όσους τότε περνούσαν αρκούνταν να παίζουν με λογοτεχνικά κείμενα, ως τέλειοι σημειολόγοι, μετρώντας τις συχνότητες εμφάνισης ορισμένων λέξεων-κλειδιών. Ωρραία παιχνίδια αλλά, είπαμε, αθώα. Με τον Αργυρίου κάτι φαινόταν πως πλησίαζε, ίσως ακόμα αδιευκρίνιστο, πάντως με τίποτα εφησυχαστικό ή διακοσμητικό.

Το «εύρημά» του, αν κάτι μπορεί να απομνησθεί ως τέτοιο, είναι η έννοια της διάχυσης του συγκεκριμένου πολιτισμικού προϊόντος (της λογοτεχνίας) στην Ιστορία. Το προϊόν,

δηλαδή κάτι που εκδίδεται και κυκλοφορεί, διαγράφει μια πορεία: στολίζει πάγκους και βιτρίνες, πουλιέται, συζητιέται, σχολιάζεται, κρίνεται, αναφέρεται ως παραπομπή, στοιχειοθετεί βάση πάνω στην οποία χτίζονται όσα έρχονται κατόπιν. Η πορεία αυτή δεν είναι γραμμική: το προϊόν μπορεί να αγνοηθεί τη στιγμή που εμφανίζεται δημόσια και να προσεχτεί αργότερα, παράλληλα με κάτι που «γεννήθηκε» αργότερα, ή να λειτουργήσει υποτονικά σε πρώτη έκδοση, αλλά να γίνει χαμός όταν ο Χ γράφει ένα χρόνο αργότερα μια ευνοϊκή κριτική. Παρέθεσα δύο στοιχειώδεις κι αφελείς περιπτώσεις, για να δείξω

τότε αμφιβολίες, να αποδεχτεί το κενό σαν συστατικό στοιχείο της όποιας «ιστορίας», ακόμα και για πράγματα που έτυχε να είναι προσωπικά παρών. Η Ιστορία που θέλει να συντάξει μοιάζει περισσότερο με ένα κουρελιασμένο ύφασμα, γεμάτο τρύπες, όπου κάθε «αναπαράσταση» είναι και μια νέα σύνθεση. Δεν το κρύβει: μάρτυράς του οι σειρές από απορίες που τόσο συχνά διατυπώνει, δηλώνοντας αδυναμία να επιλέξει τη «σωστή» απάντηση ανάμεσα σε τόσες εκδοχές.

Πατώντας πάνω σε αυτές τις διαπιστώσεις, ο Αργυρίου αναζητά την αλήθεια με τον ενθουσιασμό ενός ορθολογιστή που έχει μπουχτί-



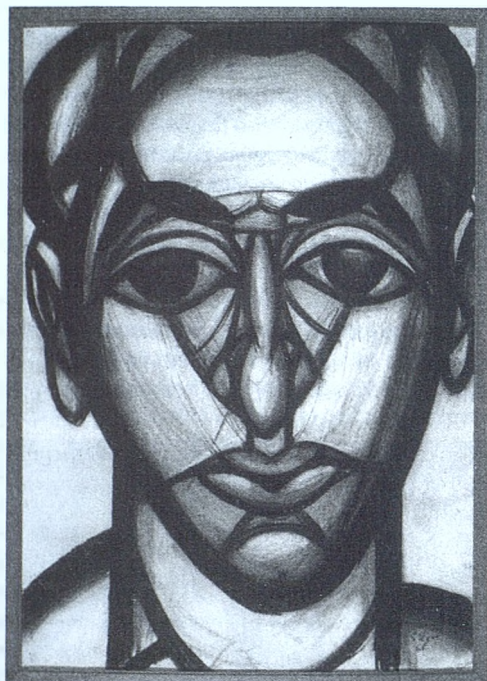
Ξεκινώντας το γράψιμο της *Ιστορίας της ελληνικής λογοτεχνίας* (Σεπτέμβριος 1998)

σχηματικά τις διαστάσεις του φαινομένου. Κάθε «παρουσία» δεν υφίσταται τελικά εν κενώ, ούτε μονοδιάστατα. Αν τα δούμε «όλα μαζί» (στο βαθμό που μπορεί να αναπαραχθεί μια τέτοια «αλήθεια»), τότε είμαστε πλησιέστερα στην πραγματικότητα, στο πώς και πότε ακριβώς έγιναν τα πράγματα κι όχι όπως (τόσο αυθαίρετα) ανασυστήθηκαν εκ των υστέρων (με τους γνωστούς και τόσο βολικούς, καθιερωμένους τρόπους).

Έτσι, προσπαθώντας να ανασυστήσει εκείνο το φευγαλέο «τότε», θα διαπιστώσει έμπρακτα τα μοιραία κενά και τις ασάφειες που χαρακτηρίζουν κάθε τέτοια απόπειρα. Καθώς θα ξεφυλλίζει τα «ξεχασμένα» κιτάπια, θα διαπιστώνει χαμένες σελίδες, σβησμένα εδάφια και άφθονα (τυπογραφικά) «λάθη». Θα επιτρέψει στον εαυτό του να νιώσει

σει τις υπεκφυγές, τα υπονοούμενα, τις αποσιωπήσεις της τόσο ανήσυχης εποχής μας. Τα έχει ζήσει όλα αυτά στο πετσί του (αρκεί να διαβάσει κανείς τις βιωματικές του εισαγωγές στους επιμέρους τόμους για να το καταλάβει) και ξέρει αρκετά από πρώτο χέρι. Όπως τα «ιστορικά γεγονότα» δεν ήταν τα καθολικά αποδεκτά γεγονότα, αλλά «κατασκευές», έτσι και στην κριτική της λογοτεχνίας έχουν παρεισφρήσει άφθονες δόσεις παραπλανητικής ασάφειας και παραπληροφόρησης. Δεν θα μπορούσαν να ήταν αλλιώς: τα αγγεία είναι συγκοινωνούντα, η κριτική «κολλάει» τις συνήθειες της διπλής γλώσσας ή της αγγλωσσίας που επιτρέπουν την επιβίωση στον «κόσμο-εκεί-έξω».

Επιπλέον έχει με τον καιρό διαμορφωθεί ένας νέος κλάδος, της κριτικής που ποζάρει



«Αλέξανδρος Αργυρίου»
Χαρακτικό του Στέλιου Αναστασιάδη

για «λογοτεχνία», άρα μιας κριτικής ικανής να παράγει μύθους και να τους αναπτύσσει με πληρότητα αφηγηματικά, όπως ακριβώς κάνει η καθαυτό λογοτεχνία. Και ο ένας (κριτικός) χτίζει πάνω στον άλλο, είναι να μην αρχίσει το κακό. Ας μη συνεχίσω καλύτερα.

Αρκέστηκα σε δύο χαρακτηριστικά της μόνο, για να δείξω ότι οι σχέσεις «τέχνης» και «κριτικής» (όταν υπάρχει, γιατί κι αυτό παίζεται σε πονηρούς καιρούς) είναι σήμερα τόσο μπερδεμένες ώστε δύσκολα ξεχωρίζει ο ένας τομέας από τον άλλο. Ο Αργυρίου πατάει πάνω σε αυτή τη διαπίστωση και επιλέγει να τις δει ως ενιαίο σύστημα. Η κριτική, τότε, με όλες τις επιμέρους εκφάνσεις της (από την επίσημη εκφορά του κριτικού λόγου από τους ιεροφάντες ως τις αντιδράσεις του αναγνωστικού κοινού, που «επιβραβεύει» ή «τιμωρεί», με τα δικά του αποκλειστικά κριτήρια, κατασκευάζοντας best sellers ή flops) μπορεί έτσι να πάρει τις σωστές της διαστάσεις. Φτάνει να μπορέσει κανείς να τα δει όλα αυτά, όπως είπαμε, ως ένα έργο που παίζεται στη σκηνή συγχρονικά και όχι ως τη διαδοχή δύο συμβατικών σκηνών, πρώτα της «δημιουργίας» και κατόπιν της «αξιολόγησης», με ενδιαμέσο διάλειμμα τη δημοσίευση του έργου. Αν ισχύει αυτό, τότε η σχέση ανάμεσα στους «ηθοποιούς» που υποδύονται ρόλους, είτε από τη μια

είτε από την άλλη πλευρά, αποκτά πρωτεύουσα σημασία. Η «πλοκή» είναι το υφάδι αυτό, όπως λέει και η λέξη, στο «ράκος» εκείνο που είπαμε παραπάνω.

Με δυο λόγια, αυτό μας λέει ο Αργυρίου: κοιτάξτε τη συνεκτική ύλη (τη δυναμική) ανάμεσα σε ηθοποιούς και δράση πάνω στη ζωντανή σκηνή και ξεχάστε τα στατικά πλάνα, τις παγωμένες εικόνες· τέρμα οι αναμνηστικές φωτογραφίες μπροστά στο μνημείο πεσόντων της Τέχνης. Μια τέτοια επιλογή θέλει γενναιότητα, όπως και να το κάνουμε. Φυσικά υπήρξαν κι άλλοι γενναίοι παλιότερα (θυμηθείτε τον Παλαμά· ο Αργυρίου είναι, όπως είπαμε, μάρτυρας της εποχής του και δεν το κρύβει. Μάρτυρας με την έννοια ότι συμμετείχε σε τόσους «εμφύλιους πολέμους», τη σπείρα της ελληνικής ιστορίας, πολέμωντας κυριολεκτικά και μεταφορικά, ανάλογα με την περίπτωση. Και έχει έτσι το δικαίωμα να επιδεικνύει σήμερα (εκτός από πληγές) τα παράσημά του. Μπορεί βέβαια αυτά να μην πιάσουν πια τίποτα στο σύγχρονο Γιοσουρούμ, αλλά αυτό δεν έχει καμιά απολύτως σημασία. Εκείνος τα φοράει κατά-σάρκα και μας ταξιδεύει.

Καταφεύγοντας πάλι στη θεατρική μεταφορά, η έμφαση που ο Αργυρίου δίνει στα «χωρδιακά», όπου όλη η σκηνή γεμίζει με τα πλήθη των δικαίων, σπρώχνει τα πράγματα βίαια προς τα πίσω, σε μια πρωτογενή θεώρηση, απαλλαγμένη από μεταγενέστερες αγκυλώσεις γύρω από το ρόλο των πρωταγωνιστών, αυτή την καθαρά ρομαντική επινόηση. Σε μια συλλογικότητα που μυρίζει αρχέγονη «κοινότητα», καθώς εδώ και καιρό οι επαναστάσεις είναι επιστροφές. Είναι αυτό μια προδοσία (απόκρυφη ή μη) και με τι αντάλλαγμα; Πώς εξαργυρώνεται μια τέτοια πράξη σε τρέχουσες τιμές; Ή είναι κατάφαση του μοντέρνου (όπως το υπονοώ), όσο πομπώδες κι αν ακούγεται κάτι τέτοιο;

Δεν μπορώ να ξέρω αν ο Αργυρίου στον τελευταίο τόμο της σειράς, τον «επίλογο» που ετοιμάζει, πραγματεύεται τέτοιας μορφής διαστάσεις ή συνέπειες της δουλειάς του. Μπορεί και όχι, κατά μία εκδοχή γιατί οι προθέσεις του, όπως ο ίδιος τις αντιλαμβάνεται, ενδέχεται να μην ταυτίζονται με τα όσα προηγήθηκαν εδώ. Θα δυσκολευόμουν να πιστέψω πάντως ότι ούτε καν σχετίζονται με τη ρήξη που δοκίμασα να εντοπίσω, είτε το παραδέχεται είτε όχι. Να πω την αλήθεια (αυτή δεν κυνηγάμε;), θα προτιμούσα να με διαψεύσει: έτσι, θα ξέρουμε με ασφάλεια πως είχα, τουλάχιστον σε αυτό το σημείο, δίκαιο.

Στο νεοελληνικό σπουδαστήριο του Αλέκου Αργυρίου

της Δώρας Μέντη

Τον Απρίλη του 1988 ο Αλέκος Αργυρίου συμμετείχε στο πρώτο επιστημονικό συνέδριο για τον Γιώργο Σεφέρη, που είχε πραγματοποιηθεί στην Αγία Νάπα, με τη συμμετοχή πολλών νεοελληνιστών. Λίγο πριν τη λήξη του συνεδρίου αυτού, μια τριμελής ομάδα φοιτητριών του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων έκανε μια ολιγόλεπτη ανακοίνωση με θέμα την ποιητική του Σεφέρη, όπως προέκυπτε από την αποδελτίωση των *Δοκιμών* και των *Ημερολογίων* του, στο πλαίσιο του ομοιόθεμου εξαμηνιαίου μαθήματος του Γιάννη Δάλλα. Η αγχωτική αυτή πρώτη εμφάνιση των άπειρων κορασίδων έκλεισε βεβιασμένα, ο πρόεδρος της καταληκτικής συνεδρίας, ο καθηγητής μας Ερατοσθένης Καψωμένος, τερμάτισε πρόωρα την παρουσία μας στο βήμα, καθώς ο προβλεπόμενος χρόνος διεξαγωγής του συνεδρίου είχε προ πολλού εξαντληθεί. Εγώ ανακουφίστηκα από το άγχος και δεν θυμάμαι να είχα πολυστεναχωρηθεί. Δυο σθεναρές φωνές διαμαρτυρίας όμως ακούστηκαν από τον κύκλο δικαιοκριτών συνέδρων: ο επίκουρος καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ξ.Α. Κοκόλης και ο κριτικός Αλέκος Αργυρίου σπηλίτευαν την ενέργεια του προέδρου, γιατί αυτή στερούσε το δικαίωμα έκφρασης της νέας γενιάς. Ο Κοκόλης στη συνέχεια έσπευσε να «υιοθετήσει» την τριάδα, η οποία εφεξής ήταν πανευτυχής, καθώς θα ακολουθούσε μια τριήμερη περιήγηση στην Κύπρο, σύμφωνα με το πρόγραμμα φιλοξενίας που μας παρείχε το υπουργείο Νέας Γενιάς.

Σε λίγους μήνες αποφοίτησα από τη Φιλοσοφική Σχολή και συγκαταλεγόμουν πλέον στους πολυάριθμους, ήδη από τότε(!), άνεργους πτυχιούχους Φιλολογίας. Την πλήρη αδυναμία για εξεύρεση εργασίας διαδέχτηκαν οι εξετάσεις για τη μεταπτυχιακή υποτροφία του ΙΚΥ αλλά και η θέρμη της ερευνητικής συνέχειας, όχι πια για τον Σεφέρη αλλά για τους μεταπολεμικούς ποιητές. Το έναυσμα ήταν η παρεξηγημένη ταμπέλα «ποίηση της ήττας», που, ως νέα, φανατική για γράμματα, πίστευα ότι δεν αρμόζει καθόλου στους μεταπολεμικούς ποιητές, σε συν-

δυασμό με τη θετική συγκυρία, καθώς ο καθηγητής μου, ο Γιάννης Δάλλας, διέθετε την tri-πλή ιδιότητα του ποιητή, του μελετητή, του πανεπιστημιακού. Η νύκτη είναι παράτολμη, γι' αυτό στα 22 μου άρχισα να εκπονώ τη διατριβή μου στα Γιάννενα, με θέμα «Μεταπολεμική πολιτική ποίηση: Ιδεολογία και ποιητική».

Το Νεοελληνικό μας Σπουδαστήριο πολύ σύντομα αποδείχτηκε φτωχό, η λογοτεχνική παραγωγή πολλών μεταπολεμικών ποιητών πραγματικά δυσεύρετη, αλλά, ευτυχώς, ο νεανικός ενθουσιασμός δεν περιοριζόταν, μόνο φούντωνε, καθώς ολοένα και περισσότερο αντιλαμβανόμουν ότι το αντικείμενο της μελέτης μου δεν είχε γίνει ακόμη εργαστηριακό, «άνθρωποι-δείγματα μιας περασμένης εποχής», όσο κι αν ψυχανεμιζόταν τα αρνητικά επακόλουθα ο Μανόλης Αναγνωστάκης όταν έγραφε «Όλα έχουν κωδικοποιηθεί, ταξινομηθεί, αποδελτιωθεί, έχουν περάσει στα λεξικά και στις εγκυκλοπαίδειες, προσφέρονται έτοιμα σε πακέτακια αυτοσερβιρίσματος, σε κάθε βαλάντιο προσιτά», στο *Περιθώριο* '68-'69. Οι περισσότεροι από τους ποιητές «μουν» ήταν ζωντανοί και ακμαιότατοι: ο Κλείτος Κύρου και ο Πάνος Θασίτης στη Θεσσαλονίκη, ο Θανάσης Κωσταβάρας, ο Κώστας Κουλουφράκος, ο Μανόλης Αναγνωστάκης, ο Θωμάς Γκόρπας, ο Μίλτος Σαχτούρης, ο Έκτωρ Κακναβάτος, ο Βύρων Λεοντάρης –τους αναφέρω με τη σειρά που τους γνώρισα κατά τη διάρκεια των σποραδικών μου επισκέψεων στην Αθήνα το 1989. Την ίδια χρονιά συνάντησα τον Αργυρίου εισερχόμενη στη βιβλιοθήκη του, όπου επρόκειτο, στη συνέχεια, να γνωρίσω σχεδόν στο σύνολό του το έργο των πολυάριθμων ελασσόνων μεταπολεμικών ποιητών, στις λεπτές πλακέτες των πρώτων τους εκδόσεων. Αρχίζε πια για τα καλά η εποχή της βιβλιομανίας στο πάμφωτο δώμα του σπουδαστηρίου του Αργυρίου!

Προς μεγάλη μου, ευχάριστη, έκπληξη, ο Αργυρίου είχε ανταποκριθεί εγκάρδια στο αδέξιο τηλεφώνημά μου για να επισκεφθώ τη βιβλιοθήκη του. Το ενδιαφέρον του όμως ήταν ευεξήγητο· ο Αργυρίου αγαπά τους νέους και διαθέτει καταπληκτική μνήμη, θυμόταν την πα-



Το γραφείο του Αργυρίου

ρουσία μας στην Κύπρο! Το ίδιο εκείνο βροχερό χειμωνιάτικο απόγευμα έπλεα σε πελάγη ευτυχίας, καθώς μου πρότεινε, όποτε ερχόμουν στην Αθήνα, να εργάζομαι –έναντι μικρής αλλά πολύ σημαντικής για μένα αμοιβής– στη βιβλιοθήκη του, αποδελτιώνοντας το σύνολο της λογοτεχνικής παραγωγής, του δοκιμίου και της κριτικής, σε περιοδικά και βιβλία που κυκλοφόρησαν από τη δεύτερη δεκαετία του αιώνα ως το 1960, και εισάγοντας τα δεδομένα στον προσωπικό του υπολογιστή. Και, ω του θαύματος, το δυσπρόσιτο ως τότε υλικό της έρευνάς μου βρισκόταν ξαφνικά μπροστά στα πόδια μου, μαζί με έναν αλλιώτικο, καλό και αγαθό, δάσκαλο, πολιτικό μηχανικό στο επάγγελμα, βαθύ γνώστη της εποχής και των προσώπων, ο οποίος θα έβγαине οσονούπω στη σύνταξη και οραματιζόταν το μεγαλεπήβολο έργο της ζωής του, την *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας*.

Τα δύο πρώτα χρόνια της συνεργασίας μας εργάστηκα εντατικά για ορισμένες εβδομάδες: από το πρωί ως το μεσημέρι η δική του δουλειά· από το μεσημέρι και όσο άντεχα ως αργά το βράδυ, η δική μου. Ήμουν νέα και φανατική και άντεχα πολύ. Η ζωή έξω κυλούσε, ενώ εγώ απολάμβανα τη σκόνη του συσσωρευμένου υλικού, που λύγιζε τα ράφια των βιβλιοθηκών και είχε ταξινομηθεί προσεκτικά με βάση τα ερευνητικά ζητούμενα του κατόχου του. Ακόμη θυμάμαι το απορημένο βλέμμα της καλοσυνάτης καθαρίστριάς που φρόντιζε το σπίτι μια φορά την εβδομάδα. Ήταν πολύ ευχαριστημένη από τον εργοδότη της, όμως στεναχωριόταν γιατί η ψυχή της καταπλωνόταν μέσα στα βιβλία. Κάθε φορά αναρωτιόταν πώς ζει εκεί μέσα ο κ. Αλέκος και πώς αντέχω εγώ, ένα νέο κορίτσι, σε αυτή την ψυχοφθόρα εργασία.

Μα ήταν μόνο τα περιοδικά και τα βιβλία στο σπουδαστήριο του Αργυρίου; Εξίσου σημαντικό δέλεαρ ήταν η παρουσία του, οι διακριτικές υποδείξεις, οι μεθοδολογικές αναζητήσεις για το φιλόδοξο και καινοτόμο εγχείρημα, και, το απολαυστικότερο, η ευρυμάθεια, το χιούμορ και τα ευφυή του σχόλια για τα πρόσωπα και τις ιδέες του κοινού μας ενδιαφέροντος, τους ανά τις εποχές διανοούμενους, τους διάφορους αποχρώντες λόγους της Αριστεράς, τα φιλελεύθερα ανοικτά μυαλά, σε αντιδιαστολή με τους «δεξιούς του κερατά», όπως συνήθιζε να αποκαλεί ευάριθμους κριτικούς των νεότερων χρόνων. Η ημίωρη ανάπαυλα για το φαγητό του μεσημεριού, που προμηθευόταν από το γειτονικό του σούπερ μάρκετ «Βασιλόπουλος», ήταν, ανάλογα με τα εκάστοτε κέφια, ο χρόνος της μήσης άλλοτε στις ευαίσθητες προσωπικές μνήμες και άλλοτε στα γραφικά παρεϊστικά στιγμιότυπα της

μεταπολεμικής εποχής. Η ενάργεια και η παραστατικότητα της μνήμης του με έκαναν, τολμώ να πω, συγκοινωνό της, καθώς μου περιέγραφε τα εξελικτικά στάδια του συλλεκτικού πάθους που είχε από παιδί, όταν δαπανούσε στα περιοδικά το λιγοστό χαρτζιλίκι του, τις συνεταιρικές αγορές αργότερα μαζί με φίλους του, ως τη συνεχή του φροντίδα για την κάλυψη όλων των τευχών ή την απόκτηση ενός δυσεύρετου περιοδικού, έγνοια που τον συνέδεε με ευγενική άμιλλα με τους άλλους τρεις βιβλιομανείς, τον Μανόλη Αναγνωστάκη, τον Γιώργο Ζεβελάκη και τον Λάκη Παπαστάθη. Συχνές αφηγήσεις από τα μεταπολεμικά του βιώματα φωτίζαν, μικροσκοπικά και μακροσκοπικά, τη μυθική εποχή που μελετούσα. Η προοδευτική νεολαία, η ριψοκίνδυνη συμμετοχή στην Αντίσταση, ο εμφύλιος διχασμός, ο Γιάννης Ρίτσος πλαισιωμένος από ομάδες νέων και φοιτητών, η στρατιωτική θητεία στη Μακρόνησο, τα *Ελεύθερα Γράμματα*, οι *Εποχές*, η γνωριμία με τον Σεφέρη όταν έκτιζε το σπίτι του στην οδό Άγρας, η περιήγηση στις ευρωπαϊκές πόλεις με τον Τάκη Σινόπουλο, μόλις τους επιτράπηκε η έκδοση διαβατηρίου. Και από την άλλη μεριά η ζωσα καθημερινότητα, τα βιβλία νέας κυκλοφορίας που στοιβάζονταν στο πάτωμα, η συνεχής κριτική αποτίμηση παλιότερων και νεότερων συγγραφέων, η συχνή επαφή και ανταλλαγή απόψεων με τους φίλους του συγγραφείς και κριτικούς, όπως ήταν ο Σπύρος Τσακνιάς, ο Αλέξανδρος Κοτζιάς και ο Αλέξης Ζήρας, αλλά και η συμπαθητική σχέση με ορισμένους πανεπιστημιακούς φιλόλογους με την ευρεία γκάμα της αμοιβαίας αναγνώρισης, όπως π.χ. στην περίπτωση του Νάσου Βαγενά, ως και της άσπονδης φιλίας, όπως π.χ. όταν ο Γιώργος Βελουδής διατάραξε τη σχέση τους με το άρθρο του «Ένας μοναχός από το Μόναχο» και του ανταπάντησε ο Αργυρίου ως «Ένας αμήχανος μηχανικός».

Η αξιοζήλευτη προσωπική βιβλιοθήκη, σε συνδυασμό με τη θαλερή μνήμη, τον προσηνή χαρακτήρα και το ήθος του, εδώ και πολλά χρόνια καθιστούν τον Αργυρίου σημαντικό πληροφοριοδότη για παλιούς και νέους μελετητές. Τον τρίτο χρόνο της συνεργασίας μας, που έζησα στενότερα μαζί του λόγω της μόνιμης εγκατάστασής μου στην Αθήνα, ήμουν πια διδάκτορας Νεοελληνικής Φιλολογίας, διέθετα λιγότερο χρόνο για την προσωπική μου έρευνα και κάπως περισσότερο για να τον παρακολουθώ στο έργο που σχεδίαζε, χωρίς να είναι διόλου σίγουρος αν θα κατάφερε να το υλοποιήσει. Κι όμως, τα κατάφερε· από το 2001 ως σήμερα κυκλοφόρησαν οι οκτώ τόμοι της *Ιστορίας της ελληνικής λογοτεχνίας*...



ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΣΤΙΧΟΠΛΟΚΟΣ ΤΙΜΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΤΟΝ ΑΡΓΥΡΙΟΥ ΜΕ ΚΑΒΑΦΙΚΗΝ ΠΑΡΩΔΙΑΝ

Ο Αλέξανδρος Αργυρίου, μετά την ολοκλήρωση,
σε οκτώ θηριώδεις τόμους, του έργου του
Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας και η πρόσληψή της,
σκοπεύει να καταγράψει σε έναν ακόμη τόμο
τις προσωπικές του εντυπώσεις, απόψεις, κρίσεις,
όσες σχημάτισε κατά τη διάρκεια όλης αυτής της εργασίας.

Ο ανώνυμος στιχοπλόκος εξεπόνησε
την ακόλουθη ψυχογραφική-ευχετική παρωδία
πάνω σε τρία καβαφικά θέματα.

Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ο κριτικός Αλέξανδρος το σπουδαίον μέρος
του επικού του έργου επιχειρεί.

Μετά τον κόπον τόσων τόμων

(τί πλήκτρων θύελλαι και τί σαρώσεις τόσων πίζελ,
πόσες ευθρύπτων φυλλαδίων ψηλαφίσεις
και τί στοχαστικές εισπνεύσεις αρχαίας σκόνης),
να καταστρώσει τα δικά του ήλθε η ώρα.

Αδημονεί ο κριτικός:

«Πράγματα πολλά είχαν σαφώς
δικά μου να είπω, εντίμως κι ευθαρώς.

Εν μέρω των ξηρών καταγραφών,

των άκρως βαρετών αντιγραφών

τόσων σελίδων ξένων κριτικών,

κάτι μισοϊδωμένα ανεδύοντο

προπλάσματα απόψεων νεοφανών

και κρίσεων ατελών αβέβαιες νύξεις.

Όλα αυτά μορφήν οριστικήν θα λάβουν

εις τόμον νέον, ένατον,

που εκ Καστανέας βιβλιοπροαγωγός

ασμένως και υπερόχως θα εκτυπώσει».

Αυτά ο κριτικός. Και τώρα εγώ

οραματίζομαι ο ευφάνταστος

μια συνοδείαν μικράν

εξ εγγραμμάτων και λαϊκών

να διέρχεται των περιπτύσεων Αθηνών

τα πεζοδρομία, τες πλατέες, τες διαβάσεις:

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΕΥΧΗΘΩΜΕΝ.

[Δια την αντιγραφήν: Ξ. Α. Κοκώλης]

Κομμουνισμός

Σήμερα ποιος;

του Αλέξ. Αργυρίου



1948

Μιλώ με τη δική μας πείρα, ως περιοριστικό όρο, και τη δική μας εποχή, που είχε την ιδιομορφία της. Συγκεκριμένα, των νέων που «άνοιξαν τα μάτια τους», ήγουν διαμόρφωναν πολιτική συνείδηση επί Δικτατορίας Μεταξά, επί Πολέμου του 1940 στα ελληνοαλβανικά σύνορα και επί της μετέπειτα ναζιστικής Κατοχής. Ζώντας σε εκείνη την εποχή και σε αυτή την αγριότητα, ερχόταν ως φυσικός νόμος να θέλεις «ν' αλλάξεις τον κόσμο» με νεανική αισιοδοξία και αφέλεια. Από εκεί και πέρα, ήταν ένα βήμα ακόμη για να θελήσεις να βρεις ένα δρόμο που υπόσχεται ότι μπορεί να τον αλλάξει. Η κομμουνιστική πρόταση ήταν γοητευτική, αν την προσέγγιζες μέσω των βιβλίων, και απογοητευτική από όσα είχες ακούσει αλλά και όσα είχες διαβάσει από άλλες πλευρές. Υπήρχαν ισχυροί λόγοι να έχεις επιφυλάξεις για την εξέλιξη της Επανάστασης του '17, τις οποίες οι συμπαθούντες δικαιολογούσαν ως προερχόμενες από τον κίνδυνο που αντιμετώπιζε το καθεστώς τελώντας υπό «φασιστική περικύκλωση». Ο προβληματισμός της δικής μας συντροφιάς άρχισε να παίρνει συγκεκριμένη μορφή: (α) μέσα στην άτυπη ομάδα των 70-75 φοιτητών που πλαισιώναν -να το πω έτσι- τον Νίκο Καρβούνη, η οποία από κάποια στιγμή και έπειτα έφτασε να κυκλοφορεί το παράνομο έντυπο *Αλήθεια* (μην πάει ο νους σας στην *Πράβδα*, ή μήπως;) και ανά πεντάδες, χωρίς επικοινωνία μεταξύ μας (συνωμοτικός όρος), διαβάσαμε και αναλύαμε μαρξιστικά βιβλία, διασωθέντα από τις φωτιές και τις κατασχέσεις (η Δικτατορία κατά μίμηση των ναζί έκαψε σε μια πλατεία της Αθήνας τα αριστερά βιβλία, μεταξύ των οποίων και τον *Επιτάφιο* του Ρίτσου, υποθέτω μάλλον επειδή ήταν έκδοση του *Ριζοσπάστη*), (β) από τη στοιχειώδη ομάδα που είχαν σχηματίσει οι Λεωνίδας Τζε-

φρόνης, Άρης Αλεξάνδρου, Ανδρέας Φραγκιάς, Χρήστος Θεοδωρόπουλος κ.λπ., (γ) από τη «φοιτητική κομμουνιστική οργάνωση» που είχε σχηματιστεί από τον Γιώργο Λιανόπουλο (ο οποίος είχε τυχαία συλληφθεί και εξαιτίας της στάσης του στα βασανιστήρια στην ταράτσα της Ασφάλειας, ο συνέγκλειστος του Ζαχαριάδης πείστηκε ώστε να του εμπιστευτεί το τρίτο του γράμμα για τον πόλεμο του '40, που έγραψε συμμορφωνόμενος στην υπόδειξη της 3ης Διεθνούς ότι το πρώτο του γράμμα, της 28ης Οκτωβρίου, ήταν λάθος του -πώς διάβολε το έμαθε αυτό, όντας στα μπουντρούμια της Μπουμπουλίνας απομονωμένος, αποτελεί άλυτο ζήτημα, εκτός αν το ρίξουμε στις υποθέσεις ότι η 3η Διεθνής είχε πράκτορα μέσα στην Ασφάλεια), (δ) από μια παρέα αορίστως τροτσικιστική που αποτελούσαν ο Κορνήλιος Καστοριάδης, ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο Λευτέρης Ιερόπαις, η Μιμίκια Κρανάκη, ο Κώστας Σ. Παπαϊωάννου, ο Τάκης Κύρκος, (ε) από άλλες τροτσικίζουσες ή / και αρχειομαρξιστικές παρέες και λοιπές από πιθανώς άλλες παρόμοιες ομάδες που δεν έπεσαν στην αντίληψή μου, και τελευταία αλλά όχι έσχατη την αυθόρμητη κίνηση των Αποστόλου Σάντα και Μανώλη Γλέζου να κατεβάσουν τη γερμανική σημαία από την Ακρόπολη (30/5/1941). Νομίζω ότι όλα αυτά είναι ικανά ώστε να μπορεί να υποστηριχθεί ότι εκείνα τα χρόνια υπήρχε ένα ευρύ κλίμα αμφισβήτησης, που το είχε σε μεγάλο βαθμό δημιουργήσει, ως αντίθεσή της και του κλίματος που εξέφραζε, η γελοία αλλά όχι ακίνδυνη δικτατορία της 4ης Αυγούστου.

Καλό θα ήταν να ξέρω και να μιλήσω περισσότερο για άλλες ομάδες. Θα περιοριστώ όμως στην πρώτη ομάδα, της *Αλήθειας*, με την οποία είχα σχέση και γράμματά της γνωρίζω. Διαβάσαμε τον *Ιστορικό υλισμό* του Μπουχάριν, αλλά μας έλεγαν ότι, ξέρετε, ο Μπουχά-

ριν είναι μηχανιστής και μάλιστα –σαν να ήταν μοιραίο!– κατέληξε σε δεξιό οπορτουνιστή. Αλλά, δόξα να 'χουν και οι εφημερίδες της δικτατορίας, στάθηκαν πρόθυμες να μας πληροφορήσουν ότι κατά τις λεγόμενες *δίκες της Μόσχας* ο Ζηνόβιεφ, ο Καμένεφ, ο Μπουχάριν, ο Ράντεκ κ.λπ. (από τους πρωτεργάτες της επανάστασης του 1917) είχαν καταδικαστεί ως προδότες, είχαν ομολογήσει τα εγκλήματά τους και στη συνέχεια είχαν τουφεκιστεί. Η υπόθεση αυτή (που για τους Ιουδαίους ήταν σκάνδαλο και για τους αρχαίους Έλληνες *μωρία*) μου γέννησε την απορία και ρώτησα τον Νίκο Καρβούνη «τι μπορεί να συμβαίνει». Εκείνος έλεξε τοιαύτα: «ότι αναγνώριζαν πως είχαν χάσει το παιχνίδι και δεν ήθελαν να κλονίσουν το καθεστώς που είχε επικρατήσει, ως έσχατη προσφορά τους στην ιδέα της Επανάστασης, με την οποία είχαν τραυματικά συνδεθεί».

Αυτά μας έλεγε ο Καρβούνης το 1940. Το 1944 ο Καίσιερ στο μυθιστόρημά του *Darkness at Noon* (ή *Το μηδέν και το άπειρο*, στη γαλλική του μετάφραση, την οποία μιμήθηκε και η ελληνική που μετέφρασε ο Αλέξανδρος Κοτζιάς) υποστήριζε κάτι ανάλογο. Κατόπιν αυτής της σύμπτωσης Καρβούνη – Καίσιερ, όπως διαπίστωνες αργότερα, έρχεται λογικό να υποθέσεις πως: η *παραδοχή της προδοσίας τους από τους Ζηνόβιεφ, Καμένεφ κ.λπ. αποτελούσε την προσφορά τους στην «ιδέα»*, δεν ήταν εικασία του Καρβούνη, αλλά κυκλοφορούσε ευρέως σε Ευρωπαίους κομμουνιστές και συμπαθούντες την ΕΣΣΔ και απλώς ο Καίσιερ της έδωσε πειστική μορφή με τη λογοτεχνική της απόδοση. Και αυτά μεν έλεγαν «οι έχοντες ελπίδα» ότι κάποτε θα ομαλοποιηθεί το πείραμα αλλαγής του αστικού κόσμου σε καθεστώς με ανθρώπινο πρόσωπο, ηθικό και δίκαιο, και ότι η προσωρινή κόλαση της ΕΣΣΔ (στα αμέσως επόμενα χρόνια, όταν νικηθούν τα ναζιστοφασιστικά καρκινώματα) θα εξελισσόταν σε παράδεισο. Ωστόσο αυτό δεν ήταν παρά μια «υπόθεση εργασίας», για να το πούμε κομπιά. Κατά τους τροτσκιστές και τους αρχειομαρξιστές, που πίστευαν ότι το εκεί καθεστώς είχε στρεβλώσει και μεταβληθεί σε ολοκληρωτισμό από μια γραφειοκρατική ολιγαρχία, δεν υπήρχε ελπίδα βελτίωσής του. Ωστόσο και αυτοί, όταν άρχισε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, είχαν χωριστεί στα δύο. Οι μεν υποστήριζαν ότι έπρεπε να ηττηθεί η ΕΣΣΔ, (*ντεφετιστές* νομίζω τους έλεγαν) οι δε κρατούσαν μια στάση ουδετερότητας (δεν παίρνω όρκο, γιατί αυτά τα ξέρω μέσες άκρες). Αν δε σε

αφορούσε ο τροτσκισμός, που επιτρέψτε μου να νομίζω ότι ποτέ δεν εξέφραζε ένα μόρφωμα με ικανοποιητική *κοινωνική τιμή*, αλλά σε μια εποχή που κινδύνευε ο ευρωπαϊκός πολιτισμός δεν ήθελες να μείνεις αδρανής, αλλά και να μην πέσεις σε λούμπα. Διότι με τούτα τα απτά δεδομένα, εννοώ κυρίως τις δίκες της Μόσχας, έπρεπε να αναρωτηθείς τι σόι επανάσταση ήταν αυτή που μέσα στους κόλπους της έκρυβε φίδια και ποιο ήταν το ηθικό υπόβαθρο του σοβιετικού καθεστώτος που μπορούσε να σε συγκινήσει, εφόσον, όπως και στον καπιταλισμό, είχαμε μια από τα ίδια. Έναν άθλιο κυνισμό και την ανθρωποφαγία στην ηγεσία.

Ένα λοιπόν το αγρίως αρνητικό της υπόθεσης για εμάς τους κάποτε / τότε νέους, επαναστατημένους και ολιγόπιστους που ήμασταν και βράζαμε στο ζουμί μας.

Το δεύτερο αρνητικό βρισκόταν στην αυλή μας. Από το ΚΚΕ, με δηλώσεις υψηλά στελέχη (τις δηλώσεις αποκήρυξης του κομμουνισμού, που υποχρεωτικά δημοσίευαν οι εφημερίδες, συνόδευαν και οι ανφάς, προφίλ άθλιες φωτογραφίες από το αρχείο της Ασφάλειας, που τους παρουσίαζαν ως κακοποιούς), τα πράγματα είχαν υποθηκευθεί. Μάθαινες όμως από αξιόπιστη πηγή ότι είχε απομείνει ένα μικρό κομμάτι που έβγαζε και τον *Ριζοσπάστη* αλλά και έναν άλλο *Ριζοσπάστη*, μαίμου, από τον πρώην αρχισυντάκτη του νόμιμου *Ριζοσπάστη*, τον Τυρίμο, ο οποίος, για άγνωστους λόγους, είχε μεταβληθεί σε όργανο του Μανιαδάκη με πρόθεση να δημιουργήσει σύγχυση στους οπαδούς. Η δικτατορία είχε πετύχει να θολώσει τα νερά και να μην ξέρεις τι πράγματι συμβαίνει. Ο τότε γνήσιος, ο παράνομος, *Ριζοσπάστης* έβγαινε από τον απομένοντα «αχτύπητο» εκδοτικό μηχανισμό, υπό την καθοδήγηση της «παλιάς κεντρικής επιτροπής» του Κόμματος (Μάθησης, Παπαγιάννης, Κτιστάκης) και ακολουθούσε άλλη πολιτική γραμμή για τον πόλεμο του Σαράντα. Θεωρούσε ψεύτικο το γράμμα του Ζαχαριάδη που έλεγε ότι «στον πόλεμο που διευθύνει η κυβέρνηση Μεταξά πρέπει να συνταχθούμε όλοι οι Έλληνες κομμουνιστές» και υποστήριζε τη *θέση Λένιν* του '17, ότι δηλαδή «πρέπει να μεταβάλλομε τον πόλεμο σε εμφύλιο». Στον γνήσιο *Ριζοσπάστη* δημοσιευόταν και ένα γράμμα του Νίκου Πλουμπίδη, κρατούμενου στο θεραπευτήριο «Σωτηρία», που θεωρούσε κι αυτός ψεύτικο το εν λόγω γράμμα Ζαχαριάδη και συντασσόταν με τη γραμμή Λένιν. Αυτά τα μαθαίνομε εμείς της *Αλήθειας* έμμεσα από τον Καρβούνη, που είχε

Με τον
Μανόλη Αναγνωστάκη
και τον
Κώστα Κουλουφάκο



επαφές με τα ασύλληπτα μέλη της «παλιάς κεντρικής επιτροπής» του Κόμματος και μας έδινε τον γνήσιο Ριζοσπάστη, ενώ μας έλεγε συγχρόνως: «μακριά από το Κόμμα, μην πέσετε σε χαφιέδες..., περιμένετε».

Τα πράγματα για μας τους άψητους ήταν πολύ μπερδεμένα. Στις υπό λογοκρισία ελληνικές εφημερίδες είχε δημοσιευθεί το γράμμα του έγκλειστου στην Ασφάλεια Αθηνών Νίκου Ζαχαριάδη, με τον γραφικό του χαρακτήρα, όπου υποστήριζε, όπως σημείωσα προηγουμένως, τον εθνικοαπελευθερωτικό χαρακτήρα του πολέμου. Δεν ξέραμε τι γίνεται.

Στην εξέλιξη, το μεσοδιάστημα που κατέβαιναν οι «ναζιστικές ορδές», όπως τις έλεγαν (που μόνο ορδές δεν ήταν, αλλά τερατώδης μηχανισμός, όπως έδειξε η πρώτη νύχτα της Κατοχής, όταν ήρθαν αγγλικά αεροπλάνα και τα αντιαεροπορικά των Γερμανών, αντιμετωπίζοντάς τα, είχαν κάνει τον ουρανό της Αθήνας ολόφωτο, λες και ήταν μέρα, και εμείς χαζεύαμε βλακωδώς από τις ταράτσες... και στη συνέχεια από την τερατώδη επιχείρηση για την κατάκτηση της Κρήτης), φαίνεται να χαλάρωσε η επιτήρηση των εξοριστών σε κάποια νησιά και αρκετοί μπόρεσαν να δραπέτεύσουν και να φτάσουν στην Αθήνα ως παράνομοι. Με το κύρος που είχαν, καθώς αποδεδειγμένα δεν είχαν υποκύψει στον Μανιαδάκη, συγκροτήθηκαν σε σώμα. Η νέα αυτή επιτροπή (ένας από αυτούς ήταν και ο Λευ-

τέρης Αποστόλου, άνθρωπος με ευρύ πνεύμα) συμφωνούσε με τον Ζαχαριάδη ότι ο πόλεμος του '40 ήταν εθνικοαπελευθερωτικός και ορθά έπρεπε να τον υποστηρίξουμε. (Αυτοί δεν είχαν μάθει την απόφαση της 3ης Διεθνούς –γραμμή Λένιν–, που έλεγχε τη γραμμή Ζαχαριάδη, και δεν είχε φτάσει στα χέρια τους το τρίτο γράμμα του Ζαχαριάδη, που αναιρούσε το πρώτο, προκειμένου να συμμορφωθεί με τη γραμμή της 3ης Διεθνούς. Ο Ζαχαριάδης βρισκόταν ήδη στο Νταχάου, τον είχε παραδώσει στους Γερμανούς ο Μανιαδάκης, ενώ κράτησε έγκλειστους στην Ακροναυπλία τους φυλακισμένους, τους οποίους οι Γερμανοί θα χρησιμοποιήσουν ως ομήρους και κατά καιρούς θα τουφεκίζουν κάποιους από αυτούς ως αντίποινα).

Η νέα και αδιάβλητη ηγεσία που δημιουργήθηκε θεώρησε (κατά λογική και συνωμοτική συνέπεια) και τους δύο Ριζοσπάστες χαφιεδικούς, παρ' όλο που η παλιά κεντρική επιτροπή τους είχε παραδώσει τον εκδοτικό μηχανισμό που είχε διασωθεί. Βγάλανε χαφιέ και τον Καρβούνη, που είχε έρθει σε επικοινωνία μαζί τους, διότι δεν έδινε τους 70 φοιτητές της υποτυπώδους οργάνωσής του / μας, παρά μόνο με όρους, δηλαδή να χρησιμοποιηθούν ως ειδικής αξίας, μαρξιστικής παιδείας, σε ανάλογα πόστα. Όπου τελικά αποδεικνυόταν ότι ο Καρβούνης ήταν από τους λίγους Έλληνες λογίους που πράγματι

είχαν αφομοιώσει τον μαρξισμό, αλλά δεν είχε πάρει είδηση τον «δημοκρατικό συγκροτωτισμό» που βασιλευε στα κομματικά ως ταμπού –γράμματα σπουδάγματα. Εμείς, της μικρής καρβουνικής ομάδας, δεν είχαμε ιδέα των απαράσάλευτων κανόνων που βασιλευσαν στο κομμουνιστικό κόμμα όταν ήταν στην παρανομία. Και ήταν παράνομο από τον Αύγουστο του 1936, ενώ είχε αποσυρθεί από την κυκλοφορία και τα βιβλιοπωλεία κάθε κομμουνιστικής νοοτροπίας έντυπο. Μοιραζόμασταν μεταξύ μας και διαβάσαμε λίγα από τα διασωθέντα κομμουνιστικά βιβλία, τα περισσότερα από τα οποία μύριζαν, να το πω συνοπτικά, σταλινισμό του κερατά.

Αηδία από δω, αηδία από κει, πάντως όμως δεν είχαμε υποκύψει σε έναν ελιτισμό, κάτι θέλαμε να κάνουμε, αλλά τι ακριβώς δεν αποφασίζαμε.

Πάνω εκεί μας είχε αηδιάσει και το σύμφωνο Μολότοφ – Ρίμπεντροφ, ήγουν ναζιστικής Γερμανίας και Σοβιετικής Ένωσης, με το μοίρασμα της Πολωνίας, που άνοιγε την όρεξη στον Χίτλερ να αρχίσει τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η υπόθεση αυτή είχε ως αποτέλεσμα να αιφνιδιαστούν τα ευρωπαϊκά κομμουνιστικά κόμματα και να μην ξέρουν τι να κάνουν, καθώς μάλιστα πολλά στελέχη αποχωρούσαν ενοχλημένα από τον καιροσκοπισμό. Ύστερα από αρκετό διάστημα αμηχανίας έρχεται η ώρα της παραβίασης του Συμφώνου από τον Χίτλερ –να το πούμε αυτό, για να γελάσουμε και λίγο εμείς οι πικραμένοι–, η Γερμανία εισβάλλει στη Ρωσία, τρομάζουν οι σύμμαχοι Αγγλοαμερικανοί και τα φτιάχνουν με τον Στάλιν. Ο Στάλιν τούς κάνει το χατίρι και διαλύει την 3η Διεθνή, ώστε να μην πρακτορεύει με τα διάφορα Κ.Κ., που από εδώ και πέρα, υποτίθεται, θα κάνουν ανεξάρτητη πολιτική.

(Στα καθ' ημάς, θα αναλάβει ο Γιάννης Ιωαννίδης να μας εξηγήσει ότι είμαστε ώριμοι πλέον, και διά ταύτα, η μεγάλη πατρίδα μάς αποχωρίζεται. Θα πάνε πολλά χρόνια όταν βρέθηκα στο Παρίσι το 1963, χάρις στο άνοιγμα Καραμανλή είχα πάρει διαβατήριο, και μάθαινα ότι ο Ιωαννίδης έπαιρνε γραμμή από την Γερου και όχι από την 3η Διεθνή, απ' όπου έπαιρνε οδηγίες ο αρχηγός του Κόμματος. Αλλά και στην Αθήνα το 1966 η Φούλα Χατζιδάκη με πληροφορούσε ότι ο Ιωαννίδης δεν ήταν εις θέσιν να γράψει ούτε μια αράδα και όλα τα ενυπόγραφα άρθρα του ήταν γραμμένα από άλλους).

Έτσι, βρισκόμαστε στο στάδιο που ο Στάλιν με τις «άλλες δημοκρατικές δυνάμεις» –εδώ

πάλι γελά ο κάθε πικραμένος– πολεμάει το ναζισμό, που βρίσκεται ήδη προ των πυλών της Μόσχας και τρέμει η ψυχή δεν ξέρω πόσων ανθρώπων μήπως πέσει η πρωτεύουσα της Σοβιετικής Ένωσης και επικρατήσει ο τρισκατάρατος ναζισμός, χωρίς να ξέραμε ακόμη την έκταση της θηριωδίας του, ξέραμε όμως τη θεωρία του περί καθαρής ράτσας, που ήταν μόνο οι Γερμανοί, απαλλαγμένοι διά ροπάλου –να εξευγενίσουμε τα κρεματόρια– από τα εκφυλιστικά φαινόμενα: Ισραηλίτες, κομμουνιστές, πνευματικά καθυστερημένους, Τσιγγάνους, ομοφυλόφιλους.

Όμως, ούτως ή άλλως, η γερμανική κατοχή ήταν πραγματικότητα, ακόμη και για εμάς τους μίζερους μιας Αριστεράς αδιαμόρφωτης. Και όπως ο κόμπος είχε φτάσει στο χτένι, μπαίνομε στο δίλημμα: διατηρούμε τα «επαναστατικά» μας φρονήματα, κρατώντας την απόστασή μας από το ΕΑΜ, ή μπαίνομε μέσα στο παιχνίδι με όρους που θα υποχρεωθούμε να τηρήσουμε, ενώ δεν τους πιστεύουμε; Ήδη ο Ρούσβελτ και ο Τσώρτσιλ τα είχαν βρει με τον Στάλιν, και το τριώνυμο Ρούσβελτ – Τσώρτσιλ – Στάλιν θα διατηρεί τη συνοχή του έως το τέλος του πολέμου. Το τι έγινε έπειτα είναι αλλουνού παπά ευαγγέλιο. Τότε όμως τα πράγματα υποχρέωναν σε άλλη πολιτική: δεδομένου ότι τα κομμουνιστικά κόμματα ήξεραν καλά τους συνωμοτικούς κανόνες και άρχισαν την Αντίσταση, οι Αγγλοαμερικανοί τα ενίσχυαν με άφθονες λίρες. Δεν ξέρω για τους Αμερικανούς, αλλά, από όσο έχω μάθει από αξιόπιστους μάρτυρες, που ψάχνουν τα απόρρητα αρχεία, οι Εγγλέζοι τηρούσαν δύο πολιτικές. Η μία, μάλλον της επίσημης διπλωματίας, ενίσχυε οικονομικά τα αστικά κόμματα, πολιτικά και στρατιωτικά μορφώματα, και η άλλη, μάλλον στρατιωτική, ενίσχυε το ΕΑΜ και το ΚΚΕ.

Γυρίζω στα δικά μας. Καταπίνοντας πολλά κροκοδειλάκια, όπως έλεγα το 1961 σε έναν νεολαίο, λάβρο τότε, κομμουνιστή, ήταν και το χούι μας, μπήκαμε τελικά στο παιχνίδι, όπου μας έτυχαν και αξιόλογα στελέχη της παλιάς ΟΚΝΕ (Σταύρος Κασσιμάτης, Λευτέρης Ελευθερίου), η οποία και αυτή, για να αποσυνδεθεί από το παρελθόν, ήταν Κ.Ν. (διάβαζε: Κομμουνιστική Νεολαία), ενώ θαυμάσαμε την οργανωτική ικανότητά τους. Η νοοτροπία τους, που μας ενοχλούσε, ήταν ότι δεν σήκωναν μύγα στο σπαθί τους για τις αποφάσεις της κομματικής ηγεσίας. Καθώς μάλιστα δραπέτευσαν έναντι αδράς αμοιβής –πάντοτε υπάρχουν άνθρωποι διατεθειμένοι να πουλήσουν και της Παναγιάς τα μάτια– οι



Με τον Αλέξανδρο Κοτζιά

Σιάντος και Ιωαννίδης, αμφότεροι μύθος στο κομματικό «απαράτ» (μηχανισμός) –μαθαίναμε και νέες λέξεις–, τα πράγματα είχαν περάσει σε αδιάβλητα χέρια. Ο Ζαχαριάδης –μάθαμε να τραγουδάμε το «Ζαχαριάδη αγωνιστή, βαρβαρότητας γκρεμιστή»– ήταν πλέον μύθος που συναγωνιζόταν το μύθο του Στάλιν προς δόξαν της θεωρίας του Θ. Καρλάιλ περί ηρώων (που «γράφουν» την Ιστορία), ενώ οι ιστορικοϋλιστές μιλούσαν για κοινωνικούς όρους που γεννούν τους ηγέτες τους.

Τώρα, αν πω ότι στα χρόνια της Κατοχής μάθαμε πολλά, θα θεωρηθεί αυθάδεια. Μπορώ να πω όμως ότι από το τέλος του 1941, ολόκληρο το 1942 και με τις τρεις διαδηλώσεις του 1943 –η τρίτη για τη μη ολοκλήρωση της καθόδου των Βουλγάρων στη Μακεδονία, που είχε και 27 θύματα–, δεν φαινόταν πια να μας ενοχλεί καμιά απόφαση της ηγεσίας. Όμως μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας διαπιστώναμε ότι γίνονταν πολλά «λάθη» –όπως λέγονται στην πολιτική τα «εγκλήματα»–, που δεν τα ανεχόμασταν, διότι δεν φαινόταν αναγκαία στον αγώνα, αλλά προέρχονταν από μια νοοτροπία αποκρουστική, καθώς απέβλεπε όχι σε εαμική εξέλιξη, αλλά σε πλήρη επικράτηση της καθαρά κομμουνιστικής νοοτροπίας και πολιτικής, την οποία εμείς θεωρούσαμε λάθος.

Αναφέρομαι στη νοοτροπία που επί Κρούτσεφ, το 1956, θα κεφαλαιοποιηθεί ως *σταλινισμός*. Ήταν μια εύκολη εξήγηση, που δικαιολογούσε τα ανεξήγητα. Ωστόσο ο Κρούτσεφ γέννησε την ελπίδα ότι αρχίζει μια νέα εποχή, όπως πίστεψε και ο Ζαν-Πωλ Σαρτρ όταν είπε ότι η αποσταλινοποίηση θα αποσταλινοποιήσει τους αποσταλινοποιούς. (Ωραίος γλωσσολόγος). Η ελπίδα αυτή διαψεύστηκε πανηγυρικά, όταν, αμέσως μετά την εξέγερση στην Ουγγαρία για τη φιλελευθεροποίησή της, ήρθε η αναστολή της με την επέμβαση του Κόκκινου Στρατού. Αλλά έστω και αντιφατική η αποσταλινοποίηση, κάποια ανοίγματα γίνονταν, τα οποία όμως φόβισαν το κομματικό κατεστημένο, κρίθηκαν ως επικίνδυνα και σε λίγο ο Κρούτσεφ καθαιρείται (15/10/1964 –η εγκυκλοπαίδεια της ΕΣΣΔ, έπειτα από την καθαίρεσή του, έγραφε απλώς ότι υπήρξε μέλος του Κόμματος, και τώρα είναι συνταξιούχος) και αναλαμβάνει ο Μπρέζνιεφ (που παίρνει το λογοτεχνικό βραβείο Λένιν). Τα σοβιετικά τανκς καταπνίγουν τη φιλελευθεροποίηση της Τσεχοσλοβακίας. Οι Έλληνες κομμουνιστές, που βρίσκονται επί Χούντας εξόριστοι στα ξερονήσια, διχάζονται και ένα μεγάλο μέρος εξ αυτών καταδικάζει τη σοβιε-

τική επέμβαση στην Τσεχοσλοβακία.

Το σοβιετικό καθεστώς μοιάζει να σαπίζει, αλλά επιχειρείται η διάσωσή του. Ανεβαίνει ο Αντρέοφ με αναθεωρητικές τάσεις, αλλά πεθαίνει γρήγορα, έρχεται ο Γκορμπατσόφ να φιλελευθεροποιήσει το καθεστώς με την περεστρόικα και τη διαφάνεια, αλλά δεν έχει την ικανότητα να λύσει το οικονομικό πρόβλημα και, όσο περνάει ο καιρός, χωρίς μια οποιαδήποτε αλλαγή, ούτε καν προσπάθεια για μια νέα αρχή στη χαώδη πλέον αυτή κατάσταση, ανατρέπεται, ακολουθεί η κωμωδία του Γέλτσιν, αλλά παραμερίζεται αθρούντως από ανώνυμα πρόσωπα, συλλογικά εργαζόμενα στην ενημερωμένη για τη διεθνή πραγματικότητα KGB, που προβαίνουν αμέσως σε ριζικές ανατροπές: θέτουν εκτός νόμου το κομμουνιστικό κόμμα και επιβάλλουν μια δημοκρατία αστικού τύπου, χωρίς να ανοίξει ρουθούνι, επειδή κανείς δεν ενδιαφερόταν για διατήρηση του υφιστάμενου καθεστώτος. Για τους λόγους της πτώσης ενός σκληρού καθεστώτος, εβδομήντα τώσων χρόνων, που ανατράπηκε χωρίς να υπάρξει υπεράσπιση του από τους νοσταλγούς της σταλινικής ευδαιμονίας, εφευρέθηκε από τους εκπλαγέντες από την αλλαγή η θεωρία ότι το καθεστώς έπεσε από την «αντεπανάσταση» και έκτοτε μελετώνται οι λόγοι της πτώσεώς του, που ακόμα δεν έχουν εφευρεθεί. Μα την αλήθεια, η πίστη μετακινεί βουνά, αλλά να ανακαλύψουμε μια «αντεπανάσταση», που δεν υπήρξε παρά στη φαντασία «μας», για να δικαιολογήσουμε την πτώση, ως «υπόθεση εργασίας» ξεπερνά τα όρια της λογικής, είναι τρικυμία εν κρανίω. Αντιλαμβάνομαι φυσικά ότι το να αποδεχτείς ότι κάτι σάπιο υπήρχε στη Δανία θα συνεπαγόταν πως δέχεσαι ότι στη χώρα που εφαρμόστηκε ο μαρξισμός-λενινισμός-σταλινισμός –εγκιβωτισμένος στις αρχές του επί Λένιν– είχε αποτύχει. Ενώ, αν θεωρείς ότι δεν είχε αποτύχει, αλλά απλώς είχε προδοθεί, δικαιούσαι να διατηρείς την πίστη σου, μια πίστη, θα την έλεγα εγώ, *θρησκευτικής κατηγορίας*. Έτσι «οι έχοντες ελπίδα», τηρώντας τις ίδιες αρχές και διατηρώντας τους αρχικούς όρους του '17, επιδιώκουν να δώσουν μια *δεύτερη ευκαιρία* στο πείραμα και γι' αυτό αγωνίζονται. Τώρα, πώς διάβολε, η θεωρία αναγεννέται όσο συντηρείς το παγωμένο λεξιλόγιο του αείμνηστου παρελθόντος, κυρίως δε την πολιτική του πριν από το 1933 (βασικός κόμβος), όταν καταγγέλλονταν οι σοσιαλιστές ως σοσιαλφασίστες και ανέβηκε ο Χίτλερ, ή, στα καθ' ημάς, το τι «Πλαστήρας, τι Παπάγος», που ακόμα δικαιολογείται

ως ορθόν, επειδή επί Πλαστήρα τουφεκίστηκε ο Μπελογιάννης, είναι μια υπόθεση για αγρίους. Κοντολογίς, με τα λόγια του Μαρξ, όσο τα θυμάμαι, πλαστογραφημένα ή μη, θα έλεγα ότι μια ιστορία που υπήρξε τραγική, όταν με τους ίδιους όρους τής δίνεται μια δεύτερη ευκαιρία, καταντά κωμική. Και παρακαλώ και ορίζω ότι αναφέρομαι αποκλειστικά στην ηγεσία και όχι στους οπαδούς που με αγαθή πίστη την ακολούθησαν και την ακολουθούν. Κανείς δεν μπορεί να ξεχάσει, αν το έζησε, τη μαχητικότητα και την αυτοθυσία των ελασιτών κατά τη δεκεμβριανή εξέγερση της Αθήνας. Χύθηκε πολύ αίμα από αμφοτέρες τις παρατάξεις – να μην το ξεχνάμε – και, αν φύγουμε από το πολιτικό πεδίο και πάμε στο ηθικό, οφείλομε να αναγνωρίσουμε την ανιδιοτέλεια των οπαδών εκάστης πλευράς, που δεν είχαν ανάμειξη στις πράξεις («λάθη») της εντεύθεν και εκείθεν ηγεσίας, και δεν έχω καμιά διάθεση να τις αθώωσω.

Είχα αρχίσει να γράφω ένα άρθρο το 1956 με τίτλο «Ο Στάλιν έκανε τον σταλινισμό ή ο σταλινισμός τον Στάλιν» (με την έννοια ότι ήταν λάθος να προσωποποιούμε μια κατάσταση ευρύτερη και από τη βούληση ενός «αυτοκράτορα»), αλλά το παράτησα, διότι δεν έβρισκα έντυπο «προοδευτικό» να μου το δημοσιεύσει. Και αν το δημοσιεύει σε δεξιά εφημερίδα, θα χαρακτηριζόμουν ως αποστάτης και όργανο των Αμερικανών. Μου το καταλόγισε άλλωστε και ο Στρίγκος (παλιό μέλος του πολιτικού γραφείου του ΚΚΕ) όταν υποστήριξα ότι η εαμική αντίσταση εξαπλώθηκε όχι με κομμουνιστικές θεωρίες, αλλά, όπως έγραφε ο Γληνός στο εγκεκριμένο έργο του *Τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ*, με φιλελεύθερες, εαμικές αρχές κατά κανόνα.

Τις προάλλες διάβαζα μια μελέτη για το τι απέγιναν οι σπουδαστές της εξέγερσης της 17ης Νοεμβρίου του 1973, η οποία κατέληγε ότι ελάχιστοι εξ αυτών συνέχισαν τον πολιτικό τους βίο, και σκεπτόμουν ότι είναι αργά για να γίνει μια μελέτη για την (να την πω) *εξέγερση διαρκείας των χρόνων της Κατοχής*, καθώς τη διαμόρφωσαν, όπως διαπίστωνα τα πρώτα χρόνια της μετακατοχικής περιόδου, πρόσωπα κυρίως από τη σπουδάζουσα, που είχε αναλάβει την καθοδήγηση των πλατύτερων λαϊκών στρωμάτων. Τι ρόλο έπαιξαν τότε και ποιοι και πόσοι συνέχισαν να βρίσκονται στο κομματικό παιχνίδι στα χρόνια από τον Δεκέμβρη του 1944 και έπειτα είναι αδιευκύνητο και θα παραμείνει, καθώς οι επιζώντες έχουν λιγοστέψει, με αποτέλεσμα να χάνονται οι μαρτυρίες.

Δεν θα επικαλεστώ παρά την άποψη μιας μικρής παρέας, με την οποία συνέζησα, και ζητώ την επιείκειά σας για να θεωρήσω ότι αυτή η μικρή παρέα αντιπροσωπεύει μια κατηγορία που βρίσκεται κοντά στην αλήθεια, χωρίς να πάψω να δέχομαι ότι η απορία του Πόντιου Πιλάτου για την αλήθεια παραμένει αναπάντητη επί δύο χιλιετίες.

Αν υποστήριζα ότι ο Δεκέμβρης του 1944, όπως διεξήχθη, έδειχνε ότι η υπόθεση άρχισε να μπάζει νερά, *μόνο ένα μέρος* του υποθετικού συνόλου που γνωρίζω θα το ασπαζόταν, επειδή οι πολλοί έμεναν προσκολλημένοι από καθαρά συναισθηματικούς λόγους. Η άφιξη του Ζαχαριάδη, έπειτα από τέσσερα χρόνια εγκλεισμού στο στρατόπεδο του Μπούχενβαλντ, και οι πρώτες πολιτικές του πράξεις έδιναν άλλο αέρα στην υπόθεση, καθώς φαινόταν ότι μπορούσε να αλλάξει την άγονη πολιτική. Μέσα στο μεταδεκεμβριανό κλίμα η απόφασή του να μην οξύνει τα πράγματα και να προτείνει τη συμφιλίωση ή τη δήλωσή του ότι, αν η κυβέρνηση αποφασίσει να καταλάβει τη Βόρειο Ήπειρο, το Κόμμα θα συμμετείχε, παρά την προσωπική του διαφωνία, αποτελούσαν χειρονομίες πολιτικά ευφυνείς. Ακόμα δε περισσότερο η πρότασή του για τήρηση ίσων αποστάσεων από τους δύο πόλους (Βρετανική Κοινοπολιτεία, Σοβιετική Ένωση). Όλα σήμαιναν ότι ο Ζαχαριάδης αποφάσισε να ακολουθήσει κοινοβουλευτική εξέλιξη. Τι όμως μεσολάβησε ώστε να αλλάξει πολιτική; Εκείνο που έγινε γνωστό ήταν ότι η θέση του για τους δύο πόλους δεν έγινε αποδεκτή από τον αυτοκράτορα, στον οποίο ο Ζαχαριάδης έδινε λόγο. Το άλλο που δεν έγινε τότε γνωστό ήταν ότι ο Ζαχαριάδης συναντήθηκε με τον Στάλιν και δεν ξέρομε τι αποφάσισαν.

Ξέρομε όμως ότι ο Παρτσαλίδης, που είχε μεταβεί στη Μόσχα και είχε συναντήσει τον Μολότοφ, επιστρέφοντας κατέβαζε τη γραμμή της συμμετοχής της Αριστεράς στις πρώτες εκλογές, του 1946. Και όμως ο Ζαχαριάδης, παρά την εντολή του Μολότοφ για τις εκλογές, αποφασίζει την αποχή. Λογικά θα συμπεραίνες ότι ερχόταν σε αντίθεση με την ανωτάτη αρχή. Δεδομένης όμως της αφοσίωσής του προς τον Στάλιν, η υπόθεση αυτή δεν φαίνεται πιθανή. Μήπως κάτι άλλο συνέβαινε; Τι μπορούσαμε να σκεφθούμε, εκ των υστέρων πια, με όσα είχαμε μάθει; Αραγε ο Ζαχαριάδης γνώριζε το μοίρασμα των βαλκανικών χωρών από τους Τσώρτσιλ και Στάλιν σε ζώνες επιρροής, και συγκεκριμένα, σε ό,τι αφορούσε στην Ελλάδα, το 90% αυτής εί-

χε δοθεί στον πρώτο και μόνο το 10% στον δεύτερο; Πάντως, όμως, η αποχή από τις εκλογές αποτελούσε αντικειμενικά επαναστατική πολιτική, ενώ δεν φαινόταν να έχουν εξαντληθεί οι δυνατότητες μιας ομαλής εξέλιξης. Με άλλα λόγια, ο Ζαχαριάδης είχε αποφασίσει τον Εμφύλιο Πόλεμο, μολονότι ο Μολότοφ είχε υποστηρίξει το αντίθετο. Ήταν δυνατόν ο Ζαχαριάδης να ερχόταν σε σύγκρουση με την ανωτάτη αρχή; Το αποκλείω και θεωρώ ότι ο Στάλιν *εις το ους* του Ζαχαριάδη –για να αντιγράψω από την αρθρογραφία του Γεωργίου Βλάχου στην *Καθημερινή* για ανάλογο θέμα– ψιθύρισε: «Προχώρησε και βλέπομε», χωρίς να ενημερώσει ούτε καν τον Μολότοφ. Κοντολογίς, ο Στάλιν ήθελε και την πίτα ολόκληρη και τον σκύλο χορτάτο. Διά ταύτα, αθώς ή συνένοχος, ο Ζαχαριάδης προχώρησε στον Εμφύλιο. Υπήρχε ήδη η μαγιά, καθώς μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας είχε αρχίσει στις μεγάλες πόλεις το όργιο με τις δίκες και καταδίκες των στελεχών και οπαδών της Αριστεράς, ενώ συγχρόνως στην ύπαιθρο οργιάζαν οι δεξιές παρακρατικές ομάδες (μισθοφόροι με άγνωστους εργοδότες), με αποτέλεσμα οι καταδιωκόμενοι να καταφεύγουν στο βουνό (οι πιο εμφανείς περιπτώσεις ήταν η δολοφονία του δημοσιογράφου Βιδάλη από τη συμμορία του Σούρλα, καθώς και η δολοφονία του Αμερικανού δημοσιογράφου Πολκ, που παραμένει ανεξιχνίαστη).

Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος, μέσα σε μια Ευρώπη όπου τα άλλα κομμουνιστικά κόμματα είχαν ακολουθήσει τις κοινοβουλευτικές οδούς, δεν εξυπηρετούσε την Ελλάδα και, με τους Αμερικανούς διατεθειμένους με κάθε μέσο να την κρατήσουν, ήταν εξαιρετικής καταδικασμένος.

Το ότι η υπόθεση αυτή ήταν εξωφρενική θα φανεί πολύ γρήγορα. Όταν σε κάποιο στάδιο του Εμφυλίου σχηματίστηκε η κυβέρνηση του Δημοκρατικού Στρατού, όπως ονομάστηκε, ούτε η Σοβιετική Ένωση ούτε καμιά από τις κυβερνήσεις των λαϊκών δημοκρατιών (πήξαμε στις δημοκρατίες) δεν την αναγνώρισε. Δεν υποθέτω απλώς, είναι πολύ περισσότερο από βέβαιο ότι ο Στάλιν πουλούσε την Ελλάδα για δεύτερη φορά, προκειμένου να επεμβαίνει στις λαϊκές δημοκρατίες, μπολσεβικοποιώντας τις, και ανέθετε στον αντιπρόσωπό του στον ΟΗΕ Αναστάς Μικογιάν να τα βγάζει πέρα, κατακρίνοντας τους Αγγλοαμερικανικούς για τις επεμβάσεις τους στην Ελλάδα. Κοντολογίς, σε κάθε σκαλοπάτι που μια λαϊκή δημοκρατία μπολσεβικοποιούνταν, αντι-

τασσόταν ο ελληνικός Εμφύλιος και άντε πάλι από την αρχή το επόμενο σκαλοπάτι. Μακιαβελισμός κατώτερης νοημοσύνης.

Άραγε τι ρόλο έπαιξε σε αυτή την ιστορία ο Ζαχαριάδης, αν είναι σωστό το ότι είχε συγχρόνως ζητήσει και οπλισμό για να αρχίσει τον Εμφύλιο, που ποτέ δεν του δόθηκε. Αν είναι έτσι, τότε τον πούλησε ο Στάλιν, ίσως και για να δείξει ότι τηρούσε τη συμφωνία του με τον Τσώρτσιλ, ακόμα και όταν έβραζε ο Ψυχρός Πόλεμος. Υποθέτω ότι ο έξυπνος Ζαχαριάδης –ήταν δυο μπόγια πάνω από τους άλλους υψηλόβαθμους του Κόμματος– το κατάλαβε αργά, και από κάποια στιγμή και μετά άρχισε να δουλεύει για λογαριασμό του, μειώνοντας τώρα τις απαιτήσεις του με τη δήλωσή του ότι θα γίνει δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία της Μακεδονίας με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μακεδονικό κράτος. (Και να φανταστεί κανείς ότι εκείνα τα χρόνια τουφεκίστηκαν από τα στρατοδικεία άνθρωποι γιατί δεν ήθελαν να αποκηρύξουν τον κομμουνισμό.) Η επιμονή του Ζαχαριάδη να μην σταματά τον Εμφύλιο, μολονότι φαινόταν χαμένη υπόθεση και είχε πάρει το πράσινο φως για τη λήξη του από τους άνωθεν, να ήταν άραγε ένα νοσηρό πείσμα, δεν το αποκλείω, αν σκεφθώ το πώς συμπεριφέρθηκε τον τελευταίο καιρό πριν αυτοκτονήσει. Μέχρι τέλους δεν είχε παραδεχθεί ούτε ένα λάθος του. Του έχει αποδοθεί ότι, μετά τη φυγή στην Αλβανία των υπολειμμάτων του Δημοκρατικού Στρατού, μέσω Γιουγκοσλαβίας, στην Ολομέλεια ή κατ'ιδίαν υποστήριξε ότι «τελέσαμε το διεθνιστικό μας καθήκον», δηλαδή πολεμούσαμε και σκοτωνόμαστε για να κάνε την πολιτική του ο Στάλιν, χωρίς να ρωτήσει αν αυτό ήθελαν και γι' αυτό πολεμούσαν οι μαχητές του Δημοκρατικού Στρατού. Παρά ταύτα, αλλάζει η ηγεσία της μητριάς πατρίδας, παραμερίζεται αναπολόγητος ο Ζαχαριάδης, εξορίζεται στον διαόλου τη μάνα και τελικά αυτοκτονεί. Να τον πούμε όμως τραγικό πρόσωπο τον Ζαχαριάδη, όταν είχε φερθεί σταλινικά, κατασταίνοντας τραγικά πρόσωπα τον Βελουχιώτη, τον Πλουμπίδη, τον Παρτσαλίδη και τον Καραγιώργη; Αδυνατώ να βρω εξήγηση για παραλογισμούς όταν ο παραλογισμός ήταν ο κανόνας.

Πάντως, ο άσκοπος και ιδιαίτερος αιματηρός αυτός Εμφύλιος έληξε τελικά χάρις στις βόμβες ναπάλμ που εκόμισαν οι Αμερικανοί, ενώ ο (εντός ή εκτός εισαγωγικών, ανάλογα με τις επιλογές κάθε πικραμένου) *Δημοκρατικός Στρατός* είχε απολέσει τον ένα στους δύο μαχητές του, με την ευρύτερη Αριστερά

των πόλεων να υφίσταται τις διώξεις της ελληνικής πολιτείας, τα στρατοδικεία να καταδικάζουν εις θάνατον, επειδή οι κατηγορούμενοι αρνούνταν να αποκηρύξουν τα λάθη της ηγεσίας, και η νικήτρια πολιτεία έκτοτε και εξαιτίας του Εμφυλίου να λαμβάνει τις πιο δύσμορφες κοινοβουλευτικές όψεις, σε βαθμό που να είναι ψευδεπίγραφη, καθώς δεν ήξερες «ποιος κυβερνά αυτό τον τόπο», όπως ελέχθη από επίσημα χείλη.

Το γεγονός ότι το καθεστώς που διαμορφώθηκε μετά τον Εμφύλιο (και αντίθετα με την κοινοβουλευτική διακυβέρνηση που εφαρμόστηκε και τις τυχόν καλές προθέσεις κάποιων από τους κοινοβουλευτικούς άντρες) διατηρούσε ανέπαφες τις υποφασιστικές (να τις ονομάσω έτσι) νοοτροπίες του είχε ως αποτέλεσμα να καταλήξουμε στη δικτατορία του 1967 και χρειάστηκαν επτά χρόνια για να πέσει, όταν μεγάλο μέρος της Κύπρου είχε καταληφθεί από τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις και ο Κίσινγκερ ανήγγελλε την πτώση της δικτατορίας, πριν εμείς το αντιληφθούμε. Άραγε χρειάζεται να υποθέσουμε ότι η δικτατορία έπεσε όταν πλέον είχε επιτελέσει τον προορισμό της;

«Στον καιρό», που λέγαμε και στο Βασιλικό Ναυτικό, γιατί αλλιώς θα χαθούμε.

Κάποτε έφτασε η ώρα της διάσπασης των Ελλήνων κομμουνιστών αλλά και γενικά η αποκόλληση των ευρωπαϊκών κομμουνιστικών κομμάτων λίγο ή πολύ από τον σταλινισμό, τάση που χαρακτηρίστηκε ως ευρωκομμουνισμός, με συνέπεια οι αποστάτες να μην χρεώνονται ως εξωμότες, αλλά να καταχωρίζονται ως διασπαστές και προς ώρας αορίστως αριστεροί που δήθεν απαρνήθηκαν το παρελθόν τους.

Στα καθ' ημάς, όσοι παρέμειναν στις αρχές που εκπορεύονταν από την άλλοτε Σοβιετική Ένωση διατηρούν τον τίτλο ΚΚΕ και όσοι διαχώρισαν τη θέση τους στεγάστηκαν αρχικά στο ΚΚΕ εσωτερικού, οι οποίοι κάποια περίοδο συνέπλευσαν εκλογικά με το ΚΚΕ υπό τον τίτλο Συνασπισμός και, όταν το ΚΚΕ αποχώρησε από αυτόν, διατηρήθηκαν ως Συνασπισμός, ο οποίος περιλαμβάνει ένα ευρύτερο φάσμα, που θα το χαρακτηρίζαμε ως αορίστως Αριστερά. Έχω τη γνώμη ότι όσοι πιστεύουν ότι ο σοσιαλισμός ή θα είναι δημοκρατικός ή δεν θα είναι σοσιαλισμός έχουν απομακρυνθεί οριστικά από τα κομμουνιστικά στερεότυπα. Πώς πρέπει να ονομάζονται και να ορίζονται; Θα μου επιτραπεί να πιστεύω ότι δεν πρέπει να ονομάζονται κομμουνιστές, παρότι συνδέονται με ένα παρελθόν

αγώνων, αλλά τους αγώνες αυτού του λαού δεν μπορεί να τους κληρονομεί κανένας και κανένα κόμμα. Ανήκουν αποκλειστικά στο λαό, ο οποίος αγωνίστηκε παίζοντας τη ζωή του κορόνα γράμματα για μια απελευθερωτική ιδέα. Σε τελική ανάλυση, που έλεγε και ο Ένγκελς –διατύπωση που έκτοτε έγινε πασπαρτού–, ο λαός την ιδέα υπηρετούσε και όχι την κομματική έκφραση.

Ο όρος **κομμουνισμός** συνδέθηκε με τη συγκεκριμένη μορφή που της έδωσε η εφαρμογή του στη Σοβιετική Ένωση και ακολουθούσαν τα κομμουνιστικά κόμματα της Ευρώπης που είχαν την έγκρισή της και διόριζαν τους αρχηγούς τους. Με άλλα λόγια, το στοίχημα για το περιεχόμενο που έχει ο όρος κομμουνισμός το κέρδισε ο **υπαρκτός κομμουνισμός**, ενώ συγχρόνως φορτώνεται και όλες τις αμαρτίες του. Ως προς τα καλά του, όλα τέλος πάντων υπάρχουν, υποθέτω πως μένουν έκθετα, έστω και αν αυτός τα καρπώνεται. Όποιος αυτοχαρακτηρίζεται ως κομμουνιστής, αν επικαλείται την υπαρκτή του μορφή και νοοτροπία, έχει καλώς. Το πολύ πολύ, για ανανέωσή του, να πασπαλίζεται με κανέλα.

Άλλως, οφείλει να κατονομάσει ποιο ιδεολογικό μόρφωμα φαντασιώνεται. Όμως και τότε, με το ίδιο όνομα: κομμουνιστής – κομμουνισμός, πώς μπορεί να γίνει η διάκριση ενός εφημεροσμένου μορφώματος από μία ανύπαρκτη φαντασίωση;

Θεωρώ ότι όσοι διαχωρίζουν τη θέση τους από τον υπαρκτό κομμουνισμό δεν πρέπει λογικά να τον επικαλούνται, εφόσον θέλουν να διατηρούν αποστάσεις από την ολοκληρωτική νοοτροπία και δεν αποβλέπουν στην κατάληψη των χειμερινών ανακτόρων. Δυστυχώς δεν είναι αυτόνομο. Όταν τελευταία κάποιος από τους υψηλόβαθμους της κατηγορίας αυτής υποστήριξε το Κ ως βασική συνιστώσα για τον εαυτό του, με άλλα λόγια δήλωνε κομμουνιστής, το γεγονός δεν με αιφνιδίασε, διότι ήξερα ότι η περίπτωση αυτή εκκρεμούσε ανομολόγητα. Η δική μου αντίθεση προκύπτει ως άποψη που περιλαμβάνει μεγάλο μέρος των *εξεγερθέντων διαρκείας* των κατοχικών χρόνων, που έδρασαν περισσότερο ως αντιφασίστες για μια κοινωνία με ανθρώπινο πρόσωπο και με αυτή την αντίληψη πολέμησαν λίγοι ή πολλοί, ρισκάροντας τη ζωή τους, αλλά σιγά σιγά διαπίστωναν ότι αυτό το μόρφωμα έκρυβε μέσα του την αυτοαναίρεσή του, ήταν μια δύσμορφη κατάσταση και δεν τους εξέφραζε πλέον. Γι' αυτό αποστασιοποιούνταν, χωρίς να απαρνούνται το παρελθόν τους, παρέμεναν πιστοί σε εκείνα τα οράματα ως κάποιες



2006

μορφής δημοκρατικοί αριστεροί, μιας Αριστεράς που ψάχνεται.

Εξηγούμαι, για να μην παρεξηγούμαι. Δεν θέλω να πω ότι ο μαρξισμός-λενινισμός-σταλινισμός ήταν υπεύθυνος για την κατάληξη αυτού του μοντέλου –αυτό είναι άλλο ζήτημα– πάντως, όμως, αυτή είναι η υπαρκτή μορφή του κομμουνισμού. Δεν έχουμε άλλο μοντέλο και, αν επιχειρήθηκε από τα ανατολικά κράτη ακόμη και μια ελαφρά παρέκκλιση, τελικά δεν ευοδώθηκε χάρις στα σοβιετικά τανκς. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στην κοινή συνείδηση ο όρος κομμουνισμός παραπέμπει αυτοδικαίως στο σταλινισμό και το μετασταλινισμό των Κρούτσεφ και Μπρέζνιεφ. Τα είπαμε προηγουμένως. Αν, λοιπόν, δηλώνεις «κομμουνιστής» άλλου είδους, υποχρεώνεσαι συγχρόνως να δηλώνεις *ποιο ανύπαρξτο μοντέλο υπαινίσσεσαι* και με ποιες αρχές θα το εφαρμόσεις. Διότι η επανάσταση εκείνη διατηρήθηκε τρώγοντας τα παιδιά της. Προφανώς θέλεις να υποθέσουμε ότι θα τηρήσεις άλλες αρχές. Έστω. Μπορείς όμως να μας πείσεις ότι οι άλλες αρχές δεν είναι παρά μια *υπόθεση*; Ένα άλλο πείραμα, που θα το πραγματοποιήσουν άγγελοι, προφανώς, οι οποίοι, παίρνοντας την εξουσία, την ασκούν με ανιδιοτέλεια και ανταπάρηση. Πού θα τους βρεις στον υπαρκτό κόσμο που, από ό,τι ξέρουμε, *homo homini lupus*, για να μη γελιόμαστε και ξεγελάμε εαυτούς. Ξέρομε τι συμβαίνει στο εσωτερικό των κομμάτων, όπου τα πράγματα δεν είναι ρόδινα. Μακάρι να ήταν ο *κόσμος όμορφος, ηθικός, αγγελικά πλασμένος*, όπως έλεγε ο κόντε Διονύσιος Σολωμός.

Θα μου επιτραπεί να υποπτεύομαι ότι κάποιοι πιστεύουν, δηλώνοντας κομμουνιστές, ότι διαχωρίζουν το «ασυμβίβαστο του κομμουνιστή» από το «συμβίβασμένο του σοσιαλιστή» στο όνομα ενός μύθου. Και αυτός ο μύθος νομίζω ανακυκλώνεται από τον *σύγχρονο σταλινισμό* που συμμορφώνεται με τον αυθεντικό σταλινισμό, ο οποίος υποστήριζε μέχρι το 1933 ότι ο σοσιαλισμός είναι σοσιαλφασισμός, για να το ανακαλέσει μετά την άνοδο του ναζισμού. Αναφέρομαι πάντοτε σε επίπεδο ηγεσιών και όχι στους οπαδούς που ακολουθούν τις ηγεσίες τους θρησκευτικά, με ανιδιοτέλεια. Σε αυτούς δεν έχω τίποτα να καταλογίσω και θεωρώ ότι η πλάνη τους –αυτό που ως πλάνη καταλογίζω– είναι συγγνωστή.

Συγχρόνως όμως παρατηρώ ότι οι ανανεωτικοί αριστεροί που δηλώνουν κομμουνιστές είναι νεότεροι μας και δεν γεύθηκαν τα καλά και τα άθλια εκείνης της εποχής, όταν οι πρε-

σβύτεροί τους, μάχιμοι όντας μέσα στο ζοφερό κλίμα των κατοχικών χρόνων, όχι άκαπνοι, κατέπνιγαν τις αμφιβολίες τους με το να έχουν τότε απέναντί τους το χιτλερισμό και αμέσως έπειτα μια Δεξιά εξίσου βάρβαρη.

Αν δεχθούμε ότι ξαναρχίζουμε ή έχουμε ήδη αρχίσει, τότε οφείλομε να αναγνωρίσουμε ότι στον ψυχρό και ανάποδο πόλεμο «κομμουνισμού και καπιταλισμού» κέρδισε (χάρης στα λάθη και στην πολιτική του σταλινισμού και του μετασταλινισμού) ο καπιταλισμός και αυτός τώρα πορεύεται χωρίς πλέον να υπάρχει ο μπαμπούλας που τον υποχρέωνε να προβαίνει σε παραχωρήσεις στους πολίτες «δεύτερης τάξεως» (και ας αφήσουμε τα περί προλεταριάτου, ότι ο Μαρξ ονόμαζε υπαρκτό στην εποχή του εξελίχθηκε πια σε άλλο οικονομικό μόρφωμα στην εποχή μας και τα έστω λίγα κεκτημένα διαμορφώνουν άλλης λογής επαναστατικότητα που δεν οδηγεί σε εξέγερση και στο «ζωή ή θάνατος»). Ο παγκοσμιοποιημένος μάλιστα καπιταλισμός είναι και οικονομικά ακλόνητα οχυρωμένος, με τα χρηματιστηριακά δίκτυα και με τη σύγχρονη τεχνολογία.

Μια εκσυγχρονισμένη Αριστερά οφείλει να πορεύεται με το δεδομένο αυτό, χωρίς όμως να συνεπάγεται ότι θα μένει με σταυρωμένα τα χέρια. Απλώς να μην αεροβατεί, ως εάν τα πράγματα και οι λύσεις να βρίσκονται έτοιμες στα γραμμένα τεφτέρια, και να μην επαναπαύεται, διεξάγοντας άγονους αγώνες, μη εφικτούς. Αλλιώς, από το ρόλο της πρωτοπορίας καταλήγεις σε ουραγό, συντηρώντας μια παλαιολιθική νοοτροπία, διπλά πεθαμένη. Όσο για την πλευρά που επιμένει να ορθοτομεί το λόγο της αληθείας, που βρίσκεται στα σταλινικά τεφτέρια, όπως μας λένε τα πράγματα, κατέληξε σε ευρωπαϊκό επίπεδο να είναι *γραφική*, αν προσέξεις το αναχρονιστικό λεξιλόγιό της και όχι μόνο. Ας την αφήσουμε στην ορθοδοξία της να μας καταγράφει ως θανάσιμους εχθρούς. Παλιό παραμύθι, ξεθωριασμένο.

Δεν νομίζω ότι έγραφα πράγματα πρωτάκουστα. Και αν μάλιστα θεωρηθούν αυτονόητα –λέξη-κλειδί του Στάλιν– ακόμα καλύτερα. Δεν φιλοδοξώ δάφνες πολιτικού σχολιαστή, αλλά κατά τον ρουν της ζωής μας πολλά κουβεντιάσαμε, πολλά πονέσαμε, πολλά σχολιάσαμε και σε κάποια συμπεράσματα –από την πικρή πείρα μας– καταλήξαμε. Και όπως λέει ο ποιητής Μανόλης Αναγνωστάκης:

Τώρα μιλώ πάλι σαν ένας άνθρωπος
που γλίτωσε απ' το λοιμό

Για τους επί χρήμασι εκδιδομένους

της Χάρης Σταθάτου

Όλοι, ως παιδιά, ξέρουμε ασυναίσθητα ότι είναι ορθή η ρήση εκείνη του Μαρξ για τον αστό, πως «αυτός ο άνθρωπος είναι μία ζωντανή αντίφαση» –άλλο αν μεγαλώνοντας την ξεχνάμε, καθώς γινόμαστε οι ίδιοι αστοί (ως γνωστόν η κατηγορία «αστός» είναι πρωτίστως ηθικής τάξεως –και οι γονείς είναι οι κατεξοχήν αστοί). Είναι και μερικοί όμως που δεν ξεχνάνε: ο Κάφκα, επί παραδείγματι, δεν ξέχασε και η ανατομία του Πατέρα στο γνωστό Γράμμα είναι πάνω απ' όλα μια σπαραχτική ανασκόπηση αυτών ακριβώς των αντιφάσεων. Αλλά ο Κάφκα δεν έκανε παιδιά.



Η περιφρόνηση με την οποία αντιμετωπίζεται από τον αστό το επάγγελμα της πόρνης εμπεριέχει όχι μόνο καταφανείς αντιφάσεις αλλά και παραχαράξεις της απλής λογικής, οι οποίες όμως είναι ιδιαίτερα ενδεικτικές για τη δυναμική των αποσιωπήσεων στη γλώσσα: Διότι, για να ξεκινήσουμε, φορτιζόμενο με ενοχές, το επάγγελμα δεν αντιμετωπίζεται ακριβώς ως επάγγελμα: Ο αστός (που σύμφωνα με την παλιά εκείνη *Διαλεκτική του Διαφωτισμού* σκάει μύτη από τον Οδυσσέα, τον «δικό μας» μάλιστα κιόλας) είναι πάνω απ' όλα *έμπορος*, άνθρωπος δηλαδή που έχει *εκχρηματίσει* ακριβώς τη συνειδήσή του: το χρήμα, στην (πλούσια) γλώσσα μας, εμπεριέχει αρχικά και την έννοια του πράγματος –και σωστά. Δεν είναι λοιπόν ο αστός αυτός που θα περιφρονήσει το εμπόριο, διότι αυτός το εφεύρε, δική του υπόθεση είναι. Όταν όμως ένας άντρας κατηγορεί τις γυναίκες διότι κάνουν κάτι που κάνει κι αυτός, δεν πρωτοτυπεί: αυτό συμβαίνει σε όλο το φάσμα των, μεταξύ τους, σχέσεων (γι' αυτό και τους ενοχλεί η έκτρωση ως φόνος: το ότι την αντιλαμβάνονται ως φόνο είναι *κεντρικό* για τη θέση τους: ακριβώς ο φόνος είναι κάτι που πρέπει να γίνεται μόνο από αυτούς –έχουν τη μύνα δηλαδή και μυγιάζονται ή δεν βλέπουν πέρ' απ' τη μύτη τους). Χαρακτηρίζοντας όμως ως *βρόμικη* τη μόνη εμπορική συναλλαγή που επέτρεψε ο κόσμος του άντρα στις γυ-

ναίκες από την αρχή, ο αστός θέλει ακριβώς να ξεχνάει ότι η βρόμα είναι κάτι που ξεπλένεται πιο εύκολα στο σώμα απ' ό,τι στον εγκέφαλο: ο λογιστής (στον οποίο έχει οικειοθελώς μετατραπεί ο ίδιος ολόκληρος) δεν *επιθυμεί* καν να καθαρίσει το μυαλό του μετά το πέρας της εργασίας. Αντιθέτως διακηρύσσει ότι ο μόνος αξιολύσιμος κόσμος είναι αυτός των εμπράγματων, *εκχρηματισμένων* σχέσεων: ο έρωτας έχει μπει διακηρυγμένα στο περιθώριο.

Αυτό είναι και το θέμα ακριβώς: όταν λέμε πόρνες τις γυναίκες, δεν εννοούμε γενικά αυτές που το έχουν ως επάγγελμα, αλλά αυτές που επιμένουν να έχουν (αυτοπροσδιοριζόμενη και ελεύθερη) ερωτική ζωή: Αυτές για τις οποίες δηλαδή ο έρωτας δεν έχει μπει στο περιθώριο. Αυτό είναι που ενοχλεί τον αστό μας, διότι τον αποσπά από τη δυνατότητα να έχει μια *Ιθάκη μόνο δικιά του*: την *ηθική* του δηλαδή (ακλόνητη) σύμφωνα με την οποία οι γυναίκες (σύζυγοι και δούλες) θα τον περιμένουν *ανέραστες* (επί ποινή *εκτελέσεως* το «ανέρασες» μας λέει ο, δικός μας, Όμηρος) να τελειώσει πρώτα αυτός τις δουλειές του (τους φόνους δηλαδή και τους πολέμους και τα εμπόρια), να επιστρέψει και να δώσει το σύνθημα (έστω και συμβολικά μόνο) για να ξαναρχίσουν τα όργανα. Κάθε διασκέδαση (*χαρά*) της οποίας το εναρκτήριο λάκτισμα δεν το δίνει ο ίδιος είναι από προπατορικό έγκλημα έως αμαρτία. Αυτό είναι όλο. Και οι παπάδες,

που είναι η επιτομή του αστού στη μεταφυσική του προέκταση (κωδικοποιούν δηλαδή την προσπάθεια αιώνων να αποκτήσει φιλοσοφική διάσταση η υποτίμηση του έρωτα), το έχουν όντως μέσω της θρησκείας τακτοποιήσει περίφημα.

Ο κόσμος είναι περίπου δικός τους. Το θράσος τους είναι (περίπου) ατέλειωτο. Μισούν κάθε άνθρωπο ερωτικό, κάθε φύλου, εφόσον δηλαδή η ζωή του δεν υφίσταται τις προδιαγραφές τις δικιές τους, μισούν και τον έρωτα και την αλήθεια (και τα θέλουν κρυφά και βρόμικα), αλλά δεν μισούν καθόλου το εμπόριο. Όχι, παίρνουν λεφτά απ' όπου μπορούν, και τα διεκδικούν και από εκείνες (κι εκείνους) των οποίων τις επιλογές κατά τ' άλλα βρίζουν. Πάνω απ' όλα όμως *εμάς* θεωρούν βρόμικες εξ αυτού και απαγορεύουν σε όλες τις γυναίκες την είσοδο στο Τρισάγιον Όρος τους –δεν γίνεται επιλογή επαγγέλματος απ' ό,τι ξέρω εκεί. Έχουνε καλομάθει και νομίζουν ότι ο κόσμος θα παραμείνει ακίνητος ή ότι έχουν να κάνουν περίπου με ηλίθιους. Αν κάτι πάει να κινηθεί, εκτοξεύουν κατηγορίες από τα αποθέματα των προπατορικών τους ποιημάτων. Δεν θέλουν να υπάρχει τίποτ' άλλο πέρα από τη δική τους οσμή: Αλαζονική και κρυφή: περιχαρακωμένη στα όρη τους και αξιολύπητη.

Δεν φταίνε όμως αυτοί: της επί χρέμασιν εκδιδομένης ήταν από πάντοτε η ιδεολογία τους. *Εμείς* γιατί τους πληρώνουμε;

Σπήλαιο Αλεπότρυπα

Γιατί το ΥΠΠΟ διέκοψε τη χρηματοδότηση ενός από τα σημαντικότερα νεολιθικά σπήλαια της Ευρώπης;

της Αντιγόνης Κατσαδήμα

Η απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού από το 2005 να διακόψει τη χρηματοδότηση του αρχαιολογικού έργου στο Διρό, μια απόφαση που τελικά εκδόθηκε το 2007 επί των ημερών του γενικού γραμματέα Χρήστου Ζαχόπουλου, είχε ως αποτέλεσμα την κατάργηση της επιστημονικής επιτροπής και την απένταξη του έργου από το Τ.Δ.Π.Ε.Α.Ε. (Ταμείο Διαχείρισης Πιστώσεων για την Εκτέλεση Αρχαιολογικών Έργων).

Η τουριστική λειτουργία του σπηλαίου Αλεπότρυπα, το οποίο ήταν έτοιμο από τον Οκτώβριο του 2005, αλλά βέβαια εγκαινιάστηκε τον Ιούλιο του 2006, σταμάτησε με επιζήμιες επιπτώσεις, σε βάρος όχι μόνο του έργου αλλά ολόκληρης της χώρας. Διότι δεν χαράζει μια χώρα ένα πολιτικό πρόγραμμα αλλά και μια στρατηγική για τον τουρισμό, δεν καινοτομεί στην τουριστική της πολιτική όταν ένα έργο ξεκινά και μετά την εξάμηνη πορεία του καταργείται.

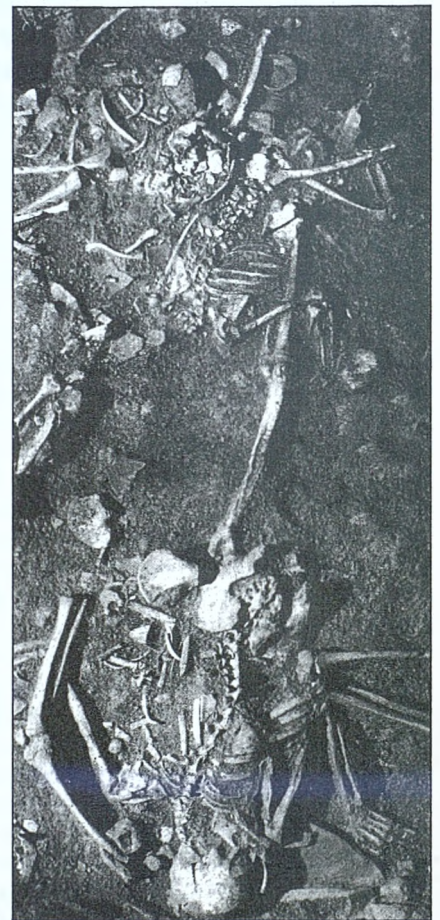
Ο πρόεδρος του Κέντρου Νεολιθικών Μελετών Διρού και επίτιμος έφορος Αρχαιοτήτων κύριος Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, μαζί με τους συνεργάτες του, σκοπεύει να ζητήσει τη στήριξη της UNESCO και να αναδείξει το σπήλαιο Αλεπότρυπα σε προστατευόμενη περιοχή πολιτιστικής και περιβαλλοντικής κληρονομιάς. Είναι απαραίτητο, λοιπόν, να ανασυγκροτηθεί το Υπουργείο Πολιτισμού την αρμόδια επιτροπή, καθώς και να επανεντάξει το σπήλαιο Διρού σε πρόγραμμα χρηματοδότησης ώστε να μη μένει αναξιοποίητος αυτός ο χώρος και καταδικασμένος σε αχρηστία. Ακόμη και οι ηλεκτρονικές εγκαταστάσεις, που πλέον δεν συντηρούνται, στο Κέντρο Νεολι-

θικών Μελετών Διρού στον Πύργο Διρού Μάνης, δείχνουν έναν από τους άξονες του προβλήματος. Η επιλογή για την εγκατάσταση, τη λειτουργία και τη δραστηριότητα αυτού του κέντρου εκεί και όχι στην Αθήνα ή σε άλλο αστικό κέντρο του νομού στοχεύει στην αξιοποίηση του τόπου ως εφαλτήριου πολιτιστικών γεγονότων, συνεδρίων και εκθέσεων, υπό την προϋπόθεση βέβαια το Κέντρο να λειτουργεί και το σπήλαιο Αλεπότρυπα να είναι ανοιχτό. Γι' αυτό άλλωστε τα ιδρυτικά μέλη του Κέντρου Νεολιθικών Μελετών Διρού συνέστησαν εξειδικευμένη σε συναφή θέματα βιβλιοθήκη 3.000 τόμων, όπως και αίθουσα διαλέξεων 100 θέσεων με σύγχρονα οπτικοακουστικά μέσα, με απώτερο στόχο να προσελκύσουν εκπαιδευτικούς και μαθητές στο σπήλαιο Αλεπότρυπα και να ανοίξει έτσι ένας διάλογος με την επιστημονική αρχαιολογική κοινότητα.

Η Ελλάδα επενδύει στην εικόνα και στη δράση της μελλοντικά και σε διεθνές επίπεδο όταν χρηματοδοτεί για το παρελθόν της.

Αντί αυτό το σπήλαιο να γίνει γνωστό σε σχολεία χωρών της Ευρώπης, με αφορμή και το Μουσείο Διρού που βρίσκεται από το 1992 στην περιοχή· αντί να οργανωθεί ένα δίκτυο πολιτιστικών ανταλλαγών για την εκπαίδευση και τους νέους ανθρώπους με ερευνητικό, ιστορικό, περιβαλλοντικό ενδιαφέρον· αντί, για παράδειγμα, να δημιουργηθεί ένα διεθνές πρόγραμμα δύο εβδομάδων με διαλέξεις, βιωματικά εργαστήρια, επισκέψεις μαθητών και εκπαιδευτικών στην Αλεπότρυπα.

Αντί για όλα αυτά, οι πολιτικοί φορείς –και στην προκειμένη περίπτωση το ΥΠΠΟ– καταργούν τα κονδύλια για το



Ομαδικός τάφος στην Αλεπότρυπα.

έργο Διρού, και μάλιστα για ένα από τα σημαντικότερα νεολιθικά σπήλαια της Ευρώπης. Και είναι λυπηρό αυτό να συμβαίνει σε μια χώρα που πρόσφατα απέκτησε Υπουργείο Τουρισμού. Φαίνεται πως η φυσιολατρική αντίληψη για τον τουρισμό, η επένδυση στις παραλίες και στον ήλιο επισκιάζουν τη χάραξη πολιτιστικού τουρισμού και καινοτό-

μών προτάσεων ώστε να δημιουργηθούν νέοι τόποι δράσης που θα συνδυάζουν στοχασμό και βίωμα για τον Έλληνα και για κάθε φιλομαθή άνθρωπο.

Το σπήλαιο Αλεπότρυπα προσφέρει μοναδικό πλούτο καταλοίπων του νεολιθικού ανθρώπου κατά τη Νεότερη και Τελική Νεολιθική Εποχή (περ. 5400–3200 π.Χ.). Εντοπίστηκε το 1958 από τους σπηλαιολόγους Γιάννη και Άννα Πετροχειίλου ενώ αναζητούσαν άλλη είσοδο του γειτονικού σπηλαίου Βλυφάδα ή Γλυφάδα, το φυσικό στόμιο του οποίου είναι στο ίδιο επίπεδο με τη στάθμη της θάλασσας. Μπορεί το αποτέλεσμα αναζήτησης της άλλης εισόδου να ήταν αρνητικό, οδήγησε όμως στον εντοπισμό του σπηλαίου Αλεπότρυπα, ένα από τα σημαντικότερα νεολιθικά σπήλαια της Ευρώπης, σύμφωνα με τις αρχαιολογικές έρευνες.

Η Αλεπότρυπα, με αερισμό και σταθερή θερμοκρασία 18 βαθμών, είναι μεγάλο επίμηκες σπήλαιο μήκους 270μ. στον άξονα Ανατολή – Δύση. Βρίσκεται σε απόσταση 50μ. περίπου από την παραλία και η σημερινή τεχνητή είσοδός του είναι σε υψόμετρο 16μ. Μεταξύ των αιθουσών του, στο ανατολικό μισό του σπηλαίου βρίσκεται μια τεράστια αίθουσα, η Αίθουσα των Λιμνών, μέγιστου μήκους 110μ., πλάτους 48μ. και μέγιστου ύψους 35μ., ενώ στο ανατολικό άκρο της αίθουσας εκτείνεται η λίμνη, με πόσιμο ανανεώσιμο νερό με μέγιστο βάθος τα 9 μέτρα. Μόνο τα φυσικά χαρακτηριστικά του σπηλαίου καθιστούν το Διρό μια τοποθεσία ιδανική για τη ναυσιπλοΐα και το εμπόριο, συνεπώς η οικονομική

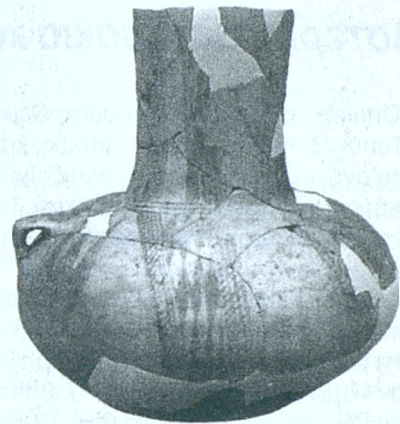
ανάπτυξη της περιοχής ανεξαρτητοποιείται από την παραδοσιακή γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή.

Επεμβάσεις για την τουριστική εκμετάλλευση του σπηλαίου δρομολογήθηκαν από τη δεκαετία του 1960 με εκβραχισμούς και εκσκαφές που αφορούσαν: τη διαμόρφωση του χώρου, την κατασκευή τσιμεντένιων δαπέδων και διαδρόμων, καθώς και τσιμεντένιων και σιδερένιων κλιμάκων και την τοποθέτηση εκτεταμένου δικτύου ηλεκτρολογικής εγκατάστασης. Αυτές οι επεμβάσεις, βέβαια, οδήγησαν στην καταστροφή και απώλεια, σε μεγάλη έκταση, σημαντικών ανθρωπογενών επιχώσεων μεγάλου πάχους.

Το σπήλαιο σήμερα, παρά τις αποχωματώσεις και τις καταστροφές της δεκαετίας του 1960, διατηρεί μεγάλου πάχους ανθρωπογενείς επιχώσεις, οι οποίες καλύπτονται στο μεγαλύτερο μέρος τους από σταλαγμίτες και στρώμα διάχυτου σταλαγμιτικού υλικού. Δεν πρέπει επίσης να λησμονηθεί το γεωλογικό γεγονός του 3200 π.Χ., ο σεισμός που διέκοψε τη ζωή στο σπήλαιο, αλλά και διέσωσε μαρτυρίες του Νεολιθικού Πολιτισμού στην Ελλάδα της 4ης χιλιετίας π.Χ. Τη σεισμική καταστροφή τεκμηριώνουν οι όγκοι και τα συντρίμματα των βράχων που κατακρημνίσθηκαν από τις οροφές και τα πλευρικά τοιχώματα. Για την ιστορία, ο σεισμός εκείνος έφραξε την είσοδο της Αλεπότρυπας, με αποτέλεσμα να εγκλωβιστούν εκεί και να πεθάνουν κάτοικοι της περιοχής. Αυτή την εκτίμηση έκαναν σπηλαιολόγοι μόλις είδαν στην επιφάνεια επιχώσεων τους διάσπαρτους σκελετούς των άταφων νεκρών.

Μετά το σεισμό, η Αλεπότρυπα δεν ξαναχρησιμοποιήθηκε, κι έτσι αυτή ήταν η ύστατη στιγμή γι' αυτό το σπήλαιο του Διρού. Επιπλέον, οι αρχαιολογικές έρευνες κατέδειξαν ότι η Αλεπότρυπα στο παρελθόν χρησιμοποιούνταν ως: καταφύγιο, κατοικία, μεγάλη αποθήκη αγαθών, νεκροταφείο και τόπος λατρείας των νεκρών. Συνεπώς, ακόμη και η πολλαπλότητα των ρόλων αυξάνει το ενδιαφέρον –επιστημόνων και μη– για τη νεολιθική κοινότητα Διρού και ειδικότερα για το σπήλαιο Αλεπότρυπα.

Η πεντηκονταετία που συμπληρώνει



φέτος το σπήλαιο Αλεπότρυπα (1958–2008) περιλαμβάνει και λάθη, οι ευθύνες των οποίων αποδίδονται τόσο στους υπηρεσιακούς παράγοντες, προϊσταμένους στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Σπάρτης όσο και στην Κεντρική Διεύθυνση του αρμόδιου προϊστάμενου Υπουργείου για την πρώτη περίοδο 1958–1970. Σύμφωνα με τον κύριο Παπαθανασόπουλο, έγιναν εργασίες χωρίς γραπτές εγκρίσεις, χωρίς παρουσία αρχαιολόγου, φωτογραφιών και σχεδιαστικών αποτυπώσεων και χωρίς την τήρηση αρχαιολογικού ημερολογίου, δηλαδή χωρίς τεκμηρίωση. Χάθηκε λοιπόν η εικόνα της ύστατης στιγμής, το περιβάλλον όπως είχε ακινητοποιηθεί μετά το σεισμό το 3200 π.Χ. Είναι απαραίτητο η δεύτερη περίοδος (1970–2008) για το σπήλαιο Αλεπότρυπα να κλείσει πιο χαρμόσυνα, με το εκ νέου άνοιγμα του «Έργου Διρό» και την επαναχρηματοδότησή του από το ΥΠΠΟ, ώστε να ελπίζουμε σε ένα πιο ουσιαστικό αύριο για τη φύση και τον πολιτισμό. Η ημερίδα που διοργανώθηκε στο Πολεμικό Μουσείο στις 31/3/2008 από το Κέντρο Νεολιθικών Μελετών Διρού και την Παλλωκωνική Ένωση για το σπήλαιο Αλεπότρυπα έφερε ξανά το θέμα στην επικαιρότητα. Περιμένουμε να το συνειδητοποιήσουν εμπράκτως και στο Υπουργείο Πολιτισμού.

ΕΠΑΦΕΣ:

Κέντρο Νεολιθικών Μελετών Διρού
Ματθαίου Λιούγκα 5, 16675 Αθήνα
τηλ. 210- 96 48 470, 27330 52150
Fax: 210- 96 48 815, 27330 52160
e-mail: dirosinstitute@yahoo.gr



ΕΠΙΣΗΜΑΪΝΟΥΜΕ

Αστέρια, αστεράκια και αστερισμοί

Όπως είναι γνωστό, το *Πρώτο Θέμα* έπαψε να τυπώνεται στην «Τυποεκδοτική». Οι διακοσαριές, και βάλε, χιλιάδες στις πωλήσεις του ανήκουν πλέον, όπως όλα δείχνουν, στις «παλιές καλές μέρες». Ακόμα και η πρώτη θέση παίζεται. Πριν δύο Κυριακές βρέθηκε στην τέταρτη. Κι ακόμα στην αρχή είμαστε...

* * *

Αλλά από την «Τυποεκδοτική» εξέφρασε την πρόθεση να διακόψει την εκτύπωσή της και η υπερφιλόδοξη κ. Γιάννα Αγγελοπούλου. Όχι βέβαια λόγω οικονομικών προβλημάτων. Πλησίασε, λοιπόν, τον «Πρίγκιπα» του Μεγάρου και του πρότεινε να τυπώνει τον *Ε.Τ.* στις δικές του εγκαταστάσεις. Όμως... όμως του ζήτησε και το «ασήμαντο» αντάλλαγμα της συμμετοχής στις αποφάσεις για το Μέγαρο. Έκπληκτος εκείνος της απάντησε αφοπλιστικά: «Μα το Μέγαρο ανήκει στο δημόσιο». Τη συνέχεια δεν τη γνωρίζουμε, γνωρίζουμε όμως αυτό που γνωρίζει το πανελλήνιο: ότι η πλειοψηφία των μελών του Δ.Σ. απαρτίζεται από άτομα νυν και τέως του Συγκροτήματος και της απόλυτης εμπιστοσύνης του. Δεν διαφωνούμε: το Μέγαρο ανήκει στο δημόσιο, το ζήτημα είναι να μάθουμε σε ποιον ανήκει το δημόσιο.

* * *

Όσα συνέβησαν στο ανεκδιήγητο Υπουργείο Πολιτισμού από τον περασμένο Δεκέμβριο, με επίκεντρο το περιβόητο αλλά και αμίμητο περιστατικό Ζαχόπουλου, έφεραν στο φως τη σήψη και τη σαθρότητα του ανεξέλεγκτου καθεστώτος που είχε εγκαταστήσει ο εκλεκτός των εκλεκτών τέως γενικός γραμματέας του ΥΠΠΟ.

Το Αντί είχε, επίσης, την οδυνηρή εμπειρία της υπερεξουσίας που ασκούσε στο ΥΠΠΟ ο τέως γενικός γραμματέας, καθ' υπέρβαση των αποφάσεων του προϊσταμένου του υπουργού. Αυτός ο θλιβερός τέως, για τον οποίο ο νυν υπουργός Πολιτισμού απεφάνθη σε πρόσφατη συνέντευξή του ότι «είχε ικανότητες και ήξερε το αντικείμενο». Με τη λέξη «αντικείμενο» εννοεί, προφανώς, αυτό που κατάλαβε όλη η υπόλοιπη Ελλάδα στη συνέχεια. Αφελείς όμως είμαστε όλοι εμείς οι υπόλοιποι, που πήραμε στα σοβαρά έναν άνθρωπο που είχε ως εξ απορρήτων φίλο του τον «γνωστό» από το έργο του «σκηνοθέτη» Γ. Μυλωνά. «Δείξε μου τον φίλο σου, να σου πω ποιος είσαι».

* * *

Η κοινοτοπία είναι φυσικό να χαρακτηρίζει σημαντικό μέρος του καθημερινού μας λόγου. Όταν όμως είσαι υπουργός, και μάλιστα του Πολιτισμού (όχι υφυπουργός Αθλητισμού), και δίνεις –ασφαλώς επεξεργασμένη– συνέντευξη, δισελίδης έκτασης, σε κυριακάτικη έκδοση (και μάλιστα αντιπολιτευόμενης) εφημερίδας, τότε είσαι άξιος της όποιας κριτικής υποδοχής. Τι να πεις όταν, απαντώντας σε «πονηρή» ερώτηση για το αν κριτήριά του στην πολιτική του υπουργείου του είναι η εμπορικότητα, τα εισιτήρια και ο κοστοβόρος τζερτζελές στο εξωτερικό παραδέχεται ότι «πράγματι αυτά που λέτε είναι τα κριτήριά μας»;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

• Έως **άυριο, 12 Απριλίου**, προλαβέnete να δείτε την έκθεση ζωγραφικής της **Μαρίας Κοκκίνου** «Ο κήπος», στην γκαλερί «Άστρα» (Καρυατίδων 8, Ακρόπολη).

• Έως τις **20 Απριλίου** διαρκεί η αναδρομική έκθεση ζωγραφικής του **Σπύρου Παπαλουκά** στο Ίδρυμα Θεοχαράκη (Βασ. Σοφίας 9 & Μέρλιν 1, τηλ. 210-3611349).

• Εγκαινιάστηκε στις 3 Απριλίου και θα διαρκέσει ως τις **3 Μαΐου** η έκθεση ζωγραφικής της **Ευφροσύνης Δοξιάδη** «Ύπνος». Εμπνευσμένη από ένα ορειχάλκινο ελληνιστικό κεφάλι του θεού Ύπνου, που εκτίθεται στο Βρετανικό Μουσείο, παρουσιάζει εννέα απεικονίσεις του, χρησιμοποιώντας την αρχαία τεχνική της τετραχρωμίας (μαύρο, λευκό, ώχρα, κόκκινο). Την έκθεση συνοδεύει ένας κατάλογος-βιβλίο των εκδόσεων Ροδακίό, που εκτός από τα έργα περιλαμβάνει και ένα διήγημα του Βαγγέλη Χατζηγιαννίδη εμπνευσμένο από αυτά.

• Παρουσιάζεται στο **Μουσείο Μπενάκη** της οδού Πειραιώς μεγάλη αναδρομική έκθεση της **γλύπτριας Ναταλίας Μελά**, που περιλαμβάνει περισσότερα από 160 έργα της (από σίδερο, ορείχαλκο, λαμαρίνα, μάρμαρο και ξύλο, κολάζ και ανάγλυφα) και ακριβή αναπαραστάση –σε φυσικό μέγεθος– του εργαστηρίου της. Στην έκθεση προβάλλονται και δύο σύντομες ταινίες για τη ζωή και το έργο της γλύπτριας. Θα διαρκέσει ως τις **4 Μαΐου** (τηλ. 210-3453111).

• Στον ίδιο χώρο, στο **Μπενάκη** της οδού Πειραιώς, μπορείτε να δείτε ως τις **26 Απριλίου** και **δύο εκθέσεις φωτογραφίας**: Η πρώτη οργανώθηκε με αφορμή την επέτειο των είκοσι χρόνων από την ίδρυση του Σωματείου «Φωτογραφικός Κύκλος». Συμμετέχουν 75 φωτογράφοι με 700 φωτογραφίες, οι οποίες θα προβάλλονται σε 20 οθόνες. Η δεύτερη είναι η πρώτη αναδρομική στην Ελλάδα του **Μπενάρ Πλοσσύ** (1963–2006). Παρουσιάζονται φωτογραφίες του από τα ταξίδια του στο Μεξικό, την Αφρική, την Ινδία, την Καλιφόρνια, το Νέο Μεξικό, τη Ν. Αμερική και ανέκδοτες από την Αθήνα, την Θεσσαλονίκη και τα Δωδεκάνησα.



Ζυλ Ντασσέν (1911–2008)

Ο σπουδαίος κινηματογραφιστής, ο αξιαγάπητος άνθρωπος

Τα 97 χορτάτα χρόνια που του χάρισε ο Θεός αφειδώλευτα αυτός τα μοίρασε σε όσα καταπιόστηκε στη ζωή του, πάντοτε με επιτυχία. Έδωσε προτεραιότητα και περιεχόμενο στην τέχνη του την ασυμβίβαστη στην υπηρέτηση της κοινωνίας και των προοδευτικών ιδεών, αδιαφορώντας για το προσωπικό κόστος. Ανθρωπιστής με βαθύτατο ήθος, έντιμος και στρατευμένα ανήσυχος για την εξάπλωση του εφιάλτη της βίας στον πλανήτη.

Χαμηλών τόνων, παρά τον εσωτερικό του δυναμισμό, καθόλου φίλος του προσορκηνίου της δημοσιότητας, ευγενής, με το χαρακτηριστικό του ανοιχτόκαρδο χαμόγελο, που συνόδευε το γαλανό γαλήνιο βλέμμα του. Έτσι τον γνωρίσαμε –και τον αγαπήσαμε– στην Ελλάδα, τη δεύτερη και πιο μακρόχρονη πατρίδα του. Η αλήθεια είναι ότι οι γενιές της Μεταπολίτευσης και μετά αυτόν γνώρισαν και έτσι συνήθισαν τον Ζυλ Ντασσέν. Τον σύντροφο της Μελίνας και τον ακούραστο συμπαραστάτη της στους αγώνες της κατά της απριλιανής Χούντας και στη συνέχεια στο όραμα της επιστροφής των Ελγίνειων.

Όμως, πριν και πάνω απ' όλα, ο Ζυλ Ντασσέν υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους σκηνοθέτες των μεγάλων κινηματογραφικών δεκαετιών από το '40 και μετά. Ήταν ένα από τα 8 παιδιά μιας ρωσοεβραϊκής οικογένειας. Γεννήθηκε στο Μίντλτάν του Κονέκτικατ στις 18 Δεκεμβρίου του 1911. Νωρίς μετακόμισε με τον κουρέα πατέρα του στο Χάρλεμ της Νέας Υόρκης. Τα οικονομικά τους δεν του επέτρεψαν ούτε το σχολείο να τελειώσει. Την καλλιτεχνική του σταδιοδρομία την ξεκίνησε ως ηθοποιός σε μικρούς ρόλους, ενώ έγραφε ραδιοφωνικές εκπομπές και στη συνέχεια ανέβαζε θεατρικά έργα, τα οποία λόγω των προχωρημένων κοινωνικών του αντιλήψεων παίζονταν σε μικρά πρωτοποριακά θέατρα. Το 1940 πηγαίνει στο Χόλλυγουντ, όπου θα δουλέψει



για σύντομο διάστημα ως βοηθός του Άλφρεντ Χίτσκοκ. Τον ίδιο χρόνο θα παντρευτεί τη μουσικό Μπεατρίς Λόουνερ, η οποία θα του χαρίσει τα 3 του παιδιά, τον Τζο και τις δυο του κόρες. Ο Τζο, γνωστός στη Γαλλία τραγουδιστής, θα πεθάνει το 1980 (χρονιά που ο Ντασσέν σταματάει να γυρίζει ταινίες), μόλις 42 χρονών. Το 1942 παρουσιάζει την πρώτη του ταινία (*Nazi Agent*). Ακολούθησαν 9 ταινίες, που τον καθιέρωσαν στον αμερικανικό κινηματογράφο ως κορυφαίο εκπρόσωπο του φιλμ νουάρ, στο οποίο όμως ο Ντασσέν πραγματοποιεί προσιμίξεις νεορεαλισμού, όπως π.χ. *Ο δήμιος των κολασμένων* (1947), η *Γυμνή πόλη* (1948) και *Οι άνθρωποι του αίματος* (1949). Τότε είναι που οι αριστερές του θέσεις θα τον περάσουν στον Μαύρο Πίνακα του ΜακΚάρθου. Καταδότης του έχει θεωρηθεί ο Ελία Καζάν (ο Ντασσέν δεν ήταν το μοναδικό του «αμάρτημα»). Ποτέ δεν του συγχώρησε ότι συνεργάστηκε με την Επιτροπή Αντιαμερικανικών Ενεργει-

ών. Ακόμα και όταν ο Καζάν ήρθε στην Ελλάδα, πριν αρκετά χρόνια, ο Ντασσέν αρνήθηκε να συναντηθεί μαζί του.

Εκείνα τα γεγονότα τον ανάγκασαν να αυτοεξοριστεί στην Ευρώπη. Το 1950 θα γυρίσει στην Αγγλία την πρώτη του ευρωπαϊκή –και ίσως την καλύτερη ταινία της καριέρας του– *Η νύχτα και η πόλις*. Εντούτοις, ήταν το πασίγνωστο *Ριφιφι* (1955) που τον καθιέρωσε ευρύτερα.

Το 1955 ο Ντασσέν θα γνωρίσει τη Μελίνα Μερκούρη στο Φεστιβάλ των Καννών με την ευκαιρία της συμμετοχής της *Στέλλας*. Το 1957 μεταφέρει στη μεγάλη οθόνη το μυθιστόρημα του Καζαντζάκη *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*, με τη συγκατάθεση αλλά και τη συμπαράσταση του ίδιου του συγγραφέα. Θα ακολουθήσουν άλλες 10 ταινίες, με τη συμμετοχή (βασικά ως πρωταγωνίστριας) της Μερκούρη σε 8 από αυτές. Το *Ποτέ την Κυριακή* (1960), η *Φαίδρα* (1961) και το *Τοπ Καπί* (1963) στάθηκαν οι πιο δημοφιλείς στην Ελλάδα, στην οποία έχει πια εγκατασταθεί μόνιμα ο Ντασσέν. Σ' αυτές τις ταινίες περιλαμβάνεται και το μοναδικό ντοκιμαντέρ *Η δοκιμή*, το οποίο γυρίστηκε στη διάρκεια της Δικτατορίας με τη σύμπραξη του Λώρενς Ολίβιε και του Μίκη Θεοδωράκη.

Το 1980, σε ηλικία 69 χρονών, γυρίζει την τελευταία του ταινία *Στα 16 γνώρισα τον έρωτα*. Στα υπόλοιπα 28 χρόνια της ζωής του, θα λέγαμε τολμηρά, «καθελώθηκε» δίπλα στη Μελίνα συντρέχοντας τις πρωτοβουλίες της, ασφαλώς τις ευρύτερες της πολιτικής. Το γιατί, με την άριστη υγεία που διέθετε, αυτός ο μεγάλος δημιουργός, «παρόπλισε» την τέχνη του τόσο νωρίς δεν έγινε ποτέ γνωστό. Οι ευάριθμες θεατρικές σκηνοθεσίες που κατά καιρούς πραγματοποίησε στην Ελλάδα δεν ισοφαρίζουν το πρόωρο κινηματογραφικό κενό.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

Σημειώματα στο περιθώριο.

Αντρέας Φραγκιάς (1921–2002)

του Χ. Α. Καράογλου

Πότε εμφανίζεται στα γράμματά μας ο Αντρέας Φραγκιάς; Επισήμως, πολύ αργά, το 1955, δηλαδή σε ηλικία 34 ετών, με το μυθιστόρημα *Ανθρωποι και σπίτια*. Όπως όμως μας πληροφορεί ο ίδιος ο συγγραφέας, είχε αρχίσει να δημοσιεύει διηγήματά του από μαθητής γυμνασίου:

«Το γράψιμο άρχισε για μένα σαν από ανάγκη στα χρόνια του γυμνασίου. Ήμουν μαθητής του πρακτικού λυκείου του Βαρβακείου. Εκεί τυπώναμε ένα μαθητικό περιοδικό (*Μαθητική Ζωή*)¹ όπου δημοσιεύτηκαν τέσσερα, αν θυμάμαι καλά, διηγήματά μου. Με αρχικά κάπως παραποιημένα –έτσι τουλάχιστον νόμιζα τότε».²

Στην πραγματικότητα, στη *Μαθητική Ζωή*, δημοσιεύτηκαν έξι διηγήματα που μπορεί να αποδοθούν στον Φραγκιά: τα δύο, με τίτλο «Ο Μπάρμπα Μάνθος» και «Ο θάνατος του μονακριβού της υιού», υπογράφονται με το ονοματεπώνυμο του συγγραφέα, αλλά με την ένδειξη Γ' Κλασικού και Δ' Κλασικού αντίστοιχα –ενώ ο Φραγκιάς φοιτούσε στο Πρακτικό Τμήμα.³ Τέσσερα άλλα διηγήματα, δημοσιευμένα το 1937 και το 1938, υπογράφονται με τα αρχικά ΑΦΣ και την ένδειξη Ε' Πρακτικού: «Τυραννία;», «Ζωή στη θύμηση», «Το πέρασμα του ναύτη» και «Φωτολούλουδα».⁴

Οι χρονολογίες δημοσίευσης των έξι παραπάνω διηγημάτων και τα στοιχεία της υπογραφής τους δημιουργούν κάποιες απορίες (ή αμφιβολίες) σχετικά με την πατρότητά τους. Πότε ο Φραγκιάς άρχισε να φοιτά στο Βαρβάκειο; Το 1932–1933, αν ο «Μπάρμπα Μάνθος» είναι πράγματι δικό του διήγημα·

έτσι το φθινόπωρο του 1934 θα ήταν στην Γ' τάξη και την άνοιξη του 1936 στην Δ'. Αυτό όμως σημαίνει ότι φοίτησε σε πεντατάξιο δημοτικό σχολείο.⁵ Τότε όμως πώς εξηγούνται η κατεύθυνση (Κλασικό Τμήμα αντί Πρακτικό) και το ότι, κατά το μεθεπόμενο σχολικό έτος, υπογράφει ως μαθητής της Ε' Πρακτικού; Έχασε χρονιά και άλλαξε κατεύθυνση;

Ως προς τα τέσσερα διηγήματα που υπογράφονται με τα αρχικά ΑΦΣ, η απόδοσή τους στον Φραγκιά είναι ασφαλής όχι μόνον διότι τα μνημονεύει ο ίδιος στη συνέντευξή του αλλά και διότι: α) τα αρχικά αυτά δεν μπορούν να ταυτιστούν με κανέναν άλλον συνεργάτη της *Μαθητικής Ζωής* και β) στο περιοδικό δεν δημοσιεύονται διηγήματα που υπογράφονται με κάποια άλλα αρχικά που θα μπορούσαν να συνδεθούν με τον Φραγκιά. Πώς όμως εξηγείται το Σ; Ασφαλώς δεν πρόκειται για αναγραμματισμό, αφού ο πατέρας του λεγόταν Εμμανουήλ· πιθανότατα –αυτό εξάλλου συνηθιζόταν– το Σ είναι το τελευταίο γράμμα του επωνύμου του, δηλαδή: Α.Φ-Σ.

Μετά την αποφοίτησή του από το Βαρβάκειο, ο Φραγκιάς συνεργάστηκε για λίγο με το περιοδικό / εφημερίδα *Τα Παρασκήνια* (14 Μαΐου 1938–21 Δεκ. 1940)⁶, όπου δημοσίευσε τέσσερις συνολικές του με τους καλλιτέχνες Φώτη Κόντογλου, Ν. Χατζηκυριάκο-Γκίκα, Σελέστ Πολυχρονιάδη και Γ. Γουναρόπουλο,⁷ καθώς και δύο διηγήματά του, το «Συμπόσιο» και το «Στην άκρη του γαλαού»⁸ –διηγήματα που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως πρώτη επίσημη εμφάνιση του συγγραφέα.

Σημειωτέον ότι στο τέλος της πρώτης συνέχειας του διηγήματος «Συμπόσιο» υπάρχει η σημείωση: «Στο ερχόμενο: Το Β' και τελευταίο μέρος»· πράγματι, στο επόμενο φύλλο ακολούθησε το δεύτερο μέρος, αλλά με την προαναγγελία και άλλης (τρίτης) συνέχειάς του, η οποία όμως δεν πραγματοποιήθηκε –γεγονός που δημιουργεί την υποψία πως το διήγημα είναι κολοβό, αφού η δημοσίευσή του, για άγνωστους λόγους, δεν ολοκληρώθηκε. Ωστόσο, θεωρώ ως πιθανότερο να είναι λάθος η προαναγγελία της συνέχειάς του, γιατί το διήγημα ολοκληρώνεται σε αυτό ακριβώς το σημείο.

Το ότι ο Φραγκιάς, σε συνεντεύξεις του, δεν αναφέρει τη συνεργασία του στα *Παρασκήνια* δημιουργεί το εύλογο ερώτημα, αν πρόκειται για κενό μνήμης ή για ηθελημένη αποσιώπηση. Αν συμβαίνει το δεύτερο (πράγμα πολύ πιθανό), σημαίνει ότι ο Φραγκιάς, όπως πολλοί άλλοι ομότεχνοί του, αποκήρυξε σιωπηρά την (έτσι κι αλλιώς ισχνή ποσοτικά) πρώιμη παραγωγή του, επειδή την έκρινε ασήμαντη, ανάξια λόγου. Αντίθετα δεν θα θεωρούσα διόλου πιθανό να πρόκειται για εσκεμμένη απόκρυψη, επειδή τα *Παρασκήνια* υπήρξαν φιλομεταξικό περιοδικό.

Το ζήτημα είναι αν τα έξι (ή τέσσερα;) πρωτόλεια διηγήματά του στη *Μαθητική Ζωή*, καθώς και τα δύο των *Παρασκηνίων* προοικονίζουν την εξέλιξη του συγγραφέα· αν, εξαιρώντας τη μετάβασή του από το διήγημα στο μυθιστόρημα,⁹ υπάρχουν σε αυτά κάποια στοιχεία (θεματικά ή και αφηγηματολογικά) που θα χαρακτηρισούν αργότερα και τον ώριμο Φραγκιά. Οπωσδήποτε τα διηγήματα δεν στερούνται ενδιαφέροντος και δείχνουν ότι ο υπό εκ-

κόλαψη συγγραφέας έχει στόφα πεζογράφου. Εν πάση περιπτώσει, αυτό είναι ένα άλλο θέμα που ξεπερνά το πλαίσιο αυτού του σημειώματος.

Θεσσαλονίκη, Νοέμ.-Δεκ. 2007

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η *Μαθητική Ζωή* κυκλοφορούσε από το 1931 ίσαμε το 1938· έμμεση βιβλιογραφική της βλ. στο: Κώστας Γ. Τσιγκάνης, *Ελληνικός νεανικός τύπος (1915-1936). Καταγραφή*, Αθήνα 1986, σ. 521 (Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 5). Μια σύντομη παρουσίασή της από αυτοψία βλ. Πώργος Ζεβελάκης, «*Μαθητική Ζωή, 1931-1938*», εφ. *Η Αυγή*, 3.2.2005· ο Ζεβελάκης κατέχει το μοναδικό σωζόμενο αντίτυπο του περιοδικού· τον ευχαριστώ θερμά τόσο για την προθυμία του να το θέσει υπόψη μου όσο και για τη σχετική συζήτηση που είχαμε.
2. Βλ. *Ένα βιβλίο είναι ένα απλωμένο χέρι προς χαιρετισμό. Μονόλογος του Αντρέα Φραγκιά*, Πρόλογος Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, Επιμέλεια Μισέλ Φάις, Εκδόσεις Πόλις, 2001, σ. 44. Σε συνέντευξή του στον Βαγγέλη Ραπτόπουλο, ο συγγραφέας αναφέρει ότι, μαθητής ακόμη, είχε αρχίσει να γράφει ένα μυθιστόρημα, το οποίο προφανώς δεν ολοκλήρωσε· βλ. περ. *Αντί*, τεύχ. 307 (31 Δεκ. 1985) 46.
3. Βλ. αντίστοιχα τεύχ. 1-2 (Οκτ.-Νοέμ. 1934) 27-28 και τεύχ. 6 (1 Μαΐου 1936) 83-84. Το πρώτο διήγημα αναδημοσιεύτηκε από τον Γ. Ζεβελάκη στο ένθετο *Επτά Ημέρες* της εφ. *Η Καθημερινή*, στις 19.1.1992. Σημειωτέον ότι, όταν αναδημοσιεύτηκε «Ο μάργα Μάνθος», ο Φραγκιάς είπε στη δημοσιογράφο κ. Αμάντα Μιχαλοπούλου πως το διήγημα δεν είναι δικό του αλλά του συνονόματου και συνονόμου εξαδέλφου του· από την άλλη όμως πλευρά, η κυρία Κούλα Φραγκιά, ερωτηθείσα σχετικώς, μας διαβεβαίωσε προσφάτως ότι ο εξαδέλφος του άντρα της δεν φοίτησε στο Βαρβάκειο. Δυστυχώς, τα αρχεία του Λυκείου αυτής της περιόδου, από τα οποία θα προέκυπτε η αλήθεια πέρα από κάθε αμφιβολία, δεν σώζονται.

(Ευχαριστώ τη φιλόλογο κ. Χριστίνα Πετροπούλου που έκανε τη σχετική έρευνα στα αρχεία του Λυκείου).

4. Βλ. αντίστοιχα: τεύχ. 1 (Δεκ. 1937) 16-17, τεύχ. 2 (Ιαν. 1938) 10-11, τεύχ. 4 (Μάιος 1938) 5-7 και τεύχ. 5 (Ιούλ. 1938) 14-17.
5. Βέβαια αυτό δεν αποκλείεται, αφού η εξαιρετική υποχρεωτική φοίτηση γενικεύτηκε μόλις το 1929.
6. Τα *Παρασκήνια* ήταν «Εβδομαδιαία εικονογραφημένη θεατρική, κινηματογραφική και καλλιτεχνική εφημερίς», που εξέδιδε αρχικά ο Δημ. Μοσχονάς και κατόπιν τη συνέχισε ο Θ. Ν. Συναδινός, από τον Μάιο του 1938 έως τον Δεκέμβριο του 1940. Περισσότερα για την ταυτότητά τους βλ. Ερευνητική Ομάδα, Εποπτεία Χ. Λ. Καράογλου, *Περιοδικά λόγου και τέχνης (1901-1940). Αναλυτική βιβλιογραφία και παρουσίαση*. Τόμος τρίτος: *Αθηναϊκά περιοδικά (1934-1940)*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2007, σ. 441-466.
7. Βλ. αντίστοιχα: φ. 80 (25.11.1939), φ. 81 (2.12.1939), φ. 86 (6.1.1940) και φ. 88 (20.1.1940). Οι δημοσιογραφικές συνεργασίες στα *Παρασκήνια* ήταν γνωστές· βλ. π.χ. Έρη Σταυροπούλου, «Στοιχεία της ζωής και του έργου του», περ. *Αντί*, τεύχ. 714 (26 Μαΐου 2000) 11· ο ίδιος όμως ο Φραγκιάς (ό.π.), μιλώντας για τα πρώτα του δημοσιογραφικά βήματα, αναφέρει ως πρώτη επαγγελματική δημοσιογραφική ενασχόληση τη συνεργασία του στο κεντρικό όργανο του ΕΑΜ, στην εφημερίδα *Ελεύθερη Ελλάδα*· ίσως η συμμετοχή του στα *Παρασκήνια* να μην ήταν αμειβόμενη.
8. Το πρώτο δημοσιεύτηκε σε δύο αριθμημένες (Α' και Β') συνέχειες, στα φ. 67 και 68 (26.8 και 2.9.1939) και το δεύτερο στο φ. 79 (18.11.1939).
9. Ο Φραγκιάς, στη συνέντευξή του στον Ραπτόπουλο (ό.π.), αναφέρει ότι διηγήματα έγραψε και στα χρόνια της Κατοχής αλλά χαθήκανε, ενώ στην ερώτηση «υπάρχει κάποιος λόγος που δεν γράφετε πια διηγήματα;» απαντά ως εξής: «Όχι. Απλώς, κάθε φορά που καταπιάνομαι με κάτι, αυτό μεγαλώνει και... Δεν είναι στάση. Δεν είναι συνειδητή επιλογή.»

ΕΛΛΗ ΣΚΟΠΕΤΕΑ: Το «Πρότυπο Βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα



Το κορυφαίο σύγγραμμα της Έλλης Σκοπετέα που εξετάζει το ιστορικό υπόβαθρο του εθνικισμού όπως διαμορφώθηκε στην Ελλάδα και τη Σερβία τον 19ο και τον 20ό αιώνα.

Ένα προφητικό βιβλίο που παραμένει σύγχρονο και αναλύει τις αιτίες των σημερινών εξελίξεων στην βαλκανική χερσόνησο.

Εκδόσεις Πολύτυπο

Κεντρική διάθεση:
Δημοχάρους 60, Αθήνα
τηλ.: 210-72.32.819

Τὸ ἐλληνικὸ διήγημα

Συμπόσιο

Τοῦ κ. Ἀν. Φραγκιά

Α΄

Γύριζε στὴν κάμαρά του. Αὐτὸ τὸ δωμάτιο ποὺ κανέναν δὲν δεχόταν ἐκτὸς ἀπ' αὐτόν, τοῦ φάνηκε βαρὺ. Θὲς πὼς οἱ κληματαριὲς ποῦταν ἀπόξω τὸ ἱσκιώνανε παράξενα, θὲς πὼς τὰ λιγοστὰ πράματα τὸ δείχνανε γυμνὰ. Μὰ αὐτὸ δὲν τὸν πολυσκότιζε. Μποροῦσε πλέρια νὰ συνεννοηθῇ μ' ὅλα. Νά, γιὰ δὲς μπορεῖς ν' ἀρνηθῇς πὼς αὐτὲς οἱ σχισμάδες δὲν εἶνε στόματα;

Στάθηκε στὸ παράθυρο. Σκόνῃ πολλὴ εἶχε σηκωθῇ. Ἕνας ξεστός ἀγέρας. Ὅλα βρασμένα. Ἀπομακρυσμένη γειτονιά. Πιὲ πέρα ξαπλώνεται μιά ἀπλωσιὰ ἀφύτερη. Στὴν ἄκρῃ τῆς πόλης. Λίγοι μαζεύνοντοσαν. Πυλαικοῦλες τῆς γειτονιάς. Καὶ τὶς Κυριακὲς τὰ παιδιά παίζανε μπάλα στὸ χωράφι.

Αὐτὲς οἱ ὥρες κινοῦνται ἀτέλειωτα κι' ἀφόρητα βαριές. Σὰν νὰ μὴν περνᾷ ὁ καιρὸς. Κι' ἡ θλίψη βαραίνει ὀλοένα καὶ πιότερο. Ὅχι θλίψη. Ἕνα ἄδειο μέσα σου. Νά, σὰν τοῦτο τὸν ἄδειο τόπο ποὺ φυσάει ἀγέρας. Ξεστός σὰν ἀρρώστου χνώτο. Μιά βαριεστημάρα ποὺ παραλύει κάθε κίνηση. Εἶνε στ' ἀλήθεια βαριές αὐτὲς οἱ ὥρες. Τὰ βρῖσκεις ὅλα τυραννικά κι' ἀνώφελα. Ἐνοιωσε πὼς δὲν εἶχε καθόλου κέφι κι' ἄφησε τὸν ἑαυτό του σ' αὐτὸ τὸ πλάνημα.

Τώρα τ' ἀπόβραδα τοῦ καλοκαιριοῦ βγαίν' ὁ κόσμος ὅξω. Κάθονται στὶς αὐλόπορτες. Μιλᾶνε σιγανά. Κι' ἀκοῦς ὅλες αὐτὲς τὶς μιλιές σὰ σιγανὸ σούσουρο.

Σκέφτηκε:

—Αὐτὴ ἡ βουὴ ποῦρχεται ἀπὸ τόσους ἀνθρώπους. Ἐρχονται ὅλα μαζί. Κι' ὅμως καθένas ἀπ' αὐτοὺς θέλει νὰ πῇ ἄλλα πράματα. Δικά του. Ὅλοτελα δικά του. Μὰ σμίγουν ὅλα κι' ἀκούγονται σὰ

μακρυνὸς ἄχος. Μιά βοή ποὺ δὲ λέει τίποτα.

Κάνα τραγοῦδι ἀπὸ μερακλωμένο φωνογράφο. Παιδιά ποὺ φωνάζουνε. Πυλαικοῦλες ποὺ τραγουδᾶνε. Σκυλιά. Ἀργότερα κανένas μεθυσμένος περαστικός.

Αὐτὲς οἱ μιλιές ποὺ γίνονται τραγοῦδι σὰν ἀκούγονται ἀντάμα τοῦδωσαν μιά εὐθυμὴ διάθεση.

—Δὼ σ' αὐτὲς τὶς γειτονιὲς ποῦναι λίγο χώρια καθένas ξέρεῖ τί γίνεται. Καὶ στοὺς ἀνθρώπους μὰ καὶ στὰ πράματα. Φτάνει νὰ μπορῇ κανεὶς νὰ καταλάβῃ αὐτὸ τὸ σιγανὸ μουρμουρητό. Χαίρονται δὼ τόσο ὅσο τοὺς φτάνει. Ὅχι κι' ὅλοι. Καθένas ὅμως ξέρεῖ τὸν ἄλλον. Σ' αὐτὰ τὰ σπιτάκια μένουνε ἄνθρωποι ποὺ κοιτᾶνε νὰ ζήσουνε. Ὅχι ἄλλες ἔννοιες. Τὰ βραδάκια μαζεύνονται στοὺς δρόμους ἢ στοὺς καφενέδες. Τὰ λένε καὶ τὰ πίνουνε.

Εἶδε ὕστερα τὸν ἑαυτό του. Μιά σιχασιὰ ἔνοιωσε. Εἶχε ἀποτραβηχθῇ ἀπ' τὸν κόσμον καὶ τὶς παρέες.

—Κι' ὅμως τώρα τυραννιέμαι σ' αὐτὴ τὴν ἀσταμάτητη θλίψη. Τὴν δέχως νόημα. Ἄγνωστος ἦταν ἐδῶ. Δὲ πολυχαιρετοῦσε γιατί δὲν τοὺς ἤξερε. Σ' αὐτὴ τὴν ἄκρῃ ποὺ βρέθηκε ριγμένος κανένα δὲ γνώριζε.

Ἄναψε τὴν λάμπα. Τὸ σανιδένιο τραπέζι μὲ τὰ πολλὰ χαρτιά φωτίστηκε. Ἀπλωσε ἕνα ἄσπρο χαρτί κάτ' ἀπ' τὸ φῶς. Μὰ τὸ μυαλό του δὲν τὸν βοήθαγε. Γούρλωσε τὰ μάτια του παρατηρῶντας τὰ πράματα. Τὰ βιβλία μὲ τὰ ὀνόματά τους, τὰ σκόρπια χαρτιά. Τάχε διαβάσει πολλὰς φορὲς. Εἶχε κάτσει μαζί τους μ' ἀναμμένη τούτη τὴν λάμπα. Χειμωνιάτικα βράδυ. Σὲ μιά μόνωσι ποὺ σίγουρα θὰ φύσαγε ἀγέρας ἢ θ' ἀκούγονταν νὰ τρέχουν σταλάζοντας οἱ σταγόνες στὰ τζάμια. Σήμερα ἦταν ὅμως ἀπελπιστικά μόνος.

Μήτε βροχή, μήτε ἀγέρας νὰ χτυπάτῃ τὰ παραθυρόφυλλα. Μιά χλιαρὴ νυχτιά. Ἀφέγγαρη.

Εἶχε καιρὸ νὰ γράψῃ. Ἀπὸ τότες ποῦστελε κεῖνον τὸ διήγημα στὸ περιοδικό. Στράβωσε τὰ μοῦτρα του σὰν τὸ θυμήθηκε.

—Βλακεῖς. Τὸ θέμα ἦτανε κουτό. Πὰ δὲς τότες... Πόση διαφορὰ μέσα σὲ λίγο καιρό.

Μπρὸς του χοροπηδάγανε τὰ χοντρά γράμματα τοῦ τίτλου «Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ γέλιο». Ἀπὸ κάτω φυγουράριζε φαρδὺ τ' ὄνομά του.

—Μωρέ, χαρὰ στὸ μοῦτρο...

Τὸ ξαναδιάβασε. Βρῆκε μιά δουλειὰ λίγο εὐχάριστη. Τὴν παρέα ἑνὸς ἄλλου ἀνθρώπου τοῦ «ἀνθρώπου μὲ τὸ γέλιο». Κάνει πολὺ χαρούμενη παρέα. Τώρα ἔφυγε. Κι' ὅμως ὁ ἄνθρωπος ὁ τόσο διαφορετικός ποὺ κράτησε τόση καλὴ παρέα ἦταν ἕνας ἑαυτός του ποῦχε ζήσει ἐδῶ καὶ πολὺ λίγο πρίν.

Σηκώθηκε.

—Τί σοῦ λέει πάλι καὶ τοῦτος δῶ; Ἐδειξε ἕνα κάντρο στὸν τοῖχον ἀπὸ κάποιον φίλο του. Τί κάθεται σὺ ρε φουκαρὰ μουγός. Πὲς τίποτα. Γέλα λοιπόν. Μὰ τί μυστήριος ποὺ εἶσαι. Ἀκου δῶ ρε ἄνθρωπε, ἀφοῦ ἔφτιαξες δῶ πάνω, τὴ μούρη σου κι' ἔγραψες γιὰ λεζάντα «αὐτοπροσωπογραφία». Πατί μωρὲ νὰ μὴ τὴ φτιαξῇς ὅπως ἦσουνα πάντα; Γελαστός.

Τὸ μοῦτρο τοῦ κάντρου τὸν κυττοῦσε βαρειά.

—Τέλος πάντων, τίποτα δὲ δείχνει στὸν ἄλλον τὸ ἀληθινὸ του περιεχόμενο. Τοῦτος δῶ ὅλο γελοῦσε, κι' ἔφτιαξε τὴ μούρη του ἀπ' τὸν καθρέφτη, κλαμμένη. Ἦταν ὁ πιὸ τρελλὸς τῆς παρέας καὶ τώρα εἶνε σὰ νὰ δίνει συλλυπητήρια.

Γύρισε καὶ ξανακάθισε.

—Καθένas μας φτιάχνει, μὰ θέλει νὰ

φτιάξη τη ζωγραφιά του έαυτού του όλο-
τελα διαφορετική.

Τράβηξε ένα χοντρό μάτσο χαρτιά.

—Τούτα δώ τάχω όλότελα ξεχάσει.

Ήνοιξε τά φύλλα του. Χαρτιά πολλά
γραμμένα. Διαβάζει «Σκινη τρίτη»,
«Αύλαία», πιό κάτω ένα χαρτί: «Πρόσω-
πα». Τούρθε όλο στο νού. Θυμήθηκε πώς
άπό καιρό ήθελε νά γράψη κάποιον
δράμα. Είχε γράψει και λίγα σά σημειώ-
σεις. Ζεστάθηκε περισσότερο. Στο μυαλό
του άνέβηκε όλη ή υπόθεσις. Τόσα πρά-
ματα.

—Ήρωες; δέ θάχη ήρωες. Θάναι πολ-
λοί, όλοι με πρώτους ρόλους. Δεύτερους
ρόλους δέ θάχη. Οί άλλοι θάναι χοροί. Ό
κόσμος. Θάργοσαλεύη. Κι' όμως θάναι
γεμάτος φλόγα. Θάχη μέσα του δαμά-
στρες δυνάμεις πού θά τραβούμε τά βή-
ματά του. Αυτός πού θά τούς συνεπαίρ-
νη σουρτά, αυτός θάναι ό ήρωας. Ό
άπρόσωπος ήρωας. Οί πεντέξη με τούς
πρώτους ρόλους θάναι οί κορυφαίοι.
Αυτοί θά πηγαίνουν νά τόν σύρουν
άλλού. Νά τού δώσουνε χαρά.

Άπό καιρό τόχε σκεφτή. Άπό τότες
πούχε αυτή τη θλίψη. Νά γράψη για
άνθρωπους πού θά σκορπάνε χαρά. Θά
τήν έχουνε πολύκι, θά δίνουνε παντού.

—Έναν τέτοιον άνθρωπο θά τονέ άγα-
πούσα όλόψυχα.

Είχε περάσει ή ώρα. Πάψανε οί φασα-
ρίες τού δρόμου. Έσβυσε τη λάμπα.

—Θά γράψω για έναν πού θά μοιράξη
χαρά; όποιος κι' άν τόν σιμώση θά γλυ-
καθή και θά γελάη πλατεία. Με χορτα-
στικό γέλιο και φτερουγιστή καρδιά.
Έμεινε ίκανοποιημένος.

—Αύριο κι' όλας θ' άρχίσω. Πά τούς
άνθρώπους αυτούς π' άγαπώ. Αύριο...
χαρά.

*

Τό κάντρο τού φίλου κυττούσε με την
ίδια στάσιμη μορφή. Τά πράματα άνακα-
τεμένα έδω μέσα. Φώτιση άχνή καλοκαι-
ριάτικη.

Θάφευγε τώρα πρωί. Σά γύριζε θ' άρ-
χιζε νά γράψη συνέχεια. Θά τελείωνε τó
γράψιμο γρήγορα. Κι' ύστερα τó δούλε-
μα. Θάκανε τούς τύπους, ξέρεις, τώρα,
όλοζώντανους.

Ήφισε την κάμαρη στην πρωινή ήσυ-
χία, μέσα στο φώς πού δίνουν τά χαρά-
ματα. Τό ίδιο κι' έξω. Δέν πολυπρόσεξε
σάν έβγαινε. Στο σανίδι κάτω της πόρτας

λουλούδια. Έ, ματσάκι λουλούδια. Άπ'
αυτά πού μεγαλώνουνε σέ γλάστρες. Πα-
ραξενεύτηκε. Φαίνεται πώς κάποιος
τάχε πετάξει.

Κάθισε και τά κύτταζε.

—Ωχ, άδερφέ, κάθουμ μπρός σέ λίγα
λουλούδια σά χαζός. Κάνα παιδι θά
τ' άφησε άπό βραδύς. Είν' όμως ώραία.
Κόκκινα σέ ζωηρό χρώμα φωτιάς.

Ή αβλή άκόμα όλοάδεια. Τό κάρρο
στην άκρη. Πιό πέρα τó άλογο με πολύ
σανό χάμω. Καθότανε σιγά ροδιζοντας
κεί ψηλά ένα άνοιχτό παράθυρο. Με
πολλές γλάστρες γύρω. Μά έρημο.

Μεσημέριαζε σά γύριζε. Στη μασχάλη
πολλά χαρτιά. Πέραγα άδιάφορος.
Πουθενά δέν έβλεπε. Πέφτανε άπάνω
του παιδιά. Κλωτσούσε πέτρες. Άνάμε-
σα άπό φτωχικές αυλές μπήκε στο δρόμο
τού σπιτιού του. Ζέστη πολύ. Στά καφε-
νεΐα και τούς ίσκιους μαζεμένοι πολλοί.
Ένας με παγωτό. Μιά κοπέλλα. Μιά
άλλη. Ένας γέρος. Νά τó σπίτι του. Τό
παράθυρο με τις κληματαριές. Πιό δώ
ένα παράθυρο με μισόκλειστα πατζού-
ρια. Άπ' τó χώρισμά τους φαινόταν μια
κοριτσιστική μορφή. Σά άβλεπε τó δρό-
μο πού ψωνόταν.

—Τως κάτι και νά περιμένη, είπε.

Πέρασε. Έκλεισε τó παράθυρο. Τάκου-
σε. Στην αβλή. Τό ίδιο παράθυρο πάλι
άνοιχτό. Κι' ένα άλλο μισάνοιχτο. Άλλο
γυναικείο πρόσωπο άπό μέσα.

—Μά τί διάολο, δώ όλες οί γυναΐκες
καρτεράνε μέσ' άπ' τά μισόκλειστα πα-
ράθυρα; Παράξενο αυτό τó σπίτι.

Τό μυαλό του έβραζε. Ζέστη και ζαλά-
δα. Τούρχόντανε χιλιά δυό πράματα. Τό
δράμα με τόν χαρούμενο άνθρωπο, ή
δράση, τά πρόσωπα. Τό νόημα. Άχ αυτό
τό νόημα. Τόπαμε πολλές φορές.

—Θέλω νά φτιάξω χαρούμενους
άνθρώπους. Νά τούς έχω κοντά μου. Δι-
κούς μου. Αυτά δέν άξιζουν τίποτα, είπε
για τά παλιά γραφτά.

Τήν τωρινή του σκέψη τη βρήκε πολύ
πιό πρεπούμενη. Πιό ζωντανή. Αυτά τά
παλιά ήταν σά δασκαλιστικό δοκίμιο.
Ένψ τώρα θά εΐνε ένας όλοζώντανος πό-
θος για τη χαρά. Ένα Συμπόσιο.

Ήσυχία καλοκαιριάτικου μεσημεριού.
Ήλιος, ζέστη. Μιά βοή άπ' τά τζιτζίκια
στά δέντρα.

Έφερνε βόλτα στην κάμαρα. Άνακατέ-
βει τά χαρτιά του. Ψάχνει. Όλοένα τó

μυαλό του γυρίζει σ' αυτούς τούς άνθρώ-
πους πού θέλει νά φτιάξη. Πασχίζει νά
τούς φανταστή μπαινοντας σ' αυτή την
πόρτα. Νά άπό κεί, νά μπούνε μέσα. Νά
μιλήσουνε. Κι' αυτός ήταν θλιμμένος
τούτη τη στιγμή. Είχε άνάγκη άπ' ένα νά
τού δώση χαρά. Τί θά κάνη; Νά πές πώς
καθόταν στην καρέκλα, πώς ήρθε σ'
αυτό τó λάβρο μεσημέρι. Άς πούμε. Όχι,
πές πώς έρχόταν μια κοπέλλα. Μιά άγά-
πη. Τότε. Ναι, μια άγάπη νάρχόταν δίνο-
ντάς του χαρά. Πού εΐνε όμως; Δέν έρχό-
ταν. Ό άνθρωπος με τη χαρά εΐνε μα-
κρυνά.

—Ναι, εΐνε πολύ μακρυνά, ξανάπε. Π'
αυτό πρέπει νά φτιάσω έναν τέτοιο.

Δέν έπαβε ή ζέστη. Άναμμένη άτμό-
σφαιρα. Άνοιξε την πόρτα νά γίνη
ρεύμα, δροσιά. Στάθηκε μονομιάς στην
πόρτα. Ένα κορίτσι. Άκουμπισμένο στο
παράθυρο. Τ' άπεναντινό. Μ' ένα λου-
λουδι στο στόμα. Κύτταζε συνέχεια στην
πόρτα του. Χαμογέλασε λίγο. Ταράχτηκε
αυτός μά δέν κουνήθηκε. Σέ λίγο μπήκε
μέσα.

—Καλό κι' αυτό. Τί κύτταζε; Έμένα;
Χά, χά, χά, μωρέ, ώστε εΐμαι τέτοιος νά με
κυτάνε τά κορίτσια, χά, χά. Έμένα κυ-
τούσε. Μωρέ δες γοητόμouτρο. Άπλού-
στατα ή κοπέλλα θά ζεστένόταν μέσ' τó
σπίτι και βγήκε άπό δώ για δροσιά.

Έγειρε τó κεφάλι για νά δη τó παράθυ-
ρο της κοπέλλας. Τόψηνε ό ήλιος. Τό χτυ-
πούσε κατάφατσα.

Τό κορίτσι στο μεταξύ είχε κρυφτή.

—Σάν περιέργο, ξανάπε.

*

Άπ' τó πρωί δέν είχε βγή. Τέλειωσε
κάποιον διήγημα. Άρχισε νά γράψη για τó
δράμα. Σχέδια άπανωτά. Θάναι καθώς
καταλαβαΐνεις λίγο δύσκολο. Όλότελα
δικό του. Κι' άλλα είχε γράψει, μά τούτο
δέν θάμοιαζε με κανένα. Τώχε τώρα
στρογγυλεμένο στο μυαλό του.

Τράβηξε τó χέρι του σά νά σήκωνε την
αύλαία. Έμπρός. Κύτταζε με γουρλωμέ-
να τά μάτια. Κι' όλα κεί μέσα βλέπανε.
Κι' ό φίλος της ζωγραφιάς.

—Αυτός έδω εΐν' ό πρώτος θεατής. Έ,
άγαπητέ μου φίλε.

Όλοκληρωμένο πέραγα μπρός του.
Έμενε μόνο ν' άρχιση. Ή δουλειά θά πη-
γαινε πριμα.

Βράδυαζε. Είχε άρχισει πάλι ή κίνησης
όξω με τó πέσιμο τού ήλιου. Φασαρία στο

γειτονικό καφενέ. Άπ' τις άλλες αὐλές τραγοῦδι. Κάρρα περνάγανε. Παιδιά. Στραγαλατζήδες.

—Νά, ὁ χορός, ἡ μάζα π' ἀργοσαλέβει, βλέπει, κρίνει, πονάει. Ὅλοι τους μπορεῖ νά ναι ἥρωες. Ὁ καθένας γύρω του. Δεύτερο πρόσωπο δέν ὑπάρχει. Κι' ὅμως μόνο νο ψίθυρο τραγουδιστό δίνει.

Βγήκε στο διάδρομο. Ἦθελε ἀκόμα γιὰ ν' ἀρχίσῃ τὸ γράψιμο. Νά ὠρμάσῃ. Κάπνιζε καὶ τὸ μυαλό του γύριζε. Ἔβλεπε γύρω τὴ νύχτα. Τὰ δέντρα. Τ' ἀψηλὸ σπιτί. Καὶ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴ μαγικὴ χαρὰ πού θά τὴ φέρνῃ γιὰ δῶρο.

Α. ΦΡΑΓΚΙΑΣ

ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ: Τὸ Β' καὶ τελευταῖο μέρος.

Τα Παρασκήνια, φ. 67 (26.8.1939) 4

Β'

Φωτίστηκε ἓνα παράθυρο ἀπέναντι. Βγήκε ἓνας βαρὺς ἀναστεναγμός. Ὑστερα ἓνα ἀρρωστημένο γέλιο. Μιά ἡρεμὴ κουβέντα σὲ μαλακὸ τόνο ἀπὸ κάποιον ἄλλο. Ἡ ἴδια κλαψάρικη. Ἔσβυσε τὸ φῶς. Βγήκε ἓνα σουλοῦπι στο σκοτεινιασμένο παράθυρο. Πῆρε λίγες βαθειὲς ἀνάσες κι' ἀκούμπησε ἀσάλευτο.

Σὰν πέραγε ἡ ὥρα, ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο ἀκούστηκε.

—Φλώρα, ἔλα νὰ κοιμηθῇς, τί κάνεις ὅξω;

—Ὅχι, δὲ νυστάζω, κάθομαι.

—Μὰ σὰ νὰ μιλάς μὲ κάποιον.

—Ναί, ἔχω παρέα.

Τὸ τελευταῖο τὸ φώναξε περίσσια π' ἀκούστηκε πολὺ. Τοῦ φάνηκε ἀνέλπιστο. Σ' αὐτὴ τὴ μοναξιά σὲ ποιὸν κάνει παρέα αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος;

Τὴν κύτταζε συνέχεια μέσ' ἀπ' τὴ νύχτα. Μεσάνυχτα περισσότερο. Λαλοῦσαν τὰ κοκόρια. Σὲ μιὰ στιγμὴ ἡ κοπέλλα τοῦ παραθύρου στῆλωσε τὸ κορμί:

—Καληνύχτα, φώναξε.

Σὰν νὰ τύπε σὲ κάποιον ποῦταν μαζί της ἀπὸ ὥρα. Τ' ἀκουσε αὐτός. Ἄθελα ἐπανάλαβε:

—Καληνύχτα.

Μπήκε μέσα ἡ κόρη ἀνάλαφρα. Τὸ παράθυρο μὲ τὶς γλάστρες ἔμειν' ἀνοιχτό. Ἀκούστηκε ὕστερα ἡ λιανὴ μιλιὰ. Σὲ μιὰ

γλυκειὰ κι' ἀπαλὴ κουβέντα.

—Κάτσε, κύριε Κώστα, λίγο μαζί μας. Παραπονεθήκανε ὅτι κλείνεται μέσα καὶ δὲ βγαίνει.

—Σίγουρα δὲ θά μᾶς καταδέχεται.

—Ὅχι, ὄχι, μὰ... δουλειές.

Τοῦ δώσανε ἓνα σκαμνί. Κύτταξε γύρω αὐτοὺς πού καθόντουσαν. Λίγες γυναῖκες. Δυὸ ἄντρες. Ἐνας νέος χοντρός.

—Πῶς σήμερα ἐδῶ, Πάννη; λέει ἓνας στὸν χοντρό.

—Μὰ δὲ βρήκα παρέα. Μπορεῖ νὰ φύγω ὕστερώτερα.

—Μόνο ἐσὺ καλοπερνᾷς. Κάθε μέρα γλεντάκι, ταβέρνα, παλαβὲς παρέες καὶ τίποτ' ἄλλο, ἔ Πάννη.

—Βέβαια, γιατί ὄχι; ἀποκρίθηκε ὁ χοντρός νέος.

Ἀπάνω στὴν κουβέντα βγήκε μιὰ κοπέλλα ἀπ' τὴν πάρα κάτω πόρτα. Πλησίασε. Κύτταξε τὰ πρόσωπα τῆς παρέας. Σὰ κατὶ νὰ ζητοῦσε.

—Μήπως θέλεις τίποτα, Φλώρα;

—Ναί τόν...

Κεῖνῃ τῇ στιγμῇ εἶδε λίγο στὰ σκοτεινὰ τὸν Κώστα.

—Ὅχι, νά, ἔτσι ἦρθα.

—Κάτσε λοιπόν.

Ὁ Κώστας ἔβλεπε καλὰ τὴν κοψιά της. Πρόσωπο λίγο χλωμό. Λιανὸ κορμί μὰ δεμένο πού λύγιζε σὲ κάθε βῆμα. Μεγάλα σκοῦρα μάτια. Μαλλιά στο ἴδιο χρώμα. Ἔμνε δειλὴ κι' ἀμίλητη.

—Ἐγὼ θὰ φύγω εἴπ' ὁ χοντρός νέος.

Φάνηκε νὰ βαδίζῃ βαρειά μὲ τὸ χοντρὸ του κορμί.

—Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος... αὔριο τὸ πρωῒ θὰ ξανάρθῃ. Κι' ὕστερα θὰ πάῃ στὴ δουλειά. Ὅλο γλέντι, παρέες, κρασί, γυναῖκες... Φαίνεται πῶς αὐτὸς ξέρεي τί κάνει. Ἐσὺ τί λὲς γι' αὐτό, κύριε Κώστα;

—Ὁ κύριος Κώστας δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ συμφωνῇ, ἀπάντησε ἡ κοπελλίτσα.

—Καλὰ καὶ πῶς τὸ ξέρετε;

—Φαίνεται ἀπὸ τὰ ἔργα σας. Ἀγαπάτε τὴ ζωὴ. Θέλετε ν' ἀπολαύσετε τὸ νόημά της, γλεντώντας...

Ξιπάστηκε, ἡ κοπέλλα τὸν ἤξερε.

—Ναί ἀπ' αὐτὰ πού γράφω ἐντὸς φακέλλου.

—Καὶ στο τελευταῖο σας διήγημα κατὶ τέτοιο δὲν θέλετε νὰ πῆτε; Μόνο ποῦνε λίγο μπερδεμένο. Μὰ κι' ἀπ' τὸ βιβλίο σας αὐτὸ κατάλαβα.

Ἀπ' τὸν γειτονικὸ καφενέ ἀκούστηκαν τραγοῦδια. Ἐφευγε ἡ παρέα τοῦ Πάννη.

—Πὰ νὰ θέλῃ ἓνας ἄνθρωπος νὰ χαρῇ δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ πλησιάσῃ τὸ νόημα τῆς ζωῆς, εἴπ' ὁ Κώστας.

Ἡ κοπέλλα φάνηκε νὰ φχαριστήθηκε ἀπ' αὐτό. Παίξανε τὰ μεγάλα τῆς μάτια.

—Ἐχετε δίκιο, πολὺ δίκιο, γι' αὐτὸ γράφετε καὶ τόσο καλά...

Κυτταχτήκανε κατὰματα. Ἐγινε μιὰ πάψῃ πού βάστηξε πολὺ.

—Τὸ διαλύουμε; αὔριο πρέπει νὰ φύγουμε νωρίς. Μπήκανε ὅλοι μέσα. Αὐτοὶ οἱ δυὸ μένανε μόνοι τους.

—Πᾶμε τώρα καὶ μεῖς, τῆς εἶπε.

Τραβήξανε μαζί πὺδ πάνω.

—Τόσο καιρὸ καθόμαστε πλαῖ κι' ὅμως δὲ γνωριστήκαμε. Ἐλάχιστες φορὲς σᾶς εἶδα.

—Κι' ἐγὼ τὸ ἴδιο.

—Τώρα θὰ βλεπώμαστε συχνότερα.

—Ξέρετε ἔχω διαβάσει ὅλα σας τὰ ἔργα. Θέλω μιὰ μέρα νὰ μιλήσουμε, τῆς λέει.

—Ναί, ναί, χαρούμενα.

—Γεῖά σου τοῦ εἶπε μπαίνοντας στὴν πόρτα.

—Καληνύχτα.

Ἀπομακρύνθηκε.

—Νὰ ἐπὶ τέλους ἡ κοπελλίτσα πού βλέπω στο παράθυρο εἶνε καλὴ, κι' ὡμορφουῖα. Μόνο, γιὰ δὲς, τί ἡλίθιο ρόλο παίζω, εἶπε μονάχος του. Εἶμαι πέρα γιὰ πέρα χαζός. Κάνω τὸν αἰσιόδοξο, τὸ χαρούμενο. Κι' ὅμως βαρυνέμαι ν' ἀνέβω τίς σκάλες. Δὲν ἔχω κέφι μήτε νὰ νεκροψάλλω τὸν ἑαυτό μου.

—Μὰ ὄχι, ἀντιμίλησε, αὐτὸ θέλω, ἔτσι εἶνε τὸ σωστό, μ' ἀρέσουνε οἱ χαρούμενοι ἄνθρωποι... Τοὺς ἀγαπῶ. Πάντα θέλω νὰ βρῶ ἓναν τέτοιο, θὰ φτειάξω ἓναν γιὰ παρέα. Π' αὐτὸν πού γράφω στο δρᾶμα μου... Χά, χά, χά...

Ἀπ' τ' ἀπεναντινὸ παράθυρο ἀκούστηκε σιγανὸ τραγουδάκι.

Τὴν χαιρέτησε γελαστὰ τὸ ἄλλο πρωῒ. Καὶ τὸ μεσημέρι πάλι. Τ' ἀπόγεμα τὴν βρῆκε ἔξω κοντὰ στο μεγάλο δρόμο. Χαιρετισθήκανε.

—Πᾶμε λίγο πὺδ κάτω σὲ κάποια δουλειὰ μαζί;

Πῆρανε μαζί πλαῖ-πλαῖ τὸν ἄσφαλτο. Βραδάκι, σιγὰ-σιγὰ. Αὐτοὶ πού θὰ τοὺς εἶδανε θάπανε πῶς εἶνε ἀπ' τὰ ζευγαρά-

κία πού περπατάνε πολύ κοντά, μιᾶνε σιγανά δικά τους πράγματα καὶ κάνουν περίπατο γιὰ λίγη ὥρα ὥς πὼ κάτω.

Ἄργα γυρίσανε. Φάνηκε ἡ Φλώρα νὰ βασιτιέται ἀπ' τὸ μπράτσο τοῦ Κώστα. Σὰ νὰ κρεμῶταν καὶ τὸν τράβαγε.

—Νὰ κάτσουμε δῶ, λίγο στὸ πεζοῦλι γιὰ νὰ ξεκουραστῶ, τοῦπε.

—Κουράστηκες πολύ. Μὰ γιατί δὲν τῶπες νὰ σταματούσαμε.

—Ὅχι, ὄχι δὲν κουράστηκα, ὄχι.

Πῆρε μιὰ βαθειὰ ἀνάσα.

—Πήγαμε τόσο μακριά...

—Χάρηκα, χάρηκα τόσο πολύ, Κώστα, σ' εὐχαριστῶ ποῦρθε μαζί.

Τὸ στήθος ἀνεβοκατέβαινε γρήγορα.

Ἄπ' τὴν ἄκρη τοῦ δρόμου ἀκούστηκε ἓνα τραγοῦδι. Ἐνα σὰ ξεφώνημα τραγουδιστοῦ. Πλησίασε. Δίχως στρωτὴ μελωδία. Ἐνας ψηλὸς ἄνθρωπος μὲ σακκάκι στὸν ὦμο. Σηκωμένο ψηλά τὸ κεφάλι κι' ἔσουρνε τὰ πόδια του. Ἀμανές, μὰ σὰν κλαψαριστὴ ψαλμωδία. Παραπάταγε καὶ κόντεβε νὰ πέση στὶς λακκοῦβες τοῦ δρόμου. Τ' ἄγριο τραγοῦδι συνεχίστηκε.

—Δές, Κώστα, τί μεθῶσι πού τὸ ἔχει.

—Ναὶ μεθῶσι καὶ ποῦ ξέρεις γιὰ ποιά αἰτία...

—Ναί, ἴσως θέλει νὰ ξεχάσῃ...

Μίλαγε καὶ τὸν κυττοῦσε στὰ μάτια.

—Σὰ τρελλὸς εἶνε ἀπ' τὸ κρασί. Κι' ὅμως ποιά δύναμη τὸν ἔσπρωξε σ' αὐτό... ποίος πόνος...

Πάψη.

—Θάθελα καὶ γὼ νὰ μποροῦσα νὰ μεθοῦσα ἔτσι νὰ περπατῶ φωνάζοντας. Νὰ μὴ νοιώθω τί κάνω ἔτσι γιὰ νὰ δώσω στὸν ἑαυτό μου μέρος νὰ ξεσπάσῃ, νὰ ψάλλω μεθυσμένη τὸ χαμό μου. Τὸ ξόδι μου ζωντανὸ νὰ τρικλίζει ἔτσι...

—Μὰ τί λές;

—Μπά, τίποτα. Ναί, Κώστα, τὸ θέλω.

Ἄλλη πάψη.

—Πόσα πράγματα κάνει κανεὶς γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ξεχάσῃ τὸν ἑαυτό του λίγες στιγμές. Νὰ ξεφύγῃ ἀπ' τὸ πλάκωμα τὸ ἐφιαλτικό. Πόσες θυσιές γιὰ λίγο ξεχασιά...

Τάπε μὲ ραγισμένο τόνο καὶ κουνώντας τὸ κεφάλι.

—Κι' ἀκόμα, συνέχισε ὁ Κώστας, ποτὲ δὲ δείχνεις τὸν ἑαυτό σου μὲ τὴν ἀληθινὴ του ὄψη. Πάντα κυττᾷς νὰ κρυφτῇς. Καθένας φτιάχνει τὴ μούρη του ὁλότελα

διαφορετικῇ. Ὅλοι μας.

—Ὅλοι μας, ἐπανελάβε αὐτή.

Εἶχε ἀκουμπήσει στὸν τοῖχο γυρτά. Τὸ φεγγάρι φώτιζε τὸ κορμὶ τοῦ κοριτσιοῦ πού κουρασμένο εἶχε γύρει. Ἀνάμεσα ἀπ' τὰ πεσμένα μαλλιά εἶδε κείνος δύο μάτια νὰ τὸν κυττᾶνε. Ὑστερα ἓνα γλυκὸ χαμόγελο.

—Πᾶμε, δὲν ἔχω πιά τίποτα.

Πετάχτηκε μὲ περίσσια δύναμη. Σταθῆκανε μπρὸς στὴν πόρτα.

—Αὔριο ξανά πάλι περίπατο, ἔ; ὅπως εἶπαμε.

Τὸν τράβηξε λίγο ἴσια μέσα. Πίσω ἀπ' τὴν πόρτα ἔπεσε ὅλη ἀπάνω του καὶ τὸν γέμισε μ' ἀπανωτὰ φιλιὰ. Τὴν σφιχτοπίασε κι' αὐτὸς καὶ κρατηθῆκανε ἔτσι γιὰ πολύ. Ἐφυγε ὕστερα σιγά.

Ἐνα φίλι.

—Κώστα. Σὰν κραυγὴ.

.....

—Ὅχι, ὄχι.

Σὰν ἀναψε τὸ φῶς, τὰ πράγματα δείχνανε τὴν ἡσυχία τους. Πές, μιὰ προσήλωσι.

Ὁ Κώστας ὀρθὸς στὸ παράθυρο.

Ἡ Φλώρα μπρούμυτα στὸ κρεβάτι. Λυγμοί.

Τὰ βιβλία, τ' ἄλλα πράγματα στὴ θέσι τους.

Σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κρεβάτι ἀνόμεν.

—Γειά σου, ἐγὼ φεύγω.

—Στάσου, γιατί;

—Ὅχι, καληνύχτα, μὰ καλημέρα σου, δὲς ξημέρωσε πιά.

—Ἄ! ξαναφώναξε.

Ἐβλεπε τὴ φωτογραφία στὸν τοῖχο. Κύτταξε ὕστερα τὸν Κώστα. Μιὰ φορὰ τὸν ἓνα, μιὰ τὸν ἄλλο.

Ἐέσπασε:

—Χά, χά, χά... χά, δὲ μπορῶ νὰ φωνάξω ἄλλο. Γέλα. Γέλατε ὅλοι μαζί. Καὶ σὺ κατσούφη ἀδερφε τῆς ζωγραφιάς καὶ σὺ Κώστα χαροῦμενε συγγραφέα. Ναί, τί κυττᾷς ἔτσι; Εἶν' ἀδερφός μου, ὁ ἀδερφός μου πού χάθηκε. Ἡ κουτὴ, ἐγὼ τὰ φταίω, ἡλίθια.

Κι' ὀρχισ' ἓνα κλάμα σπασμωδικό.

—Πᾶω τώρα ὅσω νὰ τραγουδήσω σὰ τὸν μεθυσμένο κείνης τῆς βραδυᾶς, νὰ τραγουδήσω τὴ χαμένη μου ζωὴ, μὰ ὄχι μὲ φωνές. Στὰ μουγγά. Νοιώθεις; Στὰ μουγγά.

—Μὰ τί ἔχεις, Φλώρα, γιατί ὅλ' αὐτά;

—Μπᾶ; ἀκόμα δὲν τῶνοιωσες;

Κρῖμα καὶ ὤμενε, εἶσαι πολὺ βλάκας, ἀφόρητα κουτός. Ἀκούς ἐκεῖ μὲ ρωτᾷς γιατί γελᾷω. Γελᾷω γιὰ τὴ δική μου καὶ τὴ δική σου κουταμάρα, βλακείας ἐγκώμιο κάνω τώρα.

—Τί ἔπαθες, ποιὸς σὲ πείραξε, Φλώρα, γιατί κλαῖς καὶ φωνάζεις;

—Μὰ γι' αὐτό, ἐπειδὴ δὲ μὲ πείραξε κανεὶς. Π' αὐτὸ τὰ λέω. Τί ἦρθα δῶ βρὲ χαζέ; Πάει καμμιὰ στὸ σπῖτι ξένου μονάχη ὥς τὰ χαράματα; Γίνομαι σὰ καμμιὰ τοῦ δρόμου. Πᾶ νὰ ξεχάσω ἦρθα, σοῦ φέρθηκα δίχως ἐγωῖσμό, μ' εἰλικρίνεια. Ὅλες βαστᾶνε ἐγωῖσμό. Ἐγὼ εἶμαι κουτὴ. Στὰ παράθυρα σὲ καρτεροῦσα, ἦρθα μαζί σου χίλιες φορές. Τί λέγαμε, θυμᾶσαι; Πᾶ νὰ ξεχάσουμε τὴ φάτσα τοῦ ἑαυτοῦ μας μεθᾶμε, παραλογίζομαστε κι' ὕστερα τρικλίζουμε. Μὰ τὸ κρασί πού μὲ πότισες ἐστὶ ψεύτη ταβερναρὴρ ἦτανε ὅλο νερό. Ἦρθα κοντὰ σου, τί νομίζεις; Σὰ μεπικρὴς γιατί διάβασα πὼς ἔχεις μέσα σου ζωὴ. Αὐτὴ πού μοῦ λείπει ἐμένα. Ἐγὼ δὲν ἔχω πιά ζωὴ. Μ' ἀποδείχτηκε ψεύτης. Ἦρθα γιὰ νὰ μὲ κερᾶσῃς ἀπ' αὐτὸ πού κερνάς μόνο τὸν ἑαυτό σου βάζοντάς το στὰ γραφτά σου... μὰ εἶσαι πεθαμένος. Μὲ κέρασες νεράκι... Χά, χά, ἔχεις μιὰ ταβέρνα μοναστηρι... Κι' ὅμως εἶσαι πῶς δυστυχισμένος. Τὸ βλέπω. Τώρα πού στάθηκες ἀνίκανος νὰ δώσῃς σ' ἓναν ἄνθρωπο χαρὰ. Λίγη χαρὰ. Ζητιάνεψα ἀπὸ ὅσο. Τί φταίω σὰν σὲ νόμισα πλούσιο; Νόμιζα πὼς σοῦ περίσσευε. Κι' ὅμως ἐστὶ ἔχεις πῶς ἀνάγκη. Λοιπὸν ἀπὸ στερεμένη βρύση ἦρθα, ἀγαπητέ μου, νὰ δροσίσω τὸ λαρυγγί καὶ τὸν πυρετό μου. Ἦρθα μαζί σου νὰ κάνω τὸ τελευταῖο γλέντι. Νὰ χαρῶ. Μὰ μήτε μιὰ σταγόνα κρασί. Διψῶ ἀπὸ ζωὴ, γιατί νοιώθω πὼς φεύγει. Φεύγει ἀπὸ πάνω μου. Τρέχει. Χάνεται...

Σὰ νὰ τῆς ἦρθε μιὰ γουλιὰ στὸ στόμα. Ἐβαλε τὸ χέρι τῆς καὶ τὴν κατᾶπε.

—Γειά σου, φτωχὲ Κώστα, σχώρα γι' αὐτὰ πού σοῦπα. Εἶσαι καὶ σὺ ὅμοια ἄρρωστος καὶ δυστυχισμένος. Σ' ἀγαπᾶω σὰν κατὶ δικό μου.

Αὐτὸς δὲ μίλησε.

ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ: Τὸ τέλος [Τὸ διήγημα δὲν συνεχίζεται]

Τα Παρασκήνια, φ. 68 (2.9.1939) 4

Τὸ ἐλληνικὸ διήγημα

Στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ

Τοῦ κ. Α. Φραγκιά

Καράβια στὸ λιμάνι. Μουράγιο καὶ προκυμαῖες μαυρίζουν ἀπ' τὸν κόσμο. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶνε πρωτοφανέρωτο. Σὲ κάθε μεγάλο λιμάνι σὰν τὰ δικά μας μαζώνονται λογῆς-λογῆς καράβια. Ἔχει πάντα κίνηση. Πολλοὶ οἱ ταξιδευτές. Ὅλοι μας. Καὶ τὰ πλοῖα μεγάλα. Ξάρτια, σκοινιά, σημαῖες, σφυρίγματα.

Ὅπου ἄλλου, ὅλα γίνονται πάντα ὁλόμοια ὅπως καὶ χτές. Σὲ πλήττει ἡ ἐπανάληψη. Νευριάξεις. Μόνο στὰ μεγάλα πόστα, αὐτὸ δὲ γίνεται. Αὐτὰ ν' αἰδέκτες καὶ πομποί.

Ξέρεις, πὼς κανεὶς δὲ κάθεσαι στὸν κάμπο του, πού τονὲ σφιχτοζώνουνε τὰ βουνά, σὰν ἀνέβει σ' ἑνὸς τὴν κορφὴ καὶ δὴ πέρα. Σὰν ἀγναντέψει τὴν ἀπλωσιὰ τῆς θάλασσας. Ποθοῦνε ὁλόψυχα νὰ κατεβθοῦνε τὴν ἄλλη βουνοπλαγιά πού φέρνει στὴν παραλία.

Καρτεροῦνε τότες ἐκεῖ. Καράβια γιὰ φευγιό. Φευγιό γιὰ κάπου μακριά. Ὅχι. Ἴσως καὶ γιὰ δῶ, πίσω ἀπ' αὐτὸν τὸν κάβο. Τὸ ποῦ δὲν ἔχει σημασία. Τὸ χέρσο τοῦ πρωτινοῦ κάμπου δὲν τραβάει πιά. Τὸ κάτι ἄλλο...

Κι' ἄλλο ἓνα, ὅχι τόσο εὐχάριστο. Τώρα καὶ πολλὲς μέρες ὁ ἴδιος καιρὸς.

Τὰ καράβια, ποῦρχονται, σὰν μπαίνουνε βγάζουνε σφυριξιές. Μήνυμα. Μυτερές ψηλωμῆτες οἱ πλευρὲς σχίζου-νε τὸ νερὸ τῆς παληῆς του γνωριμίας. Τοῦ λιμανιοῦ μας.

Ἰντιες, Ζαμαΐκες, Μανίλα, Βαλπαρέζο. Ἴσως κι' ἀπ' τ' ἀπεναντινὸ Κουφο-νῆσι.

Λένε φωναχτὰ στὸ ἔμπα της.

– Μαζωχτῆτε στεριανοί, ἐλάτε, ἔρχουμ' λίγο ἀπ' τὰ μακρινά. Φέρνω ἄγνωρες πραγματίες. Παραφορτωμένο τὸ σκαρί μου χωνεῖ ὁμορφιές ἀπὸ χίλιους δυὸ τόπους. Ἐλάτε ν' ἀκούσετε

καὶ παράξενες διηγήσεις. Πίστεψα.

Κι' ὕστερ' ἀπὸ λίγο.

– Καὶ σεῖς παλιοὶ ἀλμυρισμένοι. Σεῖς πού κολήσατε στὶς ταβέρνες βγάτε. Πιά σᾶς φέρνω γνωστὰ πράματα. Τάχετε δὴ σεῖς αὐτά. Μόνο πού ἔτσι, δὲν ξαίρω γιὰτὶ μέινετε δῶ. Δὲ νομίζω νὰ σᾶς στέ-ρειψε τὸ κέφι γιὰ τὴ μακρινὴ χώρα. Αὐτὸ τὸ κέφι ποτές δὲν στερεῖ. Ἀφή-στε τὰ κρασοπότηρα κ' ἐλάτε κοντά μου νὰ τὰ ποῦμε.

Κι' ὕστερα, πλευρίζει. Δένεται στέρεα μὲ γερεῖς πριμάτσες στὰ παλούκια τοῦ μόλου.

Οἱ ἀλμυριασμένες ξέθωρες γραμμὲς τῆς καρίνας μποροῦνε νὰ σοῦ ποῦνε πολλὰ. Μ' αὐτές, σὰν ξαίρεις τὴ μιλιὰ τους, μαθαίνεις γι' ἀφροὺς καὶ θάλασ-σες μακρινές, γιὰ ἄνεμους διάφορους ἀπ' τοὺς δικούς μας.

Ξεφεύγεις ἀπ' τὶς μουγγοταβέρνες, ἀφήνεις τὸ χαρτί, καὶ κάθεσαι πλάϊ τους.

Ὅλα τοῦτα γίνονται στὶς μεγάλες κα-ράβες. Δένονται μὲ σκοινιά χοντρά σὰ μπράτσα.

Καὶ κάτι ἄλλο.

Στὸ λιμάνι ποῦμαστε τώρα, ὕστερ' ἀπ' τὸ πῶς τελειώνει ἡ κίνηση. Μικρὰ σπι-τάκια. Κι' ἡ παραλία δὲν ἔχει χάμου φαριδιὲς πλάκες. Τὶς στερνὲς τοῦτες μέ-ρες μαζεύονται πολλοὶ ἀπ' τοὺς μέσα τόπους. Κοπάδια. Ἐρχονται κι' αὐτοὶ καρτερόντας. Γυρνᾶνε στὸ γιαλὸ ὅπως ὅλοι μας, πού περιμένουμε νάρθη ἢ σειρὰ γιὰ μαπαγκάρισμα. Δῶ δὲν ξεχω-ρίζεις ποίος εἶνε ὁ παλιὸς θαλασσινὸς καὶ ποίος ὁ νέος. Ἡ ἡλικία δὲν εἶνε πά-ντα μέσα γιὰ τὴν ξεχώρηση. Ἐγὼ ἀπὸ λόγου μου λέω πὼς δὲν εἶμαι τίποτ' ἀπ' αὐτά. Μία φορὰ μπάρκακα. Μά...δὲν



ἔφτασα σὲ χώρα. Ξένο μέρος δὲν ἀγναν-τεψα. Π' αὐτὸ μπορεῖς νὰ πῆς πὼς δὲν εἶμαι ταξιδευτής. Τὸ καράβι πού μέπε-νε γυρίσ' ὕστερ' ἀπὸ μέρες πάλι στὸ λι-μάνι. Μὲ ρωτάγανε νὰ τοὺς πῶ νέα μά...δὲν ἤξαιρα. Τίποτα δὲν εἶχα δὴ. Μόνο ἓνα πράμα πού δὲν εἶχε τελειω-μό. Αὐτὸ ὅλοι μας τὸ ξαίρουμε. Τώρα λέω πὼς κάποτε θέλησα νὰ κάνω ἓνα μακρινὸ ταξίδι. Ἀκόμα δὲ ξαίρω ποίος ἦταν ὁ τόπος πού θὰ μὲ δεχόταν. Μὰ δὲ μένοιαζε. Ἡ χώρα αὐτὴ ἦταν πολὺ μα-κρινὴ αὐτὸ μόνο ξαίρω. Δὲν τὴν εἶδαμε. Οὔτε ξαίρω πὼς πίνουμε ἐκεῖ κρασί, ἢ πὼς γλεντᾶνε, τί γυναῖκες βρίσκονται καὶ πὼς γελᾶνε. Τὸ μόνο πού μπορῶ νὰ πῶ σ' ὅποιον θέλει τί λογῆς πρᾶμα εἶναι τὸ ταξίδι σ' ἄγνωστη χώρα, πού δὲν ξε-προβάλλει μπρός σου καὶ πού ὕστερ' ἀπ' τ' ἀλήτεμα στὶς θάλασσες γυρνᾶς στὸ ἴδιο λιμάνι. Ἀνοιχτὴ θάλασσα ἦτα-νε ἡ χώρα, γιὰτὶ εἶμαστε τώρα πολὺ και-

ροι θαλασσινοί. Αυτό 'ναι τὸ μοναδικό μας διάφορο. Κι' ὅμως τὸ κέρδος μας ἐπειδὴ δὲν ἦταν τίποτα, κάτι μᾶς ἀφησε. Κάτι ποὺ δὲν λέγεται. Νά, ἡ αἴσθησις ὅτι γυρνᾷς στὴν ἀπέραντη ἀδεια ἔρημο, δίχως νὰ γυρίσης μὲ πραμάτιες. Δίχως ἐντύπώσεις. Ὀλόμοιοι πιστέψαμε, μὰ ὄχι πέρα γιὰ πέρα. Κανείς δὲ μᾶς ρωτᾷ πᾶ τίποτα. Δὲν ἔχουμε τὸ μεθύσι τῆς ἱστορίας. Γυρίσαμε ξεροί, ἀφοῦ πάθαμε τὶς ἀβαρίες μας καταμεσίς τοῦ ταξειδιοῦ.

Ὁ κόσμος ἔχει μάθει νὰ χαζεύη μπρὸς σὲ μεγάλα πράγματα. Σ' αὐτὰ ποὺ τοῦ γεμίζουν τὸ μάτι. Πὰ τ' ἄλλα δὲ σὲ νοιάζει. Δὼ στὰ πόστα μόνο τὰ μεγάλα φορτωμένα καράβια ἔχουνε πέραση. Πιὸ κάτω ἡ κίνηση ἀραιώνει, ὁ τόπος γεμίζει ἡσυχία ἀνάμεσα στὰ βαλτονέρια. Κανείς δὲν τὰ προσέχει.

Καθότανε κεῖ κάτω ἀπ' τὸν κάμπο. Δεκαοχτάρης. Σὰν πέρανα γὰρ κοντά, τὸν ἔβλεπα σκυμμένο νὰ φτιάχνει κάτι μπρὸς σὲ ξύλα. Δούλαβε καιρὸ. Προχτὲς τῷριξε στὸ γιαλὸ. Ἐνα μικρὸ σανιδένιο βαρκάκι. Μόλις παίρνει δυὸ νομάτους.

Μὰ δὲν ξαίρω τί μ' ἔπιασε, σχωρᾷτε με, ὅλο μικροπράματα ἀραδιάζω. Τί σημασία μπορεῖ νᾶχει ὅτι ὁ φίλος ἔβαλε τὸ βαρκάκι του στὸ γιαλὸ. Ἀφοῦ δὼ στὸ πλάι βρίσκονται βαπόρια σὰ θεριά, τὸ τσόφλι σου κύριε δὲν πιάνει χαρτοσιά. Εἶναι σὰ νὰ μὴ γίνηκε τίποτα. Ἐ!, λέω καὶ γώ, δὲν ἔχεις δίκαιο. Ἐγινε κάτι.

Τὸν ἔβλεπα ἀπὸ πέρα. Σήκωσε τὰ παντελόνια, πάτησε στὶς γιομάτες θάλασσα λακοῦβες. Τέντωσε τὰ χέρια του, ἔσκυψε ξανάσπρωξε ὥσπου τὸ βαρκάκι τραβήχτηκε σουρτὰ βουτόντας στὸ νερὸ. Μὲ τὴν τελευταία σκουντιά τὸδε πλεούμενο. Μόνο του. Ξαλάφρωσε. Στάθηκε κεῖ στὰ βραχάκια μὲ τὰ χέρια στὴ μέση. Ἐνα χαμόγελο. Λίγο ἀνακατεμένο, σὰν ἱκανοποίησης καὶ θλίψης. Τὸ καμάρωσε λίγο, μὰ γίγρισε ὕστερα ἀπότομα καὶ κρύφτηκε. Ἡ καθέλκυσις γίνθηκε σιωπηλὰ κι' ἀθόρυβα. Καθένας μας τώρα ρίχνει τὸ καραβάκι γιὰ τὸ ταξειδί. Μόνος, δίχως νὰ τονὲ παρουνε πολλοὶ χαμπάρι. Φτάνεις γιὰ τὸσόφλι τόσο δά, ποὺ νὰ σὲ χωράει, νὰ γίνης ταξειδευτὴς καὶ νὰ φύγῃς ἀπ' τὴν ἀδεντρὴ παραλία μὲ τοὺς βάλτους.

Μικρὸ, σανιδένιο, ἄβαφο, δίχως σιδε-

ρένια σκαριά καὶ χοντρές πρόκες. Δὲ χρειάζεται μήτε μακριὲς πριμάτες γιὰ νὰ στερεώσῃ.

Μαζὺ, εἴχαμε ξεκινήσει τότες. Μὲ τὸν φίλο αὐτόν. Τὸν ναυπηγὸ τῆς βάρκας. Ἦρθαμε μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ φύγουμε. Δὲν εἶναι ὅμως τόσο εὐκόλο. Τὰ μεγάλα πλοία μόνο, αὐτὰ ποὺ σκίζουνε στολισμένα τὴ θάλασσα μποροῦνε νὰ φεύγουνε ὅποτε θέλουν.

Βρήκα τότες καράβι. Ἐκανα τὸ λειψὸ ἐκεῖνο ταξειδί. Ἀφῆσα τὸ φίλο δῶ.

Γυρνώντας, σμιζαμε πάλι. Ἀκόμα ἦταν δῶ περιμένοντας.

— Ξέρεις, μούπε, μεῖς δὲ μπορούμε νὰ βροῦμε καράβια ποὺ φεύγουνε γιὰ ὀρισμένο μέρος. Τὰ γέρικα αὐτὰ δὲ μᾶς πέρνουνε. Μὰ πάλι νὰ μείνω δὲν μπορῶ. Κάλιο ὁ κάμπος παρὰ νᾶμαι στὴν ἄκρη τοῦ γιαλιοῦ καὶ νὰ μὴ ξεκινᾶω. Παιτὸ θὰ κάνω τοῦτο: Δὲ θέλω καράβια θεριά. Μοῦ εἶναι ξένα. Θὰ φτιάξω ἕνα δικό μου. Θὰ πηγαινοέρχομαι μὲ τὸ κέφι μου. Μπορῶ νὰ τὸ φτιάξω. Νομίζεις ὄχι, ἔ; Θὰ τὸ δῆς. Ἐνα πλοῖο θὰ φτιάξουμε ποὺ θὰ μποῦμε ὅλοι ἐμεῖς ποὺ διψᾷμε φευγιό. Εἴμαστε πολλοί. Ὅλοι ἐμεῖς οἱ νέοι οἱ ἀμούστακοι, θὰ φτιάξουμε ἕνα μικρὰ μὰ ὁμορφο, στολισμένο καὶ γερό.

Πέρασε καιρὸς. Μιά μέρα μου λέει:

— Ἦθελα ἕνα πλοῖο νὰ μποῦμε ὅλοι. Μὰ ξαίρεις ἢ μαραγκοσύνη μου εἶναι φτωγή. Κι' ἀκόμα θέλει πολὺ καιρὸ νὰ γίνη...

Ἀναστέναξε.

— Θὰ φτιάξω γιαντὸ ἕνα μικρὸ, ἕνα μικρότερο γιὰ νὰ γίνη γρήγορα. Δὲν μπορῶ νὰ μείνω περισσότερο σ' αὐτὴ τὴν ἀδεντρὴ παραλία. Στενοκαρδίζω. Ἐνα μικρὸ, τί τὰ θές τὰ μεγάλα, παλιώσανε. Κι' ἐμεῖς οἱ νέοι δὲ βαστάμε, γιὰ νὰ φτιάξουμε ἄλλα. Καὶ πῶς ξαίρεις ὅτι τὸ ἄλᾶργεμα μόνο εἶναι τὸ καλὸ; Δὲν τὸ νομίζω, θέλω ἕνα μικρὸ γιὰ νὰ πηγαίνω λίγο πιὸ πέρα. Ἰσαμε τ' ἀπεναντινὸ νησί. Μοῦ φτάνει. Ἐχει κεῖ πολλὲς καλαμιές κι' ἄλλιῶτικα πουλιά. Δὲν πιστεύω πιά. Βιάζουμεν τρομερά.

Προχτὲς τὰ τελείωσε. Εἶναι ὅμως μιά σταλιά. Δυὸ μόνο χωράει κι' αὐτοὺς στενόχωρα. Ἀπὸ στολίδια καὶ πλουμιά τίποτα. Γυμνὸ, σανίδι σκέτο.

Παιτὸ χόλιαζε σὰν τῷβλεπε. Τῷθελε ἄλ-

λώτικο. Λίγο μεγαλύτερο, πιὸ ὁμορφο.

— Μ' αὐτὸ θὰ κάνουμε τὸ ταξειδί μας. Εἴπε. Πὰ μᾶς τοὺς νέους τὸ φευγιὸ χρειάζεται πιότερο κι' ἀπὸ τὸ ψωμί. Λιώνουμε καρτερώντας στὸ μουράγιο. Φτιάνουμε, τὸ βαρκάκι μας ὅπως ὅπως γιὰ νὰ ξεφύγουμε. Δὲν ἐλπίζω στὸ μεγάλο του, μὰ καὶ δὲν τὸ θέλουμε. Μᾶς χωράει. Ἡ ἄλλη θέσις ἀπ' τὶς δυὸ περιμένει κἀνα φίλο γιὰ καμιά κοπέλλα. Μὰ οὔτε τέτοιο. Παιτὸ φεύγουμε μόνοι...

Πῆγα κοντά. Πὰ ὄνομα τοῦ μικροῦ πλοίου εἶχε πάνω στὸ σανίδι μὲ χοντρά γραμμὰτα κάρβουνου: ἀμφιβολία.

— Μήπως, ταιριάζει καὶ τίποτ' ἄλλο;

Κάπου ἀπὸ πίσω ἔγραφε: «θάρρος» μὰ μὲ πολὺ μικρὰ γραμματάκια.

— Αὐτὸ τὸ βάζουμε, ἔτσι γιὰ τὸ καλὸ, δὲ βλάφτει. Ἐξ ἄλλου ἡ θάλασσα εἶναι πολὺ βαθιὰ καὶ μεγάλη, γιαντὸ χρειάζεται καὶ λίγο ἀπ' αὐτὸ. Ἐτσι γιὰ... γιὰ τίποτα, πὲς πῶς εἶναι στολίδι. Τὸ μοναδικό του.

Ἀρχίζει νὰ περνᾷ ὁ καιρὸς ποὺ βλέπαμε πρωτοτάξειδα μεγάλα καράβια. Λιγοστεύουν.

Μέρα μὲ τὴ μέρα πληθαίνουν οἱ μικρὲς βάρκες. Ἀπειροὶ τὶς φτιάξαμε. Ἀπ' ἀνάγκη, ἀπ' τὸ σπρώξιμο τοῦ πόθου. Αὐτὴ 'ναι ἡ καταλύτρη δύναμη. Τὸ φευγιό. Δίνουμε λοιπὸν ἐμεῖς οἱ νέοι τὸ σουλούπι τοῦ γούστου μας στὸ βαρκάκι ποὺ θὰ ταξιδεύουμε. Μόνο ποὺ τὸ φτιάξαμε μικρὸ. Μὰ θάτανε περιττὸ τὸ μεγάλωμά του, ἀφοῦ δὲν ἔχουμε κανένα σύντροφο μαζὺ νὰ βοηθᾷ λίγο στὴ μόνωση. Κι' ἀπὸ ξύλο φτηνὸ. Πλέει γέροντας μονόπαντα καὶ κάνει νερά.

Κι' ἀπὸ λίγο καιρὸ ὕστερα θὰ βλέπουμε σ' ὅλο τὸ λιμάνι μικρὰ βαρκάκια. Θὰ πηγαίνουνε μπουλούκια δίχως νὰ ξαίρουμε ποῦ πιὸ πέρα. Ὡς τὰ βαλτονέρια ἢ στὶς καλαμιές.

ΑΝΤΡΕΑΣ ΦΡΑΓΚΙΑΣ

Τὰ Παρασκήνια, φ. 79 (18.11.1939) 6.

Σημ.: Τα δύο διηγήματα εικονογραφούνται με σχέδια του Α. Κανά και αναδημοσιεύονται με τη στίξη και την ορθογραφία του περιοδικού: διορθώθηκαν μόνο τα τυπογραφικά και τα ορθογραφικά λάθη.

Λαπαθιώτης – Καραγάτσης: Μια ιδιότυπη συνάντηση

της Άντειας Φραντζή

Το Νοέμβριο του 1939 ο Καραγάτσης δημοσιεύει στο περιοδικό *Νεοελληνικά Γράμματα* [Ν.Γ. 156 (25.11.1939) 1–3] το διήγημά του «Ο άνθρωπος με το κανελί πανωφόρι» το γνωστό διήγημά του, που αναφέρεται στον Παπαδιαμάντη. Ακολούθησε ανταλλαγή επιστολών στο ίδιο περιοδικό με αντικείμενο μια συγκεκριμένη και λανθασμένη παραπομπή του Καραγάτση.¹ Στην πρώτη αυτή δημοσίευση του διηγήματος αυτού ο Καραγάτσης, προς το τέλος της αφήγησής του, μνημόνευε το ακόλουθο παράθεμα, το οποίο απέδιδε στον Εκκλησιαστή: «Επιτίμα σοι, Κύριος, πνεύμα πονηρόν, φύγε, δραπέτευσον, αναχώρησον, δαιμόνιον ακάθαρτον και εναγές, καταχθόνιον, βύθιον, απατηλόν, άμορφον (...) ή αυτός ή ο Βεελζεβούλ, ή καταπείων, ή δρακοντοειδής, ή θηριοπρόσωπος (...) ή ως ερπετόν, ή ως πετεινόν, ή νυκτόλαλον, ή κωφόν, ή άλαλο, ή λάγνον, ή δυσώδες, ή φαρμακόφιλον, ή ερωτομανής, ή αστρομαγικόν (...) φμώθητι, φοβήθητι, φύγε (...)».

Η πρώτη αντίδραση στη λανθασμένη παραπομπή του Καραγάτση προήλθε από τον ποιητή, θεολόγο και ιατρό Κώστα Φριλίγγο, μεταφραστή του Άσματος Ασματών και του Ιώβ της Παλαιάς Διαθήκης. Η επιστολή του δημοσιεύθηκε σε επόμενο τεύχος του ίδιου περιοδικού [Ν.Γ. 158 (9.12.1939) 3]. Ο Φριλίγγος, εξαιρετος γνώστης της σχετικής περικοπής, με κάποια ελαφρά ειρωνεία εξηγεί πως αυτή προέρχεται από τους «εξορκισμούς του Μεγ. Βασιλείου» και ότι βρίσκεται ολόκληρη μέσα στο «Ευχολόγιον», το γνωστό λειτουργικό βιβλίο της εκκλησίας.

Ο Καραγάτσης δεν αργεί να απαντήσει με ύφος εξόχως ειρωνικό που ωστόσο φανερώνει εξίσου και τη συγγραφική

του δεινότητα. Στο επόμενο τεύχος των *Νεοελληνικών Γραμμάτων* [Ν.Γ. 159 (16.12.1939) 3] γράφει:

«Διάβασα μ' εξααιρετική προσοχή, ή καλύτερα μελέτησα από πολλές πλευρές το γράμμα του κ. Φριλίγγου. Θα μπορούσα να δικαιολογηθώ, ότι, γράφοντας “εκκλησιαστή” δεν εννοούσα τον εκκλησιαστή του κ. Φριλίγγου, μα τον εκκλησιαστικό συγγραφέα που έγραψε τον εξορκισμό. *Lapsus mani* ή κιόλας *lapsus memoriae* (...) Τίποτα το σοβαρό, λαθάκι τυπικό, μικρό, που κατανοήθηκε από τους με αντίληψη ανθρώπους, και πέρασε απαρατήρητο. Τέτοιαν αξίωση δεν έχω, βέβαια, από τον κ. Φριλίγγο.

Θα μπορούσα, όπως είπα, να δικαιολογηθώ. Μα δεν το κάνω. Γιατί βαριέμαι. Γιατί είναι ανιαρό να παριστάνω τον κατηγορούμενο για ψύλλον πήδημα μπροστά σε αυτόκλητους και μη σοβαρούς εισαγγελείς. Παραδέχομαι λοιπόν, ότι ο “εκκλησιαστής” μου είναι μαργαρίτης, δείγμα αμορφωσιάς κι αγραμματοσύνης μου. Έτσι, ο λίαν περί τα κοντάκια μορφωμένος κ. Φριλίγγος, θα έχει την ικανοποίηση πως μ' εξεντέλισε.

Οπωσδήποτε ευχαριστώ θερμότατα τον κ. Φριλίγγο γιατί με την ανεκδιήγητα σχολαστική παρέμβασή του μού 'δωσε θέμα για ένα διηγηματάκι.

Θα πάρω για κύριο πρόσωπο ένα βοτανολόγο, πολύ καλά μορφωμένο στον κλάδο του, άνθρωπο όμως με περιορισμένη διανοητικότητα και στενή αντίληψη, που θαρρεί πως όλος ο κόσμος κλείνεται μέσα στα *gnetales*, τα *cycadales*, τα *randales*, τα *umbelliflorae*, τα *cucurbitales* κι άλλα παρόμοια κολοκυνθικά φυτά της συννομοταξίας του. Το μεγάλο έργο της ζωής του ήταν μια μελέτη “περί της οικογενείας των χεδροπών”, βραβευμένη από την Εταιρία Φυσικών Επιστημών Κυνουρίας.

Μια μέρα έτυχε να διαβάσει σε κάποιο περιοδικό ένα διήγημα γνωστού πεζογράφου, για τον οποίο του είχαν πει καλά λόγια. Όταν έξαφνα τον πιάνει ιερό μένος... Κι είχε δίκιο ο άνθρωπος! (...) Ακούστε τι τρομακτικές ανακρίβειες έγραφε ο “γνωστός” πεζογράφος: “Τα υγρά λιβάδια του κάμπου ήταν γεμάτα τριφύλλι με μεγάλο ανθό”. Επιστημονικός πυρετός πιάνει τον βοτανολόγο. Κάθεται, λοιπόν, και γράφει μακροσκελές γράμμα στο περιοδικό και εξηγεί πως το “τριφύλλον (*trifolium*)” όπερ έχει ευμέγεθες άνθος είναι τον είδους των λειμωνίων (ενός εκ των 290 ειδών τριφυλλίου) όπερ, όμως, μολονότι λειμώνιον ονομάζεται, φύεται μόνον εις ορεινάς περιοχάς και τόπους ξηρούς και συχίεις πεδινάς υγράς εκτάσεις, ως γράφει ο αδαής περί την φυτολογίαν διηγηματογράφος...”. Ταχυδρομεί το γράμμα και περιμένει με ανυπομονησία το ερχόμενο Σάββατο ν' αγοράσει το φύλλο του περιοδικού. Φτάνει η ποθητή μέρα και τι χαρά, το γράμμα του δημοσιεύτηκε στην τρίτη σελίδα! Ακτινοβόλος από ευδαιμονία κραδαίνοντας το φύλλο του περιοδικού, ορμάει στο καφενείο όπου τον περιμένει η παρέα της πρέφας, ανήσυχη για την αργοπορία του. Αυτός, κάθεται στην τιμητική θέση κι εξηγεί στους φίλους του “πώς έβαλε εις την θέσιν του ένα αγράμματον λογοτέχνην, σπηλιτεύσας αυτόν δημόσια”. Κι οι απλοϊκοί θαμώνες του καφενέ κουνάν με οικτισμό τα κεφάλια τους επιδοκιμάζοντας και θαυμάζοντας τα λόγια και τις γνώσεις του βοτανολόγου. Όσο γι' αυτόν, θριαμβεύει γεμάτος ευδαιμονία, γιατί θαρρεί πως έκανε κάτι πολύ-πολύ σπουδαίο!

Μόλις τελειώσω το παραπάνω διήγημα, που θα το αφιερώσω στον κ. Φριλίγγο, δεν θα παραλείψω να σας το στείλω. Κι ελπίζω πως θα μου κάνετε την τιμή

να το δημοσιεύσετε. Θα μου πείτε πως το θέμα το εξάντλησε ο Φλωμπέρ στο *Boulevard et Pécuchet*, στο αριστουργηματικό αυτό αρχείο της “ανθρώπινης ανοησίας εν τη γνώσει”. Οπωσδήποτε προτιμώ που είμαι αγράμματος Καραγάτσης κι όχι φωστήρας περί την ταλμουδική Φριλίγγος».

Δεν αργεί η ανταπάντηση του Φριλίγγου, ο οποίος στο επόμενο τεύχος του ίδιου περιοδικού [Ν.Γ. 160 (23.12.1939) 3-4] σχολιάζει με σκληρούς χαρακτηρισμούς την αντίδραση του Καραγάτση. Αναφέρεται στην «ανάγωση απάντησής» του, που «αντίς σα λογοτέχνης με την πιο στοιχειώδη μόρφωση κι ανατροπή να κάνει μιαν εύσχημη υποχώρηση, βγήκε χωρίς συναίσθηση να ειρωνευτεί με την παθολογικά εγωιστική κι υπερβολικά μικρομέγλη απάντησή του» και συνεχίζει υπογραμμίζοντας πως «ο κ. Καραγάτσης φαίνεται πως είναι υπερβολικά αράθυμο παιδί και μολονότι πάτησε, όπως μαθαίνω, γιατί δεν τον γνωρίζω προσωπικά, τα τριάντα πέντε, ακόμα δεν μπόρεσε να τα καταλάβει αυτά τα πράματα. Τα διάφορα “*lapsus mani*” (*lapsus manus*, παρακαλώ. Το *manus* κά-νει και στη γενική *manus* κι όχι *mani*, γιατί είναι της Δ’ κι όχι της Β’ λατινικής κλίσης) κι όλες οι βοτανολογικές και Φλωμπαίρειες γαλλικούρες δε σωτηρεύουν σε τέτοιες ώρες». Παράλληλα, και στο ίδιο τεύχος [Ν.Γ. 160 (23.12.1939) 11], έρχεται ενισχυτικά στην απάντηση του Φριλίγγου επιστολή του Στ. Γιαννακόπουλου με τον τίτλο «Μια γνώμη», στην οποία επικρίνει τον Καραγάτση για τον τρόπο που αντιδρά στην παρατήρηση που τον έγινε. Θεωρεί ότι η αντίδρασή του Καραγάτση δείχνει ότι «είναι πολύ κακοπροαίρετος» κι αναλαμβάνοντας την υποστήριξη του Φριλίγγου ισχυρίζεται ότι πρόθεση του Καραγάτση ήταν «η ταπείνωση και η ένδειξη περιφρόνησης στο αθόρυβο έργο του “ποιητή” μεταφραστή των βιβλικών αριστουργημάτων (...)». Η επιστολή του Γιαννακόπουλου γενικεύει το θέμα, υποστηρίζοντας πως «οι σημερινοί καλλιτέχνες απογοητεύουν σαν πλησιάσεις τη συνείδησή τους, την ψυχή τους» και θέτει κυ-

ρίως το ζήτημα του ήθους της νέας γενιάς, που κατατρίβεται σε μικροπρέπειες και κρίνει αρνητικά τη στάση της απέναντι στους παλαιότερους.

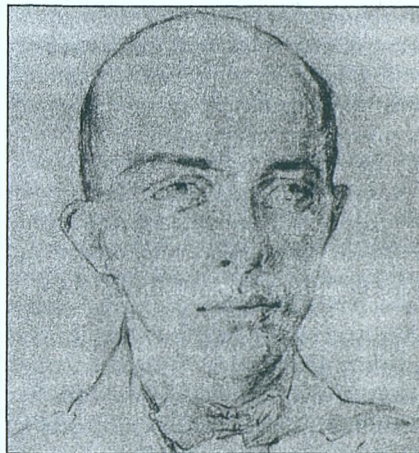
Στο σημείο αυτό αρχίζει η εμπλοκή του Λαπαθιώτη, ο οποίος στέλνει μια σύντομη, σχετικά, επιστολή στο επόμενο τεύχος του ίδιου περιοδικού [Ν.Γ. 161 (30.12.1939) 3]. Γράφει, λοιπόν, ο Λαπαθιώτης τα ακόλουθα και ενώ παρακάμπτει την αξιολόγηση του συγγραφικού ταλέντου του Καραγάτση, με τρόπο που αφήνει αμφιβολίες για το κατά πόσον εκτιμά το λογοτεχνικό του έργο, αναφέρεται επικριτικά στο ήθος του, κάνοντας, μάλιστα, μνεία παλαιότερης ανάρμωσης συμπεριφοράς του:

«Διαβάξω σ’ ένα τελευταίο φύλλο σας, ένα πικρότατο –και δικαιοτάτο– γράμμα του κ. Στ. Γιαννακοπούλου, σχετικό με μια ορθή παρατήρηση, που έκαμε σε κάποιο διήγημα του κ. Καραγάτση ο κ. Φριλίγγος, – και με την απάντησή του διηγηματογράφου αυτού, χολωμένον για την παρατήρηση.

Μήπως, όμως, ο κ. Γιαννακόπουλος έχει την αφέλεια να πιστεύει ότι εκείνον που διακρίνει κάποιους “μοντέρνους” διηγηματογράφους μας, είναι το ήθος και η ευπρέπεια;... Έτσι θα έπρεπε να ήταν, βέβαια! Αλλά, μεταξύ του “είναι” και του “πρέπει” υπάρχει μια τρομαχτική απόσταση!...

Ειδικά, μάλιστα, στην περίπτωση του παραπάνω διηγηματογράφου, η απρέπεια και το κόρδωμα είναι ο κανόνας! Δεν πάει πολύς καιρός που, παίρνοντας αφορμή από κάποιο ανώνυμο γράμμα, που είχε λάβει (γράμμα κάπως άτοπο, ίσως, αλλά και με πολλές-πολλές αλήθειες κατά βάθος), ο κύριος αυτός σήκωσε στο περιοδικό Νέα Εστία ολόκληρη δονκιχωτική εκστρατεία εναντίον του φτωχού ανωνυμογράφου εκστρατεία, που δε δικαιολογούσε τίποτε, και που δεν αποσκοπούσε παρά σε μια κοινότητα αυτοδιαφημιστική υποκίνηση θορύβου...²

Δεν είναι, φυσικά, εδώ η θέση για να επιχειρήσουμε να κρίνουμε, αν, και κατά πόσο, ο κύριος αυτός θα είχε το δικαίωμα να διεκδικεί, πραγματικά, τον



τίτλο του λογογράφου. Αυτό είναι άλλο κεφάλαιο, που κάποτε μπορεί να επανέλθουμε, αλλά που δε μπορεί ν’ αποτελέσει αντικείμενο μιας τόσο σύντομης επιστολής. Εκείνο που προέχει, εδώ, είναι αν έχει το δικαίωμα να διεκδικεί τον τίτλο του σεμνού και καλοαναθρεμμένου ανθρώπου! Κι απ’ αυτό τον τίτλο απέχει πολύ...

Το γράμμα μου αυτό, κινημένο από την πιο ειλικρινή και ζωηρή αγανάκτηση, έχει σκοπό να κάμει γνωστό ότι αν η απρέπεια ορισμένων ατόμων, που μην έχοντας, ίσως, άλλον τρόπο, επιχειρούν έτσι ν’ αποκτήσουν φήμη, αποκαρδιώνει, και δίκαια, τους νέους –δεν παύει, η απρέπεια αυτή ν’ αποκαρδιώνει και τους παλαιότερους– ένας απ’ τους οποίους υπογράφεται, ... Ναπολέων Λαπαθιώτης».

Ο Καραγάτσης, ίσως κι εξαιτίας της δημοσίευσης αυτής της επιστολής του Λαπαθιώτη, συναισθάνεται την ανάγκη να χαμηλώσει την ένταση της αντιπαράθεσης, πράγμα που φαίνεται και από τον μετρημένο τρόπο με τον οποίο απαντά στο επόμενο φύλλο του ίδιου περιοδικού [Ν.Γ. 162 (6.1.1940) 3]. Επίσης, θα πρέπει να επισημανθεί ότι ήδη, σωπη-

2. Εδώ ο Λαπαθιώτης μνημονεύει μια υπόθεση που εξελίχθηκε στις στήλες της *Νέας Εστίας* αλλά και άλλων εντύπων, που έναρξή της υπήρξε η παρουσίαση και ο σχολιασμός από τον

ίδιο τον Καραγάτση ανώνυμης επιστολής. Βλ. *Νέα Εστία* 262 (15.11.1937) 1745-1746.

ρά, έχει αποδεχθεί τη διόρθωση του Φριλίγγου: Στη συγκέντρωση των διηγημάτων του *Η λιτανεία των ασεβών*, που κυκλοφορεί ωστόσο χωρίς χρονολογική ένδειξη έκδοσης αλλά περιλαμβάνει χρονολογημένα διηγήματα από το 1935 έως το 1939,³ ο Καραγάτσης μετατρέπει τον «Εκκλησιαστή» της πρώτης δημοσίευσης σε «καλόγερο ποιητή». Ανάλογες παρεμβάσεις και στη μεταγενέστερη έκδοση διηγημάτων του,⁴ αυτή τη φορά με τη μέθοδο της παράλειψης.

Ωστόσο, η αλληλογραφία Καραγάτση – Λαπαθιώτη συνεχίζεται ιδιωτικά. Από το αρχείο Καραγάτση σας μεταφέρω αυτούσια την επιστολή του Λαπαθιώτη, που έρχεται ως απάντηση στον Καραγάτση, ο οποίος είχε ζητήσει να συναντηθεί μαζί του, όπως συνάγεται από τη σχετική απάντηση του Λαπαθιώτη. Γράφει, λοιπόν, ο Λαπαθιώτης στις 8 Ιανουαρίου του 1940 την ακόλουθη επιστολή, στην οποία διακρίνουμε το προσωπικό του ύφος και, λαμβάνοντας υπόψη την ερωτική ιδιαιτερότητά του, θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε, ως ένα βαθμό, και ένα διφορούμενο τόνο:

8.I.40.

Φίλε κ. Καραγάτση,

Δε θά 'χη, ίσως, φτάσει ως την ακοή σας, πως είμ' ένα πραγματικό ζωήφιο της νύχτας <είχα διακόψει αυτή την τακτική, για ένα χρόνο, μα ξαναγύρισα στις συνθήκές μου, λογαριάζοντας το πείραμα αποτυχημένο>, —κι' έτσι, θα μου ήταν δύσκολο πολύ ν' ανταποκριθώ στην επιθυμία σας —που είναι κι' έντονη δική μου—, να συναντηθούμε «κάποιο μεσημεράκι», να τα πούμε!—

Υπάρχουν, μολαταύτα, κι' άλλες ώρες, προσιτές και λογικές, όπως το βραδάκι, ή, πιο καλύτερα, η ωραία μας η νύχτα, έστω κι' η προχωρημένη... Δεν ξαίρω, πάντως, αν και οι δικές σας... ικανότητες φτάνουν ως εκεί!—

Προς το παρόν, κατακρυολογημένος, ούτε και σ' αυτό θα τα καταφέρω να φανώ, εγώ, ικανός! Θα σας παρακαλούσα να κάμετε μια στάλα υπομονή.—

Η ευγενική σας απάντηση με υποχρεώνει να βρεθώ σε αντιφάσεις με τά λεγόμενα του ίσως κάπως βιαστικού εκείνου διαβήματός μου ... Μακάρι! Το επιθυμώ, και το ελπίζω, άλλωστε, ειλικρινά, βεβαιωθείτε!—

Ας αναβάλουμε, λοιπόν, αυτό το... κομοίτοτορικό γεγονός, για λίγο!—

Πρόθυμος,

Ναπολέον Λαπαθιώτης

οδός Κουντουριώτη, 23

Είναι βέβαιο πως η συνάντηση αυτή δεν πραγματοποιήθηκε, τουλάχιστον ως τις 28 Μαρτίου 1940, που μία δεύτερη επιστολή του Λαπαθιώτη προς τον Καραγάτση το επιβεβαιώνει. Οι επιστολές του Καραγάτση προς τον Λαπαθιώτη, τουλάχιστον δύο, προσώφρας λανθάνουν.⁵ Έτσι, υποχρεωτικά, αντιλαμβανόμαστε τα ερωτήματα που θέτει ο Καραγάτσης προς τον Λαπαθιώτη, μέσα από την ανάγνωση της απάντησής του. Είναι φανερό πως ο Καραγάτσης έχει εκφράσει την ανησυχία του για τις όποιες επιφυλάξεις για το έργο του έχει αφήσει ο Λαπαθιώτης να διαφανούν. Παράλληλα, αντιλαμβανόμαστε πως ο Λαπαθιώτης έχει διάθεση να συνεχίσει αυτή η μορφή επικοινωνίας και επιδιώκει μέσα από τη συστηματική (έως σχολαστική) ενασχόλησή του με το έργο του Καραγάτση, (που δηλώνει ότι αγνοεί στο σύνολό του), να δοκιμάσει την ενδεχόμενη αναθεώρηση των επιφυλάξεών του.

Γράφει, λοιπόν, ο Λαπαθιώτης την παρακάτω επιστολή:

28.III.40.

Αγαπητέ μου κ. Καραγάτση,

Επειδή μ' αρέσει να είμαι τίμιος <ένα βίτσιο μου, κι' αυτό, — και κάπως *démodé!*>, με το σημερινό μου γράμμα, δε θα κάνω τίποτ' άλλο, παρά να προσπαθώ, να σας εξηγήσω, γιατί έγραψα εκείνη τη φράση, την επιφυλακτική για το ταλέντο σας ... —Είμαι βέβαιος πως σας ενδιαφέρει!—

Στο «Γυρισμό του Γιούγκερμαν» <που κι' ο τίτλος του, μου θυμίζει το «Γυρισμό

του Silberman», ακατανίκητα!>, το μόνο σας που μπορώ να πω πως ξαίρω, και που σεις —αντίθετα προς άλλους, που προτιμούν τη «Χίμαιρα», που εγώ, δεν ξαίρω—, λέτε για το καλύτερό σας, βρήκα πολύ-πολύ στοιχείο εκείνου που λένε «pour épaier le bourgeois». Λέτε να φταίνε τα δικά μου μάτια; ... —

Βέβαια, όλ' αυτά, είναι πολύ ελαστικά κι' απροσδιόριστα, κι' ούτε μπορεί ν' αναλυθούν, με συγκεκριμένα λόγια, κι' ακριβή, —μα τέτια ήταν η εντύπωσή μου. Και σύμφωνα μ' αυτή μου την εντύπωση, είχα ετοιμάσει, για περιίπωση που ο... πόλεμός μας θα κηρυσσότανε οριστικά και μια «συνταγή του πώς να γράφεται ένα ρομάντσο à la Καραγάτση»! Τη συνταγή αυτή, θα σας τη δείξω, άμα θα γίνουμε πιο φίλοι, —μόνο τότε!—

Δεν είμαι τόσο μακρυνά απ' την πραγματικότητα, φρονικά, ώστε να ξαίρω πως με λίγη... κακή θέληση, και με λίγο χιούμορ τεχνικό, μπορεί να γελοιοποιήσει κανένας τα πάντα <κι' ίσως, μάλιστα, τ' αριστουργήματα, να δίνουν πιο πολλή λαβή, σε τέτια πονηρή γελοιογραφηση!>, —αλλά, σ' αυτή τη «συνταγή», καθώς σ' όλες τις γελοιογραφίες, υπάρχει κι' αρκετή δόση αλήθειας!—

Κι' αν είν' ένας λόγος που να θέλω να σας γνωρίσω περισσότερο, είναι, ίσα-ίσα, γιατί αισθάνομαι πως πιθανόν και να σας άρπαξα μονόπλευρα, —και με κάποια «κακή» θέληση, το ξαναλέω...—

Συμπέρασμα: Θέλω τα βιβλία σας, *au tout complet*, για να είμ' εν τάξει με τη συνείδησή μου, αφού, καθώς το είπα ήδη, εξακολουθώ να έχω, στα 1940, αυτό το βίτσιο το σχολαστικό!

Και σας το ζητώ, αυτό, ακόμα, κι' εν ονόματι του ανθρώπου που έχει μια καλή βιβλιοθήκη, με κομπλεταρισμένες τις σειρές των έργων των κυριότερων λογογράφων, ξένων και δικών μας.

Και τώρα που σας γνωστοποίησα όλ' αυτά, είμαι πιο ήσυχος, και καθαρός, απέναντί σας...

Κι' επιμένω να τα περιμένω!

Μ' αγάπη

Ναπολέον Λαπαθιώτης

3. Στην έκδοση των διηγημάτων *Η λιτανεία των ασεβών*, Αθήνα, Γκοβόστης, χ.χ.έ., περιλαμβάνονται τα εξής διηγήματα: «Μοναχικό ταξίδι στα Κύθηρα» (1935), «Το αφεντικό» (1935), «Tynebridge» (1937), «S/S Cruz de Sur» (1938), «Τα κόκκινα τζαγιά» (1937), «Χριστούγεννα του 1748» (1938), «Ο

άνθρωπος με το κανελί πανωφόρι» (1939).

4. *Η μεγάλη λιτανεία*, Αθήνα, Εστία, 1955. Βλ. Σχετική αναφορά στο βιβλίο του Κ.Α. Δημάδη, *ό.π. σ. 208*, σημ. 11.

5. Στο μέρος του αρχείου Λαπαθιώτη που ανήκει στο ΕΛΙΑ δεν εντοπίστηκε καμία επιστολή Καραγάτση προς Λαπαθιώτη..

Ο τόνος της επιστολής του Λαπαθιώτη αφήνει να εννοηθεί μια πιθανή προοπτική φιλίας ως ενδεχόμενο, αλλά και μια διάθεση να ασχοληθεί συστηματικά με το έργο του Καραγάτση και να επανεξετάσει τη θέση του.

Αν και λείπουν τα στοιχεία που θα επιβεβαιώναν την πραγμάτωση αυτής της σχέσης, διαθέτουμε με έμμεσο τρόπο τη βεβαιότητα ότι η ουσιαστική αυτή επικοινωνία δεν συνετελέσθη. Ένα κείμενο του Λαπαθιώτη που δημοσιεύεται λίγους μήνες αργότερα στα *Νεοελληνικά Γράμματα* [Ν.Γ. 184 (8.6.1940) 1-2] και φέρει τον τίτλο «Μιλώ για κάποιους αυτοθαυμασμούς», φανερώνει ότι ο Λαπαθιώτης επιμένει στην παρουσίαση στοιχείων καταγγελτικών όχι πια ονομαστικά του Καραγάτση, αλλά γενικότερα αναφέρεται στην επίδειξη, τον κομπασμό και τον αυτοθαυμασμό των νέων συγγραφέων. Η παράθεση μιας φράσης από συνέντευξη νέου συγγραφέα, που θυμίζει Καραγάτση, χωρίς ωστόσο να τον μνημονεύει, δημιουργεί μια πρώτη ένδειξη. Το απόσπασμα που παραθέτει και σχολιάζει αρνητικά ο Λαπαθιώτης είναι το εξής: «Στις λογοτεχνικές μου ικανότητες (δε ντρέπονται να το πω), έχω απόλυτη βεβαιότητα, όσο κι αν έχουν μερικοί αντίθετη γνώμη!...».

Αλλά αν στην περίπτωση αυτής της αναφοράς θα μπορούσε κανείς να εκφράσει τις επιφυλάξεις του για το κατά πόσον ο Λαπαθιώτης παραπέμπει στον Καραγάτση, ένα δημοσίευμα που παρουσιάζεται πολύ αργότερα δημιουργεί, κατά τη γνώμη μου, τις προϋποθέσεις για να αναγνωρίσουμε με μεγαλύτερη σαφήνεια τη συνάρτησή του με τον Καραγάτση. Στα *Καλλιτεχνικά Νέα* [(23.10.1943) 5-6], το περιοδικό που εξέδιδε ο Μεραναίος, ο Λαπαθιώτης, σε ένα από τα τελευταία του δημοσιεύματα, διόμισι μήνες πριν από την αυτοκτονία του, επανέρχεται στο ίδιο θέμα. Αυτή τη φορά με τίτλο «Περί αυτοδιαφημίσεως, και άλλων» ο Λαπαθιώτης περιγράφει καθαρότερα, κατά τη γνώμη μου, τον Καραγάτση, καθώς μνημονεύει την πρόθεσή του να συντάξει αυτή τη φορά

έναν «Οδηγό συνοπτικό, του πώς μπορεί κανένας ν' αυτοδιαφημίζεται», «λαβαίνοντας», όπως λέει, «αφορμή απ' την περίπτωση, την αρκετά χαρακτηριστική, ενός από τους νέους λογογράφους μας, με αρκετό ταλέντο, που προσπαθεί να κάνει τον ιδιότυπο... (και ο οποίος, όπως μας λέει) επιμένει να μεταχειρίζεται τους πιο ασυμπαθείς τρόπους, ανοίγοντας καβγάδες, όλως άκαιρους και διαπληκτιζόμενος με άλλους συναδέλφους του, με ύφος αγοραίο, κουτσαβάκικο!». Κλείνοντας αυτό το εξαιρετικά ενδιαφέρον κείμενό του ο Λαπαθιώτης, αφού προηγουμένως απονέμει στον εν λόγω νέο λογογράφο τους χαρακτηρισμούς της απρέπειας και αμετροέπειας, καταλήγει ότι αυτόν τον «Οδηγό»... θα τον γράψει ειδικά γι' αυτόν, και μάλιστα (όπως λέει) θα του τον αφιερώσει.⁶ Και καταλήγει: «Κι ας είναι βέβαιος ότι αυτή η αφιέρωσή μου, που θα φροντίσω να την κάνω παταγώδη, θα του κάνει περισσότερο καλό—από απόψεως “καλής” διαφημίσεως, πράγμα που πολύ επιθυμώ—απ' όλες του τις άκαιρες, κι ανάρμοστες του πράξεις, κι απ' όλα του, απ' όλα του, μαζί, τα τωρινά ή περασμένα ατοπήματα...».

Κλείνοντας, θα ήθελα να θέσω ένα ερώτημα που ωστόσο εύλογα προκύπτει. Πατί, άραγε, ο Λαπαθιώτης ασχολείται τόσο επιτακτικά με τον Καραγάτση; Ποιος, άραγε, να είναι ο λόγος ή οι λόγοι, που τον ωθούν σ' αυτή την εμμονή;

Θα αποπειραθώ να δώσω μια πρώτη απάντηση, που ωστόσο δεν είναι υποχρεωτικά και η μόνη. Κάνοντας μιαν αναδρομή στο παρελθόν του Λαπαθιώτη και αναζητώντας μιαν απάντηση που να αιτιολογεί την εμμονή του στο πρόσωπο του Καραγάτση, βρήκα μια ενδιαφέρουσα αναφορά του στο κείμενό του που τιτλοφορείται *Η ζωή μου*,⁷ κείμενο που πρωτοπαρουσιάστηκε στο λαϊκό περιοδικό *Μπουκέτο* σε συνέχειες από 28 Απριλίου έως 14 Νοεμβρίου του 1940 και στο οποίο ο Λαπαθιώτης αναφέρεται στη ζωή του από τη γέννησή του (31.10.1888) έως τις αρχές του 1917.

Παραθέτω το σχετικό απόσπασμα που

αποκαλύπτει τις οικογενειακές και πολιτικές σχέσεις των οικογενειών τους:

«Είμαστε τώρα στο σωτήριο χιλιόστον εννεακοσιοστόν τρίτον έτος! Την εποχή εκείνη ο πατέρας μου, έπειτα από μερικές αποτυχίες, εξελέγη βουλευτής Τυρνάβου, σε συνδυασμό με τον Γεώργιο Ροδόπουλο, το δικηγόρο. (...) Και συνεχίζει μια θαυμάσια περιγραφή της περιπλάνησής τους από τη Λάρισα στον Τύρναβο και την εξάισια εμπειρία της διαδρομής των Τεμπών.

Το 1903, βέβαια, δεν είχε γεννηθεί ο Καραγάτσης, ωστόσο η οικογενειακή αυτή αναφορά που συνδέει τις δύο οικογένειες έδινε, πιστεύω, στον Λαπαθιώτη το δικαίωμα να θεωρεί πως ο νεαρός Καραγάτσης θα έπρεπε να έχει ανάλογους τρόπους που να φανερώνουν την καλή οικογενειακή του καταγωγή.

Παρά τις ιδιορρυθμίες του και τις προκλήσεις του, ο Λαπαθιώτης δεν αποδεχόταν τις απρέπειες, τον κομπασμό ή αυτό που χαρακτηριστικά ονομάζει «ύφος κουτσαβάκικο».

Ο Καραγάτσης, επεδίωξε, από πολύ νωρίς να διαχωρίσει τη θέση του από την οικογενειακή παράδοση. Παρά το γεγονός ότι κράτησε τη θερμή σχέση με τον τόπο των παιδικών του χρόνων και των καλοκαιρινών του διακοπών, τη Θεσσαλία και κυρίως τη Ραφήνη, φρόντισε να «κατασκευάσει» τον συγγραφέα Καραγάτση, ένα ξεχωριστό πρόσωπο διαφορετικό από την οικογένειά του, που οι προδιαγραφές της δεν άντεχαν, καταρχήν τουλάχιστον, να έχουν γόνο ένα λογοτέχνη. Η ζωή, βέβαια, διέψευσε τους Ροδόπουλους και τις επιφυλάξεις που είχαν. Ο Καραγάτσης εξακολουθεί, ως τις μέρες μας, με το έργο του να τιμά κατά τον καλύτερο τρόπο τον τόπο που τον γαλούχησε. Η κριτική πρόσληψη του έργου του Καραγάτση συχνά κατέφυγε στη χαρακτηρισολογία για να κρύψει την αμηχανία της μπρος στο φαινόμενο της αναγνωστικής αντοχής του. Ωστόσο, ένα είναι βέβαιο: ο Καραγάτσης είναι, ως τις μέρες μας, ο ανθεκτικότερος πεζογράφος της γενιάς του '30.

Άντεια Φραντζή

6. Βλ. και τη δεύτερη επιστολή του Λαπαθιώτη προς τον Καραγάτση που δημοσιεύεται παραπάνω, στην οποία αναφέρει ότι είχε ετοιμάσει «συνταγή του πως να γράφεται ένα ρομάντσο à la Καραγάτση».

7. Βλ. Ναπολέον Λαπαθιώτης *Η ζωή μου. Απόπειρα συνοπτικής αυτοβιογραφίας*, φιλολογική επιμέλεια Γιάννης Παπακώστας, Αθήνα, Στιγμή, 1986.

Ο ακίνητος τόπος και τα κινούμενα τοπία

Μικρή γεωγραφία μιας φιλικής σχέσης

της Κατερίνας Κόπακα

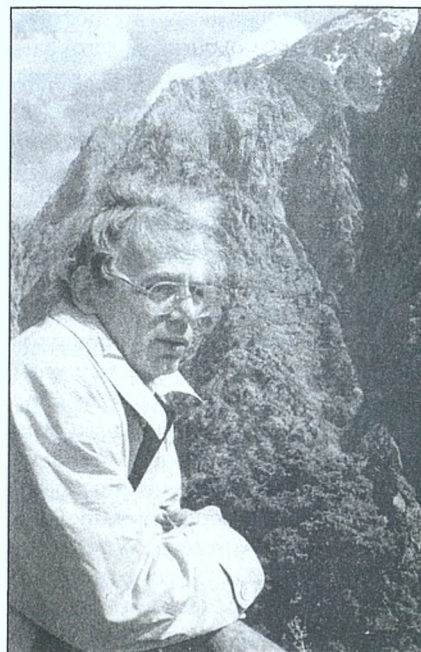
Εδραίες είναι οι περισσότερες «χαρτογραφήσεις» του Νίκου Γιανναδάκη στη συμβολική γεωγραφία του νου μου. Παραπέμπουν σε έναν τόπο αλίκλυστο –ένα ακρωτήριο; Μια χερσόνησο; Μια νήσο;– ορεινό και παράλιο, μαζί φθινοπωρινό και ανοιξιότικο. Με ιδιαίτερη γεωλογική σύσταση και βιοποικιλότητα, με κοινά αλλά και σπάνια πετρώματα και απειλούμενα ενδημικά είδη. Σε ένα τοπίο αμελητέα μεταβαλλόμενο, στους ανθρώπινους χρόνους, από τη διαβρωτική δράση των καιρών. Πιο εκτεθειμένο, αντίθετα, στον τεκτονισμό των ίδιων των δικών του συστατικών υλικών –των αισθήσεων, των (συν)αισθημάτων, των ιδεών, των αντιφάσεων... Μια χώρα έρημη, όμως με περιοχές πυκνά κατοικημένες: ένα σημαντικό «απόσπασμα» της νιότης και της ωριμότητάς μας –μιας αγαπημένης και πια νοσταλγικής συλλογικότητας.

Στο ζωντανό αυτό ανάγλυφο, ανάμεσα σε έντονες ισοϋψείς, διαμορφώνεται το βασικό σημείο αναφοράς. Καμπύλο, λίγο λοξά σκυμμένο, είναι καλά τυλιγμένο στη γαλάζια αύρα του –στις αποχρώσεις των ματιών και της αγάπης του για τη θάλασσα– και λίγο θολή, μάλλον από τον καπνό των τσιγάρων του. Όπως τα λίγα εκείνα, και ακόμη αινιγματικά, καθιστά ανδρικά ειδώλια –τους «νεολιθικούς στοχαστές» των πηγών– από τη Θεσσαλία, τα Βαλκάνια, την Κύπρο, που κοιτάζουν πέρα, προς μακρινούς, χαμένους για πάντα μεσημβρινούς. Ή όπως τα κομψά Φα-

γιούμ που τον γοήτευσαν, έτσι μελαγχολικά βυθισμένα στα αναπόφευκτα μοναχικά τους αζιμούθια.

Η «χωρογραφία» που ανακαλώ είναι μινιμαλιστική. Στέρεα και δοκιμασμένα όριά της έχει ένα τραπέζι και ένα κάθισμα: τη λιτή «γωνιά» του Νίκου –και των δασκάλων μας– στον κόσμο. Πάγκοι από φορμάικα ή μελαμίνη, τάβλες από κόντρα πλακέ σε ξύλινα τρίποδα, πιο βαριές μοναστικές τράπεζες, το επίσημο γραφείο του Εφόρου... όλα συγκροτούν μια σημαίνουσα τυπολογία στη ζωή του. Στη φυλακή, στη δουλειά, στην παρέα, είναι ο αναπόσπαστος εξοπλισμός, ενίοτε και το άλλοθι, για να σημειώσει, να συλλογιστεί, να συμβουλευθεί, να ξεχάσει και να θυμηθεί, να σχεδιάσει και να αποφασίσει, να δραπετεύσει και να υποταχθεί, να συζητήσει, να γιορτάσει, να γελάσει –να γελαστεί.

Πώς να φανταστείς έναν τέτοιο σταθερό τόπο να ταξιδεύει; Πόση «αιφνίδια ενέργεια» χρειάζεται για να μεταφερθεί στο χώρο όλο αυτό το στατικό «σύμπλεγμα»; Με ορμή, μάλιστα, και με κοσμοπολιτική ευλυγισία –και ελάχιστες παραχωρήσεις; Και όμως, ο Νίκος περιηγήθηκε τον κόσμο του. Η ίδια τον συνάντησα σε ποικίλους σκηνικούς χώρους: στην Κρήτη και στην Αθήνα –στη Βικελαία, στην ΕΚΙΜ, στη Βασιλική, στο βιβλιοπωλείο της Μιχελιδάκη, στην Κνωσού και στην Τενέδου, στο Αντί, όσο και σε ταβέρνες, σε γιορτές, στο Κεραμούτσι μια Καθαρή Δευτέρα... Με τον κύριο Μενέλαο και τη Δάφνη, τριγυρίσαμε με μόνιππο στη Σμύρνη, διασχίσαμε καταμεσήμερο την Πέργαμο, νυχτωθήκαμε στην Τροία, περπατήσαμε στα μνημεία, στις αγορές –και τιμήσαμε το ρακί– της Πό-



Ο Νίκος Γιανναδάκης το Πάσχα του 1997.

λης.

Μια πρωινή πτήση τον έφερε, εξάλλου, στο κατώφλι της πόρτας μας στο Παρίσι, πολύ ελαφρά ντυμένο για την εποχή, με ελλειπτικά εφόδια για τις συντεταγμένες του νέου τόπου. Στο μικρό δίκωρο διαμέρισμα της οδού Bénard, στην Alesia, ο ίδιος αναπαρήγαγε, ταχύτατα, την κρίσιμη χωρική του ενότητα. Στόχευσε το μοναδικό τραπέζι. Πολιόρκησε σύντομα και κατέλαβε τη θέση με την πλάτη στο παράθυρο. Οχύρωσε με βιβλία και λεξικά την ισχυρή αυτή επικράτεια και εδραίωσε εκεί την καθημερινότητά του. Εμείς απλώς παραδοθήκαμε στην, κάπως αρχαϊκή, στρατηγική του λόγιου-πολεμιστή φίλου μας. Μοιραστήκαμε τα διαστήματα απορροφημένης σιωπής –της γαλήνιας πάλης του με το χαρτί και το μολύβι– και τις μνήμες του, που δεν απέκλειαν τίποτε, κανέναν, καμία. Τα βράδια συζητούσαμε για την αρχαία φιλοσοφία, τα γεγονότα στην

Η Κατερίνα Κόπακα είναι καθηγήτρια στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Ελλάδα, τη νεωτερικότητα των εμπειριών μας ως «μετοίκων» στη Δύση.

Όλα αυτά τα αναπολούμε συχνά με τον Γιώργη και τον Νίκο –και τον Έκτορα, τη Χάρη, την Ελένη, τη Simone, τον Yves... Εμένα με έμαθαν πολλά. Παρατήρησα τότε, από κοντά, την κρυφή «ενδοχώρα» του Νίκου. Διαισθάνθηκα τους κλυδωνισμούς, τις ανασφάλειες, τις συστολές, τις προσδοκίες, τις πληγές, την ερήμωση. Είδα, όμως, και ομαλές πλαγιές, με πεζούλες μεθοδικά καλλιεργημένες –έως χαμηλά στα φαραγγία. Είδα πυκνά μονοπάτια, με σημαντικά σταυροδρόμια –όχι μόνο αδιέξοδα– και με ωραίους, περασμένους και σύγχρονους περιπατητές: εκεί συνάντησα τον Μίνωα Καλοκαιρινό, Ξανά τον Νικόλαο Πλάτωνα... αλλά και τον Γιώργο Σαββίδη, τον Χρήστο Παπουτσάκη, και τον Φίλιππο, τον Κώστα, τη Γεωργία, τον Χαραλάμπη, τη Σοφία, τον Ανδρέα... Είδα, προπαντός, διάσπαρτους θύλακες με οξυγόνο και γλυκό νερό, που ελάφρωναν και ελευθέρωναν το δύσκολο ανάγλυφο: το δρόσιζαν και το άρδευαν με μια αισθαντική παρόρμηση, μια σχεδόν παιδική περιέργεια, γεμάτη ελπίδα, όραμα –και μεγάλη, πηγαία γοητεία.

Ελκυστικότερα ήταν, πάντα, τα ταξίδια της σκέψης. Φορτωμένα σύνθετες επιταγές –τις υπερβάσεις τους και τις συνακόλουθες τιμωρίες. Παλίμψηστα από προγονικές προσλήψεις –ευγενικές, μητρογραμματικές και πατρογραμματικές διδαχές– όλα υπό συνεχή συμπλήρωση, διόρθωση, μετάφραση. Εί-



Ο Νίκος και η γυναίκα του Γεωργία Κατσαλάκη σε ταβέρνα στο Ηράκλειο το καλοκαίρι του 1987.

χε γνωρίσει, έτσι: «άλλους» τόπους, με αυστηρούς, γενεσιουργούς πολιτισμούς: τις «μεγάλες και μικρές περιπέτειες των ανθρώπων του χθες και του σήμερα» και τις αντιπαραθέσεις του «εγώ» και του «εμείς» στις κοινωνικές στρωματογραφίες: την «πότνια περιοχή της παράδοσης» και τις βαθιές εγγραφές της «στο κάρμα αυτού του τόπου». Σε μια ιδιαίτερη, δική του, «κοσμογραφία» –της γης, του αέρα, του νερού, της φωτιάς... και των πολλών

ανευόδωτων πλεύσεων, όπου λίγα απέμεναν εντέλει ακίνητα. Ο τόπος, ο χαρτογράφος του και ο ταξιδευτής είχαν γίνει ένα.

Τον Νίκο Γιανναδάκη τον θυμάμαι –και τον αποζητώ– με στοργή και με ευγνωμοσύνη. Μας πλοήγησε γενναιόδωρα, με τη σοφία καλλιγραφικού πορτολάνου, μέσα σε ρεύματα, ύφαλα και ξέρες που δύσκολα αποφεύγονται, χωρίς οδηγό, στις ολοένα και πιο συχνές, πιο πυκνές ασέληνες νύχτες του



‘Άτομο και παγκοσμιοποίηση –ή πώς ό σύγχρονος καπιταλισμός, ως οικονομικός, πολιτιστικός αλλά και ψυχικός μηχανισμός ανταγωνιστικής ορθοπεταλιάς, αναπαράγει τη θεμελιώδη αντίφαση να γεννᾷ στη συνείδηση όρισμένα ιδεώδη, όπως αυτό του αυτοκαθοριζόμενου ατόμου, και συγχρόνως να τᾶ άκυρώνει στην πράξη.

Σελ. 560, εὐρώ 25.

Έκδ. Άρμός Μαυροκορδάτου 7

Τηλ.: 2103304196

Ολίγα για το ρεμπέτικο, τις διασκεδάσεις και τις προκαταλήψεις μας

των Ελένη Κοσμά – Στέργιου Μήτα

«Είχα πάει στη Θεσσαλονίκη με μία κομπανία να παίξουμε στα νοσοκομεία. Παντού βαριά τραυματισμένοι. Οι περισσότεροι με χέρια και πόδια κομμένα. Παίξαμε μέσα σε άλλα και τον «Τραυματία». Τότε έγινε κάτι που δεν περιγράφεται με λόγια. Όλοι οι άρρωστοι του νοσοκομείου τραγουδούσαν μαζί μας και με απεγνωσμένες προσπάθειες επιχείρησαν να σηκωθούν όρθιοι. Τρέξαν οι γιατροί, οι νοσοκόμες. Τους παρακαλούσαν να καθίσουν στα κρεβάτια τους. Εκείνοι όμως είχαν γίνει λιοντάρια».

(Βασίλης Τσιτσάνης, προφορική μαρτυρία)

Στο τεύχος 917 (Παρασκευή 14 Μαρτίου) του περιοδικού διαβάσαμε ένα κείμενο υπό τον προβοκατόρικο τίτλο «Η Ελλάδα διασκεδάει στα ρεμπετάδικα», υπογεγραμμένο στοιχειωδώς με τα αρχικά Τ.Μ. –η προχειρογραφία του οποίου ούτε δικαιολογεί τα ηχηρά ελλείμματα των επιχειρημάτων του αρθρογράφου, ούτε δικαιώνει την αφοριστική του διάθεση. Ο κύριος Τ.Μ., λοιπόν, δεν μπορούσε να φανταστεί ποτέ ότι εν έτει 2008 οι θαμώνες ενός μαγαζιού στο Παγκράτι θα ήσαν ευαίσθητοι και απολύτως εξοικειωμένοι δέκτες ρεμπέτικων τραγουδιών «της ομάδας εκείνης που έχουν χαρακτηριστεί ως χασικλίδικα» (σύμφωνα με την εύγλωττη διατύπωση του ιδίου), και ακόμη ότι η σημερινή νεολαία μπορεί να «διασκεδάει με τραγούδια μίζερα, που δεν δίνουν καμία προοπτική για το μέλλον, στρέφονται στο παρελθόν, και μόνο σε αυτό». Ο φίλτατος «ρεμπετολόγος», ως αυτόκλητος συνήγορος υπεράσπισης της επίσημης Αριστεράς του '60, τη δικαιολογεί «που δεν είχε σε υπόληψη αυτό το είδος των τραγουδιών» και αισθάνεται ανακουφισμένος που, επι-

τέλους, εκείνη ακριβώς την εποχή εμφανίστηκαν, ως αντίπαλο δέος των ρεμπέτικων τραγουδιών (!), ο Χατζιδάκις και ο Θεοδωράκης για να καθαρίσουν τον καπνισμένο αέρα των τεκέδων.

Πρώτα πρώτα να πούμε ότι η σπουδαία παράδοση του ρεμπέτικου στην Ελλάδα δεν περιμένει από εμάς ούτε να τη δικαιώσουμε ούτε να τη δικαιολογήσουμε. Και είναι κρίμα που τέτοια κείμενα μας φέρνουν στην περιττή ανάγκη να πούμε πράγματα γνωστά και χλιοειπωμένα. Τα πλέον κατάλληλα εύσημα τα απονέμει ήδη το 1949 ο ίδιος ο Χατζιδάκις στην ιστορική του διάλεξη για το ρεμπέτικο στο Θέατρο Τέχνης: «Το να θελήσει, λοιπόν, κανείς να αγνοήσει την πραγματικότητα και μάλιστα του τόπου του, μόνο κακό του κεφαλιού του μπορεί να κάνει... Τα χρόνια μας είναι δύσκολα και το λαϊκό μας τραγούδι, που δεν φτιάχνεται από ανθρώπους της φούγκας και του κοντραπούντου ώστε να νοιάζεται για εξυγιάνσεις και για πρόχειρα φτιασιδώματα υγείας, τραγουδάει την αλήθεια και μόνο την αλήθεια. Η εποχή μας δεν είναι ούτε ηρωική ούτε επική και το τέλειωμά του Δεύτερου Παγκό-

σμιου πολέμου άφησε σχεδόν όλα τα προβλήματα άλυτα και μετέωρα. Τα μετέωρα αυτά προβλήματα δημιουργούν περιφερόμενα ερωτηματικά, που δεν περιορίζονται φυσικά μόνο στον τομέα της πολιτικής και της κοινωνιολογίας, μα ξαπλώνονται με την ίδια δύναμη και στη φιλοσοφία. Και στην τέχνη· ακόμη και στην πιο καθημερινή στιγμή του ανθρώπου»¹.

Το ρεμπέτικο τραγούδι είναι βαθύτατα πολιτικό. Όχι μόνον διότι έρχεται «από τα κάτω», από τις σιωπηλές πλειοψηφίες του περιθωρίου, σε μια περίοδο εξαιρετικά σκληρή για τον τόπο μας, αλλά και διότι χτίζει μια εναλλακτική ευαισθησία και έναν αντίλογο στον δεσποζόντα (κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό) λόγο, που είναι, σε τελική ανάλυση, ακριβώς αυτός που κατασκευάζει και ταξινομεί το περιθώριο. Το ρεμπέτικο τραγούδι αποσπασμένο από την ίδια την κοινωνία, τονίζει, ακριβώς, την κοινωνική του προέλευση. Όπως ένας ραγισμένος καθρέφτης που σου επιστρέφει το είδωλό σου –πλέον, όμως, θρυμματισμένο. Η φυγή στους «τεκέδες» δεν είναι παραίτηση, αλλά πολιτική διεκδίκηση: όχι μόνον διότι επιλέγει (και θεματοποιεί) την παραβατική συνθήκη, αλλά και διότι στοιχειοθετεί μιαν «ανάποδη» ανάγνωση της δοσμένης ιστορικής συγκυρίας. Δεν πρόκειται, λοιπόν, επ' ουδενί λόγω για τραγούδια «που έχουν σαν μοναδικό τους θέμα τα ναρκωτικά», όπως ισχυρίζεται ο σύντροφος Τ.Μ. (Γιατί να μην κατηγορήσουμε, άλλωστε, για «ναρκομανία» τον Baudelaire, τον de Quinsey, ή τον Nerval;).

Η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση, η διαρκώς αυξανόμενη αριθμητική κατηγορία των «απόκληρων» και «παρασιτικών» στοιχείων, η εγκα-

τάσταση 1.500.000 προσφύγων στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, αποτελούν «πινελιές» ενός πολύχρωμου κοινωνικού καμβά, όπου τα λούμπεν και λαϊκά στοιχεία δίνουν τον τόνο. Η «αλητογραφία» και η «ταβερνογραφία» της περιόδου, έτσι όπως εκφράζονται μέσα από κείμενα του Βουτυρά, του Παρορίτη ή και του Πικρού ακόμη, αποτελούν παρακαταθήκη της ελληνικής λογοτεχνίας: και η «μοιραία» Πολίτισσα του Βαμβακάρη βγαίνει από την ίδια μήτρα που έθρεψε τους «Μοιραίους» του Βάρναλη.

Τρεφόμεστε, λοιπόν, όντως, με τα απομεινάρια μιας εκπεσμένης παράδοσης; Και, από την άλλη, έχουν, πράγματι, «σιγήσει οι μεγάλοι συνθέτες»; Τέτοιοι εύκολοι αφορισμοί δεν μπορούν παρά να μας θυμίσουν μιαν άλλη, βαθύτατα συντηρητική, άποψη που ενορχηστρώνει θρήνους και οδυρμούς για την απώλεια, την έκπτωση και τη φθορά της σημερινής μας γλώσσας. Αυτά τα αντέκρουσε με έξοχο τρόπο ο μεγάλος γλωσσολόγος Α-

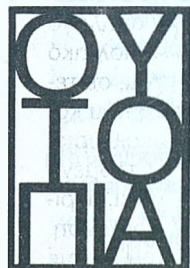
Φ. Χρηστίδης. Και γλώσσα έχουμε και λογοτεχνία έχουμε και μουσική έχουμε, αγαπητέ σύντροφε, και δεν χρειαζόμαστε κανέναν να μας υποδείξει πώς θα γράφουμε, τι θα διαβάζουμε και τι θα ακούμε. Άλλωστε, η σημερινή απάντηση σε όλα αυτά περνάει ακριβώς μέσα από τα υπεύθυνα ερωτήματα που εμείς οι ίδιοι θα θέσουμε επανοικειοποιούμενοι την παράδοσή μας. Το ξεκλείδωμα της σύγχρονης μουσικής ευαισθησίας θα περάσει αναγκαστικά (και) μέσα από τις «εκλεκτικές» συννομιλίες με τη ρεμπέτικη ευαισθησία. Αυτό ακριβώς έκανε και ο Χατζιδάκις (στον *Σκληρό Απρίλη του '44*, στα *Πέριξ* και στα *Λειτουργικά*) και ο Θεοδωράκης (στον *Επιτάφιο* και στο *Τραγούδι του νεκρού αδελφού*), αποτιμώντας φόρο τιμής σε αυτήν τη σπουδαία σελίδα της ελληνικής μουσικής (και πολιτικής) ιστορίας που ονομάστηκε ρεμπέτικο.

Και αν εδώ και καιρό διαμορφώνεται μια συνθήκη μόδας γύρω από το ρεμπέτικο που θέλει διάφορους «μουσι-

κούς» με εκπληκτική ευκολία, άθλιες ενορχηστρώσεις και αμφίβολη μουσική σκευή, να κρατούν ζωντανό ένα κέκτυπο του ρεμπέτικου –και όχι το ίδιο–, η λύση δεν βρίσκεται στην αποκήρυξη του ρεμπέτικου, αλλά στην αποκήρυξη του όψιμου «ρεμπετισμού». Το είχε, άλλωστε, προβλέψει και ο ίδιος ο Χατζιδάκις: «Κάποτε θα κοπάσει η φασαρία γύρω τους κι αυτά θα συνεχίσουν ανενόχλητα το δρόμο τους. Ποιος ξέρει τι καινούργια ζωή μας επιφυλάσσουν τα νωχελικά και απαισιόδοξα 9/8 για το μέλλον. Όμως εμείς, στο μεταξύ, θα έχουμε νιώσει πλέον για τα καλά τη δύναμή τους. Και θα τα ακούμε, πολύ φυσικά και σωστά, να υψώνουν τη φωνή τους στον άμεσο περίγυρό μας και να ζουν για να ερμηνεύουν τον βαθύτερο εαυτό μας»².

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Μάνος Χατζιδάκις, *Ο καθρέφτης και το μαχαίρι*, εκδ. Ίκαρος, 2004, σ. 10.
2. Ο.π., σ. 12.



78ο τεύχος

Κυκλοφορεί στα βιβλιοπωλεία

ΕΠΙ ΤΟΝ ΤΥΠΟΝ: Εντ. Μπιτσάκης, Α. Βατικιώτης, **ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ:** Γ. Οικονομάκης, Α. Μαρούδας, Ο. Κυριακίδου. Το «νέο» δημόσιο Πανεπιστήμιο:

όψεις των ακαδημαϊκών και οργανωσιακών αλλαγών στην ευρωπαϊκή και στην ελληνική δημόσια ανώτατη εκπαίδευση - **Δ. Ρόκος:** 4ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο «Ιστορία της Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης» (Το Δημόσιο Πανεπιστήμιο στα χρόνια της ασυδοσίας των αγορών. Αντιστάσεις και Κερκόπορτες) - **Π. Γούναρη:** Ακαδημαϊκοί, Διανοούμενοι και Κριτική Παιδαγωγική - **Ι.Κ. Σταύρου:** Κριτικός Μαρξισμός και Λογοτεχνία Επιστημονικής Φαντασίας - **Σπ. Ράσης:** Η ριζοσπαστική παιδαγωγική σκέψη στις Η.Π.Α. στον 20ό αιώνα - **Γ. Κάσκαρης:** Το περιεχόμενο της εκπαίδευσης και η καταγωγή της έννοιας του «κριτικού μεταμοντερνισμού» στο έργο του Peter McLaren. Όψεις της κριτικής παιδαγωγικής στην εποχή της κυριαρχίας του νεοφιλελευθερισμού στην εκπαίδευση - **Γ. Γρόλλιος:** Η διαμάχη για την πολιτισμική εκπαίδευση στα πρώτα χρόνια της Σοβιετικής εξουσίας - **Μ. Δαφέριμος:** Μάθηση και ψυχική ανάπτυξη: η πολιτισμική-ιστορική προσέγγιση - **Εντ. Παπαδοπετράκης:** Ο ρόλος της παπαγαλίας στη διδασκαλία της άγνοιας. **ΓΙΑ ΤΟΝ ΖΩΓΡΑΦΟ. ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ. ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ. ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ:** Έργα του ζωγράφου Zao Wou-Ki.

Κεντρική διάθεση: ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ζωοδ. Πηγής και Γεωργία 1 • Αθήνα • Τηλ.: 210 33.02.003

Κάτι το «ωραίο»



Λεύκωμα με άρθρα, μελέτες και πάνω από χίλιες τετράχρωμες φωτογραφίες, που αποτυπώνει τη σύγχρονη νεοελληνική κακογουστιά. Αναλύει το κιτς, αναζητά τις ρίζες του και σχολιάζει με χιούμορ τις χιλιάδες περιπτώσεις του

φαινομένου. Για την πολιτική, την κοινωνική συμπεριφορά, τη διακόσμηση, το σινεμά, το θέατρο, την τηλεόραση, το αυτοκίνητο, το σπίτι, το γραφείο...

Κεντρική διάθεση: Δημοχάρους 60, 115 21
Αθήνα, τηλ.: 210-72.32.819

Ποίηση και ποδόσφαιρο

«Ο χρόνος παίζει άνετα στο δέρμα μου
όπως η Άρσεναλ σε βρεγμένο γήπεδο
σκοράροντας ασταμάτητα. Και το στήθος μου
γεμίζει χρώμα συνεχώς.»¹

Ανήκω στη γενιά εκείνη που αντιμετώπισε το ποδόσφαιρο με επιφύλαξη. Από τη μια ήταν η γεμάτη έπαρση διανοουμενίστικη στάσης μας, που δεν ήθελε να συγχρωτιστεί με το έντονα λαϊκό περιβάλλον αυτού του αθλήματος. Από την άλλη ήταν η πολιτική μας στράτευση, που υποψιαζόταν ότι η ποδοσφαιρική μανία λειτούργουσε αποπροσανατολιστικά για τον αγώνα της αλλαγής. Ήμασταν, τότε, νεόφυτοι στρατευμένοι, φοιτητές την περίοδο της Χούντας, που βλέπαμε με πόσο έντεχνο τρόπο η δικτατορία χρησιμοποιούσε το άθλημα αυτό για εκτόνωση. Ήταν η εποχή που ο Παναθηναϊκός είχε φτάσει στο Γουέμπλεϊ, στο «ναό του ποδοσφαίρου», έγραφαν οι εφημερίδες, επενδύοντας την ποδοσφαιρική αυτή συνάντηση με ιερό μυστικισμό στον οποίο έπρεπε να συμμετέχουν όλοι οι Έλληνες. Τότε και ο ποιητής Νίκος Πλατής κυκλοφόρησε τη συλλογή *Το Γουέμπλεϊ και άλλα παρατράγουδα*, μια ποιητική αντιποδοσφαιρική καταγγελία. Λίγοι υπερασπίστηκαν τότε το ποδόσφαιρο, τονίζοντας τις αρετές του, ανεξάρτητα από την εκμετάλλευσή και τις οικειοποιήσεις διαφόρων².

Γιατί, πέραν από τις εμπλοκές παραγόντων, μεσαζόντων, οικονομικών επενδύσεων και πρακτόρων στοιχημάτων και τις οποιεσδήποτε χρήσεις και οικειοποιήσεις εκ μέρους διαφόρων καθεστώτων και ιδεολογιών, το ποδόσφαιρο έχει τη δική του αξία ως άθλημα, τη δική του ομορφιά και χάρη, και από αυτή θα κριθεί. Είναι λοιπόν το πρώτο άθλημα. Παιχνίδι μάχης, συνενώνει αρετές του ατομικού και ομαδικού πνεύματος, τις εναλλαγές γρήγορου και αργού παιχνιδιού, αναδιπλώνεται στην άμυνα και επίθεση. Υπέροχο θέαμα, με ένταση, αγωνία και απρόσμενες φάσεις. Κάποτε οι παίκτες εκτελούν τις ποδοσφαιρικές τους πειρουγίες καλύτεροι και από χορευτές, κάποτε η ομάδα εκδιπλώνει τη συλλογι-

κή της προσπάθεια καλύτερα και από μπαλέτο.

Σκέψεις που προκάλεσε το καινούργιο βιβλίο του Γιώργου Μαρκόπουλου, *Εντός και εκτός έδρας. Το ποδόσφαιρο στην ελληνική ποίηση*³. Η εγκεφαλική αλαζονεία εναντίον του λαϊκού αθλήματος και θεάματος ακυρώνεται και από την ποίηση που παρατίθεται στο βιβλίο. Το ποδόσφαιρο έχει δρέψει, λοιπόν, ακόμη και πάμπολλες ποιητικές δάφνες, μένεις έκπληκτος με το πόσο πολλοί και καλοί ποιητές οιστρηλατήθηκαν από το χώρο του αθλήματος αυτού⁴.

Διαβάζοντας τους στίχους που παραθέτει ο Γ. Μαρκόπουλος στη μελέτη του, διαπιστώνεις ότι οι καλύτεροι αναφέρονται στα μοτίβα όπου ο πανδαμάτωρ χρόνος επιβάλλει τη σφραγίδα του: Φτάνει η στιγμή που γνωστοί ποδοσφαιριστές, που συμβόλισαν μια εποχή τη δόξα, την αναγνώριση και λατρεία των οπαδών της ομάδας τους, αφήνουν πια τον θρίαμβο και την αποθέωση, αποχωρούν και κρεμούν τα παπούτσια των γηπέδων για να γίνουν χωροφύλακες, υπάλληλοι της ΔΕΗ και του ΟΤΕ, όπως συνηθίζονταν κάποτε η αποκατάσταση των παλαιμάχων ποδοσφαιριστών⁵.

Μερικοί ποιητές θα αναφερθούν ακόμη στα άδεια γήπεδα, στα στάδια μετά τη λήξη του αγώνα, όταν αυτά, από χώρος της ιαχής και της κάθε έκφρασης δεκάδων χιλιάδων φιλάθλων, όπου οι ουρανομήκεις κραυγές του μαζικού πάθους και της λαϊκής αποθέωσης ξεκουφάνουν και απογειώνουν, γίνονται έρημα και σιωπηλά. Το ματς τελειώνει, τα πλήθη αποχωρούν, οι προβολείς σβήνουν, οι πόρτες κλείνουν και τάχιστα δεν υπάρχει ούτε ένας εκεί που πριν λίγο ήταν τόπος του πάθους και της ζωής· το στάδιο αποτελεί πια ένα καταθλιπτικό πεδίο της ερημιάς και της ματαίωσης.

Ο Νάσος Βαγενάς στις *Βάρβαρες Ωδές*, που παράθεσαμε στην αρχή, συναιρεί ευσύννοπτα τα βασικά γνωρίσμα-

τα της ποδοσφαιρικής θεματογραφίας. Ο χρόνος-θάνατος όμως δεν κάθεται στις κερκίδες με την άνεση του παρατηρητή, που παρακολουθεί σίγουρος τη φθορά και την πτώση του ποδοσφαιριστή, του παιχνιδιού και του γηπέδου. Ο χρόνος-θάνατος είναι η αντίπαλη ομάδα, που παίζει με νεύρο στο γήπεδο του κορμιού μας.



ΣΑΒΒΑΣ ΠΑΥΛΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Νάσος Βαγενάς, *Βάρβαρες Ωδές*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1992, σ. 13.
2. Χαρακτηριστικά, αυτή την περίοδο, το περιοδικό *Αντί*, στο ένα και μοναδικό τεύχος που κατάφερε να κυκλοφορήσει κατά την πρώτη του διαδρομή, πριν διακόψει την έκδοσή του η χουντική ανόχωση, δημοσίευσε κείμενο για το ποδόσφαιρο (Ποδοσφαιριστής: ένας σύγχρονος μονομάχος, περ. *Αντί*, Αθήνα, [1972], τχ. 1, σ. 59). Αντίθετα με τη γενικότερη στάση των πολιτικοποιημένων διανοουμένων που αδιαφορούσαν ή απέρριπταν το παιχνίδι αυτό, το κείμενο του *Αντί* συντείνει στην υπεράσπιση και αποκατάσταση του ποδοσφαίρου.
- 3) Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2006.
- 4) Για την εισαγωγή του ποδοσφαίρου στη λογοτεχνία μας βλ. και τα μελετήματα: Σωτηρία Σταυρακοπούλου, «Η εισαγωγή του ποδοσφαίρου στη λογοτεχνία μας», περ. *Μικροφιλολογικά*, Λευκωσία, φθινόπωρο 2007, τχ. 22, σ. 42-45, Δημήτρης Κόκορης, «Η εισαγωγή του ποδοσφαίρου στη λογοτεχνία μας: συμπληρωματικά στοιχεία», περ. *Μικροφιλολογικά*, Λευκωσία, άνοιξη 2008, τχ. 23, σ. 23-25.
- 5) Ο μελετητής του θέματος Γιώργος Μαρκόπουλος μας έδωσε ένα ξεχωριστό ποίημα για το θέμα αυτό με τίτλο: «Ωδή στον παίκτη της Α.Ε.Κ. και της Εθνικής Χρήστο Αρδίζογλου», Γιώργος Μαρκόπουλος, *Ποιήματα (1968-1987)*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1992, σ. 82-84. Αναφέρω ενδεικτικά τους στίχους: *Δεν ημπορώ να φαντασθώ την ώρα/ που τα παπούτσια του θε να κρεμάσει θα φύγει από τα γήπεδα/ θα σταδιοδρομήσει ως επιχειρηματίας ή χωροφύλαξ έστω/ και θα βρεθεί με μετάθεση στην Αταλάντη.*

κιν ματο γράφος

Η ελληνική συμμετοχή

Είναι γεγονός πως χωρίς την ελληνική, γενικά, συμμετοχή –όχι, δηλαδή, μόνο με τις ταινίες αλλά και με τον σχετικό τζερετζελέ– αυτή η έτσι κι αλλιώς σημαντική διοργάνωση θα έμοιαζε με ρυζόγαλο δίχως ρύζι. Όσο ενδιαφέρον είδος κινηματογράφου και αν είναι –που ασφαλώς είναι– το ντοκιμαντέρ, στερείται της glamorous διάστασης του μυθοποιητικού σινεμά. Ούτε Σκορσέζε και αδελφούς Κοέν διαδέτει, ούτε Τζόνι Ντεπ και Μπραντ Πιτ, ούτε Αντζελίνα Τζολί και Νικόλ Κίντμαν, ούτε καν Σμαράγδα Καρύδη και Θοδωρή Αθερίδη. Χωρίς, συνεπώς, λίγη «αναρχοαυτόνομη» γκρίνια των αδικηθέντων, χωρίς τις διαμαρτυρίες των... «κατάλληλων» περί ακαταλληλότητας του καλλιτεχνικού διευθυντή και χωρίς τη συλλογή υπογραφών κάτω από αφοριστικά μανιφέστα, υποκατάστατα όλα αυτά υβριδικού οσκαρισμού, πώς να «ζήσει», έτσι στα μουγκά, ένα φεστιβάλ, και μάλιστα ντοκιμαντέρ. Άσχετα, βέβαια, αν μέσα στις αίθουσες οι θεατές παρακολουδούσαν συναρπαστικό κινηματογράφο, ένα σύγχρονο «μάτι» με άνοιγμα 360 μοιρών πάνω σε κάθε δρώμενο της φύσης και των ανθρώπων, όχι σαν αποτέλεσμα καλλιτεχνικής φαντασίωσης, αλλά πάνω στα πράγματα όπως αυτά έχουν και συμβαίνουν. Αυτά, βέβαια, όσον αφορά τις ξένες συμμετοχές που είδαμε στο Φεστιβάλ.

Και εμείς, οι Έλληνες, τι ρόλο συμμετοχικό διαδραματίζουμε σ' αυτή την εκπληκτική εγρήγορση, τη δημιουργική αφύπνιση την οποία μας πρόσφεραν οι ξένοι ταλαντούχοι (όχι έτσι απλά και φιλάρεσκα) σκηνοθέτες, άτομα με υψηλό δείκτη συνείδησης (κοινωνικής και ατομικής), με ευαίσθητες κεραίες, με τόλμη και αδιάκοπη ενημέρωση, με αναπτυγμένο το αίσθημα διάκρισης του ουσιώδους από το επουσιώδες και (κυρίως αυτό) με άοκνη εργατικότητα. Η αλήθεια είναι (δίχως ίχνος μισελληνισμού) πως οι Έλληνες ντοκιμαντερίστες, στη συντριπτική τους πλειονότητα, σπάνια αντέχουν την πλάι πλάι συγγραφή (ακόμα δε πιο σπάνια τη σύγκριση) με τους ξένους. Πολλοί, και σε

όλους μας γνωστοί, οι λόγοι. Χρόνιες «παθήσεις», που δεν έχουν να κάνουν μόνο με τον κινηματογράφο, ούτε γενικότερα με την τέχνη. Αλλού βρίσκεται η καταγωγή τους.

Παρόλα αυτά, δεν γίνεται να μην αγαπάς τον κινηματογράφο της πατρίδας σου. Είτε χαρά είτε καημός είναι αυτός, έτσι είναι. Αδιάφορος δεν μπορείς να είσαι. Ειδικά στην περίπτωση του ντοκιμαντέρ, που είναι όχι μόνο ένα ιδιαίτερο και σημαντικό, όπως συνηθίσαμε να το παπαγαλίζουμε, είδος κινηματογράφου, αλλά και μια αποκαλυπτική ευκαιρία ευρύτερων διαπιστώσεων για το κατά πού είναι στραμμένες οι κοινωνικές κεραίες των Ελλήνων δημιουργών του είδους, καθιερωμένων και φερέλπιδων. Για το τι είναι

αυτό που τροφοδοτεί την έμπνευσή τους. Και για το ποια είναι η επάρκειά τους να το διαχειριστούν. Με αυτή τη δεδομένη θέση, δεν γίνεται να μένεις αδιάφορος, ούτε και να απαξιώνεις τα πάντα. Ασφαλώς (και εθνικού φιλοτίμου ένεκα) και θα κάνεις «εκπτώσεις» στις αξιολογικές εκτιμήσεις, πάντοτε στα όρια που επιβάλλει μια καλώς εννοούμενη αλλά, όσο να 'ναι, και συμβιβαστική αντικειμενικότητα. Ο γράφων χαίρεται ειλικρινά ακόμα και με μια καλή λήψη, μ' ένα «ζεστό» θέμα, με μια καλά αρθρωμένη σεκάνς. Και καμαρώνει «σαν γύφτικο σκεπάρνι» όταν ένα ελληνικό ντοκιμαντέρ μπορεί και στέκεται άρτιο, ισότιμο με τα άρτια αλλοδαπά.

Κοντά στα 90 έφτασαν τα πάσης φύσεως ελληνικά ντοκιμαντέρ που προτάθηκαν στο φετινό φεστιβάλ για συμμετοχή είτε στα επίσημα, διαγωνιζόμενα, διεθνή τμήματα, είτε στο ελληνικό Πανόραμα είτε στην τρίτη ενότητα, αυτή της Ελληνικής Τηλεόρασης. Πολύ σωστά, από φέτος δεν υπάρχει πια. Οι άτεχνες φιλοδοξίες, τα αναμασήματα, ο δίχως αυτογνωσία ερασιτεχνισμός δεν έχουν λόγο να σπαταλούν χώρο και χρόνο (πεπερασμένα και τα δύο). Σίγουρα, αυτός ο εντυπωσιακός αριθμός των υποψηφιοτήτων ακούγεται αισιόδοξος, δίχως, όπως είναι αυτονόητο, να προεξοφλεί και το ποιοτικό περιεχόμενο. Θα ανήκε στο χώρο της ουτοπίας, μιας περιφερειακής εθνικής κινηματογραφίας, το σύνολο της παραγωγής της ταινιών τεκμηρίωσης να είναι πρώτης διαλογής. Ανεξάρτητα όμως από αυτό –και πέρα από κάθε διάθεση επιείκειας– η κανονιστική δέσμευση λέει ότι η ελληνική συμμετοχή



Το βράδυ της λήξης της διοργάνωσης. Στο κέντρο ο Δημήτρης Εϊπίδης, ο «μαέστρος», και τα μέλη της ακάματης «ορχήστρας», οι συνεργάτες του λαμπρού αποτελέσματος.

δεν μπορεί να υπερβαίνει το 30% του συνολικού προγράμματος.

Έτσι, το σύνολο των ελληνικών ντοκιμαντέρ που προβλήθηκαν στη φετινή διοργάνωση ανήλθε στα 38. Από αυτά, τα 14 συμμετείχαν στο Διεθνές Πρόγραμμα, 15 στο Πανόραμα και 9 στο τμήμα Ελληνική Τηλεόραση. Η στήλη ετούτη δεν έχει λόγο να διαχωρίσει ή, πιο σωστά, να ακολουθήσει το διαχωρισμό των ταινιών σύμφωνα με τη λογική που επέβαλλε το πρόγραμμα. Αντίθετα αποτελούν ένα σύνολο το οποίο αντιπροσωπεύει (υποτίθεται) το καλύτερο κομμάτι της φετινής παραγωγής στον τομέα των ντοκιμαντέρ.

Η διαφορά απόψεων, στο μέρος και το ποσοστό που αυτή θα εκτεθεί εδώ, είναι φυσική και επιθυμητή. Τουλάχιστον έτσι πρέπει να συμβαίνει. Η διαφορετική αντίληψη του ενός δεν ακυρώνει την αντίληψη του άλλου. Άλλωστε τα κριτήρια του Δημήτρη Εϊπίδη έχουν επιβεβαιωθεί και διεθνώς εδώ και δεκαετίες. Και είναι αυτονόητο πως τα κριτήρια π.χ. ενός άλλου «Εϊπίδη» θα είχαν παραλλαγές πάνω στο ίδιο υλικό. Και βέβαια αυτό δεν συνιστά... «ακαταλληλότητα» κανενός. Οι αφοριστικές (αν όχι και ιδιοτελείς) εμμονές και τα καταγγελτικά διαγγέλματα μάλλον την ακαταλληλότητα του αφορίζοντος δείχνουν.

Η ταινία *Ο τρίτος Τάκης* της Κατερίνας Πατρώνη ήταν όχι μόνο η πιο ώριμη δουλειά της αλλά ίσως και η πιο σημαντική ελληνική παρουσία στη φετινή διοργάνωση. Ο ζωγράφος, το μοντέλο και η σκηνοθέτις σε μια άκρως ενδια-

φέρουσα δημιουργία ιστοτιμίας. Ο γνωστός ζωγράφος Ρόρρης ζωγραφίζει τον μεσήλικα Τάκη και η Πατρώνη «ζωγραφίζει» τους δύο μέσα σ' ένα κλειστό περιβάλλον χώρου, λόγου και μέθεξης. Ένα αριστουργηματικό ψυχογράφημα σχέσεων και «δικαιωμάτων». Η αγωνία και το πάθος του δημιουργού να υπερπηδήσει ό,τι του «αντιστέκεται» στο δημιουργικό του όραμα. Το αξιολογικά «επιπλέον» είναι ότι το ίδιο πάθος διακατέχει και τη σκηνοθετίδα να αποτυπώσει αυτή την ατμοσφαιρική προσπάθεια.

Η έκπληξη της διοργάνωσης ήταν το ντοκιμαντέρ του πρωτοεμφανιζόμενου στο φεστιβάλ Γεράσιμου Ρήγα *Πάρβας, άγωνα γραμμή*. Μια σειρά από τυχαία περιστατικά από τη ζωή μιας οικογένειας που ζει στη χώρα της Αμοργού. Σκηνές όπου ο λόγος ελαχιστοποιείται, αφήνοντας την πρωτοβουλία της αφήγησης στην εικόνα (μνήμες τρόπων σινεμά βεριτέ), η οποία αποτυπώνει –πιο σωστά, διασώζει– κώδικες «ηθών και εθίμων μακραίωνου παρελθόντος». Έργο σκληρό στη «φλούδα» αλλά με ατόφια τρυφερότητα στο εσωτερικό του, όπως π.χ. η σχέση του Πάρβα με τον μικρό του λαχανόκηπο. Πίκρα μιας ζωής εθισμένης στη μονότονη –καθώς είναι νόμος της φύσης– επανάληψή της. Εντυπωσιακά συνεπής η σχέση σεναρίου και σκηνοθεσίας. Ντοκιμαντέρ αδρό, από αυτά που σπανίζουν στον ελληνικό κινηματογράφο.

Ο Νίκος Λυγγούρης με το ντοκιμαντέρ του *Οι εραστές της Αξού* επιστρέ-

φει στον οικείο χώρο του προηγούμενου ντοκιμαντέρ του (*Καλοκαιρινές αστραπές*, 2004). Κι εδώ, πάνω από το δρόμο, που τον περνάνε τα τουριστικά πούλμαν, το μικρό μαγαζί που πουλάει κρητικά υφαντά τα οποία υφαίνει στον αργαλειό η Μαρία, η γυναίκα του Γιώργου. Ηλικιωμένοι και οι δυο, με επιβαρυνμένη την υγεία του άντρα. Σχέση απόλυτης και αμοιβαίας στοργής και σημάδια εξάρτησης από την ανασφάλεια. Και εδώ, όπως και στην ταινία του Γεράσιμου Ρήγα, στερεότυπη επανάληψη της καθημερινότητας, η οποία όμως αφηγηματικά «νοθεύεται» από μελοδραματική φόρτιση, αληθινή βέβαια λόγω της φύσης του συγκεκριμένου ζευγαριού. Ο Γιώργος δεν είναι Πάρβας. Αυτό όμως «πριμοδοτεί» την έξοχη δουλειά του Λυγγούρη με διόδους προς την αληθινή συγκίνηση.

Πρώτη κινηματογραφική δουλειά του (γνωστού εντούτοις στο χώρο) Παναγιώτη Ευαγγελίδη το ντοκιμαντέρ *Chip and Ovi*. Σύγχρονη Ρουμανία, παιδιά του ορφανοτροφείου που τα έχουν εγκαταλείψει οι μητέρες τους λίγο μετά τη γέννα. Ανάπηροι από πολιομυελίτιδα, ο Chip στο χέρι και ο Ovi στο πόδι. «Συμβιώνουν» ονειρευόμενοι μια άλλη, σίγουρα ουτοπική, ζωή. Ρεαλιστική και ασφικτική εκ του σύνεγγυς παρακολούθηση της καθημερινότητάς τους, που δίνει πλήθος αφορμές στον θεατή να συγκινηθεί, να «σοκαριστεί», να υποψιαστεί τις άπειρες μορφές και εκδοχές του δραματικού χαρακτήρα της ζωής, μαζί και του «μαύρου» χιούμορ που συμπεριλαμβάνει. Σπουδαία, έντιμη και ειλικρινής δουλειά, δεδομένα που προϋποθέτουν ολοκληρωμένη προσωπικότητα του σκηνοθέτη.

Με τον *Καθρέφτη* και το *μαχαίρι*, ο Δημήτρης Βερνίκος, από τους πιο αξιολογικούς και συνεπείς Έλληνες ντοκιμαντερίστες, μας χάρισε το καλύτερο, μέχρι σήμερα, κινηματογραφικό πορτρέτο του Μάνου Χατζιδάκι, ως ευρύτερης του μουσουργού προσωπικότητας. Δουλειά αφειδώλευτη, πολύχρονη, απάντηση στην ενδημική προχειρότητα που χαρακτηρίζει τα ελληνικά ντοκιμαντέρ-προσωπογραφίες.

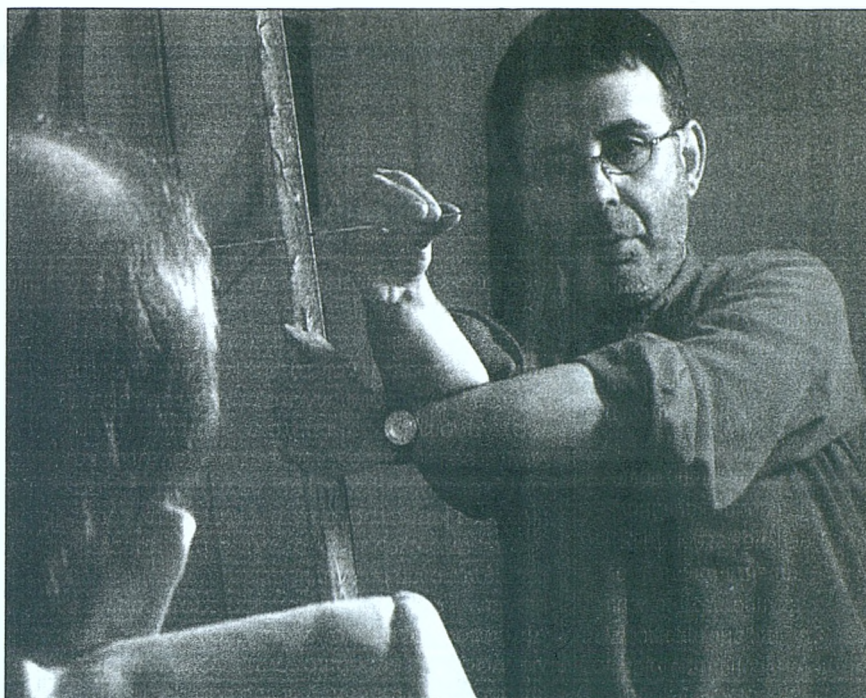
Το ποιητικό ντοκιμαντέρ της Βουβούλας Σκούρα *Etel Adnan – Εξόριστες λέξεις* αποτελεί, όπως η ίδια η σκηνοθέ-

τις λέει, «... μέσα από θραύσματα εικόνων, γλωσσών και ταυτοτήτων, το ιδιαίτερο πορτρέτο της Ελληνοσύριας ποιήτριας και ζωγράφου Ετέλ Αντνάν». Βηρυτός – Σκόπελος – Παρίσι. Δύο καταγωγές, δίπολη μνήμη, προίκες που βάθυναν τις εμπειρίες αλλά και την πνευματικότητα. Πέρα από τη γνωριμία μας με την ποιήτρια, η ταινία χαρακτηρίζεται και κερδίζει από την υψηλή αισθητική της κινηματογράφησης. Μια λυρική οπτικοποίηση του ασπρόμαυρου, με σφήνες έγχρωμες, η οποία ολοκληρώνει την ποιότητα του λόγου.

Το μόλις 15 λεπτών ντοκιμαντέρ *Ανατολικά του ύπνου μου* της Άννας Κεσίσογλου είναι ένα ταξιδιωτικό όνειρο στην Ινδία, πιο σωστά –πιο δίκαια– ένα ονειρικό ταξίδι εικόνων και πυκνού κειμένου –αίσθηση Μαργκαρίτ Ντιράς– της σκηνοθέτιδας. Αποτέλεσμα ευλογημένης έμπνευσης και απόδειξης έμπειρου κινηματογραφιστή, ο οποίος μετατρέπει και τα δυο στοιχεία σε ποίηση.

Τα *Περιουσιακά στοιχεία* της Αθανασίας Δρακοπούλου είναι το οριστικό άθροισμα του τι μπορεί να ειπωθεί για τη ζωή και το έργο του Νικηφόρου Βρεττάκου αλλά ταυτόχρονα και της ιστορίας σχεδόν ολόκληρου του τρομακτικού 20ού αιώνα, τον οποίο κάλυψε η ζωή του μεγάλου ποιητή. Είναι ευτύχημα ότι το τεράστιο υλικό χώρων, προσώπων, ντοκουμέντων το πλούτισαν και οι ζωντανές λήψεις που διέσωζαν και συμπλήρωναν την εικόνα του ποιητή. Έργο μόχθου και ειλικρίνειας. Έντιμο και αφανάτιστο, με πρόθεση αντικειμενικότητας και πιστή απόδοση της ιστορικής αλήθειας.

Το λαογραφικό στοιχείο αριθμεί ελάχιστες ευτυχισμένες στιγμές στο σύγχρονο ελληνικό ντοκιμαντέρ. Έτσι, η ταινία 3 γάμοι αποτελεί ανυπόκριτα μια από τις πιο ευχάριστες εκπλήξεις της φετινής διοργάνωσης. Ένας γάμος στα Γιαννιτσά, ένας στη Νίσυρο και ο τρίτος στο Δροσερό Ξάνθης. Κυριολεκτικά μια πολύτιμη προσπάθεια διάσωσης όσων απέμειναν από το παρελθόν με ό,τι αυτά έμπασαν στο πληθωρικό, πολιτιστικά (και μυστηριακά), γεγονός του γάμου. Είναι σημαντικό ότι η προσπάθεια της σκηνοθέτιδας δεν φέρει σημάδια κούρασης ενός «από πρόθε-



Κατερίνας Πατρώνη: Ο τρίτος Τάκης

ση» ντοκιμαντέρ, αλλά χαρακτηρίζεται από τη χρήση (αδιευκρίνιστων σημασιολογικά) «τηλεοπτικών» –άρα πιο φρέσκων, πιο απελευθερωμένων– μέσων «γραφής». Δροσιά, παιχνίδια, εκπλήξεις, καταγραφές τρόπων που συντελούνται «κάτω από τη μύτη» μας και συγκροτούν την πλούσια, όπως αποδεικνύεται, καινούργια πραγματικότητα. Ταινία πρόκληση για μίμηση.

Το ντοκιμαντέρ (που δεν ήταν ντοκιμαντέρ) *Τη νύχτα που ο Φερνάντο Πεσσόα συνάντησε τον Κωνσταντίνο Καβάφη* είναι ένα λαμπρό κινηματογραφικό αποτέλεσμα ακραίας εκδοχής «δημιουργικού» ντοκιμαντέρ, αν όχι «fake» ντοκιμαντέρ. Διστάζω να πω τι ακριβώς είναι, σίγουρα πάντως είναι ένα άκρως ευρηματικό σενάριο, με μια –από τις καλύτερες του Στέλιου Χαραλαμπίδου– δεξιοτεχνική σκηνοθεσία. Ως ταινία –ενδεχομένως– fiction μπορεί να δει μπροστά της πολλά βραβεία. Το σίγουρο είναι ότι κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει την απίστευτη ισορροπία ανάμεσα στα δύο είδη: τη μυθοπλασία και την τεκμηρίωση. Μακάρι να είχαμε πιο συχνά τέτοιες ταινίες.

Στη χρονιά των βιογραφικών ντοκιμαντέρ, όπως ήταν η φετινή, ο Τάσος Ψαρράς παρουσίασε ένα ακόμα επιτυχημένο δείγμα της σειράς *Εποχές και Συγγραφείς*, τη βιογραφία του ποιητή και πολιτικού διανοούμενου Νικόλα Κάλας και το πλαίσιο της εποχής του.

Ντοκιμαντέρ πλούσιο και «σωστικό», γι' αυτό και χρήσιμο. Δουλειά σφιχτή, καλομονταρισμένη. Θύμιζε το άρτιο προηγούμενο για τον Ανδρέα Εμπειρίκο.

Υπήρξε ένας ακόμα μικρός αριθμός ταινιών με ιδιαίτερα αξιόλογα στοιχεία και επιτεύγματα. Όπως, αναπόφευκτα, συμβαίνει συχνά, ο χώρος δεν επαρκεί για επιμέρους αναφορές σ' αυτά. Πρόκειται, λοιπόν, για το *Μίμης Κοντός*, από την ανατολή ως τη δύση της σελήνης της Καλιόπης Λεγάκη, το *Υπάρχει ελπίδα* του Χρίστου Καλλιότση, το *Μια ζωή, μια εποχή* – Μιχάλης Κακογιάννης της Λυδίας Καρρά, το *Καντίρ* – Ένας Αφγανός Οδυσσέας της Ανέτας Παπαθανασίου, το *Γράμματα χωρίς παραλήπτη* του Ηλία Δημητρίου, το *Live and let live* του Μανώλη Δημελά, το *Σκυριανό αλογάκι* του Γιώργου Σουργιαδάκη, το *Από πέτρα και χρόνο* – Κορέστ-εια του Ηλία Ιωσηφίδη, το *The Archelon Bubble* του Ελευθέριου Φυλακτού. Υπάρχει πάντοτε η ελπίδα πως την επόμενη φορά όλα θα είναι –για όσες ταινίες δεν έγινε εδώ αναφορά– καλύτερα. Η σιωπή δεν είναι προσωπική ή ηθική απαξίωση. Το προσωπικό κριτήριο έτσι είναι: προσωπικό. Τα ενδεχόμενα λάθη ή οι παραλείψεις θα κριθούν, ως τέτοια, πάλι από, άλλα, προσωπικά κριτήρια. Αρκεί να μην είναι μονόμπαντα.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

Θεατρο

Περί Θεαμάτων ο λόγος

Το μιούζικαλ συνδυάζει διαλόγους σε πρόζα και μουσικές σκηνές, τραγούδια, χορό και κέφι, είναι ένα υπερθέαμα που εντυπωσιάζει τους πιο ετερόκλητους θεατές. Στο Μπρόντγουαϊ μιούζικαλ παίζονται επί σειρά ετών καταρρίπτοντας το ένα ρεκόρ μετά το άλλο. Οι Παραγωγοί, η κινηματογραφική κωμωδία του Mel Brooks, γυρισμένη το 1968 με τους Zero Mostel και τον Gene Wilder, γνώρισε τη δόξα χάρη στη σκηνική μεταφορά της ως μιούζικαλ που έγινε από τον ίδιο και τον Thomas Meehan. Ανέβηκε τον Απρίλιο του 2001 στο θέατρο Σαιντ Τζέιμς στο Μπρόντγουαϊ και μέχρι σήμερα μετράει παραπάνω από 2500 παραστάσεις και 12 βραβεία Τόνυ. Το 2005 η επιτυχία είχε ως αποτέλεσμα μια νέα κινηματογραφική εκδοχή με τους Nathan Lane, Matthew Broderick και Uma Thurman.

Το έργο, με απλή αλλά ευρηματική πλοκή, διαδραματίζεται τη δεκαετία του '50 στο Μπρόντγουαϊ. Ένας θεατρικός παραγωγός που έχει πάρει την κάτω βόλτα συμμαχεί με έναν άτολμο λογιστή. Η ιδέα είναι μοναδική: θα ανεβάσουν μια σίγουρη αποτυχία και θα γίνουν πλούσιοι παίρνοντας τα λεφτά που θα έχουν συγκεντρωθεί από τις χορηγίες. Αναζητούν το χειρότερο έργο που γράφτηκε ποτέ, τον χειρότερο σκηνοθέτη και τους πιο ατάλαντους ηθοποιούς. Αν και όλα τα έχουν οργανώσει τέλεια σύμφωνα με το σχέδιό τους, η παράσταση ανεβαίνει και ο Λουλουδιασμένος Χίτλερ γίνεται επιτυχία.

Το απρόβλεπτο της επιτυχίας ή της αποτυχίας, ο σκληρός κόσμος του θεάτρου, τα ήθη και οι συνήθειές του είναι ο στόχος της σάτιρας του έργου. Την απόδοση του κειμένου στα ελληνι-

κά έχει κάνει ο Σταμάτης Φασουλής με τη σύμπραξη του Θοδωρή Πετρόπουλου. Ο Σταμάτης Φασουλής, με πολύχρονη θητεία στην επιθεώρηση και εκμεταλλευόμενος την παράδοση του ελληνικού μουσικού θεάτρου, έχει εξαιρετική μουσική αίσθηση. Η μεταφορά των στίχων έγινε από την Αφροδίτη Μάνου, με την οποία έχουν μια σταθερή και επιτυχημένη συνεργασία έχοντας βρει κοινούς κώδικες και αναφορές. Τη μουσική ενορχήστρωση έχει κάνει ο Αλέξιος Πρίφτης.

Το θέαμα είναι πλούσιο και καλοστημένο, οι ηθοποιοί είναι καλοί, εντούτοις το αποτέλεσμα είναι μια χλιαρή παράσταση, καθώς της λείπει το μπρίο και η ζωντάνια που θα περίμενε κανείς. Οι πρωταγωνιστές ανταποκρίνονται ως σωστοί επαγγελματίες, αλλά τους λείπει η ευφρόσυνη διάθεση, ενώ κάποτε είναι έκδηλα και κάποια σημάδια ανίας, όπως στην περίπτωση του Απόστολου Γκλέτσου, που ερμηνεύει διεκπεραιωτικά και με το ζόρι τον φιλοναζί συγγραφέα και είναι ο μόνος –αν δεν κάνω λάθος– που τραγουδάει πλεϊμπάκ όλα τα τραγούδια. Ο Πέτρος Χαϊκάλης και ο Αντώνης Λουδάρος, και οι δύο ηθοποιοί με πηγαία κωμική αίσθηση, είναι ένα επιτυχημένο δίδυμο, στο ρόλο του επιχειρηματία ο πρώτος και του δειλού λογιστή ο δεύτερος. Ο Γιάννης Βούρος στον ρόλο του γκέι και εκκεντρικού σκηνοθέτη έχει μια καλή επικοινωνία με το κοινό. Ο Παντελής Καναράκης στο ρόλο του βοηθού του με στιλιζαρισμένη και υπερειπηγδυμένη υπερβολή αλλά και με αξιοσημείωτη ενεργητικότητα. Η Βίκυ Καγιά στο υποκριτικό της ντεμπούτο κρατάει το ρόλο της εκρηκτικής Σουηδέζας Ούλα που έρχεται να διχάσει τους δύο συνέ-



ταιρους. Μέσα σε μια αμήχανη παράσταση, το κέφι, το δόσιμο και η δροσιά της είναι μια ευχάριστη έκπληξη. Τη διανομή συμπληρώνουν δεκαέξι νέοι ηθοποιοί και χορευτές.

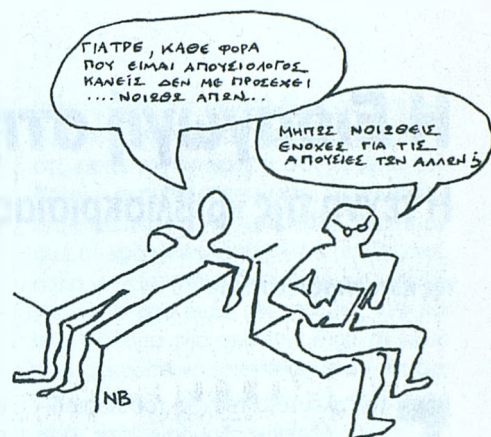
Τα φαντεζί και πολυτελή σκηνικά, που συχνά όμως μπουγκνάν τη σκηνή, υπογράφει ο Γιώργος Πάτσας και τα κοστούμια η Ντέννη Βαχλιώτη. Τις χορογραφίες ανέλαβε ο Δημήτρης Παπάζογλου, τους φωτισμούς ο Λεωτέρης Παυλόπουλος και τη μουσική ενορχήστρωση ο Αλέξιος Πρίφτης.

Υπάρχουν όμως δύο ακόμα ζητήματα που αισθάνομαι πως οφείλω να θίξω. Το πρώτο είναι το αδικαιολόγητα ακριβό εισιτήριο. Το δεύτερο είναι το κοινό. Τουλάχιστον την ημέρα που παρακολούθησα εγώ την παράσταση, το κοινό είχε μια συμπεριφορά ανάλογη γηπέδου φωνασκώντας, σχολιάζοντας και τρώγοντας. Οι υπεύθυνοι του θεάτρου οφείλουν να διαφυλάττουν το δικαίωμα τόσο των ηθοποιών να κάνουν τη δουλειά τους όσο και των θεατών να παρακολουθήσουν την παράσταση που επέλεξαν και ακριβοπλήρωσαν.

ΕΙΡΗΝΗ Μ. ΜΟΥΝΤΡΑΚΗ

αρχι ΤΕΚΤΟ νίκη

Μια ημέρα στη ζωή ενός απουσιολόγου



Την προηγούμενη Κυριακή οι οιωνοί ήταν άριστοι και όλοι οι λόγοι συνέτρεχαν για κάθοδο στο κέντρο. Ήταν μια πολύ ωραία ηλιόλουστη μέρα και ήταν οι εκλογές του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων. Καθώς ο Σύλλογος βρίσκεται σε μια ζηλευτή τοποθεσία, Βρυσακίου και Κλάδου, στις υπώρειες της Ακρόπολης, βλέποντας στην Αρχαία Αγορά, αποφάσισα ότι ήταν η καλύτερη ιδέα για μια βόλτα εκεί και ξεκίνησα για το Μοναστηράκι.

Οταν πρωτοβγήκα στην πλατεία, κάτι δεν μου πήγαινε. Κάτι έλειπε από την ατμόσφαιρα. Σε λίγο το κατάλαβα. Ήταν απόντες οι Κινέζοι μικροπωλητές, που συνήθως τέτοια μέρα κατακλύζουν το μέρος. Μάλλον θα είχαν πάει στην τελετή για την παράδοση της ολυμπιακής φλόγας. Θα ήταν όλος ο καλός ο κόσμος εκεί. Υπουργοί, δημοτάρχες, παράγοντες, διπλωματικοί. Όλοι εκτός από την ιστορική μνήμη. Ευτυχώς δηλαδή, γιατί, αν ήταν αυτή παρούσα, θα μας θύμιζε ότι έχουμε ξεχάσει την αιώνια κατάληψη του Θιβέτ από την Κίνα, την ίδια ώρα που γκρινιάζουμε για την αιώνια κατάληψη της Βόρειας Κύπρου από την Τουρκία.

Προχώρησα λοιπόν, αλλά ξαφνικά το χάος. Μέσα στην όλη φασαρία, μέσα στην όλη κοσμοσυρροή, μέσα σε μια πολύπαθη και βασανισμένη πλατεία που περιμένει χρόνια το στοιχειώδες φτιάξιμό της, κυριακάτικα στο Γιουσουρούμ, η ΔΕΗ έκρινε σκόπιμο να κάνει έργα στο δρόμο. Ένα συνεχές χαντάκι που δεν άφηνε δίοδο από το δρόμο (όπου υποχρεωτικά πήγαιναν όλοι οι πεζοί) προς το -ούτως ή άλλως- εξαφανισμένο πεζοδρόμιο. Μπουλντοζάκια να πηγαioέρχονται και ένα μηχανικό σφυρί να κοπανάει ντάπα ντάπα και να τινάζονται πέτρες και χρώματα

προς τους αλαφιασμένους περαστικούς, για τους οποίους δεν υπήρχε καμία πρόβλεψη ή υπόδειξη, ή έστω μια κορδέλα, από πού να πάνε.

Ρώτησα κάποιον που δούλευε εκεί ποιος είναι ο υπεύθυνος μηχανικός. «Α, σήμερα δεν έχει έρθει» μου είπε, απών αυτός. Ρώτησα πού είναι τα μέτρα ασφαλείας για τους πεζούς, για τις γριές, για τα παιδάκια. Η απάντηση δόθηκε από το κενό του βλέμμα: απόντα. Μετά από κάποια σιωπή, μου συνέστησε να πάω από το απέναντι πεζοδρόμιο. Κοιτάξαμε αμήχανα και οι δύο εκεί που μου έδειχνε. Το απέναντι πεζοδρόμιο απόν, θαμμένο κάτω από χρώματα, μπλοκαρισμένο από μία μπουλντοζά που είχε παρκάρι πάνω του, σπασμένο από την εποχή των Κλεάνθη - Σάουμπερτ και μετά.

Εκπρόσωπος της ΔΕΗ δεν υπήρχε, εκπρόσωπος του αναδόχου δεν υπήρχε. Λένε ότι η ευθύνη μεταβιβάζεται στον υψηλότερο ιστάμενο, τον δήμαρχο, αλλ' αυτός κι αν ήταν απών. Τελευταία φορά τον είχα δει στις ειδήσεις να τρέχει με τη φλόγα. Νομίζω ήταν ντυμένος με χλαμύδα. Ή μήπως ήταν αθλητική περιβολή; Δεν ξέρω... τα μάτια μου δεν εστιάζουν πια όταν βλέπω τηλεόραση.

Δεν άντεξα, τηλεφώνησα στην αστυνομία. Πήραν τα στοιχεία μου, «θα έρ-

θουμε αμέσως» υποσχέθηκαν.

Πήγα στο Σύλλογο, Βρυσακίου και Κλάδου είπαμε, για να ψηφίσω. Η πολυσύνθετη ατμόσφαιρα στο παζάρι της Ηφαίστου, ομολογώ, μου ανέβασε τη διάθεση. Είχα καιρό να κατέβω και είχα ξεχάσει τι σημαίνει να είναι ζωντανή και παρούσα η πόλη.

Στο Σύλλογο, μέσα σε όλα, παντού αφίσες «Σώστε τα Ξενία» και χαρτιά με λίστες για μαζική προσυπογραφή. Έπιασα διστακτικά το στυλό να υπογράψω. Κάτι με σκούνησε στον ώμο. Γυρνάω και βλέπω το απόν πνεύμα του Άρη Κωνσταντινίδη. «Εγώ δεν θα υπέγραφα», μου είπε σμίγοντας τα βλοσυρά του φρύδια «Όταν το τοπίο είναι απόν, τι να τα κάνεις τα Ξενία;». Παράτησα νευρικά το στυλό κι έτρεξα στο παραβάν να ψηφίσω. Τα ψηφοδέλτια, αντί για εκείνα τα κλασικά μικρά στενά, ήταν όλα σελίδες Α4 με πέντε έξι γραμμές το καθένα μόνο. Κοίταξα λυπημένα τους σπαταλημένους σωρούς χαρτιών, ξαναμέτρησα τους σταυρούς μου (μέχρι έντεκα μπορούσα να βάλω) και έβαλα έναν επιπλέον στην απούσα οικολογική συνείδηση.

Ξαναπέρασα από την πλατεία. Η ίδια κατάσταση. Σκόνη, πέτρες, λάσπη. Το μηχανικό σφυρί ντάπα ντάπα. Οι πεζοί έντρομοι στη μέση του δρόμου. Οι οδηγοί αλλόφρονες να κορνάρουν. Ήταν προφανές ότι η αστυνομία δεν είχε περάσει. Απούσα κι αυτή, Κυριακή, βλέπετε. Ευτυχώς βέβαια, γιατί είχα παρκάρι παράνομα στη Βύσσης και θα μου κόβανε και καμιά κλήση.

«Και οι αρχιτέκτονες;», θα με ρωτήσετε. Εκεί, Βρυσακίου και Κλάδου. Απόντες κι εμείς.

ΝΙΚΟΣ ΒΡΑΤΣΑΝΟΣ

Η Εισαγωγή στην ποιητική της ανατροπής

Η τέχνη της «βιβλιοκρισίας» και η ηθική της παρενδυσίας

της Κατερίνας Κωστίου,

Στο τελευταίο τεύχος του περιοδικού *Μνήμων* δημοσιεύεται σαν «βιβλιοκριτικό άρθρο» μέρος του εξ ολοκλήρου αρνητικού εισηγητικού σημειώματος της αναπληρώτριας καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Πατρών κ. Αθηνάς Γεωργαντά με το οποίο προσπάθησε, για τρίτη φορά, να με θέσει εκτός του Πανεπιστημίου Πατρών, τον Ιανουάριο του 2007, κατά τη μονιμοποίησή μου στη θέση της επίκουρης καθηγήτριας («Η ποιητική της ανατροπής, η τέχνη της αναθεώρησης και η σχετικότητα της ηθικής», τχ. 28, 2006–2007, σ. 287–312). Η επίμονη και επίμοχθη προσπάθειά της να ανακόψει την ακαδημαϊκή μου πορεία έχει κλείσει ήδη οκταετία, δίχως να τελεσφορήσει ούτε κατά τις δύο κρίσεις για την εξέλιξή μου στη βαθμίδα της επίκουρης καθηγήτριας, το 2002 (όταν ξεκίνησε και επισήμως ο αγώνας της εντός Πανεπιστημίου και αργότερα διά του Υπουργείου Παιδείας), ούτε κατά τη μονιμοποίησή μου το 2007. Έτσι, η κ. Γεωργαντά, αφού διόρθωσε όσα ολισθήματα της επισήμάνθησαν κατά την κρίση μου, δημοσιεύει το εισηγητικό της σημείωμα εναντίον του βιβλίου μου *Εισαγωγή στην Ποιητική της Ανατροπής. Σάτιρα, Ειρωνεία, Παρωδία, Χιούμορ* (Νεφέλη 2005²), με το πρόσχημα της βιβλιοκρισίας. Αντιπαρέρχομαι τις ατυχείς ροϊδικές παρενδυσίες, το λιβελογραφικό ύφος και ήθος της κριτικής, τα οποία δεν με αφορούν (ούτε συνάδουν με το περιοδικό *Μνήμων*) και απαντώ μόνο επί του επιστημονικού, στο οποίο ήδη έχω απαντήσει εντός της ακαδημαϊκής διαδικασίας. Πριν από αυτό, όμως, οφείλω να ευχαριστήσω την κ. Γεωργαντά για τις ατέλειωτες ώρες και το μόχθο που κατέβαλε όλα αυτά τα χρόνια. Λίγοι συγγραφείς έχουν την τύχη να δια-

θέτουν έναν τόσο φανατικό αναγνώστη που караδοκεί για το επόμενο δημοσίευσμά τους.

Πριν ασχοληθώ με τα θέματα που τίγονται στην παραπάνω «βιβλιοκρισία», επισημαίνω πως ένα βασικό μειονέκτημα της συγκεκριμένης «βιβλιοκριτικής» πρακτικής αποτελεί η λήψη του ζητούμενου, «μέθοδος» που υιοθετείται σε περιπτώσεις μη νηφάλιου και αντικειμενικού κριτικού λόγου. Η «κριτικός», προκειμένου να αποδείξει οπωσδήποτε την προκατασκευασμένη της «αλήθεια», προβαίνει σε παραναγνώσεις, διαστρεβλώσεις, αυθαίρετα συμπεράσματα, διογκωμένη και περιττή περιγραφή λαθών που διορθώθηκαν κατά τη β' έκδοση και σε πεισματική ανίχνευση του δάνειου λόγου και των μεταμορφώσεών του, με στόχο να «αποδείξει» πάση θυσία την ανεπάρκεια, την παρανόηση ή τη δήθεν λογοκλοπή.

Προς μεγάλη μου έκπληξη, το περιοδικό *Μνήμων*, παρά την εγνωσμένη σοβαρότητά του, δεν ακολούθησε τη συνήθη δεοντολογία, θέτοντας υπόψη μου την εκτενέστατη αρνητική «βιβλιοκρισία» της κ. Γεωργαντά ώστε να μπορέσω να απαντήσω στο ίδιο τεύχος. Δεδομένου ότι το επόμενο τεύχος θα εκδοθεί σε ένα χρόνο, υποχρεώθηκα να αναζητήσω βήμα σε άλλο περιοδικό και φυσικά να σεβαστώ τη δέσμευση του περιορισμένου χώρου. Για το λόγο αυτό, δεν θα παρουσιάσω εδώ τη μέθοδο και τους στόχους του βιβλίου μου –αυτά αναπτύσσονται στον πρόλογο της β' αναθεωρημένης έκδοσης και μπορεί ο αναγνώστης να ελέγξει τις αιτιάσεις της κ. Γεωργαντά. Εκεί γίνεται σαφές ότι ξεμπλέκω, κατά το δυνατό, το μπλεγμένο κουβάρι της θεωρίας και «εφαρμόζω τις ερασιμμένες θεωρίες στη νεοελληνική λογοτεχνία» (Π, σ. 13).¹ Αντιπαρέρχομαι τις ψευδείς πληροφορίες της «κριτικής» ακόμη και για αντικειμενικά δεδομένα, όπως π.χ. ότι «έχει εκδοθεί

το γ' μέρος της διατριβής μου, κατανεμημένο στους διαδοχικούς τόμους των *Απάντων* του Σκαρίμπα» (Μ, σ. 287–288) –το μόνο που έχει διοχετευθεί στα Σημειώματα των 10 τόμων των *Απάντων* είναι αναπόφευκτα το πραγματολογικό υλικό που αφορά το πεζογραφικό έργο του Σκαρίμπα, δηλαδή το ένα τέταρτο του γ' μέρους της διατριβής –το καθαυτό ερευνητικό γ' μέρος θα εκδοθεί εντός του 2008. Αντιπαρέρχομαι και τα σχόλια για τη γνώση μου της αγγλικής γλώσσας και την ευρωπαϊκή μου παιδεία καθώς και τις τελειώς προσωπικές ερμηνείες της κ. Γεωργαντά για τους λόγους που με οδήγησαν στη β' έκδοση, διότι πρόκειται για ποσά μετρήσιμα εντός και εκτός της ακαδημαϊκής διαδικασίας. Ωστόσο, θα σχολιάσω την επίκριση ότι το βιβλίο μου όχι μόνο δεν βοηθά τον αναγνώστη, αλλά τον αποθαρρύνει να μελετήσει τα σχετικά θέματα (Μ, σ. 296), για να μην αναφερθώ στον δημαγωγικό υπαινιγμό περί του *εμπορεύσιμου αγαθού της παιδείας* (Μ, σ. 301): το βιβλίο μου όχι μόνο κρίθηκε θετικά στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, όχι μόνο χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα σε πανεπιστημιακά μαθήματα (στην Ελλάδα και στην Κύπρο), αλλά και βρίσκεται στη βιβλιογραφία πολλών μελετών και διαμόρφωσε τη θεματική διάρθρωση του Graduate Student Conference στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, όπου προσκλήθηκα ως βασική ομιλήτρια («The Cankered Muse: In Search of Modern Greek Satire», 9 Απριλίου 2006). Άραγε όλοι αυτοί οι αναγνώστες γιατί δεν «αποθαρρύνθηκαν»;

Το γεγονός ότι στόχος του κειμένου της κ. Γεωργαντά δεν είναι η βιβλιοκριτική αποδεικνύεται από διάφορες τακτικές: α) την αναχρονιστική «κριτική» της ήδη δεκαετιάρχουσας διατριβής μου, που έχει κριθεί από διαπρεπείς νεοελληνιστές ήδη από το 1995, και της α' έκδοσης του βιβλίου μου (κάποτε με την ίδια

Η Κατερίνα Κωστίου είναι επίκουρη καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Πατρών

ακριβώς επιχειρηματολογία ή τα αυτά παραδείγματα, απαντημένα και διασαφηνισμένα ήδη από την πρώτη κρίση μου). Σε μια πραγματική βιβλιοκρισία θα κρινόταν η β' αναθεωρημένη έκδοση του βιβλίου μου, η μόνη άλλωστε που κυκλοφορεί (Νεφέλη, 2005). β) Το γεγονός ότι «κρίνει» το μισό βιβλίο μου, καθώς αγνοεί τα δύο από τα τέσσερα βασικά κεφάλαια, που μάλιστα αναπτύσσονται διαλεκτικά («Σάτιρα», «Ειρωνεία», «Παρωδία», «Χιούμορ»). Προφανώς ο εισαγγελικός ζήλος παρακολούθησης και παραπειστικής παρουσίασης των παραπομπών και για τα άλλα δύο κεφάλαια θα χρειαζόταν άλλα τόσα χρόνια. γ) Τη θριαμβολογική και διογκωμένη περιγραφή (ήτοι με emphatic επανάληψη των λέξεων «οικειοποιημένη» και «παραπειστική» και με ροϊδία εξαρση) δύο λαθών, που ήδη έχουν διορθωθεί στη β' έκδοση (Μ, σ. 299–300, 310–311). Αναρωτιέται κανείς πώς υπηρετείται μ' αυτό τον τρόπο η δήλωση ότι δήθεν στόχος της «βιβλιοκρισίας» της είναι να «συμβάλει στην επόμενη αναθεώρηση» του βιβλίου μου». (Μ, σ. 292)

Όπως θα δείξω παρακάτω, οι αιτιάσεις της κ. Γεωργαντά εδράζονται σε παραπειστικά επιχειρήματα, αποσπασματική ανάγνωση, αποσιώπηση ή υποτίμηση ενδοκειμενικών παραπομπών, ανεξήγητες κατηγορίες για παράλειψη καίριων στοιχείων των ξένων απόψεων που παρουσιάζω ή μεταφραστικές ανακρίβειες, σαν να πρόκειται για μετάφραση των ξένων βιβλίων, φιλύποπτη και περιοριστική αντιμετώπιση των παραπομπών κ.ο.κ.

Οι αιτιάσεις για ελλείψεις ή παραπειστικές παραπομπές, παραλείψεις, αδήλωτες οφειλές κ.λπ., που ουσιαστικά απεργάζονται την κατηγορία της λογοκλοπής, διατυπώνονται με όλους τους δυνατούς τρόπους και σε ποικίλους συνδυασμούς. Ωστόσο:

Η «κριτικός» δεν «ανακαλύπτει» ούτε ένα χωρίο στο οποίο να μην οδηγήθηκε από τις παραπομπές μου (σχολαστικές ή μη, υποσελίδες ή ενδοκειμενικές). Άρα, η κατηγορία περί «ανερευθρίασης λογοκλοπής», στην οποία δήθεν θα προέβαινε ένας (διόλου υποθετικός) «παραδοσιακός φιλόλογος» δεν έχει κανένα έρεισμα. Η περί «λογοκλοπής» κατηγορία στην οποία πάλι «θα προέβαιναν ορισμένοι παραδοσιακοί φιλόλογοι» — αλλά όχι βε-

βαίως η κ. Γεωργαντά — δεν ισχύει ούτε για την α' έκδοση, όπου ακολουθώ ένα αφαιρετικό σύστημα παραπομπών, δηλώνοντας στον πρόλογο ή ενδοκειμενικά (έστω και δίχως πάντα λεπτομερείς υποσελίδες παραπομπές) το βιβλίο στο οποίο βασίζομαι για το κάθε επιμέρους θέμα. Είναι προφανές ότι η ανεπαρκής θεωρητική εξάρτηση της «κριτικού» την οδηγεί να παρερμηνεύει το αυτονόητο και να θεωρεί ότι «παρουσιάζω ως προσωπική σύνθεση τη σύνθεση άλλων μελετητών» (Μ, σ. 293–295, 305–306). Αλλά όσοι ασχολούνται με το θέμα γνωρίζουν ότι η γεωμετρική πρόοδος αυξανόμενη βιβλιογραφία δεν προσθέτει συνήθως πρωτογενείς θεωρίες αλλά συνθέσεις προγενέστερων συνθέσεων. Έτσι, όταν, για παράδειγμα, δηλώνω στον πρόλογο της α' έκδοσης ότι για το θέμα της νόρμας της σάτιρας βασίστηκα στο βιβλίο του Peter Petro, είναι αυτονόητο ότι δεν παρουσιάζω τη σύνθεσή του ως δική μου. Η δήλωση της οφειλής είναι σαφής και στην α' και στη β' έκδοση, όπου προτίμησα τη σχολαστική τεκμηρίωση, για λόγους που εξηγώ στον πρόλογο. Αλλά ως παρακολουθήσουμε τους δαιδαλώδεις συλλογισμούς, τις αναρίθμητες μετρήσεις και εξισώσεις, τις αποσιωπήσεις και τις διαστρεβλώσεις μέσω των οποίων η «κριτικός» προσπαθεί να μου αποδώσει «αντιγραφή», αποδεικνύοντας τελικά αυτό που ήδη δηλώνω ότι κάνω, είτε στον πρόλογο είτε στο κείμενο:

α) Περιορισμένες αποτυπώσεις της οφειλής ή ανεπαρκής ανάγνωση;

Η ανεξήγητη απάρεσκεια της «κριτικού» για τον απολύτως νόμιμο τρόπο παραπομπής με ενδοκειμενικές μνείες, παράλληλα με τις υποσελίδες σημειώσεις, προφανώς ευθύνεται για πολλά ατυχή παραδείγματά της. Στο παρακάτω παράδειγμα χρειάστηκε μία ολόκληρη σελίδα για να περιγραφεί η μέθοδος παραπομπών, δίχως να μπορώ να διακρίνω τη μομφή: η κ. Γεωργαντά μετράει εξονυχιστικά αράδες, υποσελίδες παραπομπές, ενδοκειμενικές μνείες, εισαγωγικά των σελίδων 128–129 του βιβλίου μου, καταλήγοντας ότι στο τέλος της εκτεταμένης υποσημείωσης προστίθεται μία σύντομη παρενθετική διευκρίνιση: (Muecke, ό.π., σ. 13) (Μ, σ. 297). Τουλάχιστον στο εισηγητικό σημείωμα υπήρχε ένα σχόλιο —

που προκάλεσε γενική θυμηδία και ορθώς αφαιρέθηκε από τη «βιβλιοκρισία» — ότι, μετά την αναφορά στη θεωρία του Brooks στην υποσημείωση, παραπέμπω παρενθετικά και στον Muecke, του οποίου μεταφέρω την άποψη για τον Brooks, αλλά η παρενθετική παραπομπή γίνεται στο κατώτατο άκρο της σελίδας 129 και στο γύρισμα της σελίδας. Εκεί το μόνο που μπόρεσα να απαντήσω είναι ότι δεν έχει τίποτε αξιόεμμο το κατώτατο άκρο της σελίδας 129, και μάλιστα το γύρισμα της σελίδας. (Και επιπλέον: όταν έγραφα το κείμενο στον υπολογιστή, δεν είχα στο μυαλό μου το lay out της σελίδας). Τώρα, το μόνο ουσιώδες που έχω να παρατηρήσω είναι ότι η «κριτικός» παραλείπει να αναφέρει ότι στην υποσημείωση επισημαίνεται πως παρόμοια άποψη (ότι δηλαδή ο Brooks αποτελεί τυπικό παράδειγμα υπερβολής, που ακύρωσε την έννοια της ειρωνείας και έδειξε την ανάγκη διασάφησης της) δεν έχει μόνον ο Muecke το 1969, αλλά όλη η μεταγενέστερη κριτική και ότι, για να δείξω τη διαχρονικότητα της εκτίμησης του μελετητή, έκρινα ότι πρέπει να παραπέμψω, στην ίδια υποσημείωση, για το ίδιο θέμα και σε έναν νεότερο μελετητή, τον Joseph Dane (1991). Αλλά αυτή την ουσιαστική λειτουργία της υποσημείωσης, η «κριτικός» την αποσιωπά, προφανώς διότι δεν μπορεί να διακρίνει το ουσιώδες, αλλά μόνο να ελέγξει τη δήθεν «αθέατη διαδρομή» των παραπομπών.

β) Παραπειστικές μνείες ή σπασμωδικός έλεγχος;

Η «κριτικός» προσπαθεί να αποδείξει «την ανεπαρκή ή παραπειστική μνεία της οφειλής» μου στον Muecke, στις σελίδες 170–176 του βιβλίου μου, την «παράλειψη» καίριων στοιχείων της θεωρίας του, μεταφραστικές «ανακρίβειες» και την «απόπειρα παραπλάνησης» του αναγνώστη με την παρατήρησή μου ότι η παρωδία δεν έχει θέση στον κατάλογο του Muecke, ως εάν ο κατάλογος να είχε δημιουργηθεί από τη σύνθεση της βιβλιογραφίας περί ειρωνικών τεχνικών (Μ, σ. 298–299). Για το λόγο αυτό, η κ. Γεωργαντά κάνει αντιβολή ανάμεσα στο βιβλίο μου και στο βιβλίο του Muecke, υπογραμμίζει, επισημαίνοντι και καταλήγει σε αιτιάσεις περί θεαματικών λαθών στην κατανόηση του αγγλικού πρωτοτύπου,

που αποδεικνύουν και πάλι το δήθεν *αδύλωτο της οφειλής* μου. Η «βιβλιοκριτική» μέθοδος που ακολουθεί αποτελεί κορυφαίο δείγμα που μπορεί να οδηγήσει η αποσπασματική ανάγνωση ενός βιβλίου με στόχο τη σπασμωδική «απόδειξη» της λογοκλοπής. Διότι το σωστό θα ήταν να συμπεριλάβει η «κριτικός» στο παράδειγμά της όχι μόνον τις σελίδες 170–176 του βιβλίου μου αλλά τις σελίδες 154–190, αφού σ' αυτές παρουσιάζω συνοπτικά την τυπολογία των τεχνικών του συγκεκριμένου μελετητή, όπως επανειλημμένα δηλώνω δύο φορές στη σελίδα 156, δύο φορές στη σελίδα 158 —προφανώς η «κριτικός» δεν είδε τη δεύτερη μνεία— και μία φορά στη σελίδα 154 —την οποία πάλι προφανώς δεν πρόσεξε η «κριτικός»— με τρόπο που δεν αφήνει καμιά αμφιβολία στον αναγνώστη για την πατρότητα του καταλόγου.

Όσον αφορά τις δήθεν μεταφραστικές ανακρίβειες ή παραλείψεις, η συνοπτική παρουσίαση της τυπολογίας που προτείνει ο μελετητής δεν σημαίνει και υποχρέωσή μου να μεταφέρω εξ ολοκλήρου την άποψή του, με τις ίδιες ακριβώς λέξεις, στο βιβλίο μου, εφόσον το δικό μου βιβλίο στοχεύει να οδηγήσει τον αναγνώστη στο βιβλίο του Muecke και όχι να το υποκαταστήσει (οπότε τότε θα ενέπιπτε στο νόμο περί πνευματικής ιδιοκτησίας και θα απαιτούσε άδεια από τον συγγραφέα του, σύμφωνα με τον νόμο —βλ. Μ, σ. 292). Όσο για την άποψη που διατυπώνω ότι «η παρωδία δεν έχει θέση στον συγκεκριμένο κατάλογο», η οποία συζητείται στις σελίδες 176–177 αλλά και στη σελίδα 157 του βιβλίου μου, ασφαλώς δεν έχει στόχο την επίκριση ενός από τους σημαντικότερους μελετητές της ειρωνείας, ούτε ασφαλώς την παραπλάνηση του αναγνώστη ότι ο κατάλογος είναι δικός μου, όπως δηλώνεται από την «κριτικό», αλλά ότι, από το 1969, που διατύπωσε ο Muecke τη θεωρία του, ως σήμερα, η παρωδία έχει αναχθεί σε αυτόνομο είδος, η λειτουργία του οποίου υπερβαίνει την ειρωνεία. Ακόμη, αυτή μου η επισήμανση είναι απόρροια του στόχου του βιβλίου μου, που είναι η κριτική παρουσίαση της θεωρίας —προς την ίδια κατεύθυνση άλλωστε λειτουργεί και ο παρέμβλητος διάλογος με τις απόψεις πολλών άλλων μελετητών, τον οποίο η κ. Γεωργαντά δεν σχολιάζει, προφανώς διότι δεν διαθέτει

τη βιβλιογραφική κατάρτιση που επιτρέπει τη γόνιμη κριτική, ουσιαστικό στόχο μιας πραγματικής βιβλιοκρισίας.

γ) Μεταφραστικά λάθη ή μεθοδική διαστρέβλωση;

Στις σ. 304–306 οι κατηγορίες είναι ποικίλες: α) μεταφραστικές ανακρίβειες και αποσιώπηση του στοιχείου της κριτικής, αναπόσπαστου συστατικού της σάτιρας. Η κριτική και το χιούμορ συνιστούν τα δύο κατεχορήν χαρακτηριστικά της σάτιρας, και αυτό είναι το μόνο κοινό στοιχείο σε όλους τους ορισμούς, ώστε θα ήταν αδύνατο να το αποσιωπήσω. Γι' αυτό και η αναφορά στο στοιχείο της κριτικής επανέρχεται ποικιλοτρόπως στο περί σάτιρας κεφάλαιο (βλ. ενδεικτικά Π, σ. 51, 53, 55, 56, 59, 62). Η προτίμηση της ελεύθερης απόδοσης «παιγνιώδης ανατροπή του οικείου» για τη φράση του Feinberg «a playfully critical distortion of the familiar» είναι συνειδητή, καθώς το αποτέλεσμα της «παραμόρφωσης» είναι πάντοτε η ανατροπή κάποιου νόρμας. Εξάλλου, το γεγονός ότι δεν μου διαφεύγει η σημασία της λέξης «distortion» προκύπτει από άλλο σημείο του βιβλίου, όπου την εξηγώ ως «παραμόρφωση» (Π, σ. 70). β) Μη αποτύπωση της οφειλής στον Feinberg, στη σελίδα 81, όταν αναφέρομαι στην τεχνική της «Υποτιμητικής Σύγκρισης». Όμως, στη σελίδα 71, όπου αρχίζει η παρουσίαση των τεχνικών, γράφω επί λέξει: «Παρακάτω [σ. 72–109] θα παρουσιάσω την τυπολογία που προτείνει ο μελετητής, εφαρμόζοντάς τη συγχρόνως σε ελληνικά λογοτεχνικά κείμενα». Και αμέσως μετά, στη σελίδα 72, όταν αναφέρομαι στην «Τεχνική της Ασυμφωνίας», της οποίας μια μορφή είναι η «Υποτιμητική Σύγκριση», παραπέμπω στο αντίστοιχο κεφάλαιο του Feinberg [Π, σ. 101–142], δηλαδή σε 41 σελίδες, τις οποίες παρουσιάζω σε 13 σελίδες, από τις οποίες μόνον οι 4 συνοψίζουν τις κατηγοριοποιήσεις του Feinberg, ενώ οι λοιπές 9 παρουσιάζουν παραδείγματα από την ελληνική λογοτεχνία. Προφανώς, όμως, η παραπομπή και οι αναλογίες «διέφυγαν» για μια ακόμη φορά την προσοχή της «κριτικής».

Οι κατηγορίες περί μεταφραστικών λαθών βασίζονται σε μια ακόμη παρανόηση: ότι μεταφράζω και όχι ότι συνοψίζω, και άρα μεταφέρω ελεύθερα το νόημα

ολόκληρων παραγράφων με μια δυο προτάσεις. Εξάλλου, σε μια αντικειμενική βιβλιοκρισία, μία αξιωματική διατύπωση όπως η παρακάτω για θέματα ορολογίας θα ήταν πρόταση προς συζήτηση (Μ, σ. 290): *As σημειωθεί επίσης ότι, προκειμένου για έννοιες της ηθικής και της γνωσιολογικής φιλοσοφίας, ο ελληνικός όρος είναι «σχετικοκρατία, σχετικισμός». Η λέξη «σχετικότητα» αντιστοιχεί στην αγγλική relativity, που έχει συνδεθεί με τη θεωρία του Αϊνστάιν. Ενδεχομένως. Στα ελληνικά, όμως, η λέξη «σχετικότητα», ανεξάρτητα από τη διάσημη θεωρία του Αϊνστάιν, εξακολουθεί να σημαίνει «ιδιότητα του σχετικού, αυτού που δεν είναι απόλυτο», σύμφωνα με τα λεξικά. Επομένως, δεν προδίδεται το νόημα του πρωτοτύπου.*

Δυστυχώς, ο περιορισμένος χώρος δεν μου επιτρέπει να επισχολιάσω ούτε τα παραπειστικά σχόλια για τη σχέση μου με το όντως «έξοχο βιβλίο» του Wayne Booth ούτε τα εντυπωσιακρατικά σχόλια περί «ανοικτής και κλειστής ιδεολογίας», ούτε να εξηγήσω την αναδόμηση του κεφαλαίου περί ρομαντικής ειρωνείας ή άλλα επιμέρους θέματα που τίθενται στη «βιβλιοκρισία». Η παρουσίαση των δήθεν παρερμηνειών διέπεται από πανομοιότυπη λογική: όπου μεταφράζω, κατηγορούμαι ότι δεν καταλαβαίνω λόγω ελλειπών γνώσης της αγγλικής ή μη αφομοίωσης της βιβλιογραφίας· όπου δεν μεταφράζω επακριβώς ή παρουσιάζω συνοπτικά ή κριτικά, κατηγορούμαι ότι παρερμηνεύω· όπου κατηγοριοποιώ ή μεταφέρω αφαιρετικά, ότι συγχέω ή αποσιωπώ την πατρότητα των απόψεων και, φυσικά, ακόμη και όταν παραπέμπω αναλυτικά, κατηγορούμαι για ελλειμματική μεθόδολογία και αντιγραφή.

Ευτυχώς υπάρχει η διόλου «αθέατη» διαδρομή της βιβλιογραφίας, που δικαιώνει το δύσκολο και καλοπροαίρετο εγχείρημα της έκδοσης του εγχειριδίου μου· και, φυσικά, υπάρχει η ακαδημαϊκή κοινότητα που προσλαμβάνει υγιώς την παρενδυσία της εμπάθειας σε ακαδημαϊκό καθήκον.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Η παραπομπή στο βιβλίο μου γίνεται με την ένδειξη Π πριν τον αριθμό σελίδας. Η παραπομπή στη «βιβλιοκρισία» της κ. Γεωργαντά με την ένδειξη Μ.

Ο κίνδυνος τρικυμίας (ή επαίνου) δεν είναι ποτέ μηδενικός

Ζαν-Ζακ Ρουσώ, Το κοινωνικό συμβόλαιο, μτφρ.: Βασιλική Γρηγοροπούλου, Αλβέρτος Σταϊνχάουερ, επιμέλεια – εισαγωγή – σημειώσεις – επίμετρο: Βασιλική Γρηγοροπούλου, Πόλις, Αθήνα 2004, σ. 333

Βιβλίο 2, Κεφάλαιο 5, σ. 84: «Κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα να εκθέσει σε κίνδυνο τη ζωή του προκειμένου να τη διαφυλάξει. Μήπως λέει ποτέ κανείς ότι όποιος πετάγεται από ένα παράθυρο για να γλιτώσει από μια πυρκαγιά είναι ένοχος αυτοκτονίας; Έχει αποδοθεί ποτέ η ίδια κατηγορία σε όποιον χάθηκε σε τρικυμία, ενώ αγνοούσε τον κίνδυνο μπαίνοντας στο πλοίο;»

Θα προτιμούσα η πρώτη φράση αυτού του χωρίου να ήταν διατυπωμένη: «Κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα να εκθέσει τη ζωή του σε κίνδυνο προκειμένου να τη διαφυλάξει», όμως εδώ δεν πρόκειται για τις προσωπικές προτιμήσεις μου.

Θα προτιμούσα η δεύτερη φράση να ήταν διατυπωμένη: «Μήπως λέει ποτέ κανείς ότι όποιος [πέφτει ή πηδάει] από ένα παράθυρο για να γλιτώσει από μια πυρκαγιά είναι ένοχος αυτοκτονίας;», ώστε ο αναγνώστης να μη διστάζει αν πρέπει να καταλάβει πως αυτός που «πετάγεται» ενεργεί ο ίδιος ή «πετάγεται» από κάποιον άλλο. Όμως θα συμφωνήσω πάλι πως, αν εγώ προσωπικά θα προτιμούσα να «πέσω από το παράθυρο» προκειμένου να γλιτώσω από την πυρκαγιά, κάποιος άλλος μπορεί να προτιμούσε να «πεταχτεί» από το παράθυρο, αυτοβούλως, όπως όταν δηλώνει «πετάγομαι εδώ δίπλα» ή να αφηθεί να «πεταχτεί» από κάποιον άλλο. Οι προσωπικές προτιμήσεις είναι σεβαστές, εφόσον δεν θίγουν τον άλλο.

Θα προτιμούσα η τρίτη φράση να ήταν διατυπωμένη: «Έχει αποδοθεί ποτέ η ίδια κατηγορία σε όποιον χάθηκε σε τρικυμία, ενώ δεν αγνοούσε τον κίνδυνο μπαίνοντας στο πλοίο;» και υποστηρίζω πως εδώ η προτίμησή μου δεν είναι πια προσωπική. Καθένας μας «μπαίνοντας στο πλοίο» δεν αγνοεί τον κίνδυνο να συναντήσει τρικυμία. Ακόμη και σήμερα, που οι προβλέψεις για τον καιρό γίνονται με στατιστικά μοντέλα πολύ περισσότερο δουλεμένα από αυτά που χρησιμοποιούσαν οι μετεωρολόγοι τον καιρό του Ρουσώ. Το θαλάσσιο ταξίδι μπορεί να είναι στατιστικά ασφαλέστερο από το μεταφραστικό ταξίδι, αλλά ο κίνδυνος τρικυμίας δεν μπορεί να αποκλειστεί ούτε στο ένα ούτε στο άλλο. Γι' αυτόν το λόγο η παρουσία του αρνητικού μορίου «δεν» είναι αναγκαία σε αυτή την τρίτη φράση. Γι' αυτό υπάρχει και στη διατύπωση του Ρουσώ.

Ας ελέγξουν οι συντελεστές της έκδοσης αυτό το έργο τους –ποτέ δεν είναι αργά– και, αν δεν βρουν, ας είναι και ένα μόνο, άλλο τρικυμιώδες χωρίο –πέρα από αυτό που σημείωσα εδώ–, θα μπορούν με ήσυχη τη συνείδησή τους να σκεφτούν τι αξίζουν έπαινοι όπως αυτός που γράφτηκε στην εφημερίδα *Το Βήμα* (13/03/2005): «Ας ειπωθεί ευθύς εξ αρχής δίχως περιστροφές: η νέα μετάφραση του *Κοινωνικού Συμβολαίου* του Ρουσώ από τις εκδόσεις Πόλις αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα εκδοτικά γεγονότα του 2004 για τη χώρα μας, τουλάχιστον στο πεδίο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών. Πράγματι, δύομισι αιώνες μετά την πρώτη του έκδοση, το επιφανέστερο έργο του Ρουσώ ευτυχώς επιτέλους στη γλώσσα μας. Είχαν προηγηθεί βεβαίως αξιόλογες προσπάθειες, από τις οποίες ξεχωρίζει η μετάφραση των Δανάης και Νίκου Κουχτσόγλου (1954). Όμως καμία παλαιότερη απόπειρα δεν μπορεί να συγκριθεί με την ποιότητα και την επιστημονισμένη της παρουσίασης εργασίας.»

Νίκος Γουλανδρής

Πάνω στη σκέψη του Ουμπέρτο Έκο κινείται η ανάλυση του Γιάννη Λαζαράτου στο βιβλίο του Umberto Eco:

Διασημειωτική μετάφραση & Μετάφραση και Επιστημολογία (εκδ. Παπαζήση, 2007).

Πρόκειται για μια θεωρητική μονογραφία που μας εξηγεί τη θέση του Έκο για τη μεταφορά ενός μηνύματος όχι μόνο από μια γλώσσα σε άλλη, αλλά από ένα σημειωτικό σύστημα σε ένα άλλο· από τη λογοτεχνία στον κινηματογράφο, από τη ζωγραφική στην ποίηση, κ.λπ. Παράλληλα, ο συγγραφέας, στο δεύτερο μέρος του βιβλίου του, αναπτύσσει και τις θέσεις του για τη μεταφραστική πράξη.

Ρίχνω μια ματιά και βρίσκομαι αιφνιδίως μέσα στις αυτοβιογραφικές ιστορίες του Ντέιβιντ Σεντάρης, του έξιχου Ελληνοαμερικανού, που οι εκδ. Μελάνι μάς τον γνώρισαν ήδη με τα προηγούμενα βιβλία του: *Μια σχεδόν φυσιολογική οικογένεια* και *Εγκώ μιλήσει καλά κάποια μέρα*. Τώρα *Γυμνός ο David Sedaris* (μετάφραση: Μυρσίνη Γκανά, εκδ. Μελάνι, 2007) μας οδηγεί με χιούμορ και φαντασία στις αποκαλύψεις του, στον κόσμο της καθημερινότητας, στη ζωή του, που τη μεταμορφώνει με πειστικότητα σε κοσμοαντίληψη.

Συλλογικός τόμος με θέμα την *Ψυχαναλυτική σκέψη*. Συναντήσεις με το μύθο, την τραγωδία και την ποίηση (επιμέλεια: Κώστας Σολδάτος, Γρηγόρης

Βασλαματζής, εκδ. Κέδρος, 2007): πρόκειται για μια έκδοση αφιερωμένη στη μνήμη του πρωτοπόρου Έλληνα ψυχαναλυτή Δημητρίου Κουρέτα. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον αυτού του τόμου σχετίζεται με τις συμβολές που αναδεικνύουν θέματα προερχόμενα από τους βασικούς ψυχαναλυτικούς μύθους, τον Οιδίποδα και τον Νάρκισσο, αλλά και άλλους ήρωες της αρχαίας τραγωδίας, όπως ο Ιππόλυτος, ο Πενθέας και η Ιοκάστη. Η ψυχαναλυτική σκέψη και η ποιητική της ψυχαναλυτικής διαδικασίας οδηγούν στη θεατρική δημιουργία μέσα από την αρχαία και τη σύγχρονη σκέψη, μέσα από τους μύθους και την ποίηση.

Τη συγκλονιστική ιστορία του **Όσιπ Μαντελατόμ** αλλά και μια επιλογή 46 ποιημάτων του μεταφράζει και παρουσιάζει στο βιβλίο του ο εξαίρετος συγγραφέας, που μας μύησε στη ρωσική λογοτεχνία, **Μήτσος Αλεξανδρόπουλος: Όσιπ Μαντελατόμ. Στην Πετρούπολη θα σμιζουμε πάλι** (εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2008). Μέσα από την αφήγηση του βίου του σπουδαίου αυτού και τραγικού ποιητή μεταφερόμαστε στη δίνη της εποχής και στη σκληρότητα του νέου καθεστώτος, που τον οδήγησε εξόριστο στη Σιβηρία, όπου και πέθανε στα 47 του χρόνια.

Υποχρεωτική η απομόνωση του υπολοχαγού Γκρανζ, καθώς περιμένει μαζί με τους άντρες του την εμφάνιση

Αγιολογική μνήμη

Δημοσθένης Στρατηγόπουλος, Έντυπες ακολουθίες αγίων, συλλογή: Ντόρης Παπαστράτου, επιστημονική εποπτεία – εισαγωγή: Κρίτων Χρυσοχοΐδης, Αθήνα 2007, σ. 396

Πρόλογος: ια'-ιβ', Εισαγωγή: ιγ'-μ', Εκδοτικό σημείωμα: μα'-μδ', Συντομογραφίες με'-μη'. Οι Ακολουθίες 1-365, Ευρετήρια 367-396.

Το βιβλίο του δρ. Δημοσθένη Στρατηγόπουλου, βυζαντινολόγου και λέκτορα στο Πανεπιστήμιο της Νις της Σερβίας, αποτελεί μια σπουδαία συνεισφορά στη μελέτη της βυζαντινής και μεταβυζαντινής υμνογραφίας και εκπληρώνει, είκοσι χρόνια μετά από την αποδημία της Ντόρης Παπαστράτου, την επιθυμία της να εκδώσει τον κατάλογο της συλλογής ακολουθιών που είχε στην κατοχή της. Όπως είναι γνωστό, μέχρι τώρα έχει αξιοποιηθεί η σειρά χαρακτηριστικών της συλλογής της, η οποία τώρα φυλάσσεται στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης, στο βιβλίο της *Χάρτινες εικόνες – Ορθόδοξα θρησκευτικά χαρτικά* (Αθήνα 1986), το οποίο έφερε στο φως τον παραμελημένο και άγνωστο κόσμο της νεοελληνικής θρησκευτικής χαρακτηριστικής.

Η συλλογή των ακολουθιών της περιλαμβάνει εξακόσιες εξήντα πέντε «φυλλάδες» και σύμμεικτους τόμους, οι οποίοι τυπώθηκαν σε χρονικό διάστημα τριών αιώνων, από το 1661 έως και 1981. Μια σπουδαία προσπάθεια καταλογογράφησης των ακολουθιών, των «φορέων Ορθοδοξίας και της ελληνικής γλώσσας», όπως έχει λεχθεί, είναι εκείνη του Louis Petit που εκδόθηκε με τίτλο *Bibliographie des acolouthies grecques* το 1926 στις Βρυξέλλες. Συμπληρώνοντας και διορθώνοντας αυτό το έργο, ο κ. Στρατηγόπουλος, με την επιστημονική εποπτεία του κ. Κρίτωνα Χρυσοχοΐδη, συνέταξε έναν πλήρη κατάλογο των έντυπων Ακολουθιών της συλλογής, με πολλή γνώση και μεθοδικότητα, δίνοντας ιδιαίτερο βάρος στο υμνολογικό περιεχόμενο των βιβλίων, καθώς οι Ακολουθίες αποτελούν κατεξοχήν ποιητικές συνθέσεις.

Μετά από έναν Πρόλογο από τις κόρες της Ντόρης Παπαστράτου, στην κατοχή των οποίων βρίσκεται σήμερα η συλλογή, και την Εισαγωγή του Κ. Χρυσοχοΐδη, όπου δίνονται αρκετές πληροφορίες για αυτά τα «ταπεινά σε εμφάνιση βιβλία και φυλλάδια», το περιεχόμενο των Ακολουθιών και τη μέχρι τώρα μελέτη τους, ακολουθεί ανάλυση των μεθόδων σύμφωνα με τις οποίες έγινε η περιγραφή. Οι Ακολουθίες ταξινομήθηκαν αλφαβητικά κατά

αγίους και εορτές και με χρονολογική ταξινόμηση στο λήμμα του κάθε αγίου. Μετά από μια σύντομη βιβλιογραφική περιγραφή του εντύπου, δίνεται η ανάλυση του υμνογραφικού και αγιολογικού περιεχομένου: καταγράφονται οι ακολουθίες, οι κανόνες, τα εγκώμια, οι κδ' οίκοι, οι Βίοι, τα συναξάρια, οι λόγοι ή ομιλίες, τα επιγράμματα κ.λπ. Ιδιαίτερο βάρος, καθώς τονίζει ο κ. Στρατηγόπουλος, δόθηκε στην καταγραφή των κανόνων, οι οποίοι αποτελούν και τα κύρια στοιχεία της ακολουθίας. Στο τέλος προστέθηκαν τα ευρετήρια των κανόνων, των αγίων και των υμνογράφων.

Η συλλογή προκαλεί ενδιαφέρον γιατί σε αυτές τις λαϊκές φυλλάδες συγκρατείται η μνήμη των αγίων που οι πλήρεις ακολουθίες τους, παρά την ύπαρξη συναξαριακής μνείας, δεν συμπεριλήφθηκαν στα Μηναία της Εκκλησίας. Σε πολλές περιπτώσεις, οι φυλλάδες κυκλοφορούσαν προκειμένου να διαδοθεί η τιμή νέων και τοπικών αγίων: ιδρυτών των μεγάλων μονών, νεομαρτύρων, προσώπων με οσιακό βίο αλλά και θαυματουργών εικόνων κ.λπ. Άλλες περιέχουν νέα υμνογραφικά κείμενα για τους καθολικά αναγνωρισμένους αγίους, όπως είναι ο Αγ. Γεώργιος ή ο Αγ. Νικόλαος.

Το βιβλίο είναι τυπωμένο με πολύ γούστο και συνοδεύεται από αναπαραστάσεις μερικών ενδιαφερόντων χαρακτηριστικών και χάρτινων εικόνων. Θεωρούμε ότι θα αποτελέσει ένα χρησιμότερο βοήθημα για τους βυζαντινολόγους, τους θεολόγους και τους φιλόλογους αλλά και για οποιονδήποτε θαυμαστή του ελληνικού λόγου και της ελληνικής λογοτεχνικής παράδοσης.

Vladimir Boskovic

Πολυάχρονος

Γιάννης Ευσταθιάδης, Γραμμένα φιλιά, Ύψιλον/βιβλία, Αθήνα 2006

«Και η προσευχή, στην βαθύτερη αίτησή της, μόνο σαν διάλογος με κάποιο νεκρό μπορεί να τελεστεί».

Κωστής Παπαγιώργης
«Ζώντες και Τεθνεώτες»

Υπάρχουν βιβλία που, καθώς τα διαβάσεις, συνειδητοποιείς ότι, με τον τρόπο τους, σε καθιστούν κοινωνό ενός αισθήματος συμμετοχής «ευθύνης», στην οποία, εντούτοις, ενδίδεις και συνεχίζεις την ανάγνωσή τους, παρόλο που η ψυχική αναστάτωση που σου προκαλούν δικαιολογεί την υπόγεια ροπή αποφυγής. Και όμως, δεν γίνεται να την αποποιηθείς. Προφασίζεσαι ότι ήσουν ανυποψίαστος και αφήνεσαι. Και γίνεσαι «συνένο-

χορ» σε ένα πλέγμα δικαιολογιών, των οποίων δεν είχες μετρήσει την αιχμηρότητα σε βιβλία μιας απευκαταίας κατηγορίας: βιβλία αναφοράς στην «ολική απώλεια».

Δεν είμαι φιλόλογος, δεν είμαι συστηματικός κριτικός βιβλίων. Παρορμήσεις αγάπης μου καλύπτουν ετούτες οι σποραδικές γραφές. Αυτή τη φορά όμως ένας κοχλιωτός εγωτισμός με οδηγούσε σε πεισματική άρνηση να δω το βιβλίο του Γιάννη Ευσταθιάδη *Γραμμένα φιλιά* ως λογοτέχνημα (μόλο που, αναμφισβήτητα, διαθέτει πληθωρικά αυτή την ιδιότητα). Έκλεισε χρόνο το βιβλίο στην κατοχή μου. Το διάβασα ξανά και ξανά. Κάθε φορά η αμηχανία μου μεταμορφωνόταν. Ο ανθρώπινός μου λόγος: έχω παιδιά και παιδιά των παιδιών μου. Αυτό, ανάμεσα σε πολλά άλλα, πάει να πει πως έχω αποδεχτεί ένα καθήκον, για το υπόλοιπο της ζωής μου, «ανοχύρωτου» φύλακα. Όταν ένα τέτοιου αγεωμέτρητου μεγέθους πλήγμα, όπως αυτό στο οποίο αναφέρεται το βιβλίο του Ευσταθιάδη, αναγκάζει τον συγγραφέα του να επιχειρεί –εν απογνώσει– να «επικοινωνήσει» με το ανέκκλητα απόν και ως μόνη θεραπεία αποδέχεται την προσμονή της φθοράς και της τελικής απώλειας της δικής του μνήμης: «όταν τα περιγράμματα γίνουν ασαφή, τι θα μείνει απ' τη μνήμη;», εμένα, τον συγκεκριμένο αναγνώστη, με θέτουν, έντρομο, μπροστά σε άλλης τάξης ερωτήματα. Άλλης υπαρκτικής βυθομέτρησης διλήμματα. Ομίχλες που κάνουν τη φιλολογική πρόθεση και την «απόλαυση» του κειμένου αναίδητα.

Μαζί με όλα αυτά, τα αυτονοήτως ανυπέρβλητα, και μια επιφύλαξη που την «κουβαλάω» από τα γυμνασιακά μου χρόνια, με αφορμή διαβάσματα για την υποδοχή της οποίας έτυχε από μερίδα της κριτικής η ποιητική συλλογή του Κωστή Παλαμά *Ο τάφος*, απότοκη του θανάτου του μικρού του γιου Άλκη. Ότι, τάχατες, «εκμεταλλεύτηκε» το θάνατο του παιδιού προς όφελος των λογοτεχνικών του φιλοδοξιών. Τότε τα ποιήματα μου είχαν αρέσει. Σε εκείνη την ηλικία ήταν οι περίτεχνοι ομοιοκατάληκτοι οκτασύλλαβοι που με θάμπωναν, παρά το αντικείμενο, η αιτία, της έμπνευσης. Φυσικό ήταν. Εντούτοις, οι «γκρίνιες» της κριτικής, όσο να 'ναι, κουτσούρευαν και το θαυμασμό και τη συγκίνηση: Πώς είναι δυνατόν, σκεφτόμουν, μπροστά στο άρρητο, εσύ να ψάχνεις να βρεις τη ρίμα; Έως ότου, πριν 20 χρόνια, βρέθηκα μπροστά στα *Ξένα* του Eugenio Montale (στη θαυμάσια απόδοση από τον Ζήσιμο Λορεντζάτο). Επρόκειτο για τα 14 ολιγόστιχα ποιήματα τα «εμπνευσμένα» (αν μπορεί έτσι να ονομαστεί το αποτέλεσμα που προκαλεί ο συγκλονισμός) από τον θάνατο της γυναίκας του Drusilla. Και ανένθησα. Με κέρδισε τελεσίδικα ο πεζός λόγος μιας εκφραστικής καθημερινότητας, η φυσική και

ανεπιτήδευτη αμεσότητα η γυμνή από περιτεχνες ασκήσεις και λογοτεχνίζοντα στολίδια. Παρ' όλη την πληθωρική κληρονομιά του μελοδραματισμού που φέρνει –ακόμα και ως ήχος– η ιταλική γλώσσα.

Με αυτή την αντίληψη επιχείρησα –με κατ' επανάληψη αναγνώσεις– μια προσέγγιση ψυχής με τις 74 σελίδες του βιβλίου του Γιάννη Ευσταθιάδη *Γραμμένα φιλιά*, πατέρα του Νικόλα Ευσταθιάδη, ο οποίος «έφυγε» ανήμερα Χριστούγεννα του 1997, με συμπληρωμένα μόλις τα 25 του χρόνια. Το ίδιο και εγώ, επιχειρώ να «αναμετρηθώ», κλεισμένα 10 ολόκληρα χρόνια από το συμβάν, μ' αυτό, αφήνοντας, από τη στιγμή που πρωτοκράτησα το βιβλίο στα χέρια μου, να κατακάθισουν οι συναισθηματικές, έτσι κι αλλιώς, εύλογες αντιδράσεις.

Κατανοώ, χωρίς κανένα φιλολογικό ενδοιασμό, το δικαίωμα του ποιητή Ευσταθιάδη (και την ανάγκη) μιας *de profundis* δημοσιοποιημένης διαμαρτυρίας του για το ακατανόητο του μη αναστρέψιμου. Ο καθείς και τα όπλα του. Και για τον ποιητή η τέχνη του είναι ένα από αυτά. Και με αυτόν το δικό του τρόπο θρηνηδώνει την αποκοπή του «ομφάλιου» δεσμού αίματος δίχως καμιά, έστω «προσδόκιμη ανάσταση». Το απόλυτα και αξιολογικά σημαντικό είναι ότι ο Ευσταθιάδης «θρηνηδώνει» μεν, αλλά όχι σαν Μανιάτισσα μοιρολογίστρα, πράγμα π.χ. που δεν το απέφυγε στον *Τάφο* ο Παλαμάς. Άλλωστε ο ποιητής των *Γραμμένων φιλιών* δεν τρέφει μεταφυσικές ψευδαισθήσεις γι' αυτό που ο ίδιος επιχειρεί: «Πώς να σε σώσω με τις λέξεις...». Μοναδικό του εργαλείο η μνήμη, την οποία συντηρούν «παλιά αντικείμενα, φυσικά φαινόμενα, τυχαίοι αριθμοί», ενώ, παρ' όλα αυτά και τη δική της αναπόφευκτη φθορά: «Τι θα μείνει από τη μνήμη;... Τι θα μείνει; Σε μέρες, σε μήνες, σε χρόνια...». Στο κομμάτι με τον τίτλο «Κι αν πάθω Αλτσχάιμερ» (σ. 23) –με το φόβο μήπως ξεχάσει τον νεκρό– και παραθέτοντας μια σειρά από «αν», καταλήγει: «Και πιο πολύ, αν τίποτα απ' όλα αυτά δεν συμβεί, αν συνθηθίσω την απουσία σου, αν λησμονήσω, αν ζω και ψευτοζώ χωρίς εσένα, αν κάποια μέρα σ' αρνηθώ;» Μάχη, πλέον, παντοιότροπη, όχι των λέξεων αλλά του ανήκεστου, του καταγινώσκω, του ορθολογισμού (ποτέ του προδότη ρεαλισμού) αλλά και της γονεϊκής σοφίας και του γονεϊκού ορμέμφυτου. Μάχη αυτογνωσίας ως συστατικού των ορίων της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, αφού εδώ δεν προβλέπεται νίκη σαν αυτή του αναστάσιμου ύμνου: «Θανατώθηκε για να θανατώσει το θάνατο», όπως πανέμορφα μετέφρασε ο Μωυσής, ένας αγιορείτης μοναχός το: «Θανάτω θάνατον πατήσας». Και είναι ο πατέρας Ευσταθιάδης ο οποίος επιχειρεί με τη μαστορική της τέχνης

των Γερμανών στο προστατευμένο οχυρό στις Αρδέννες: μια ειδική συνθήκη διαμορφώνεται μέσα από τους όρους της ιδιάζουσας αυτής αναμονής. Ο συγγραφέας **Ζυλιέν Γκρακ** στο αφήγημά του που τιτλοφορεί *Μπαλκόνι στο δάσος* (μετάφραση: Ανθή Λεούση, εκδ. Ίνδικτος, 2007) κατορθώνει να μεταφέρει τη δράση στο πεδίο των εσωτερικών διεργασιών του ήρωά του και να δώσει την αίσθηση της ζωής που προσδίδει στο υποκείμενο η γύρω φύση, η άνοιξη και ο έρωτας.

Φανερή η σχέση της **Ισμήνης Κοπάντση** με την Ιστορία, γίνεται ακόμη πιο δραστική μέσα από το πλούσιο ταλέντο της. Η ίδια δηλώνει πως δεν γράφει ιστορικό μυθιστόρημα, αλλά η Ιστορία της δίνει. Το 1989 πρωτοκυκλοφόρησαν από τις εκδόσεις της Εστίας οι αφηγήσεις της *Επτά φορές το δαχτυλίδι*. Τώρα, οι επτά ιστορίες έγιναν οκτώ και το βιβλίο ξαναδουλεύτηκε και έγινε *Οκτώ φορές το δαχτυλίδι* (εκδ. Καστανιώτη, 2007). Ο κύκλος των αναφορών της διευρύνεται γεωγραφικά και χρονικά: Από την Αχαΐα, 1466–1494, στη Βόρεια Ήπειρο, 1570, την Ήπειρο, 1611–1612, την Αιτωλοακαρνανία, 1685–1687, την Κρήτη, 1770–1772, στον Ιούλιο του 1821 ανάμεσα Αϊβαλί και Ύδρα. Και από τη Μικρασία του 1922 στην Κύπρο του 1993.

Χρωματίζουν με ειρωνικό τρόπο τα κακώς κείμενα της πολιτικής μας ζωής, με έμφαση στην τοπική

κοινωνία καταγράφουν σχεδόν ημερολογιακά τις ελπίδες και τις ματαιώσεις του ανήσυχου πολίτη που διψά για καλύτερη ποιότητα ζωής· οι γελοιογραφίες του **Γιάννη Κακαρώνη** –ο οποίος συνεργάζεται με την εφημερίδα *Εμπρός* της Λέσβου αλλά τελευταία και με το *Αντί*– αποτυπώνουν με χιούμορ και ευαισθησία τους πόθους και τα πάθη του καθημερινού ανθρώπου: *Προσοχή άνθρωπος* (εκδ. Εμπρός, Μυτιλήνη 2006).

Ψηλαφίζοντας με ερευνητική εμμονή και συστηματικότητα το έργο του Στρατή Τσίρκα, ο **Μίλτος Πεχλιβάνος** μάς παραδίδει ένα εξαιρετικό πόνημα, που έρχεται να συμπληρώσει και συγχρόνως να ανανεώσει τη μελέτη του έργου του σημαντικότερου μεταπολεμικού μας πεζογράφου: *Από τη Λέσχη στις Ακυβέρνητες Πολιτείες. Η στίξη της ανάγνωσης* (εκδ. Πόλις, 2008). Η σημασία της αναγνωστικής πρόσληψης του έργου του Τσίρκα είναι στο επίκεντρο της οπτικής του μελετητή και η αξιοποίηση αρχειακού υλικού αναδεικνύει άγνωστες επαφές του έργου του. Η κρίσιμη περίοδος μέσα στην οποία διαδραματίζονται τα «γεγονότα» της Τριλογίας, σε συνδυασμό με τα χρόνια της γραφής της, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μία συζήτηση που υπερβαίνει τα όρια της μυθοπλασίας· γίνεται μέρος της ιστορικής πραγματεύσεως.

Ως εδώ και η δική μου στίξη· άνω τελεία. ο χαρτοκόπτης

του να θανατώσει το θάνατο: «Υπάρχεις παντού απών».

Σε πρώτο πρόσωπο γραμμένα, 32 δισέλιδα (εκτός από 5 μονοσέλιδα) «γράμματα» που απευθύνονται στον νεκρό γιο του, με πραγματικό όμως παραλήπτη («Εις εαυτόν») τον ίδιο τον επιστολογράφο. Προηγείται τριτοπρόσωπη, σύντομη εισαγωγή στο κύριο ρέκβιεμ, το πλημμυρισμένο από ηδύσματα αγάπης, αφού είναι μόνο αυτή που μπορεί να «θανατώσει το θάνατο».

Εστιάζω την προσοχή μου σ' αυτό που λέγεται και όχι (εξαίρεση αυτό στα λογοτεχνικά μου *credo*) στη γραφή που το μορφώνει. Αρνούμαι τη λογοτή λογοτεχνία της απομνημόνευσης του θανάτου. Σωστά το διατυπώνει ο Ευσταθιάδης: «Τόσες λέξεις για να μου πεις ότι ποτέ δεν υπήρξες». Η οδύνη εδώ έχει μια επιθετική αμεσότητα. Γλυκασμός και οργή υπερβαίνουν τον έλεγχο της γραφής στα όρια του μηδενός. Δίχως αφετηρία –δίχως τερματισμό. Χώρος χωρίς διαφυγή,

όπου σαν το παγιδευμένο στη φάκα ποντίκι τρέχει ασταμάτητα. Κάποτε, λαχανιασμένο, σταματά και κοιτάζει κατάματα τον φονιά του: «Θα μεγαλώσεις άραγε μες στις φωτογραφίες; / Θ' ανανεώνεις τα ρούχα σου σύμφωνα με τις επιταγές; / Θ' αλλάζεις τα χρώματα ανάλογα με τη μόδα; / Θ' αποκτήσεις ρυτίδες; / Περιττά κιλά...; / Θ' ασπρίσουν τα μαλλιά σου; / Κι αν κάποτε πεθάνεις;».

Αυτό που θαυμάζω περισσότερο στα *Γραμμένα φιλιά* είναι το θάρρος του ποιητή να εκτίθεται ως αίσθημα και ως λογισμός, έτσι, γυμνός και άοπλος, να απαρνιέται αυτό ο ευπατρίδης Ευσταθιάδης, τη στοχαστική πολυτιμότητα του αγγλοσαξονικού *privacy*: «Δί-δαξέ μου την αχρησιμοποίητη υπαινικτική διαφορά: να σημαίνει άλλο η λέξη στο χαρτί κι άλλο στο μαύρο του θανάτου». Αυτή είναι και η πολυτιμότητα αυτού του βιβλίου. Βιβλίο αναφοράς στο «Μέγιστο Μάθημα».

Δημήτρης Χαρίτος

Βιβλία που λάβαμε **Βιβλία που λάβαμε** Βιβλία που λάβαμε

Δημήτρης Κουρέτας, *Η επιλογή της χρυσής τομής. Κείμενα για τα «Μεταλλαγμένα», τη Βιοτεχνολογία και την Κοινωνία* (πρόλογος: Λεωνίδα Λουλούδης, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2007).

Χριστίνα Αντωνοπούλου, *Άλεξ. Η ιστορία μιας εξαφάνισης* (πρόλογος: Βασίλης Φίλιας, εκδ. Παπαζήση, 2007).

Έβα Βαϊσβάιλερ, *Φρόιντ. Η βιογραφία μιας οικογένειας* (μετάφραση: Νίκος Δελθοριάς, εκδ. Μεταίχμιο, 2008).

Georges Simenon, *Τρία δωμάτια στο Μανχάτταν* (μετάφραση: Αργυρώ Μακάρωφ, εκδ. Άγρα, 2007).

Φρίντριχ Νίτσε, *Τα τελευταία σημειωματάρια* (επιμέλεια: Rüdiger Bittner, μετάφραση: Γιώργος Καραμπέλας, εκδ. Κέδρος, 2007).

Ελένη Κορνάρου-Αναστασία Ρουμελιώτη (επιστημονική επιμέλεια), *Η Δημόσια Υγεία στην Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας. Θέματα επιδημιολογίας, μεθοδολογίας της έρευνας και στατιστικής* (εκδ. Παπαζήση, 2007).

Τζ. Μ. Κούτσι, *Ξένα ακρογιάλια. Κριτικά δοκίμια* (πρόλογος: Άρης Μπερλής, μετάφραση: Αθηνά Δημητριάδου, εκδ. Μεταίχμιο, 2007).

Νίκος Χατζηνικολάου, *Αναζητώντας το στίγμα της Ερωφίλης* (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2007).

Βάσω Κοσμά, *Ιωάννης Αποκαλυπτής-Χάκερ. Μια εικαστική προσέγγιση* (εκδ. Παπαζήση, 2007).

Δημήτρης Καπετανάκης, *Η συμμορία της συγκίνησης* (εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 2007).

Πέτρος Τατσόπουλος, *Νεοέλληνες. Πορτρέτα* (εκδ. Μεταίχμιο, 2007).

Μαρία Στεφανοπούλου, *Οι ονειροπαρμένοι* (εκδ. Σμίλη, 2007).

Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Προμαχώντας στο Μεσολόγγι. Έργα και ημέρες του Θανάση Ραζικότσικα, 1798-1826* (εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 2007).

Νίκη Αναστασέα, *Αυτή η αργή μέρα προχωρούσε* (εκδ. Κέδρος, 2007).

Οι πρωταγωνιστές είπαν..., *Πολεμικό Ημερολόγιο 2008*, μέρος 2ο (επιλογή κειμένων-επιμέλεια: Κώστας Κοκκορόγιαννης, μετάφραση: Σωτήρης Αγάπιος, καλλιτεχνική επιμέλεια: Γιάννης Λεγκός, εκδ. Ιωλκός, 2007).

Τζώρτζης Ι. Μαράτος, *Οι τυφώνες ήταν γένους θηλυκού* (εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 2007).

Διομήδης Βλάχος, *Διονύσιος Σολωμός. Ελεύθεροι Πολιορκημένοι [Β'] Σχεδιάσμα*. Τα ιταλικά περικείμενα (εκδ. Γαβριηλίδης, 2007).

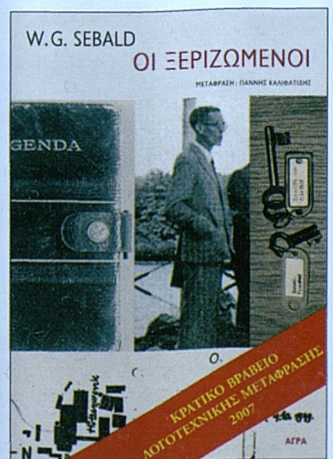
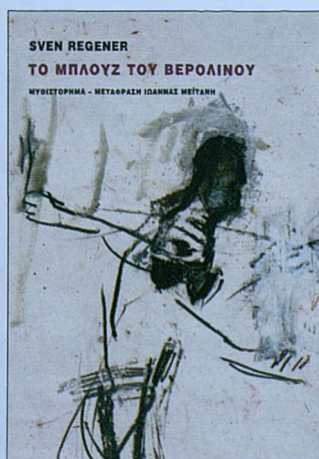
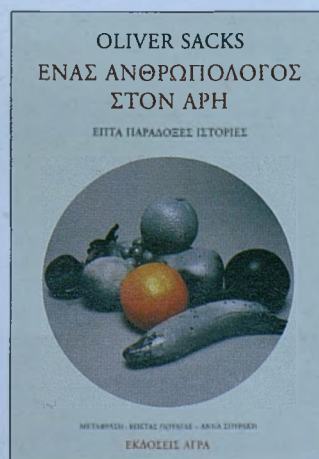
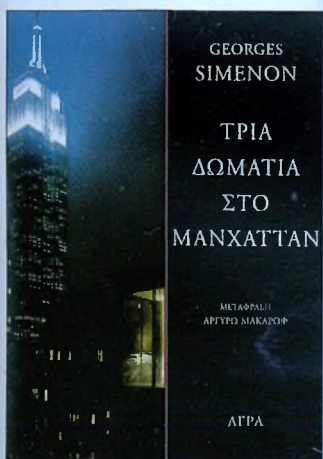
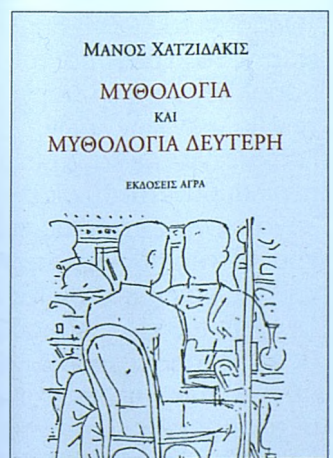
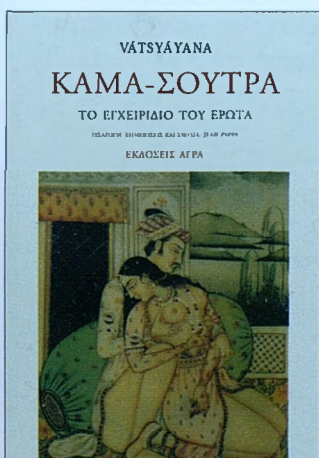
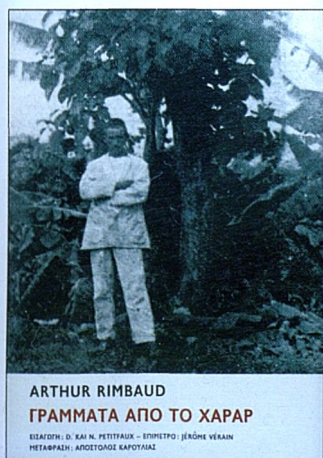
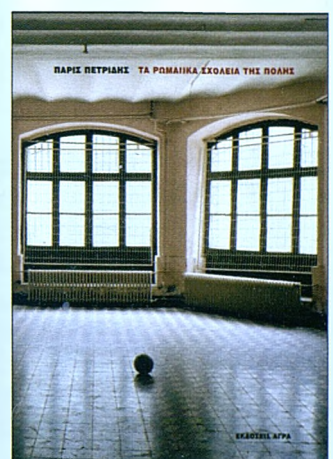
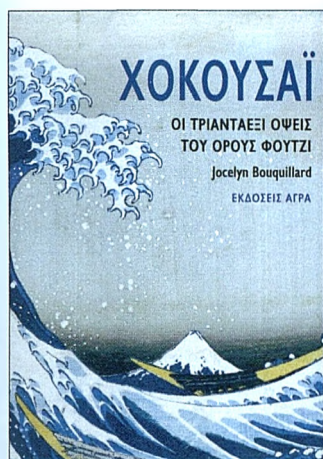
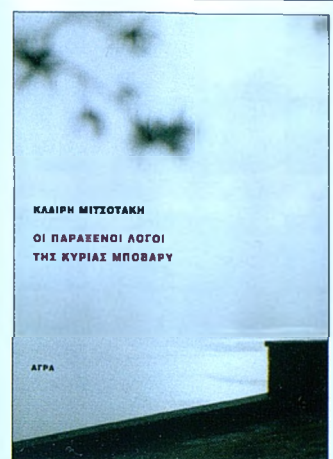
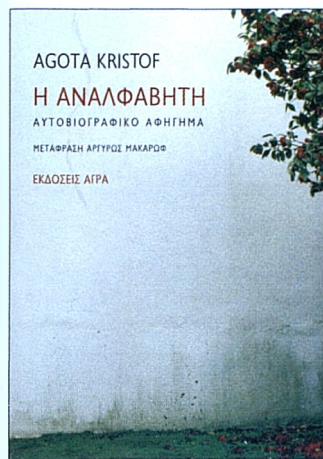
Θάλεια Δραγώνα – Άννα Φραγκουδάκη (επιμέλεια), *Πρόσθεση όχι αφαίρεση. Πολλαπλασιασμός όχι διαίρεση. Η μεταρρυθμιστική παρέμβαση στην εκπαίδευση της μειονότητας της Θράκης* (εκδ. Μεταίχμιο, 2008).

Γεωργία Γιαννακούρου, *Η χωροταξία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*.

Εθνικές πολιτικές και ευρωπαϊκή διακυβέρνηση (εκδ. Παπαζήση, 2008).

Δέσπω Καρούσου, *Απόδραση στο χάος* (εκδ. Γκοβόστη, χ.χ.έ.).

Βασίλης Δημητράκος, *Για ένα πόδι στο μάγουλόμου. Ποιήματα 1983-1996* (εκδ. Μπιλιέτο, Παιανία 2007).



✓ ΕΝΑ ΔΩΡΟ ΓΙΑ ΣΑΣ
✓ ΕΝΑ ΔΩΡΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ ΣΑΣ

ΑΙΜΟΣ

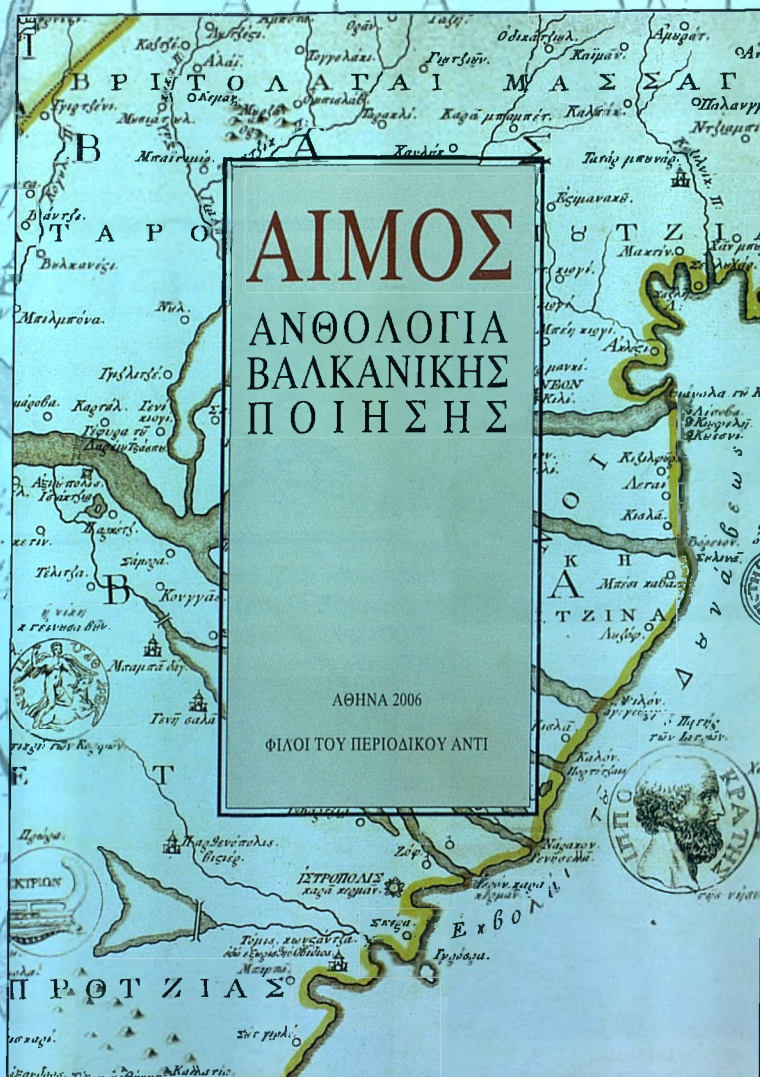
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

Η ποιητική ανθολογία Αίμος συγκεντρώνει τους σημαντικότερους ποιητές από την Αλβανία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, τη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την π.Γ.Δ. της Μακεδονίας, τη Ρουμανία, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο, χώρες οι οποίες συγκροτούν το μεγαλύτερο μέρος της ενότητας που οραματίστηκε ο Ρήγας. Αποσπάσματα από τον «Θούριο» του Ρήγα δημοσιεύονται στον τόμο και επίσης το «Τραγούδι του νεκρού αδελφού», στις παραλλαγές που υπάρχουν σε όλες τις γλώσσες των βαλκανικών λαών.

Παράλληλα, σε κάθε μία από τις επτά ενότητες περιλαμβάνεται συνοπτική εισαγωγή της λογοτεχνικής ιστορίας της περιόδου και ένα χρονολόγιο των κυριότερων ιστορικών γεγονότων κάθε χώρας κατά τον 19ο και 20ό αιώνα.

Οι επτά ποιητικές παραδόσεις συγκεντρώνονται σε επτά τόμους, που ο καθένας περιέχει το σύνολο των επιλεγμένων ποιημάτων, μεταφρασμένων στη γλώσσα κάθε τόμου. Η επιλογή πραγματοποιήθηκε από επιτροπές που συστήθηκαν σε κάθε μία από τις χώρες οι οποίες συμμετέχουν.

Κυκλοφόρησαν οι τόμοι στην αλβανική, βουλγαρική και ρουμανική γλώσσα. Τώρα κυκλοφορεί σε δεύτερη έκδοση ο τόμος στην ελληνική γλώσσα.



ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙ:

Οι φίλοι του Αντί με έκπτωση 10% (συμπεριλαμβανομένων των εξόδων αποστολής για την Ελλάδα) μπορούν να αποκτήσουν την Ανθολογία ΑΙΜΟΣ.

Παραγγελίες: **ΑΝΤΙ**, Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα,
τηλ: 210-7232713, φαξ: 210-7226107,
e-mail: chprou@otenet.gr

ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ “ΑΝΤΙ” ΑΘΗΝΑ 2007

Σελίδες 552, τιμή πώλησης 40 ευρώ. Προεγγραφές - Παραγγελίες:
Τηλ.: 210-7232713, 210-7249300 fax: 210-7226107, e-mail: chprou@otenet.gr